

Elena Gherghinescu-Ziegler

FEMEIA CREȘTINĂ CANDELĂ A CREDINȚEI

studiu cu referire specială la activitatea femeilor ortodoxe
din părțile Aradului în secolele al XIX-lea – al XX-lea

MIRADOR

Elena Gherghinescu-Ziegler

**FEMEIA CREȘTINĂ,
CANDELĂ A CREDINȚEI**

Volum tipărit cu sprijinul Consiliului Județean Arad, prin
Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol” Arad

**CONSILIUL
JUDEȚEAN
ARAD**

Editor: Ioan Matiuț

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
GHERGHINESCU ZIEGLER, ELENA**

Femeia creștină - Candelă a credinței : studiu cu referire specială la activitatea femeilor ortodoxe din părțile Aradului în secolele IX-lea - XX / Elena Gherghinescu-Ziegler. - Arad : Mirador, 2024

Conține bibliografie

ISBN 978-973-164-382-3

28

Elena Gherghinescu-Ziegler

FEMEIA CREȘTINĂ, CANDELĂ A CREDINȚEI

**studiu cu referire specială la activitatea femeilor ortodoxe
din părțile Aradului în secolele al XIX-lea – al XX-lea**

Editura *MIRADOR*
Arad, 2024

O, FEMEIE, MARE ESTE CREDINȚA TA!
(Matei 15,28)

CUPRINS

Introducere.....	7
I. Încercare asupra profilului femeii creștine.....	9
1.1. Femeia creștină în Sfânta Scriptură.....	9
1.2. Femeia creștină în istoria Bisericii creștine.....	12
II. Radiografie contextuală privind activitatea femeilor ortodoxe din părțile Aradului în secolele XIX-XX.....	24
III. Chipuri de femei în istoria Bisericii Ortodoxe Române.....	31
3. 1. Modelele sfințelor asumate de femeile ortodoxe.....	31
3.1.1. Sfânta.....	31
3.1.2. Monahia.....	31
3.1.3. Preoteasa.....	34
IV. Femeile ortodoxe din părțile Aradului în secolul al XIX-lea. Independența României și mărturia credinței Bisericii.....	41
4.1. Date despre emanciparea femeii în secolul al XIX-lea.....	41
4.2. Reuniunea Femeilor Române din Arad.....	47
4.3. Asociația Națională Arădeană pentru Cultura Poporului Român.....	53
4.4. Femeile ortodoxe și Războiul de Independență.....	56
4.5. Biserică și educație - școlile de fete.....	59
4.6. Școala de fete din Arad (1890).....	71
V. Femeile ortodoxe din părțile Aradului în secolul XX. Unitatea, modernizarea României și mărturia credinței Bisericii.....	77
5.1. Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române.....	77
5.2. Școala superioară de fete cu internat din Arad (1913).....	79
5.3. Femeile ortodoxe în slujirea culturii și societății.....	94
5.3. Femeile ortodoxe și Primul Război Mondial.....	97
5.4. Femeile ortodoxe și Marea Unire (1918).....	104
5.5. Generalul Berthelot și Reuniunea Femeilor din Arad.....	117

5.6. Perioada interbelică – în sprijinul celor aflați în nevoi.....	121
5.7. Biserică, educație, cultură.....	130
5.8. Femeile ortodoxe și al Doilea Război Mondial.....	163
5.9. Chipuri de femei ortodoxe din părțile Aradului.....	184

VI. Rezistența prin credință a femeii ortodoxe din părțile Aradului între 1948-1989.....213

6.1. Asociația Femeilor Ortodoxe și instaurarea comunismului.....	216
6.2. Femeile în jurul Bisericii – factor de coeziune în comunitate.....	220
6.3. Rezistența prin credință a femeilor.....	228

VII. Activitatea filantropică și culturală din jurul Catedralei Vechi a Aradului (1989-2018).....235

Concluzii.....	248
Bibliografie.....	251

Introducere

Oportunitatea aprofundării unei teme dedicate femeilor ortodoxe reprezintă o provocare și o responsabilitate față de activitatea lor socială și culturală, cu implicații în mărturisirea credinței Bisericii. Din această perspectivă, tema a fost puțin tratată în decursul timpului, deși există numeroase indicii în scrisul istoricilor cu referire la activitatea femeilor ortodoxe din părțile Aradului. Activitatea *Reuniunii Femeilor Ortodoxe* și a altor societăți și asociații culturale în mișcarea națională, politică, în întărirea conștiinței și unității naționale, precum și legăturile de solidaritate cu alte societăți de același profil, reprezintă un univers istoric care trebuie redat în orizontul social și cultural actual.

La baza prezentei lucrări stau documente de arhivă, informații identificate în presa locală, bisericească și laică, precum și o seamă de lucrări care fac vorbire contextuală și fragmentară despre anumite activități ale femeilor ortodoxe din părțile Aradului. Căutarea și interpretarea izvoarelor este unul din obiectivele acestei lucrări, preocuparea pentru trecut, accentuarea ideii că nimic din ceea ce există astăzi nu a fost creat fără jertfă, implicare și dăruire.

Abordarea din această lucrare caută să cuprindă două secole de activitate și implicare a femeilor ortodoxe în devenirea culturală, socială, bisericească și chiar politică a poporului român. De asemenea, am încercat să conturez și profilul femeii creștine care freamătă pentru credință, țară, familie. În timpul documentării și, mai ales, a elaborării lucrării, am întrezărit nu de puține ori munca de *Sisif* a femeii creștine ce zidea dragostea doar de ea știută în coloanele ființei dedicată familiei, credința femeii creștine dedicată Bisericii și țării. De aceea, am căutat să umblăm „desculți” și cu sfială când am intrat în orizontul personal al atâtor femei, personalități ale vremii, și am conștientizat rolul lor major în echilibrul societății și fermitatea lor în păstrarea curată a credinței Bisericii. Nu am înșiruit evenimente cu trecerea timpului, ci am căutat să se simtă umanitatea, atmosfera din acel eveniment, căldura din ființa celor care au luat parte – poate, zile și nopți – la evenimente înșirate precum perlele într-

un lung colan de mărgăritare. Învățămintele desprinse din prospectarea trecutului istoric al *Reuniunii*, pot fi, în mare parte, un bun ghidaj pentru actualitate.

Fie ca lucrarea de față să fie un început pentru dezvoltarea acestui gând drag și scump sufletului meu, un gând țesut din respectul față de activitatea și profilul spiritual al femeilor ortodoxe din părțile Aradului, cu referire specială la chipurile celor care au înfrumusețat *Reuniunea Femeilor Ortodoxe* și alte asociații de profil așezate în slujirea Bisericii, Familiei și Culturii române. Dar pentru a înțelege forța și tenacitatea lor în atâtea virtuți, trebuie să creionăm imaginea femeii în Sfânta Scriptură, în istoria și spiritualitatea creștinismului. Acestea reprezintă un izvor de inspirație pentru multe femei creștine din perioada de care ne ocupăm în această lucrare.

I. Încercare asupra profilului femeii creștine

Fără îndoială, când vorbim despre femeia creștină trebuie să mergem la fundamentele biblice și patristice în care ne sunt redată caracteristicile spirituale, bisericești, sociale și culturale ale femeii creștine. În Sfânta Scriptură întâlnim modele ale credinței, fie în Vechiul, fie în Noul Testament, iar în istoria Bisericii creștine de-a lungul veacurilor întâlnim, după chipul femeilor din Scripturi, profilul divers și totodată unitar al femeii creștine, al responsabilităților și ipostazelor asumate de aceasta în istorie. Cele exprimate în continuare nu doresc să fie decât un itinerar al modelelor prin care putem să înțelegem, de fapt, atitudinea, activitatea, dăruirea și credința femeilor ortodoxe din părțile Aradului. Astfel, din ochiul necruțător al timpului, un nor de mărturii stă înaintea femeilor credincioase care au fost mereu în fața, în preajma și-n urma lui Hristos, arătându-I dragoste jertfelnică și credință puternică în învierea Lui.

1.1. În Sfânta Scriptură

În Vechiul Testament descoperim câteva chipuri de femei pline de credință față de Dumnezeu. Există o antiteză între necredința Evei în Rai care prin neascultare a despărțit pe om față de Dumnezeu și a atras multă suferință urmașelor sale, în antiteză - credința *Sarrei*, soția lui Avraam. Căsnicia ei cu Avraam era bazată pe iubirea față de Dumnezeu și ascultarea față de soț. Dumnezeu le-a spus prin intermediul îngerului: „Ieși din țara ta și dintre rudele tale și vino în țara pe care ți-o voi arăta” (Facere 12, 1). Credința lui Avraam și a Sarrei au adus binecuvântarea lui Dumnezeu în viața lor. „Eu voi ridica din tine un popor mare, te voi binecuvânta, voi mări numele tău și vei fi izvor de binecuvântare” (Facere 12, 2). Meditând, Sarra și-a spus: să-i plăcem mai întâi lui Dumnezeu și apoi nouă înșine (Matei 6:33). Sarra este un exemplu pozitiv, a fost un ajutor fidel pentru Avraam, avea pentru el un respect profund. Soțiile de azi ar trebui să urmeze pilda Sarrei.

Estera (numele ei ebraic, Hadasa, însemna „mirt”). Dumnezeu a înzestrat-o pe Estera („stea”) cu o excepțională frumusețe, un curaj deo-

sebit și a înălțat-o până la rangul de regină a împăratului persan Xerxe (486-465 î. Hr.), iar atunci când a venit vremea și poporul lui Dumnezeu era amenințat cu exterminarea, Estera, prin curaj și inteligență, și-a riscat propria viață pentru a salva viața poporului lui Dumnezeu de la pieire.¹

O amintim pe Naomi și pe nora sa, *Rut*, o femeie dintre „neamuri”, care nu s-a despărțit de soacra ei, ci i-a spus „unde vei merge tu, voi merge și eu”, de aceea s-a hotărât să se identifice cu Israel și să primească pe Dumnezeul lor ca Dumnezeu al ei. Datorită ascultării față de soacra sa Naomi, Rut a dat naștere unui fiu numit Obed, tatăl lui Iesei și bunicul lui David (Rut 4, 11-22, Matei 1, 5-6).²

Cu smerenie ne apropiem de dreapta *Elisabeta*, mama Sfântului Ioan Botezătorul. A fost fiica lui Aaron și sora Anei, mama Fecioarei Maria. A cunoscut suferința și deznădejdea, umblând întru toate poruncile și dreptățile fără prihană, Dumnezeu dându-i ca dovadă a vieții celei cinstite pe Sfântul Ioan, cinstitul și slăvitul proroc, cel mai mare om născut din femeie. Dreapta Elisabeta și Sfântul Ioan Botezătorul fac legătura între Vechiul Legământ și Noul Legământ.

Tradiția creștină ne prezintă pe *Ana*, mama Fecioarei Maria. Ana era mezina preotului Matan. După multă rugăciune și post, prin rânduiala lui Dumnezeu, Ioachim și Ana au avut un copil la bătrânețe, pe Fecioara Maria. Dumnezeu a ales-o pe cea mai sfântă din neamul omenesc, vrednică să dea naștere Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Iată câteva chipuri de femei, modele pentru credința lor față de Dumnezeu: Sarra, Estera, Rut, Elisabeta, Ana, femei întemeietoare prin care Domnul a venit să lumineze întunericul din noi.

Fericitul Augustin rezuma minunat relația dintre cele două Testamente, în cuvintele: „Noul Testament se ascunde în cel Vechi, cel Vechi se arată în cel Nou”³.

Ne apropiem cu sfială de Noul Testament, fiindcă aici găsim chipuri de femei cu care a vorbit Însuși Iisus Hristos. Prin cele câteva exemple, dorim să scoatem în evidență că Domnul nostru Iisus Hristos iubește curajul, fidelitatea, statornicia, gratitudinea, refuzul de a-ți vinde prietenii,

¹ Cartea Esterei, autor necunoscut, Biblie, p. 523-533.

² Rut, 4:11-22, Matei 1:1.

³ Ion Bunea, „Vechiul Testament – călăuză spre Hristos”, în *Mitropolia Banatului*, an. XXI, (1971), nr. 10-12, p. 531.

de a te vinde pe tine pentru un blid de linte; de fapt, prețuiește ce este mai nobil în noi, *după chipul Său* ce sălășluiește în fiecare dintre noi⁴.

Amintesc pe *femeia samarineancă*, de la care Hristos a cerut apă la fântâna lui Iacov. Un minunat exemplu de cum lucrează Domnul cu aleșii Săi! Hristos o provoacă la discuții și-i vede inteligența în vorbire, firea vrednică, curajoasă, (era și isteată, ne-fățarnică, dar și un pic slobodă la gură); aceasta trezește simpatia, atenția Domnului și se lasă cucerită de El⁵.

Femeia cananeancă, model de credință smerită, puternic reliefată prin înțelepciune, exponentă a curajului, a buneii cuviințe, inteligenței, altruismului (din durerea de mamă, cere nu pentru ea, ci pentru fiica ei rău bolnavă). De la ea învățăm rugăciunea simplă: Doamne, miluiește-mă! Doamne, ajută-mă! Hristos iubește aceste însușiri și le împlinește⁶.

Deși *văduva din Nain* nu are nume, este de ajuns nouă să considerăm că este exponentul multor femei văduve, rămase fără niciun sprijin și asupra cărora trebuie să ne aplecăm cu compasiune. Plânsul ei sintetizează plânsul atâtor mame care își conduc fiii spre mormânt, iar atitudinea ei ne descoperă că în cele mai grozave încercări ale vieții trebuie să nădăjduim. Hristos este cu noi!

Marta și Maria (surorile lui Lazăr cel înviat din morți de Hristos, după patru zile) întruchipează cele două laturi ale ființei umane, sufletul și trupul. Maria este sufletul din noi, care dă ascultare cuvântului lui Dumnezeu, iar Marta este trupul, care se preocupă cu cele necesare traiului de zi cu zi. Desigur, această distincție nu înseamnă separație și gândire unilaterală, ci complementară. Marta și Maria reprezintă virtuți esențiale, rugăciunea și munca – fericită îmbinare lăsată de Domnul în noi!

Femeile mironosițe. Din cauza păcatelor, Maria Magdalena era muncită și supărată de șapte duhuri necurate. Auzind de Hristos, Mântuitorul lumii, Care în acea vreme umbla prin satele Galileei, tămăduind tot felul de bolnavi, cu smerenie s-a arătat Lui, cerându-I ajutor.

Hristos scoate din ea șapte diavoli, făcând-o sănătoasă nu doar cu trupul, ci și cu sufletul. De atunci, Maria Magdalena s-a făcut „uceniță” a

⁴ Nicolae Steinhardt, *Dăruind vei dobândi*, Editura Mănăstirii Rohia, 2006, p. 330.

⁵ Nicolae Steinhardt, *Dăruind vei dobândi*, p. 78.

⁶ Viețile Sfinților pe luna decembrie, Editat la Mănăstirea Sihăstria, 2005, p. 584.

lui Hristos, slujindu-L împreună cu celelalte femei care l-au urmat din Galileea. În vremea răstignirii Lui, Maria Magdalena stătea lângă Cruce, în vremea îngropării Lui, lângă mormânt, iar în vremea Învierii Lui se împărtășește de minunea Învierii (Marcu 16, 9; Ioan 20, 14-18). Maria Magdalena, credem noi, este o muceniță aparte, pildă de viciu și virtute sau simbol între păcat și sfințenie.

A fost iertată prin pocăită umilință, a fost recunoscătoare, credincioasă și devotată, slujindu-L pe Hristos cu o dragoste curată ca roua dimineții.

Între femeile mironosițe amintim și pe Salomeea, cealaltă Marie, mama fiilor lui Zevedei, Ioana, Suzana, pilde de credință, de dăruire, curaj și mărturisire.

Desigur, imaginea femeii prin excelență o întrupează Maica Domnului, „mai cinstită decât Heruvimii și mai mărită fără de asemănare decât Serafimii”, Maică și Fecioară, nepătată, neîntinată, preacurată, scară spre cer, rai cuvântător, mijlocitoare și pururi rugătoare, Maică a Vieții și Maică a Luminii.

Ascultarea ei vindecă neascultarea Evei, iar învățătura Bisericii despre Theotokos – Născătoare de Dumnezeu – este strâns legată de învățătura despre Iisus Hristos, Dumnezeu adevărat și Om adevărat.

Deducem că deosebirea dintre Vechiul și Noul Legământ este totală; dacă Vechiul Legământ este axat pe ideea dreptății, în Noul Legământ toate relațiile interumane se bazează pe dragoste și smerenie. În numele atotbiruitor al dragostei își trimite Tatăl ceresc Fiul pe pământ spre pătimire și mântuirea ființei umane⁷.

De aceea, chipurile femeilor din Scripturi devin modele pentru femeile creștine din istoria Bisericii, de la întemeiere până la sfârșitul lumii.

1.2. În istoria Bisericii creștine

Istoria creștinismului, fără un recurs la imaginea și rolul femeii ar fi incompletă, pentru că, asumând modelele femeilor din Biblie, femeile creștine au arătat în viața lor ce înseamnă credința, curăția, nădejdea, dragostea și bunătatea. În istoria Bisericii creștine întâlnim multe ipostaze ale femeii. Dintre acestea, amintim câteva...

⁷ Nicolae Steinhardt, Dăruind vei Dobândi, Editura Mănăstirii Rohia, 2006, p. 345.

Mucenița

Mucenița își sacrifică viața pentru convingerile și credința ei în Dumnezeu. Sunt chipuri ale pocăinței desăvârșite, fiindcă au descoperit în ele însele o credință nebănuită și și-au jertfit viața lui Hristos. Mucenițele sunt ferme în alegerile făcute și niciun fel de groază în fața torturilor nu le pot îndepărta de a fi în preajma lui Hristos și de a-L mărturisii. Întâlnim în Viețile Sfinților multe nume de mucenițe care și-au dat viața mărturisind pe Hristos: *Sfintele 10 Mucenițe fecioare din Nicomidia*, cărora li s-au scos ochii pentru credința lor în Iisus Hristos, *Sfânta Muceniță Olimpiodora*, care a pățimit prin foc, *Sfânta Muceniță Nemia*, care s-a săvârșit prin sabie.

Sfânta Muceniță și fecioară Anisia. Ne-a rămas mărturie, după Metafrast, viața Anisiei din Tesalonic, care provenea dintr-o familie de vază, educată de părinți în dogmele buneii credințe. Trecând părinții la Domnul, Anisia și-a vândut bogăția, iar banii i-a împărțit săracilor și celor aflați în nevoi. Ea avea o neostoită dorință de a viețui întru Hristos. Prigonită de Maximilian, a fost străpunsă cu sabia de slujitorii lui. În acest fel și-a dat sfântul său suflet în mâinile lui Hristos, pe care-L iubea și alături de Care dorea cu osârdie să fie⁸.

Sfânta Muceniță fecioară Evghenia. Era foarte frumoasă la chip și avea un cuget înțelept, alături de curăția fecioriei. Nu dorea să se căsătorească, ci să fie mireasa lui Hristos. Întrucât părinții săi doreau să o mărite cu de-a sila, Evghenia a fugit pe ascuns și s-a adăpostit într-o mănăstire sub numele de Evghenia. A fost binecuvântată de Dumnezeu cu darul tămăduirii, ajungând chiar egumenul mănăstirii. Dar, prin viclenii și trădări, este ucisă în 25 decembrie, în ziua prăznirii Nașterii Domnului⁹.

Așa a trăit Evghenia, cu cinste și dreaptă credință, învrednicindu-se de slava lui Dumnezeu. Ar mai fi atâtea și atâtea mucenițe pomenite în scrierile despre viețile sfinților¹⁰.

Pustnica

Pustnicele trăiesc viață curată în sărăcie și departe de lume, în post și rugăciune, fiindcă sunt deasupra lucrurilor mărunte ale lumii. Fuga de

⁸ Viețile Sfinților pe luna decembrie, Editat la Mănăstirea Sihăstria, 2005, p. 583.

⁹ Ibidem, p. 468.

¹⁰ Sfântul Ierarh Dosoftei al Moldovei, *Viața și petrecerea sfinților*, Iași, 1682-1686.

lume este un răspuns la chemarea lui Dumnezeu. Pustnicele caută izolarea, curăția și tăcerea. Părintele Cleopa Ilie spunea: „Doamne, dă-mi ajutorul tău, să pun început bun, să-mi îndrept viața!” Biserica laudă *viața pustnicilor, fericită este* pentru că se întraripează cu dumnezeiescul dor.

Imaginea care tronează în rândul pustnicilor este cea a Sfintei Maria Egipteanca, care a trăit 47 de ani în deșert, pentru păcatele sale în pocăință, lacrimile fiindu-i jertfă către Hristos. Când simțea că demonii se înmulțesc și o hărțuiesc, strigătul ei învăluit în lacrimi de pocăință către Hristos era mai puternic.

Dumnezeu a făcut posibilă întâlnirea cu starețul Zosima, care a spovedit-o și apoi a împărtășit-o cu Sfintele Taine, acestea aducând liniștea la sfârșitul ei. Toate descoperă viața îngerească a sfintei, puterea pocăinței și iubirea lui Dumnezeu față de om¹¹.

Credem că Sf. Maria Egipteanca nu se retrage din lume din durere, ci pentru a duce durerea ei către Hristos, deoarece numai Hristos ne dă pacea sufletului și mântuirea, de El avem nevoie mai mult decât de mâncare.

Ne gândim că prin nevoinți și credință a trecut din starea de păcătoșenie spre o stare a desăvârșirii, transformându-se într-o ființă curată și plăcută lui Hristos. Dacă nu se pocăia, ineluctabil, viața ei rămânea în întuneric.

De aceea, Maria Egipteanca este un model al pocăinței. Și-a mântuit umanitatea proprie prin rugăciune, nevoințe, lacrimi și multă credință.

Pelaghia, trăitoare în Antiohia secolului V, era o curtezană care venea la biserică și asculta predica episcopului Nonnus despre iad și bună-tatea raiului. A fost profund impresionată, fapt care a determinat-o să se pocăiască. I-a scris episcopului Nonnus: *sunt o păcătoasă și o slujitoare a răului, dar doresc să obțin mila lui Dumnezeu, Care a coborât pe pământ pentru mântuirea păcătoșilor*. În fața episcopilor, a mărturisit că nu se mai întoarce la viața de dinainte. A fost pregătită pentru botez de diaconița Romana, primind numele de Pelaghia.

Într-un târziu, și-a îndreptat pașii spre Ierusalim, unde a murit după mulți ani. Pustnica Pelaghia ne-a lăsat modelul unei femei neșovăitoare și extrem de puternice, pline de hotărâre și credință¹².

¹¹ A se vedea Benedicta Ward, *Viețile Sfințelor care mai înainte au fost desfrânate*, trad. Ioan I Ică jr., Editura Deisis, Sibiu.

¹² Benedicta Ward, *Viețile Sfințelor care mai înainte au fost desfrânate*.

Tot aici doresc să amintesc și pe *Maica Zenovia*, care a stat 60 de ani în pustie, pustnica *Fotinia de la Iordan* și *Teodora de la Sihla*.

Sfânta Cuvioasă Teodora de la Sihla este o sfântă de naționalitate română, trecută în rândul sfinților. Ea a viețuit în zona Vrancei și în Munții Neamțului, trăind sub stâncile Sihlei în rugăciune, în apropiere de Mănăstirea Sihăstria.

Trupul Sfintei Teodora a rămas tăinuit în peșteră până după anul 1830, când familia domnitorului Mihail Sturza a renovat Schitul Sihla și a așezat moaștele ei în raclă de preț și l-a depus spre închinare în biserica schitului. Ea a fost numită și „Floarea duhovnicească a Moldovei”¹³.

Cuvântul „sihlă” înseamnă pădure deasă de copaci tineri. Calistrat Hogaș spunea, în scrierile sale: „Culme de asprime, locul celei mai puternice închipuiri este acest sălaș de pustnici”¹⁴.

Deși Viețile Sfinților ne redau mult mai multe exemple în acest sens, chiar și azi, credem noi, există, prin văgăunile munților, prin sălbăticia pădurii, călugări-sihaștri care se roagă neîncetat către porțile cerului, cerând iertare și mântuire pentru noi toți. Pustnicii au dezvoltat rugăciunea inimii și darul lacrimilor.

Fecioara

Despre fecioare, Sfântul Maxim Mărturisitorul spune:

„Pentru ele, dragostea de Dumnezeu înseamnă a alege pe Dumnezeu în locul lumii și sufletul în locul trupului, a disprețui lucrurile de pe pământ și a trăi în înfrânare, în dragoste se apropie de Dumnezeu prin rugăciuni și citiri sfinte”¹⁵.

Modelul suprem al fecioriei este întrupat de *Fecioara Maria*. Model al rugăciunii și al ascultării, Fecioara Maria trăiește într-o curăție desăvârșită la templu, pregătindu-se pentru împlinirea Scripturilor, a planului lui Dumnezeu.

Din Fecioara Maria și de la Duhul Sfânt, Fiul lui Dumnezeu Se face om. Smerenia și credința în Dumnezeu sunt trăsături definitorii care au stat la baza cinstirii Mariei (Luca 1, 26-38). Amintim calitățile sale, venerate și sumate în imnul Maicii Domnului:

¹³ Nicolae Steinhardt, op. cit., p. 25.

¹⁴ <https://doxologia.ro> „sfânta-cuvioasă-teodora-de-la-sihla”

¹⁵ <https://ro.Scribd.com>. Sfântul-Maxim-Mărturisitorul.

„Cuvine-se cu adevărat să te fericim pe tine, Născătoare de Dumnezeu, cea pururea fericită și prea nevinovată și Maica Dumnezeului nostru, ceea ce ești mai cinstită decât Heruvimii și mai slăvită fără de asemănare decât Serafimii, care fără stricăciune pe Dumnezeu Cuvântul ai născut, pe tine, cea cu adevărat Născătoare de Dumnezeu, te mărim!”¹⁶

Dacă prin Eva a intrat păcatul în lume, în marea Lui iubire, Dumnezeu a hotărât ca tot printr-o femeie să fie și începutul mântuirii care are loc la Bunavestire!

Din rândul fecioarelor, mai amintim pe *Sfânta fecioară Muceniță Filofteia, Sfânta Muceniță și fecioară Irina, Sfânta Muceniță și fecioară Agapia, Sfânta Muceniță și fecioară Hionia.*

Sfânta Fecioară Împărăteasă Pulheria, născută în anul 399, a fost sora mai mare a împăratului Teodosie al II-lea. Rămânând orfani de mici, au devenit moștenitori ai tronului.

Dându-și seama de rolul ce-i incumbă în imperiu și având o înțelepciune ce-i depășea anii, primește din partea Senatului titlul de Augustă, fiindu-i tutore lui Teodosie până ce acesta va împlini anii spre a putea domni.

Pulheria s-a dăruit cu tot sufletul lui Hristos, făcând legământul de feciorie, asemeni și surorile Arcadia și Marina. Augusta Pulheria supraveghea educația fratelui și sprijinea creșterea lui duhovnicească în credința creștină. Datorită educației primite, Teodosie a devenit un împărat blând, răbdător, înțelept, îndurător și milostiv.

Pulheria a fost o devotată slujitoare a Preasfintei Fecioare Maria.

A fost întemeietoarea cultului Fecioarei Maria în întreg Imperiul Bizantin.

A sprijinit ridicarea de biserici, a adus diferite relicve și moaște din Răsărit, printre care și Acoperământul Maicii Domnului.

Pentru împărăția grecească a fost un dar al lui Dumnezeu întru apărarea dreptei credințe, care a triumfat și s-a dezvoltat sub înțeleapta implicare a Sfintei fecioare Pulheria¹⁷.

Sfânta Cuvioasă Maică Parascheva. Ca o caracteristică a vieții ei, putem spune că, în loc de a vorbi, tăcea, în loc de a se văita, pătimea, în loc de a agonisi, prefera a împărți; desfrânării, castitatea; protestării și violenței, resemnarea.

¹⁶ Ibidem

¹⁷ <https://basilica.ro-explicație-duhovnicească>.

Este cunoscută în popor sub numele de „Sfânta Vineri”, ca un simbol al Ortodoxiei de pretutindeni. După trecerea la Domnul a părinților, și-a împărțit nevoiașilor averea moștenită și s-a retras „în adâncul pustiei”, unde se îngrijea doar de curăția sufletului.

La porunca Domnului „în vis”, se întoarce în lume, unde pătimește trudă după trudă, neștiută de nimeni, până este chemată la Domnul, trupul dându-i-se pământului de la malul mării.

Peste vremi, lângă ea urma a fi îngropat un marinar naufragiat.

La săparea gropii, s-a aflat trupul Sfintei neputrezit și plin de mireasmă. A fost așezat în Biserica Sfinților Apostoli din Epivata.

A mai peregrinat Sfânta prin multe biserici, până a ajuns în Iași, la ale cărei Sfinte moaște ne închinăm cu multă evlavie¹⁸.

Sfânta fecioară Muceniță Filofteia; a trecut la cel Veșnice pe când avea doar 12 ani. De la mama ei a învățat câtă bucurie aduce dragostea față de Dumnezeu și față de oamenii nevoiași. Pârâtă că împărțea mâncare săracilor – din mâncarea ce trebuia să o primească tatăl său la câmp. Pândită, dovedită, tatăl său, care nu înțelegea milostenia, o lovește cu secura în picior atât de grav, încât își pierde viața la numai 12 ani. Este ocrotitoarea copiilor, în special a fetelor¹⁹.

Am mai amintit cele 10 fecioare; cinci erau înțelepte, pregătiseră untdelemn pentru lampă și așteptaseră cu venerație venirea Domnului, să participe la sărbătoarea din Împărăția cerurilor. Fecioarele înțelepte sunt creștinii cel urmează pe Hristos în Lumina credinței.²⁰

Vorbim și despre Sfânta fecioară Irina, Sfânta fecioară Agapia, Sfânta fecioară Hilaria. Au fost aruncate în foc, a cărui vâlvătaie nu numai că nu s-a atins de trupurile acelor Sfinte fecioare, dar nici de hainele lor; nici urmă nu era pe dânsele de arderea focului, spre arătarea necredincioșilor că nu au murit de foc, ci, cu rugăciune, și-au cerut de la Dumnezeu acel sfârșit fericit²¹.

Prea adesea ne dorim o fericire pământească, dar aceste Sfinte fecioare își ridicau ochii și privirea dincolo de mormânt și atunci viața lor căpăta cu adevărat un sens. Slavă ție, Doamne!

¹⁸ <https://doxologia.ro/viețile-sfinților/sinaxar/viața-sfintei-cuvioase-parascheva>. (accesare 14.03.2022)

¹⁹ Adrian Cocoșilă, Calendar Creștin Ortodox.ro.

²⁰ Doxologia.ro (Arad, 14.01.2022)

²¹ Ibidem

Mama

„Minunat este Dumnezeu între Sfinții Lui” (Psalmul 67, 36)

Așa a lăsat Dumnezeu și pe femeie, înconjurată de toate frumusețile pământului și stăpână!

Din momentul în care ai primit de la Dumnezeu un copil, viața ta nu va mai fi la fel, se schimbă întreaga percepție pe care o ai asupra lumii.

Zilele unei mame sunt lipsite de strălucire, romantism; este lupta de zi cu zi, frustrarea, dezordinea, haosul; este gălăgie, gălăgie și iar gălăgie.

Nu este ușor să fii mamă, nu va fi niciodată, însă este o viață plină de frumusețe, bucurie și împlinire.

A mai primit femeia de la Dumnezeu trei daruri: *sensibilitatea, finețea, compătimirea*.

Așa se întâmplă când Dumnezeu este centrul vieții noastre, ca mame-femei creștine, simțim că dobândim frumusețe, pace, bucurie, onoare și demnitate, prin harul dat de Hristos.

De aceea a făcut-o Dumnezeu pe femeie puternică; a pregătit-o pentru această lucrare sfântă.

Este foarte greu să faci distincții între mame, fiindcă orice copil întinde mânuțele înspre mamă, tânjind după brațele ei calde, ocrotitoare. Multe lucruri valoroase putem învăța de la mamele menționate în Biblie, deoarece mama poartă în ființa ei veșnicia.

Modelul mamelor creștine rămâne prin excelență Maica Domnului. Profilul ei este redat nu doar în textele biblice, ci și în textele imnograficilor creștini, cântate în Biserică, și mai ales în sfintele icoane; dragostea, blândețea, jertfa, bunătatea, curăția și atâtea calități spirituale și matern exprimate în sinteză.

În istoria creștinismului întâlnim foarte multe sfinte, mame ale unor sfinți, mame ale unor creștini autentici.

Dintre acestea amintim pe Nona, mama Sfântului Grigorie Teologul, Emilia, mama Sfântului Vasile cel Mare, Monica, mama Fericitului Augustin, Antuza, mama Sfântului Ioan Gură de Aur²².

Imaginea acestor mame a străbătut întreaga istorie creștină. Au fost mame deosebite, la care vedem o iradiere plină de iubire în credință, al căror principiu de viață este demn de urmat.

²² <https://doxologia.ro>.

Rahela a fost fiica lui Laban și soția preferată a lui Iacob. I-a născut doi fii, aceștia fiind capii familiilor din care s-au format cele 12 triburi ale Ierusalimului antic²³.

Rebeca a fost soția lui Isaac și mama a doi gemeni, Iacob și Esau. A fost modestă, harnică și ospitalieră, calitățile care au ajutat-o să fie o soție, o mamă și o închinătoare deosebită către Dumnezeu²⁴.

Noi am căutat să prezentăm mamele care au avut un rol mai însemnat în mărturisirea credinței, în istoria creștinismului. La aceste mame simțim prezența Duhului Sfânt, un har al bucuriei, al datoriei împlinite, o dorință de a salva lumea prin creșterea în bunăcuviință a copiilor lor.

Smerenia lor se înveșmânta în lumina Duhului Sfânt și putem spune că străluceau prin virtuțile lor ca un soare. Străluceau, fiindcă slujeau Soarelui Hristos, rugăciunile lor fiind călăuze către cer, cerând pentru copiii lor înțelepciune, credință, călăuzire și lumină. Iar toate gândurile și năzuințele femeii de când devine mamă se îndreaptă spre pruncul căruia i-a dat putere din puterea ei, viață din viața ei, ca să-l vadă urcând.

Să vedem cum sunt priviți copiii, în lumina Evangheliei. Copiii sunt raze de la răsăritul soarelui, sunt mugurii idealurilor creștine. Ei au inimi pline de iubire jertfelnică, sunt un model de viață pentru cei din jur.

Prin propovăduirea Evangheliei în lume, asupra copiilor a strălucit lumina cerească. Ea îi transformă pe copii în îngerii lui Dumnezeu. Biserica îi numește „mielușii lui Dumnezeu”. Hristos-Dumnezeu iubește, Se bucură și-i prețuiește pe copii pentru sufletul lor neprihănit, inima curată și sfântă, nealterată de păcat și fărădelegi.

Prin copii, Domnul Iisus vede chipul Său divino-uman, din peștera Betleemului.

Dragostea pentru copii Îl face să învie pe fiica lui Iair și pe fiul văduvei din Nain. În lumina Evangheliei, vedem taina adevărului că sufletul omenesc este valoarea supremă. Prin suflet, care are fundament pe Dumnezeu, trăim, existăm. El vine de la Dumnezeu și este fericit numai trăind în Dumnezeu, prin El și pentru El. Restul este deșertăciune! „Ce-i folosește omului să câștige lumea întregă, dacă își pierde sufletul? Sau, ce ar putea da omul în schimb, pentru sufletul său?” (Marcu 8, 36-37)²⁵.

²³ Geneza 29:9,10.

²⁴ Ibidem

²⁵ Simion Radu, „Mântuitorul Hristos și copiii”, în *Altarul Banatului* (Timișoara), anul III, 1992, nr. 4-6, aprilie-iunie, pp. 47-54.

De aceea gândim și noi că lumea trece cu toate ale ei ca floarea câmpului, și peste toate rămâne numai Dumnezeu, sufletul și faptele lui, cu veșnicia bună sau rea în care intrăm după moarte. Bunătatea și dragostea, esența divină și izvorul tuturor virtuților creștine.

De-a lungul veacurilor, soarta copiilor a fost identică cu a părinților lor. Până la apariția creștinismului în lume, până la vestirea Evangheliei și a rațiunii lui Dumnezeu de către Mântuitorul Hristos, marea masă a omenirii trăia în sclavie. Sclavii și familiile lor erau unelte de lucru.

În creștinism, statutul și rolul mamei și al copilului se schimbă. Înainte de Hristos, femeia era supusă cu totul bărbatului, nu avea niciun drept.

Cel dintâi care o eliberează din robie și o face egală bărbatului este Iisus Hristos.

El a reușit să facă din sclave, surori, din servitoare, soții, din păcătoase și desfrânate, mironosițe și sfinte. Nașterea Fiului lui Dumnezeu din Fecioara Maria a ridicat femeia la rangul care i se cuvine. De când îngerul a strigat „Bucură-te Marie”, de atunci lanțurile robiei au căzut de pe mâinile femeilor.

De atunci, femeia este prețuită și respectată chiar dacă a trăit în umbra bărbaților, printre treburile casnice ca făcutul pâinii pe vatră, crearea unei familii sau slujirea bărbatului; în acest clarobscur al vieții, multe femei au jucat un rol important din cele mai vechi timpuri; uneori, în câte o felie de istorie dulce-amară, dar și cumplit de iute, alteori, s-au luptat cu dârzenie pentru a apăra puterea lui Dumnezeu.

Cea dintâi și cea mai sfântă chemare în creștinism este aceea de a fi soție și mamă.

Căminul familial este cea dintâi instituție de educație, iar mama este cea mai bună educatoare. Copilul trăiește din viața mamei, vede cu ochii ei, simte cu inima ei și vorbește limba mamei.

Nimic nu este mai frumos decât a fi mamă, să rodești din trupul tău viață, să faci din ființa ta verigă de legătură între trecut și viitor, iar copilul să fie o făptură aleasă, omul care a crescut pe genunchii tăi.

Chipul cel mai desăvârșit de femeie și mamă este Preacurata Fecioară Maria. Ea este, după trup, mama lui Iisus Hristos și „mamă iubitoare a tuturor celor răscumpărați din robia păcatului, în ea se îmbină cele mai alese virtuți: sfințenia și fecioria. Spre ea se îndreaptă năzuințele tuturor femeilor și mamelor creștine”²⁶.

²⁶ Constantin Consulea, „Femeia creștină”, în *Mitropolia Banatului* (Timișoara), anul XII, 1958, nr. 1-3, ianuarie-martie, p. 166.

Sfântul Simeon Metafrastul, în „Viața Maicii Domnului”, scria:

„După înfășurarea cu giulgiul, ungerea cu smirnă și după îngropare, în timp ce Iosif și Nicodim s-au retras, numai Maica a rămas singură la mormânt, contemplându-l și așteptând neadormită, în timp ce Mironosițele făceau legătura între mormânt și ucenicii ascunși de frica iudeilor. Șezând trează cu duh fierbinte, sufletul ei de mamă a văzut totul: cutremurul, pogorârea îngerului, rostogolirea pietrei, amortirea străjerilor și trezirea lor, spaima cu care s-au reîntors în cetate. Nu a părăsit mormântul până nu a văzut viața cea purtătoare de înviere, strălucirea Fiului ei.”

Aceasta este dragostea de mamă, fără odihnă.

Împărăteasa.

Sfânta împărăteasă Elena, mama care l-a îndrumat și i-a fost mereu aproape împăratului Constantin. Sfânta Elena este respectată și prețuită pentru viața creștină dusă din tinerețe, până în ultimele zile ale vieții.

Mai era cunoscută și sub numele de Helena Augusta.

Ea cunoștea și iubea credința creștină, având ca principală preocupare educarea fiului său. S-a străduit să-i așeze în inimă dragostea și virtutea. Se ruga neîncetat pentru a nu fi cuprins de slavă deșartă și de mândrie.

Împăratul Constantin împlinește îndemnul din vis și în lupta decisivă pe care o duce sub semnul Sfintei Cruci, iese învingător (312 d. Hr.).

De atunci, împăratul Constantin s-a schimbat în aprecierea creștinismului, a oferit libertate Bisericii creștine (313 d. Hr.), a interzis persecuțiile, a stabilit duminica drept zi de odihnă, a contribuit la construirea de biserici, a dat legi care apărau demnitatea căsătoriei și drepturile creștinilor în Imperiu.

Tot sub domnia lui are loc, la Niceea, în anul 325, primul Sinod Ecuменic.

Tradiția ortodoxă leagă aceste fapte de influența împărătesei *Elena*, mama sa, de educația creștină în care l-a crescut, ea continuând, prin post și rugăciuni, să-i arate calea spre desăvârșirea spirituală în Hristos. Împărăteasa Elena se ocupa și de împodobirea lăcașurilor sfinte, ca și de ajutorarea celor aflați în nevoi. Tot ea merge în Palestina, unde inițiază săpături pentru aflarea *Sfintei Cruci*. Identifică locul nașterii lui Iisus,

merge pe urmele Lui și ridică biserici, îndepărtând, pe cât era posibil, edificiile păgâne. În viața de zi cu zi, se distingea prin milostenia neconținută, cu osebire pentru săraci și copii. Principiul care o ținea trează în priveghere era pacea din Imperiu și libertatea religioasă. Sfântul Grigorie cel Mare a considerat-o pe Augusta Elena „instrumentul de care s-a folosit Dumnezeu pentru a face să strălucească în inimile romanilor luminile credinței”²⁷.

Sfânta împărăteasă Irina. Împărăteasa Irina era soția împăratului bizantin Leon, aprig prigonitor al sfințelor icoane.

La moartea împăratului Leon, Irina a devenit regentă, în numele fiului său, Constantin al VI-lea, viitorul împărat. În acest timp, a fost convocat sinodul al VII-lea ecumenic de la Niceea, în Asia Mică.

Din toată lumea creștin-ortodoxă s-au adunat 350 de episcopi. În cadru oficial, sub patronajul împărătesei Irina, lupta împotriva icoanelor ia sfârșit.

Orice împotrivire va fi socotită erezie.

S-a stabilit cultul sfințelor icoane; spicuim din hotărâre: „*Păstrăm neschimbate toate predaniile Bisericii, scrise sau nescrise în acord cu Sfânta Evanghelie. Icoana este întruparea adevărată și nu închipuită a lui Dumnezeu cuvântul. Împreună cu imaginea cinstitei și de viață făcătoarei cruci, să se pună și cinstitele icoane*”²⁸.

În baza acestei realități istorice, Biserica a hotărât cinstirea Împărătesei Irina ca sfântă.

Pentru a contura imaginea mamelor, o amintim și pe împărăteasa Pulheria, care are un rol deosebit în convocarea sinodului al IV-lea ecumenic (Calcedon, 451 d. Hr.) și împărăteasa Teodora, în timpul căreia Ortodoxia este afirmată cu putere împotriva tuturor ereziilor, fiind restabilit definitiv cultul sfințelor icoane.

Dacă reflectăm doar la rolul pe care l-au avut aceste patru împărătese în apărarea credinței Bisericii, putem desluși etapele cruciale ale mărturisirii credinței: trecerea de la un imperiu păgân, la unul creștin (Elena), formularea dogmei hristologice împotriva ereziilor (Pulheria),

²⁷ Marin Sebastian, „Sfânta Împărăteasă Elena”, în *Calendar Creștin Ortodox Bărăganul Ortodox*, 1998.

²⁸ <https://www.resurse-ortodoxe.ro/sinodul-al-șaptelea-ecumenic-de-la-niceea-787>. (accesare 04.09.2022)

afirmarea cultului sfințelor icoane împotriva idolatriei și a concepțiilor ereziarhe izvorâte din influențele iudaice și orientale în Bizanț (Irina și Teodora).

Este deosebit de instructiv să vedem rolul femeilor în păstrarea credinței autentice în istoria creștinismului

II. Radiografie contextuală privind activitatea femeilor ortodoxe din părțile Aradului

După o scurtă radiografie a profilului femeii creștine cu rădăcini biblice și în istoria creștinismului, mai ales a Imperiului creștin de Răsărit, se cuvine să prezentăm câteva elemente ale unei radiografii istorice privind contextul în care apar, într-un mod organizat, activitățile femeilor ortodoxe din părțile Aradului.

Desigur, elemente despre importanța și activitatea femeii ortodoxe întâlnim și înainte de secolul al XIX-lea, însă preocuparea studiului de față se focalizează pe secolele XIX-XX.

Chiar și înainte de a se constitui Aradul ca oraș modern, a existat viață bisericească pe aceste meleaguri. Din hrisoavele istorice cunoaștem că pe malurile Mureșului, începând de la Lipova și până la vărsarea în Tisa, au existat circa 40 de mănăstiri, în care se practica viață monahală, deci, o viață religioasă demnă de luat în seamă.

Chiar dacă a fost foamete, război, cruntă sărăcie, ele, femeile, au fost ca trestiele ce s-au plecat în fața vieții, dar nu s-au lăsat smulse din casa lui Hristos. De aceea, femeia, ca soție și mamă, a căutat mereu casa lui Hristos pentru a aduce în casa ei, soțului și copiilor ei, lumina blândă din ochii Mântuitorului.

Avem datoria de a aduce la lumină, atât cât se poate, această istorie tăcută pentru ochii celor de azi.

După 1861, au început să se îmbunătățească condițiile în care se desfășurau activitățile socio-politico-culturale ale naționalităților asuprite din Austro-Ungaria, deci și ale românilor. Încep să apară organizații naționale și sociale specializate în cultură, educație, viață socială, probleme profesionale ale tineretului, societăți ale femeilor, cu caracter religios și social.

Toate aceste organizații au un caracter național clar definit.

Anul 1861 este reprezentativ și fiindcă este un an al renașterii pentru românii din această parte a țării.

Acum iau ființă societăți culturale organizate de elita intelectuală, cum ar fi „Asociația Națională Arădeană pentru Cultura și Conversarea

Poporului Român”. Însă, prin instaurarea dualismului din 1867, când pierdem autonomia și se încearcă de-naționalizarea și subordonarea învățământului, în acest context, ca o reacție *sine qua non*, societatea femeilor din Arad și Transilvania a ascuns obiectivele politice sub masca obiectivelor filantropice și, indubitabil, trece la o reacție de apărare a acestora, găsiind în instituțiile culturale un refugiu sigur pentru păstrarea identității naționale. Au sprijinit substanțial războiul de Independență prin organizarea numeroaselor colecte destinate frontului, apoi au organizat comitete ce se ocupau cu ajutorarea răniților, a copiilor orfani și mai ales a văduvelor.

Anul 1884 este anul în care, sprijinite de episcopul *Ioan Mețianu* și de presă, soțiile oamenilor politici arădeni înființează *Reuniunea Femeilor Române din Arad și împrejurimi*.

Reuniunea are ca prim scop înființarea de școli pentru educarea fetelor române, pentru a forma din ele soții și mame „bune” care să lucreze în familie și societate întru conservarea ideii naționale și propășirea neamului românesc. O importantă activitate a desfășurat „Reuniunea” în cadrul șezătorilor și seratelor literare, baluri, concerte, izvorâte din dorința unui contact mai strâns între membrii *Reuniunii*.

De aceea, au avut și un steag propriu care să le reprezinte²⁹, în jurul său adunându-se publicul român și de alte naționalități din împrejurimi.

Toate aceste acțiuni erau minuțios pregătite, știind cât de importantă era reușita acțiunii, fiindcă așa se atrăgea atenția elitei din oraș asupra comunității românilor.

Cele mai reușite erau seratele organizate cu ocazia Nașterii Pruncului Sfânt, a Anului Nou, de Învierea Domnului, patronate de o personalitate de naționalitate română sau străină. În această grandioasă epopee a realizării statului național unitar român, „tinerimea studioasă” a avut o contribuție importantă. Ei au constituit elementul dinamic, entuziast, care a dat elan acțiunilor întreprinse³⁰ și susțineau că „numai atunci vom fi vrednici a ne numi fiii neamului nostru, ...dacă noi tinerii vom fi încercat totul pentru luminarea, emanciparea și trezirea lui la viață”³¹.

²⁹ Cristinel Ioja, Nicolae Tang, *Catedrala Ortodoxă Veche. Centru spiritual-liturgic și misiionar-cultural al Aradului*, Arad, Edit. Arhiepiscopiei Aradului, 2018, p. 220.

³⁰ Eugenia Glodariu, *Asociațiile culturale ale tineretului studios român din monarhia Habsburgică 1860-1918*, Cluj-Napoca, Biblioteca Musei Napocensis XVII, 1998, p. 305.

³¹ *Gazeta de Transilvania* (Brașov), anul LVIII, 1894, nr. 204, 18/30 septembrie, pp. 2-3.

Alături de studenții întruniți la Constanța pentru a participa la un Congres pentru apărarea drepturilor românilor din Transilvania, au fost și domnișoarele (fiice ale femeilor creștin-ortodoxe) din Arad și Brașov, care trimit o telegramă:

„Salutăm Congresul studenților români și îi dorim succese strălucitoare în acțiunile sale menite a ridica virtutea neamului românesc. Împrejurări grele ne împiedică să participăm la marea voastră sărbătoare. Totdeauna însă, când despre lucruri naționale e vorba, *vă rugăm să ne socotiți alături de voi*”. Semnează Victoria Braniște, Elena Stănescu, Mariana Stroescu și *arădencele* Livia Gorun, Olga Matheaș, Ioana Ardelean, Tita Florescu³².

Redăm câteva gânduri desprinse din timpul congresului studențesc *„Poporul care așteaptă ca lanțurile sclaviei să dispară prin rugină își merită soarta; Vouă, martirilor cauzei sfinte a românilor, omagiu și admirație; Cultura și sentimentul național sunt doi factori indispensabili pentru existența unei națiuni; Să fim pentru totdeauna uniți; Brazii cad sub secure, **rădăcinile rămân și se întind**; Unirea face puterea; Martiri ai libertății cu lanțurile-n picioare, să-ncununăm unirea ce noi azi urmărim; Pe voi vă urmărim până în temnițe; Trăiască România Viitoare!*”³³.

Vorbitorii au evidențiat regimul de asuprire a românilor din Ardeal, angajându-se a înfăptui ceea ce a început Mihai Viteazul – *unirea celor trei țări*. Pe Câmpia Turzii, victimă a trădării, Mihai Viteazul își pierde capul și Ardealul – libertatea de o clipă: „înfăptuire măreață, vis secular, dar vis îndată prăbușit!”³⁴

O altă temă abordată și pe care se pune accent a fost cea istorică; cunoașterea trecutului, a istoriei neamului, sunt îndatoriri indispensabile pentru luptă și traiul nostru în viitor, fiindcă „am luptat pentru dreptate, iar neamurile vecine se întovărășeau să ne fure dreptatea. Am luptat pentru libertate, iar istoria trecutului e un lung lanț de robii. Am luptat pentru pământ, dar rodul lui a fost al altora”³⁵.

³² *Gazeta de Transilvania* (Brașov), anul LVIII, 1894, nr. 204, 18/30 septembrie, pp. 2-3.

³³ *Dreptatea* (Timișoara), anul I, 1894, nr. 201, 16 /28 septembrie, p. 3; nr. 209, 25 octombrie/7 octombrie, p. 3.

³⁴ Cezar Petrescu, *Cartea Unirii*, 1918-1928, București, Edit. Luceafărul, 1929, p. 26.

³⁵ Alexandru Vlahuță, *Din trecutul nostru*, București, Edit. Atelierele Grafice & co., 1908, p. 21.

În felul acesta, peste munți și ape, din robii străine, glasurile românești se căutau, se regăseau. Bălcescu spunea: „*cine se luptă pentru libertate se luptă pentru Dumnezeu*”. Femeile creștine puneau un accent deosebit pe cultură, ele aveau ca motto „*cultura îi va salva pe români și de aceea numai națională poate fi*”.

Desigur, lucrarea lor se integra într-o viziune iluministă, însă un iluminism specific românesc, împletit cu cultura poporului și credința și spiritualitatea ortodoxă. O implicare mai atentă aveau spre activități sociale, iar emanciparea culturală a țărănimii o vedeau venind de la studenții pe care-i sprijinea cu toate forțele³⁶.

Așadar, înființarea *Reuniunii* mai are ca scop, pe lângă organizarea propriu-zisă a societății, care este un mijloc de-a contribui la emanciparea culturală, națională și cristalizarea unor caractere, să desăvârșească sentimentul național și, nu în cele din urmă, pentru a lucra în favoarea intereselor comune națiunii române.

În 1910, Alexandrina Cantacuzino exprimă hotărârea fermă a fruntașilor Asociației Naționale de femei creștin-ortodoxe privind apărarea Ortodoxiei contra propagandei catolice cu privire la cucerirea de suflete ortodoxe.

Le răspunde asociațiilor de femei Mitropolitul Atanasie Mironescu:

„Fiți binecuvântate, fiice ale Bisericii străbune, *v-ați ridicat în suflete temple nefăcute de mâini în milioane de inimi creștin-ortodoxe*. Voi lucra cu osârdie, fără șovăire, pentru întărirea și înflorirea bisericii ortodoxe. Vă mulțumesc pentru sprijinul ce-l dați sfintei noastre bisericii Naționale”³⁷.

Anul 1918 a fost un an miraculos, astral și proniator, dar de sus, an al izbăvirii și al confirmării, an al unității tuturor românilor. Desigur, ampla solidaritate românească ce s-a manifestat cu multă vigoare în toamna anului 1918 se datorează și activității a mai mult de cinci decenii de existență a diverselor asociații culturale și profesionale feminine.

Curajul o caracterizează și pe femeie, iar dragostea de țară este și de genul feminin, prin urmare, reprezentantele *Reuniunii* din Arad au avut un binemeritat loc la adunarea de la Alba Iulia, unde au fost pre-

³⁶ Nicolae Bocșan, *Ideea de națiune la românii din Transilvania și Banat Secolul al XIX-lea*, Reșița / Cluj-Napoca, Edit. Banatica / Presa Universitară Clujeană, 1997, pp. 162-169.

³⁷ *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXIV, 1910, nr. 15, 11/24 aprilie, p. 4.

zente doamnele Eugenia Cicio-Pop – președintă, Adriana Ispravnic – vicepreședintă și Elena Goldiș.

Femeile ortodoxe rămân active și în perioada interbelică. *Reuniunea* este o ferventă apărătoare a Ortodoxiei, nevăzând cu ochi buni aprișele dispute cu privire la concordatul cu Vaticanul. Pe de o parte, pe plan local, *Reuniunea* avea ca exemplu poziția unor teologi ca Gheorghe Ciuhandu, Lazăr Iacob sau Ilarion V. Felea față de concordatul cu Vaticanul. Cu privire la acest subiect, părintele Ilarion Felea scria: „Statul Român nu ține cont de situația Bisericii Ortodoxe majoritară, de Tradiția poporului român și de reglementările canonice”. Pentru dânsul, ca și pentru mulți ierarhi, teologi și preoți ortodocși, concordatul era o nedreptate, o imoralitate cu privire la situația românilor ortodocși și un act de ingerință a Vaticanului în aspectele interne ale României³⁸.

Pe de altă parte, tot din acest motiv, președinta Organizației Naționale a Femeilor Creștin Ortodoxe, prințesa Alexandrina Cantacuzino, a luat și de această dată o poziție fermă care, în numele tuturor organizațiilor de femei creștin-ortodoxe din țară, prezenta Congresului un memoriu în care spunea:

„Cum să deschidem porțile singurei cetăți nebiruite ce o avem – cetatea credinței și a bisericii ortodoxe – să lăsăm cu bună știință să fie doborâtă de cea mai de seamă putere politică – biserica catolică? Pentru a doua oară vom striga – «pe aici nu se trece». Milioane de români ortodocși și preoți din țară strigă unitar «țara noastră nu are nevoie de concordat»”. Se cerea implicarea hotărâtă a celor competenți încât „dușmanul ortodoxiei să nu ne învingă”³⁹.

Aceeași implicare hotărâtă o au organizațiile de femei din țară și în anul 1932, când încercarea catolicismului de a-și întinde influențele în România era din nou (a câta oară?) foarte evidentă.

Observăm că implicarea femeilor ortodoxe avea și un rol de apărare a credinței Bisericii în context intercreștin. Participarea femeilor creștine la marile evenimente istorice și chiar la dezbaterile sociale și culturale cu privire la credința Bisericii și drepturile românilor, a atras după sine maturizarea organizațiilor de femei, prezența lor în reformarea României și salvarea ființei naționale a românilor.

³⁸ Pr. Cristinel Ioja, *Ilarion V. Felea (1903/1961). Preotul, Teologul, Mărturisitorul*, p. 97.

³⁹ *Biserica și Școala* (Arad), anul XLVIII, 1924, nr. 31, 28 iulie / 10 august, p. 2.

În acest sens, s-au extins și diversificat asociațiile creștine între cele două războaie, au fost create altele noi sau au fost afiliate la cele existente.

Pentru învierea vieții culturale, au luat naștere societăți de lectură, coruri vocale în Arad și în orașele mai mari ale județului.

Tot în această perioadă interbelică, se pune accent pe inițiativele private în diverse domenii, cum ar fi justiția, prin legi în favoarea femeii, dreptul la vot fiind una din acerbele doleanțe obținute, cu greu, doar în anul 1929.

Pe de altă parte, s-a dezvoltat Mișcarea Legionară, care a pornit ca un vis frumos, invocând valorile religioase, prin ele întorcându-ne la tradiții. În contextul dat, au reușit să atragă simpatia unor intelectuali marcantă ai perioadei interbelice. Însă totul s-a sfârșit cu un coșmar, datorită dorințelor revanșarde ale câtorva dintre conducătorii Mișcării Legionare.

În perioada de după Primul Război Mondial, poporul era entuziasmat fiindcă era unit; după cel de-al Doilea Război Mondial... mare marasm – trebuia să trăiască din rămășițele unei țări ciuntite.

Considerăm că în cele două decenii interbelice, România a trecut de la structura agrară la cea agrar-industrială și făcea pași importanți spre o dezvoltare în congruență cu statele occidentale, la sfârșitul primei jumătăți a secolului al XX-lea confruntându-se cu instaurarea comunismului⁴⁰.

O nouă ordine, un nou profil de femeie, orientată și ancorată diferit în societate, cultură, familie, Biserică. Desigur, fără să generalizăm, nu putem să nu constatăm schimbările. Iar una dintre schimbări a fost desființarea Asociațiilor și a *Reuniunii femeilor ortodoxe*, care și-au adus o contribuție majoră la afirmarea națiunii române în unitate cu cultura și credința Bisericii Ortodoxe.

Ce m-a frapat atunci, în acei ani de început ai comunismului, a fost obediența față de „bolșevismul sovietic”, care era o rușine, iar pentru noi, românii, era un sistem antipolitic, antisocial, antireligios, antimoral, un pumnal înfipt în cultura și civilizația neamului românesc.

Puterea de îndurare a femeii creștine în comunism a fost fără margini; femeia a avut puterea de a se apleca precum tinerele ramuri de sal-

⁴⁰ Adrian Nițu (coord) Arad. *Economie și Societate, 1945-1989*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujană, 2005, p. 17.

cie în bătaia vântului – fie el saharian sau siberian – pentru a rămâne lângă copil.

Mergeau cu capul în mâini, dar înainte! Deoarece numai în socialism mama nu are dreptul să-și alinte copilul, fiindcă nu este al ei, decât până ce-l naște, ci este al Statului. Toate bunurile sunt comune, adică ale niciunuia, iar Statul este stăpân absolut.

Au inventat planurile cincinale. Statul câștigă, ce-i drept, însă omul moare sistematic de frig, de foame, de nesupunere, de netrebnicie în lucrul făcut.

Elita țării a fost decapitată, iar cea rămasă a fost trimisă în pușcărie. *Povestesc cei care au avut șansa de-a scăpa că România a avut cele mai groaznice închisori fizice și psihice, circa 200.000 de persoane au dispărut în diferite faze, iar într-o singură noapte, în toată țara au fost deportate cca 40.000 de persoane.*⁴¹

Concluziile firești ale acestei situații de tristă amintire sunt dramele în jurul colectivizării, dramele familiilor, orfanilor, infirmilor, într-un cuvânt – drama țării.⁴² Desigur, perioada comunistă a schimbat profilul femeii, dar nu l-a șters definitiv. Femeia a supraviețuit și a rămas constantă în multe dintre darurile și calitățile ei.

Astăzi, femeia trăiește alte provocări, alte contexte, care se succed cu rapiditate. După evenimentele din 1989, femeile ortodoxe au reluat după mai bine de jumătate de veac firul activităților în spiritul credinței, filantropiei și culturii Bisericii. O mărturie în acest sens o reprezintă activitatea femeilor ortodoxe din jurul Catedralei istorice a Aradului. Cu o asemenea perspectivă asupra continuității în lucrarea și credința Bisericii, am întâmpinat la sfârșitul mileniului II creștin. Rolul femeii creștine rămâne și astăzi decisiv în FAMILIE, BISERICĂ și SOCIETATE. Iar pentru împlinirea acestui rol avem atâtea modele în Sfânta Scriptură, în istoria creștinismului și în istoria recentă a României și a Aradului.

⁴¹ *Biserica și Școala*, Arad, 1942, an. XLIV, nr. 35, 30 aug. p. 285.

⁴² *Biserica și Școala* (Arad), anul XLIV, 1942, nr. 35, 30 august, p. 285.

III

Chipuri de femei în istoria Bisericii Ortodoxe Române

3.1. Modelele sfințelor asumate de femeile ortodoxe

Fără îndoială că multe dintre femeile ortodoxe și-au însușit în viața lor modelul femeilor sfinte din istoria creștinismului. Deși unele dintre ele nu au ajuns la nivelul sfințeniei femeilor biblice sau din vechea istorie a creștinismului, credem că și-au însușit și lucrat mai multe virtuți creștine pe care le-au manifestat în contextul în care au trăit. Desigur, putem să ne oprim asupra multor chipuri de femei, de doamne și domnițe din istoria poporului român, dar cercetarea noastră se focusează în special pe chipurile femeilor ortodoxe din părțile Aradului, în special ale acelor care au activat în diferitele asociații și în *Reuniunea femeilor ortodoxe* din această parte de țară. Totuși, arătăm în sinteză câteva caracteristici ale femeilor creștine, invocând chipul monahiei și al preotesei.

3.1.1. Sfânta

Dacă am vorbit despre sfințenia femeii în Biblie și în istoria multoasă a creștinismului, se cuvine să amintim și câteva dintre numele femeilor sfinte de neam românesc sau care își au sfintele moaște în locașurile de cult din România.

În anul 1992, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a instituit spre prăznuire Duminica Sfinților Români, prăznuită ca a II-a Duminică după Rusalii, după Duminica Tuturor Sfinților.

Între sfinții români sunt și femei sfinte, care au urmat și mărturisit credința Bisericii. Cu siguranță, dincolo de cele cunoscute există foarte multe femei sfinte necunoscute, care și-au petrecut viața în credință și în virtute, în mănăstiri, în pustnicie, în slujirea de mamă, de soție sau în demnități domnești. Dintre cele cunoscute amintim pe sfintele: Teodora de la Sihla, Filofteia de la Curtea de Argeș, Parascheva de la Iași, Maxima, soția preotului Montanus din Singidunum.

3.1.2. Monahia

Fără îndoială că avem mărturii despre viața sfântă a multor monahii în decursul vremii, în mănăstirile de lege ortodoxă din teritoriile lo-

cuite de români. Călugărițele se desprind de lume și se agață de veșnicie. Trăiesc în rugăciune și ascultare, viața lor este o răscruce, fiindcă lasă lumea, mintea și inima fiindu-le pururea la Hristos. Sfântul Apostol Pavel vorbea astfel despre chipul de viețuire afierosită lui Dumnezeu, pe care îl asumă monahii că: „*Ținta ochilor noștri să fie la Hristos*”. De aceea, lumina din interior este dumnezeirea din noi.

Din curtea mănăstirii, ridicând privirea, vedem cerul albastru, ca o licărire imensă printre petele norilor. Și atunci incumbă o dorință puternică de a îmbrățișa cerul și a-l împodobi cu sărutări de flăcări ale smereniei.

În mănăstirile de maici se dezvoltă diferite ateliere casnice, cursuri pentru surori de caritate, se ocupă mai mult de educația și instrucția fetelor.⁴³

Acestea vedeau în mănăstiri un far care le lumina calea ce ducea către Dumnezeu.⁴⁴

Mănăstirea este o pustnicie unde Dumnezeu este mult mai aproape, vechile noastre mănăstiri sunt monumente religioase multisekulare, păstrează în ele comori artistice de-o neprețuită valoare. Călugării din Evul Mediu mereu spuneau „Memento Mori”; acestea sunt cele mai potrivite gânduri care trebuie încrustate în inima omului, să nu ne surprindă

⁴³ Ștefan Meteș, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936, pp. VI-VII.

⁴⁴ Ibidem. Așa vedem noi călugărița, mereu gata a veni în ajutorul celor care trec pragul casei lor. La mănăstire, acolo, rugându-ne împreună cu maicile, simțim că nu trebuie pierdute pacea, nădejdea, demnitatea, iar prin izvorul lacrimilor de căință descoperim că cele mai de preț sunt dragostea, credința. Da, acestea sunt sentimente ce ar trebui să îl definească și pe omul de rând, nu doar pe călugărițe. De aceea, unora le este greu de purtat sinceritatea, perseverența, și dacă nu suntem curați, cât de greu de pronunțat sunt cuvintele definatorii: *Te iubesc, Iartă-mă, Ajută-mă*. Noi, femeile, ori de câte ori zăbovim o vreme lângă maici în mănăstire, ne dăm seama că, orice am face, nu se mai întoarce timpul când am fi putut lucra ceva pentru noi, dar nu am făcut. În tihna mănăstirii, printre flori, realizăm că odată ce cuvântul a zburat din pârdalnică gură... adio... nu se mai întoarce și „pacea sufletului” a zburat și ea. A mai rămas „MILA”, cine are nevoie de ea? Prin urmare, doamnele mele, fiecare avem o șansă în viață (unii poate au mai multe), dar dacă am lăsat să plece trenul din gară și nu am urcat în el, nu se știe dacă mai oprește în gara noastră. Sigur că este adevărat. Ori de câte ori poposești în aceste locașuri, pleci cu sufletul mai bun și mai înălțat. Este aceasta un motiv de cinste și prețuire pentru slujitorii acestui Sfânt lăcaș. Simbol, și el, al unității noastre de neam și lege.

și nici să nu ne cutremure. Tainele vieții și ale morții sunt în mâinile Domnului. Mănăstirile sunt lăcașuri sfinte, rupte din inima și sufletul strămoșilor, în care se mărturisea credința și dragostea creștină. Incomensurabile forțe spirituale sunt trimise de Dumnezeu asupra Bisericii, a Mănăstirii - instituție divină - pentru a întări renașterea moral-religioasă. Fără lumea lor, a monahilor, creștinismul nostru nu cred că ar exista în forma actuală.⁴⁵

Cântarea din mănăstiri este un balsam al minții.

Steaguri mereu luminoase în negura vremurilor noastre, mănăstirile au avut un eminent rol orator, de aceea ele i-au trezit pe români la o viață istorică conștientă, și am putut să nu ne confundăm cu masa cotropitorilor străini. Mănăstirile au fost zidite, înzestrate și dăruite de domni români (Ștefan cel Mare, Mircea cel Bătrân, Mihai Viteazul, Constantin Brâncoveanu și mulți alții), de vlădici și boieri. Populate de călugări care răscolesc țara (cum au fost Sofronie, Visarion, Inochentie, Ioanichie) luptând pentru dreptul la viață al poporului român, în aceste lăcașuri sfinte, ca o familie, călugării și călugărițele au adus neprețuite servicii neamului în desfășurarea vremurilor prin post și rugăciune, fiindcă postul fără rugăciune nu este folositor.

Chiar dacă în Transilvania mănăstirile au fost ocupate, distruse sau pustiite, ele au fost cetățile noastre de apărare și susținere a conștiinței creștine. Ruinele lor plângătoare formează locurile sfinte ale neamului românesc⁴⁶.

Pe aceste ruine cresc copaci subțiratici spre a acoperi cu pietate zidurile măcinate de vreme și goliciunea părăsită.

Călugării au apărat cu osârdie legea strămoșească, au întărit unitatea sufletească peste granițele vremelnice, au dat poporului învățătura îngăduită de împrejurările vitrege și de mulții dușmani. Au copiat și au dus cărțile bisericești și populare din ținuturile libere în cele robite, contribuind esențial la formarea limbii literare și la unitatea culturală a tuturor românilor.

Acestea toate au fost posibile fiindcă în mănăstiri am avut cele dintâi tipare, cele dintâi biblioteci, comori prețioase ale sufletului românesc.

⁴⁵ Mateș Ștefan, *Ibidem*, p. 54.

⁴⁶ „Biete cuiburi păcatoase”, *Biserica și Școala*, Arad, 1941, an. LXV, nr. 45, 9 nov. P. 371.

Legea ortodoxă, în cursul veacurilor, se contopise cu întreaga ființă a românului. Drept urmare, vă prezentăm trei declarații din trei veacuri deosebite, făcute de doi străini și un român. Sunt de ajuns, credem noi, pentru a dovedi această dragoste de lege românească.

Călugărul misionar catolic Mihail Székely, care propaga catolicismul în Banat și Hunedoara, zicea la 10 februarie 1456, între altele: „Românii mai bucuroși s-ar afla în foc, decât să se boteze în Biserica latină”⁴⁷.

Episcopul calvin Ștefan Geleji scrie în septembrie 1640 principelui Gheorghe Rákóczy I, următoarele cuvinte: „Religia să și-o schimbe din temelie deodată [e vorba de vlădici – n.n.], nu se află niciunul și nici nu s-ar învoi la aceasta, că patriarhul l-ar excomunica, nu s-ar putea sfinți de vlădică și apoi românii nici nu l-ar primi, ieșind între ei astfel, cine știe ce ar păți!”⁴⁸

În continuare, să vedem care este crezul unui iobag, crez care cuprinde cugetarea și simțirea păturii țărănești din Ardeal în veacul al XVI-II-lea, când era siluit pentru credință: „Acest cojoc, pe care-l am pe mine, e acum al meu. Dar dacă ar vrea crăiasa (Maria Terezia) să mi-l ia, i-l dau. Cu aceste slabe mâini și picioare și cu trupul meu am lucrat zi și noapte ca să plătesc porția. Ele sunt ale crăiesei și de ar vrea să mi le ia, nu am ce face. Dar nu am decât un suflet pe care eu îl păstrez pentru Dumnezeu din cer și nicio putere omenească nu-l poate înlocui”⁴⁹.

Așa a fost Românul totdeauna - stăvilă împotriva năvălirilor barbare, străjer al credinței creștine, scut al culturii europene, cruciat al Bisericii lui Hristos și iubitor de Dumnezeu. Așa a fost și așa a rămas românul trăitor în tinda bisericilor ce s-a plămădit în sufletul românesc.

Cultura și Credința sunt cele două brațe care se ridică către Dumnezeu.

Desigur, toate aceste atitudini au fost construite și prin educația creștină a poporului în edificarea căreia, pe lângă ierarhia Bisericii, un rol deosebit l-a avut *mama, monahia, preoteasa*.

3.1.3. Imaginea preotului și a preotesei în societate

Țăranul român își făcea bisericuțele de lemn și își împărțea mălaiul și suferințele cu preotul lui. Au văzut bine habsburgii că biserica este ce-

⁴⁷ A. D. Xenopol, „Cel mai vechi episcop român din Transilvania”, în *Revista pentru arheologie, filologie și istorie* (București), anul VII, 1894, p. 387.

⁴⁸ *Új Magyar Múzeum* (Pesta), anul I, 1859, pp. 214-215.

⁴⁹ Ștefan Meteș, *Lămuriri nouă privitoare la revoluția lui Horea*, Sibiu, 1933, p. 4.

tatea sufletului românesc, de care nu se poate trece, fiind solidari în luptă și suferință, în temniță ca și la sărbători⁵⁰.

Preotul și satul său au format o verigă în lanțul românismului de ambele lanțuri carpatice. Mult timp, preotul era singurul om mai luminat din sat. Era o față sfințită, de aici și întreaga considerație a credincioșilor. Preotul și „bătrânii satului” erau în același timp și „bătrânii bisericii”.

Veacuri de-a rândul, hirotonirea preotului se făcea cu dovadă din partea credincioșilor că este vrednic și de aici întrebarea „Vrednic este?”, iar credincioșii răspund „Vrednic!”⁵¹.

De aceea era frumoasă tinerimea satelor noastre, fiindcă trăia după cum au învățat din bătrâni, după obicei și tradiții.

Din cerdacul vechii biserici, gândurile mă poartă la veacurile trecute, sufletul se înduioșează de marea simplitate și condițiile mizere în care a trăit Biserica noastră, în frunte cu preotul.

Pe lângă semețele catedrale gotice ce sfidau împrejurimile, în satele noastre bisericuța din lemn acoperită cu șindrilă abia se deosebea de celelalte case.

Preotul, preoteasa și copiii lor erau îmbrăcați ca și ceilalți săteni, se hrăneau la fel. Preotul abia se mișca în altarul bisericuței de mic ce era, potirul era din lemn de corn sau din sticlă. Învățătura vlădiciei era simplă: omul este dator să se roage lui Dumnezeu, să postească, să țină sărbătorile, să cinstească icoanele, să facă ce este bine, să se ferească de rău.

⁵⁰ Ion Agârbiceanu, „Preotul ardelean de odinioară”, în *Transilvania* (Sibiu), anul 73, septembrie 1942, nr. 9, p. 655.

De aceea, veacuri de-a rândul, istoria locuitorilor din zona Aradului a fost țesută din sate mai compacte sau mai răsirate și preoții lor, din traiul lor împreună, prin suferințe și necazuri, amândoi având aceeași credință izbăvitoare în Dumnezeu și în dreptatea Lui. Aceleași rare bucurii și mult prea dese dureri. Creștinismul nu s-a propovăduit prin cărți scrise, ci prin viu grai. Românii n-au învățat *Tatăl nostru*, *Născătoarea...*, *Crezul*, în vreo limbă străină, iar acestea s-au păstrat până azi în graiul primilor români încreștinați, nu prin scris, ci prin viu grai, de la părinți la fii. Printre toate silniciile trecute, de poporul român s-a îngrijit Păstorul suprem, Mântuitorul. El l-a ajutat pe preot să păstreze dreapta credință, veșnic fiind adevărul că de la Dumnezeu vine virtutea credinței, nu de la oameni. Preotul este un model al milosteniei și al filantropiei. Cea mai mare filantropie este a lui Iisus Hristos pe cruce, care în chinuri Se roagă pentru noi din vârful catapetesmei fiecărei biserici, de aceea parcă am sta în ceruri. Cu adevărat, Biserica este o fereastră spre cer, de aceea duminica și în sărbători trebuie să fim cu Dumnezeu și toți sfinții. Acolo ne-a făcut loc Iisus Hristos prin Înălțare. De câte ori intrăm în biserică, ne sfințim toată ființa noastră, fiindcă îl primim pe Hristos prin lucrarea preotului.

⁵¹ Ion Agârbiceanu, *ibidem*, p. 420.

În viața de fiecare zi, preotul, preoteasa și copiii lucrau alături de săteni, erau în mijlocul lor, la bucuriile și greutățile lor. De aceea, acești preoți-țărani erau tari în credință, chiar dacă erau îmbrăcați în odăjdii sărace. Ei stăteau la slujbe *cu sfială și cu cutremur*, convinși de sfințenia slujbei lor prin sacramentul hirotoniei. Preotul se apropia de altar cu frică și cu umilință, acolo ființa sa se umplea cu flacăra credinței ce o împărțea de la amvon credincioșilor în limba română, limba poporului. Din acest motiv, după slujbă credincioșii așteptau ieșirea preotului din Sfântul Altar pentru a-i săruta mâinile bătătorite ca și ale lor, dar acum era o mână ce avea lumina lui Hristos, pe care o așeza pe creștetele credincioșilor. Această religiozitate ancestrală a neamului românesc a condus la înflorirea spirituală și morală fiindcă pe *El* mai întâi și-ntâi l-au slăvit din veac în veac.⁵²

Fiind în consonanță cu descrierea preotului de către Ion Agârbiceanu, în ziarul local *Biserica și Școala* regăsim o amplă caracterizare a preotului ce poartă ascunsă în desaga inimii comoara acestui neam bătut de toate vânturile lumii și adusă în zilele noastre:

„Preotul, bogat în credință, stăpânește sufletele credincioșilor cu puterea cuvântului cuprins în slova sfântă cu puterea slujbelor făcute pentru mărirea lui Dumnezeu. Casa preotului are pereții de sticlă, este în vârful parohiei, fiindcă Biserica este alcătuită din noi toți.

Părinte, fiindcă e mai aproape de Părintele tuturor, de Tatăl ceresc. Povățuitor și mângâietor al celor oropsiți, e tare în credință ca o stâncă, parohia este o lume trăind. Pe lângă cultură teologică și științifică trebuie să fie înțelept, sincer, conștiincios, bun, drept, străin de egoism, om de caracter, devotat bisericii, neamului și turmei sale, pildă de morală, copiii preoților sunt cei mai buni catiheți între enoriași. Prestigiul părintelui avea considerație sporită în primul rând în familie, nici preoteasa nici copiii nu-i spuneau decât „părintele”, nimeni din cei care trăiau sub același acoperiș nu-l făceau de ocară cu nimic pe cel care slujea în biserică, în harul căruia credeau.

Prin preot se întărește legătura între biserică și popor –încât nici porțile iadului nu o vor birui. Biserica este Cerul pe pământ, Să se dea cultura necesară clerului, va ști el apăra și biserică și țara, căci clerul este curat românesc”⁵³.

⁵² Ion Agârbiceanu, „Preotul ardelean de odinioară”, p. 656.

⁵³ *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXIV, 1910, nr. 8, 21 februarie / 6 martie, pp. 1-7.

De aceea, satele noastre românești populate de credincioși și dinastii de preoți aleși *lucrați de Dumnezeu ca să se desăvârșească asupra neamului nostru românesc cuvintele scripturii: „neam sfânt, preoție aleasă”*⁵⁴

Așa credeau și credincioșii când intrau în Sfânta Biserică și se uitau în ochii preotului, de unde așteptau sfat, îndemn și se rugau privind la Hristos *Doamne, la cine mă voi duce? Unde voi găsi mângâiere și reazem, lumină și mântuire?*

Preotul smerit de la sat, care a îndeplinit o operă de apostol și de conservare a unor străvechi datini, dar în care s-a păstrat sufletul neprihănit al neamului nostru, a fost, în trecutul nostru istoric, singurul agent de cultură, misionar social, dascăl, pregătitor a oricărei revoluții de prefacere. Este adevărat, preotul este în primul rând „exponentul harului”, dar n-a uitat nici cealaltă slujbă a sa – misiunea socială. Și în toate aceste acțiuni, un rol deosebit de însemnat l-a avut preoteasa.

Dezvoltarea școlilor teologice⁵⁵ a dat satelor noastre preoți cu știință de carte, dar și cu aplecare spre poporul credincios. De aceea, trimiterea în satele noastre a tot mai mulți preoți și învățători calificați era

⁵⁴ *Biserica și Școala*, Arad, 1947, an. XXXI, nr. 20, 11 mai, p. 142.

⁵⁵ Având ca un crez această frumoasă caracterizare a preotului, la fel o prezintă și vizitorilor seminariști în deschiderea anului școlar 1937/1938, de la Academia Teologică, episcopul Andrei Madgiaru, care a spus, printre altele: „Fiecare an școlar este o apropiere a voastră, dragi seminariști, spre cer. Voi sunteți chemați să propovăduiți înțelepciunea lui Dumnezeu, care luminează. «Dumnezeu este iubire și cine rămâne în iubire, rămâne în Dumnezeu și Dumnezeu rămâne în el». Aceasta este explicația cea mai naturală despre Dumnezeu. Dumnezeu oamenii de știință rămâne departe de noi. Dumnezeul iubirii este aproape de fiecare dintre noi. Preoția e «slujirea împăcării», precum o spune apostolul la II Corinteni (5, 10). Dumnezeu ne-a împăcat cu sine prin Iisus Hristos și ne-a încredințat slujba împăcării prin preoții duhovnici. Toată această chemare a preotului are o singură temelie: jertfa de pe Golgota. Dacă nu ar exista jertfa de pe Golgota, nu ar exista preoția. Ea este temelie, ea este stânca pe care stă preoția. Preotul să fie curat, să nu fie pesimist, ci idealist, Acest preot doresc eu! Dacă ajungeți să înfigeți plugul în ogor, nu rămâneți simpli teoreticieni, ci frământați sufletul neamului nostru românesc în evanghelia lui Iisus Hristos. Faceți-vă apostoli, aveți să fiți și inițiatori de fapte și acțiuni. Sufletul neamului e primejduit de elemente păgâne, anticreștine, care caută să ne destrame atât sufletește, cât și din punct de vedere național. Aceste calități doresc de la voi, iubiiții mei, bunul Dumnezeu să vă lumineze și să zicem «inimă curată zidește întru mine, Dumnezeule și duh drept înnoiește întru cele din lăuntru ale mele» (Psalm. 50, 10-12)” *Mircea Albu, „Cuvântarea P. S. Sale Episcopul Andrei la deschiderea anului școlar al Academiei teologice”, în Biserica și Școala (Arad), anul LXI, 1937, nr. 42, 17 octombrie, p. 357*

o necesitate imperioasă, deoarece școala și biserica au început să prindă contur, să devină un standard al luptei pentru neatârnamare în acest hotar vestic de țară. Dintre acei oameni smeriți, mulți au rămas anonimi, dar au adus țărani pe băncile școlii (sărăcăcioasă și ea, ca și norodul de la sat) și în casa lui Hristos, pentru a-i asculta cuvântul și a-l primi în ființa lor, luminându-i. Acești oameni anonimi, împreună cu soțiile lor, au cimentat familia țaranului român, le-au schimbat felul de-a privi viața la sat, au dezvoltat limba română, i-au îndemnat să prețuiască valorile culturale, trezind în ei conștiința națională⁵⁶.

Maica preteasă este eroul necunoscut al Bisericii noastre; casa preotească este a doua biserică din sat, este o școală a tradițiilor religioase. Nu uita, maică preteasă, că tu ești nu numai cea dintâi dintre femeile satului, ci ești și maica sufletească.

„Soția preotului clădește împreună cu preotul o mare parte din pastorația ortodoxă. Viața preotului între credincioși depinde de viața lui în familie. În familie se retrage pentru reculegere, meditație, din liniștea și armonia ei preotul prinde putere pentru noi încercări. Biblioteca este o componentă esențială a casei preotului, locul unde el își pregătește munca pastorală zilnică și de a cărei bună rânduială se ocupă preteasa”⁵⁷.

Mai mult, mare parte a preoteselor se află angrenate în multe activități civice, sociale, au un aport fructuos în catehizarea copiilor din parohie.

Preteasa este sufletul familiei parohiale, fiindcă la cununie a spus: „unde vei merge tu și eu voi merge, cum îți va fi ție și mie îmi va fi”, de aceea sufletul ei este aluatul în care se pune, fărămă cu fărămă, în frământătura sufletească a soțului – preotul, dar mai ales a copiilor și a familiilor din parohie⁵⁸.

Preotesele sfătuiesc mamele din parohie și nu numai, să fie sufletul casei lor, sufletul care se pune celor din familie și dospește frământătura sufletelor din lume. Împărăția lui Dumnezeu care este în sufletul tău, mamă, va crește și se va răspândi tot mai mult pe pământ, aceasta va

⁵⁶ Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, partea I, ediția II, Oradea, Fundația culturală „Cele trei Crișuri”, 1994, p. 42.

⁵⁷ Ioan Badea, „Preteasa ca sprijinitoare a preotului”, în *Altarul Banatului* (Timișoara), anul VI, 1996, nr. 4-6, aprilie-iunie, p. 81.

⁵⁸ *Biserica și Școala* (Arad), anul LXIII, 1939, nr. 33, 13 august, p. 273.

cuceri în întregime o mare parte din noi, partea cea bună este Ortodoxia, ea este singura atitudine prin care poporul român a creat în timp pentru veșnicie⁵⁹.

Rolul preotesei este de a fi lângă preot cu toată familia. Respect și prețuire, maică preteasă!

Preotul, preteasa și noi, mirenii... Oare cum ar fi viața noastră, a credincioșilor ortodocși, fără sunetul clopotului?

Clopotul face parte din viața noastră, dimineața sunetul său pare mai solemn ca de obicei, fiindcă nota gravă din sunet sporește graba noastră, dându-ne clipe de emoție supremă până intrăm în Casa lui Hristos și un ultim sunet al său ne pleacă capetele, ascultând Cuvântul Domnului.

Despre sunetul lui am găsit câteva tâlcuiri.

Un sunet minunat porni limpede în văzduh, tremurător, duios, dumnezeiesc sunet sfânt – sunet plin de dor, sunetul mântuitor și sfânt, pogorât din ceruri. Clopote, dragi clopote, v-ați alăturat la plânsul și durerea noastră. Noi am găsit în voi nădejde și speranță, chiar putere în vreme de furtună, foc, grindină, trăsnet, glasul vostru a fost cel care a alungat norii grei, chiar și din sufletele noastre, în glasul vostru am găsit speranță, mângâiere. Dar ați fost alături de noi și la bucuriile vieții, ați fost vestitorii timpului. Cine poate să uite cum bate inima la dangătul clopotului din noaptea Învierii? Dar când glasurile voastre ne cheamă la slujbă și-n rugăciune să îl laudăm pe Dumnezeu? Dragi și sfinte clopote! Aud glasurile voastre de la cel dintâi dangăt până la cel din urmă, cum ne povestiți pericolele ce le vedeți din înălțime și cum mai voiăți să luați un paloș în mână pentru a opri dușmanii nesătui de sânge. Iar la Ziua Judecării noastre vom avea martori că atât biserica, cât și neamul nostru au luptat pentru patrie, lege și religie. În sunetul clopotului se amplifică și vocea credinței.

Prin urmare, „clopotul, potrivit rugăciunilor prin care se sfințește, are trei roluri importante:

✓ *chemarea oamenilor la rugăciune*, «ca toți care vor auzi sunetul lui, sau ziua sau noaptea, să se deștepte spre lauda numelui lui Dumnezeu»;

✓ *îndepărtarea stihilor*; «ca prin glasul sunetului lui să se potolească, să se liniștească, să contenească toate vânturile cele rele și furtunile,

⁵⁹ *Biserica și Școala* (Arad), anul LXIII, 1939, nr. 33, 13 august, p. 275.

fulgerele, trăsnetele, toate cețurile cele stricătoare și văzduhurile cele vătămătoare»;

✓ *alungarea diavolului*; «ca să alunge toată puterea, viclenia și asuprea vrăjmașilor celor nevăzuți de la toți credincioșii care vor auzi glasul sunetului lui, și să-i îndemne la plinirea poruncilor sale»⁶⁰.

Deosebit de sensibil a fost și Nicolae Iorga la tălmăcirea sunetului său din noaptea premergătoare Adunării de la Alba Iulia, descriind emoția participanților prin dangătul clopotului:

„În miez de noapte au sunat clopotele, sfintele clopote care simt toate durerile și bucuriile noastre și care acum s-au înfiorat de cea mai mare speranță pe care am avut-o și la care, cu orice preț, ținem. Sute de mii de oameni s-au trezit fără zburdăciune, liniștit și sigur, știm, o așteptăm de mult, câte am răbdat pentru această așteptare sfântă? Un sfânt potir de sânge și de lacrimi s-a ridicat pentru binecuvântarea cea mai scumpă. Plaiurile ardeleni au băut răscumpărarea robiei. Dumnezeu va ajuta silințele unui neam întreg ce nu a cruțat nimic din tot ce cuprinde în puterile sale»⁶¹.

ADEVĂRAT! Da! Glasul clopotelor ne cheamă la Dumnezeu! Credem că sunetul lor mai poate fi asemănat cu glasul lui Hristos ce bate la ușa sufletului nostru, cerând să intre în casa noastră, dar și noi în Casa Lui. Plinirea Sfintei Liturghii nu ar fi posibilă fără glasul clopotului care ne cheamă la Dumnezeu.

Concluzia, în acest al treilea capitol, cade pe femeile ortodoxe din această parte a Aradului, care și-au asumat modelele sfintelor în viața lor. În Casa lui Hristos s-au simțit prețuite și respectate ca soții și mame. În Casa lui Hristos au cunoscut credința vie, împărtășită de preoți și călugări care fac legătura între mireni și Dumnezeu.

⁶⁰ *Curtici, Oraș European*, coord. Sorin Bulboacă, Arad, Edit. Gutenberg Univers, 2018, p. 106.

⁶¹ Nicolae Iorga citat în Cezar Petrescu, *Cartea Unirii 1918-1929*, București, Edit. Luceafărul, p. 42.

IV

Femeile ortodoxe din părțile Aradului în secolul al XIX-lea. Independența României și mărturia credinței Bisericii

4.1. Date despre emanciparea femeii în secolul al XIX-lea

Încă de la început subliniem că nu doar femeile ortodoxe au avut un rol determinant în modernizarea statului român în secolul al XIX-lea, ci și femeile aparținătoare altor credințe, culte și etnii din România modernă. Însă considerăm preponderent rolul femeilor ortodoxe în cultura și civilizația românească. Această contribuție s-a desfășurat pe mai multe planuri: social-educational, cultural și de afirmare a unității naționale, cel filantropic și, nu în ultimul rând, planul mărturisirii credinței Bisericii, cu un rol determinant în coeziunea socială, în afirmarea unității de limbă și de neam. Activitatea femeilor în secolul al XIX-lea, în teritoriile române, s-a desfășurat în corespondență cu dobândirea treptată a drepturilor și a vizibilității femeilor în societatea și cultura română.

În 1837, Ion Heliade Rădulescu editează o revistă literar-științifică, *Curier de ambe sexe*,⁶² motivând că „jumătate din omenirea contemporană este «sexul» cel frumos. Deosebit este că ea, femeia, (în această revistă) poate să-și reclame în societate drepturile de om în felul ei. Iar George Barițiu, în *Gazeta Transilvaniei* (nr. 9, din iulie 1838), al cărei director era, se întreba „Oare făcut-am noi, românii, până acum destul la această strașnică datorie către omenire, către noi înșine, de a ne crește fiicele noastre măcar numai proporțional creșterii date părții bărbătești?”⁶³.

Prima constituire înregistrată a femeilor din vestul țării a fost a soțiilor fruntașilor politici ai vremii, a celor cu potență financiară din Arad. Ca urmare a revărsării râului Mureș din anul 1841, ele se organizează într-o societate caritabilă numită *Asociația feminină cetățenească*, condusă de Izabella Fascho. Asociația își propune ajutorarea sinistraților, adăpostirea copiilor orfani în internatele școlilor existente și ajutorare

⁶² Revista „Curier de ambe sexe” apare ca supliment la „Curierul Românesc” și este un magazin cultural cu o componentă feminină. Ion Eliade Rădulescu este și tipograf și editor; suplimentul apare în iulie 1837.

⁶³ A se vedea C. A. Rosetti, *Prima epistolă către femeile claselor privilegiate*, Paris, Tipografia E. Soye, 1853.

celor oropsiți sub diferite forme necesare existenței⁶⁴. Asociația se autodizolvă la puțin timp după revenirea la normal a situației.

În România, mișcarea femeilor ia amploare după revoluția din 1848, unde se proclamase „aceeași învățătură pentru ambele «sexe»”⁶⁵. Presa „feministă” din România este rodul câtorva militante: Maria Rosetti, Maria Flechtenmacher, Adela Xenopol, acestea fiind primele dintre cele mai cunoscute promotoare nu doar pentru integrarea femeii în societate, ci și pentru emanciparea morală, socială, politică și juridică.

Cea mai dârză și susținută luptă a fost pentru „dreptul la vot”, câștigat după ani grei de militantism. Abia în 1929 s-a obținut dreptul de a alege și a fi alese și atunci doar în consiliile sătești și județene⁶⁶.

La Iași, în 1894, ia ființă *Liga femeilor*, președintă fiind Cornelia Emilian. În 1890, aceasta a înființat prima școală profesională de fete din țară, cu 52 de eleve, calificate în fabricarea de lenjerie de damă. Și tot la Iași, se înființează *Unirea educatoarelor române*, care promova înălțarea economică a femeii prin înălțarea ei în cultură⁶⁷.

Primele promotoare feminine din Arad au fost dr. Iuliana Șandor⁶⁸ (Arad), Elisabeta Copianu (Almaș), Maria Alecuciu (Galșa), Suzana Moldovan (Hălmagiu) și Eva Dan (Curtici). Ele au sprijinit Reuniunea femeilor din Brașov, iar apoi aplică și în Arad experiența brașoveană, pe care o implementează cu succes în cadrul Reuniunii femeilor române din Arad, mai cu seamă că după revoluția de la 1848 s-a desprins ideea imperioasă pentru dezvoltarea școlilor și în special a claselor pentru fete⁶⁹.

⁶⁴ Simona Stieger, „Reuniunea femeilor române din Arad și provincie”, în *Dicționarul istoric al localităților din județul Arad. Vol. I. Orașe*, coord. Sorin Bulboacă, Doru Sinaci, Arad, Edit. Guttenberg Univers, 2019, p. 144.

⁶⁵ Ibidem -48-

⁶⁶ Simona Stieger, *Pagini de feminism universal*, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2002, p. 44.

⁶⁷ Simona Stieger, *Pagini de feminism universal*, p. 46-47.

⁶⁸ A fost soția omului de cultură Atanasie Șandor, născută Fruscha, în anul 1825. Împreună au donat Catedralei vechi din Arad o cruce de argint în anul 1882, fiind trecuți în rândul donatorilor și binefăcătorilor aceluia locaș de cult. Iuliana a trecut la cele veșnice în 1889. Iată ce scrie în necrologul publicat în revista „Familia” de la Oradea: „Iuliana Șandor, n. Fruscha, consoarta dlui dr. Atanasie Șandor, veteranul medic român din Arad, a încetat din viață la 17 l.c. în etate de 64 de ani și în al 47-lea al căsătoriei sale. O jelesc soțul său nemângâiat, fiica sa Anna, măritată Petco, ginere-său dr. Lazăr Petco, avocat în Deva și fiii acestora, dimpreună cu alți consângeni și cunoscuți”. Cf. *Familia* (Oradea), anul XXV, 1889, nr. 3, 15/27 ianuarie, p. 35.

⁶⁹ Arhivele Naționale, Serviciul Județean Arad (S. J. A. N. Arad), *fondul „Asociația”*, dosarul nr. 5, f. 4.

O altă asociație reprezentativă pentru arădeni a fost Asociația națională arădeană pentru cultură și conversarea Poporului Român, înființată în 18 martie 1863, de episcopul Procopie Ivașcovici, care spunea: „Nimic nu poate fi mai folositor pentru națiunea noastră decât creșterea tinerimii care e speranța unui viitor mai ferice; prin creșterea tinerimii se câștigă cultura poporului”⁷⁰.

Datorită conjuncturii socio-politice a vremii, se transformă în *Asociația Națională din Arad pentru Cultura Poporului Român*. Pe lângă episcop, din asociație a mai făcut parte și elita eclezială: protopopul Ion Rațiu, Miron Romanul, Ioan Popovici-Desseanu, Atanasie Șandor. Lor li s-au adăugat simpatizanți ai vremii care au făcut ca programul să se extindă către păturile sociale ce necesitau sprijin, precum: Vicențiu Babeș, Atanasie Marienescu, Iosif Vulcan, Nicolae Filimon, David Nicoară, Timotei Cipariu și Andrei Șaguna. Între membrii sprijinitori ai *Asociațiunii* figurează și elita doamnelor române, dintre care amintim pe Ecaterina Mocioni, Iozefina Mocioni, Sofia Beleş, Olga Misici, Paulina Rădulescu, Iuliana Șandor.

Obiectivul *Asociației* era, în primul rând, promovarea culturii naționale prin „citire și conversare” și prin dialog. Episcopul Procopie Ivașcovici spunea că: „pentru o națiune nu e de ajuns numai aurul și pâinea, ci și știința de a *înfăptui*, să dezvoltăm artele frumoase, aspirația către tot ce este bun și frumos, iar ornamentul divin către toate acestea este limba, de aceea să *sprijinim cu sârg Asociația*”⁷¹.

Și din această cauză, pe toată perioada cât a condus eparhia, episcopul a acordat burse în bani studenților merituoși la învățătură, dar fără posibilități materiale, precum și învățătorilor săraci.

Prezența ierarhului arădean, a reprezentanților clerului și elita urbei în cadrul acestei asociații a promovat și demonstrat rolul semnificativ pe care Biserica l-a avut pentru românii din Transilvania.

Ca și în celelalte asociații înființate în Arad sau în alte localități, în această asociație se punea accent cu preponderență pe *păstrarea și cultivarea limbii naționale*. Însă tinerimea studioasă are nevoie de un climat propice, oferit de căldura căminului susținut de mamă, de ambientul studiului, coordonat, pe lângă distinșii profesori, tot de mama creștină.

⁷⁰ *Telegraful Român* (Sibiu), anul XIII, 1865, nr. 41, 27 mai / 8 iunie, p. 161.

⁷¹ *Telegraful Român* (Sibiu), anul XIII, 1865, nr. 41, 27 mai / 8 iunie, p. 161.

Dintre preocupările episcopului nu lipsea interesul pentru educația femeilor, căci s-a recunoscut prezența benefică a femeii alături de bărbații acelor vremi. Dar pentru aceasta aveau nevoie de școli⁷².

În secolul al XIX-lea, femeile au devenit tot mai apreciate pentru rolul lor social, bisericesc și cultural. Iată câteva mărturii în acest sens. O mărturie o reprezintă poziția ierarhilor Bisericii Ortodoxe față de femeile ortodoxe în contextul acțiunilor de întărire a romano-catolicismului. În epocă s-au înregistrat o serie de atacuri la adresa ierarhiei și Bisericii Ortodoxe, motiv pentru care femeile ortodoxe reacționează. Dintre doamnele române amintim pe prințesa Alexandrina Cantacuzino, Mariana Măldărescu, Dr. Lucia Mironescu, Zoe Râmnicianu, Elena Săulescu, *Sofia Beleş – Arad*, Melania Simionescu. La București, în prezența ierarhilor Teodosie Ploieșteanul și Atanasie Mironescu, Mitropolit Primat, Președinta Asociației Naționale, prințesa Alexandrina Cantacuzino, a înmănat un apel *Întru apărarea Ortodoxiei*.

De asemenea, în cuvântul ei, a subliniat: „Acest apel este în numele doamnelor române creștin-ortodoxe din întreaga țară, aduceți Înalt Prea Sfinte liniștea și pacea în inimile noastre îndurerate de atentatele pe care vrăjmașii Sfintei noastre Biserici ortodoxe le stârnesc... Ne vom dobândi liniștea când uneltirile viclene ale papistașilor vor înceta și abatele Iosif Baud va părăsi țara noastră.”

În aceeași linie a luat cuvântul și reprezentanta Olteniei, Maria Măldărescu: „Sunt prea larg deschise porțile acestei țării. Unii își închipuie că suntem o turmă fără păstor. Se înșală! Românul este om cuminte, a fost statornic în toate, este blajin, are ochiul liniștit și pătrunzător deosebit de al străinului cu privirea curioasă și rea. Acest popor, atât de hulit, are religia în sufletul său! Privirea îi este pașnică și blândă, caritabilă și îngăduitoare. *La țară*, toaca de lemn vestește Sfânta Slujbă, preotul aruncă norul sfânt al tămâii. Femeile aduc rodul pământului jertfă de *sufletul morților*, apoi gustă cei vii, pioasă legătură între viața pământească și cea cerească”.

Pe același ton a continuat Sofia Beleş, președinta *Reuniunii* din Arad „*Românul*: a primit în pragul casei sale ca și la granița țării, nenorociți și oropsiți, flămânzi și goniți de răutățile și sărăcia altor țări! Dar când *legea*

⁷² *Telegraful Român* (Sibiu), anul XIII, 1865, nr. 41, 27 mai / 8 iunie, p. 161.

lui, pe care n-a căutat s-o impună nimănui, a fost amenințată, din sufletul blajin și omenos scapără strașnica și dreapta mânie a răzbunării lui!

Religia ortodoxă este pavază sfântă a trecutului nostru; preoții noștri știu să vorbească limba sufletească a poporului! Pățania preotului catolic Iosif Baud să le fie veșnic în minte, să nu creadă că păstorul nu veghează. Păstorul este sufletul acestui neam înțelept, conștient de drepturile lui și le apără⁷³.

În același spirit au mai luat cuvântul și alte doamne creștine, iar la final, Mitropolitul Atanasie Mironescu a răspuns:

„Biserica a găsit încă din leagănul ei, în femeie, un sprijin puternic. Ca mamă creștină, femeia nu încetează a da Bisericii fiii și a păstra în vatra ei căldura credinței. Religia pune pecetea sfințeniei pe toate legăturile sociale și caritabile, al căror suflet e femeia. Femeia va căuta de casă, bărbatul de treburile din afară, de interesele obștești, dar în apărarea Bisericii deosebirea se șterge.

Uneori femeia-l depășește pe bărbat prin curaj și sfântă statornicie. Nu este luptă mai sfântă și mai potrivită cu firea femeii ca cea pentru apărarea Bisericii și a vetrei sale. Mă bucur să văz atâtea fiice pioase ale sfintei noastre biserici ortodoxe mărturisind alături de bărbații lor, dragostea pentru credința strămoșească.

În cinstea femeilor române care v-ați ridicat în suflete temple nefăcute de mâini în milioane de suflete creștin-ortodoxe, căror le-ați redat liniștea și pacea. Fiți binecuvântate fiice ale Bisericii străbune. Fie binecuvântate casele cu soții, cu fiii și toate rudele voastre.

Reînnoiesc făgăduința făcută la întronarea în scaunul mitropoliei – Voi fi straja neadormită a sfintei noastre biserici ortodoxe naționale, împotriva tuturor mărturisite și nemărturisite ale potrivnicilor. Vom lucra cu osârdie, fără șovăire pentru întărirea și înflorirea ei. Vă mulțumesc pentru sprijinul ce-l dați sfintei noastre biserici naționale⁷⁴.

Vasile Goldiș aprecia efortul femeilor adus la mișcarea națională din aceste părți ale Transilvaniei într-un articol apărut în ziarul *Românul*:

„Nu brațe bărbătești, nici luminile minților alese, nici cuvinte pline de înțelepciune a celor cu grai dulce împodobit, nici strădaniile scrierilor

⁷³ *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXIV, 1910, nr. 15, 11/24 aprilie, pp. 2-3.

⁷⁴ „Agitația întregii populații din țară – Propaganda papistă, a încercat să se infiltreze în societatea românească”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXIV, 1910, nr. 15, 11/24 aprilie, pp. 2-4.

noastre nu vor izbuti să răpună pe dușman și să aducă soarele dreptății pe cerul întunecat al vieții noastre posomorâte, ci, tu, mamă română, vei decide lupta spre binele nostru prin nețârmurita ta iubire de mamă, îngrijorată de soarta dulcilor tăi copilași... Tu, femeie română, ai sfânta chemare să crești luptători.

Să vadă copilașii voioși din privirile voastre duioase de mamă durerea de neam, să soarbă din vorbele voastre giugiulitoare dorul de luptă, să plece din pragul cuibului dulce al casei părintești cu hotărâre bărbătească de a învinge ori a muri... Fiți voi, femei române, mai bărbați, căci mai multă tărie este ascunsă în inimile voastre iubitoare, decât în cele mai vânjoase brațe bărbătești. Și la mari primejdii sufletul vostru își află mai vârtos seninătatea cunoașterii mântuitoare⁷⁵.

De asemenea, Iosif Vulcan constata, în 1897, prezența și rolul femeii în cultura și emanciparea neamului românesc: „Gândul care trebuie să ne stăpânească pe toți este ridicarea națiunii. Oricâte doruri ar avea ființa umană niciunul nu e mai mareț decât a-ți iubi mama. Celelalte sunt trecătoare, se ivesc, se înalță în lumi închipuite apoi slăbesc și pier. Dorul mării, până l-ai atins, dorul bogăției, până l-ai împlinit, al frumuseții... cu trecerea anilor piere, dorul dragostei, dogoritor la început, scade și chiar se răcește.

Dorul mamei nu trece, ne luminează neconținut amintindu-ne vechea la căpătâiul nostru, încurajarea de-a lungul vieții când ne e greu, sfințenia cu care ține aprinsă candela amintirilor.

A nu-ți iubi mama, este cel mai mare păcat, a o părăsi și chiar a te lepăda de ea în vremuri de primejdie e subuman. Mama noastră, a tuturor, este națiunea, o vrednică mamă, a îndurat suferințe, a pus în cumpănă pentru noi toate podoabele; de neam mare, căci e odrasla ginții latine, comoară de neprețuit, alte neamuri nu o au. A fi vlăstarii ei este mândria noastră. A o iubi și jertfi pentru ea tot, chiar și viața, e datoria noastră de oameni cinstiți, cărora nu le pasă de piedicile ivite pe drum.

Este mareț să vezi dezvoltându-se cultura națională, cea mai frumoasă e școala, cu ai ei copii minunați, e o minune să vezi tinerii care înconjoară bibliotecile ambulante, citind gazete bătrânilor. Fetele și tinerele neveste lucrează pentru expoziții sub îndrumarea inimoaselor

⁷⁵ *Românul* (Arad), anul I, 1911, nr. 12, 16/29 ianuarie, p. 1.

cuconițe și-a învățătoarelor din sat. Studenții care vin în comună pentru vacanță și dau o mână de ajutor ținând conferințe în școli.

Umăr la umăr, ca niște frați de cruce, muncesc pentru „Cultura națională”.

La ușa bisericilor, în școli, în restaurante, oriunde se întâlnesc oamenii, se găsește această cutie, pe care scrie „Pentru cultura națională”. În acest fel, unii dându-și talentul, iar alții talanții, tinerimea cu râvnă calcă pe urma înaintașilor obosiți și risipesc norii vremurilor posomorâte pentru ivirea curcubeului unei vremi senine.

Ca acela ce vede peste vremi, cad în genunchi cu ochii spre cer, zicând „acum slobozește, Doamne, pe robul tău”. Cu jertfă s-a pus piatra de temelie a teatrului românesc, pe a cărui scenă se lansau, în frumoasa limbă română, îndemnuri la unitate, unire într-un neam; limba română a fost cea care ne-a unit dintru început.”⁷⁶

Marii gânditori ai neamului aduc prinos de recunoștință femeii-mame.

Unii dintre noi nu mai putem atinge mâna mamei; atunci, să-i atingem sufletul, cu un gând bun!

4.2. Reuniunea Femeilor Române din Arad

Această Reuniune are principalul scop de a împlini o misiune sfântă: crearea unui fond, din care se va înființa un institut românesc confesional, o școală poporală superioară de fete și o școală poporală elementară cu internat *pentru educarea fetelor române*.

În 1884, la data de 31 ianuarie, se înființează *Reuniunea Femeilor Române din Arad și provincie*, sub conducerea Herminei Popovici Desseanu – soția avocatului Ioan Popovici Desseanu. A fost prima președintă a Reuniunii, în perioada 1884-1889, fiind membru fondator (calitate ce încetează prin moarte), alături de Alexandru Tuducescu (secretar), Letiția Oncu (casieră) – și șase membri (soțiile oamenilor marcantți, politici și nepolitici), care se retrag după redactarea statutului⁷⁷.

Se așteptau fapte frumoase de la această reuniune. „Așa vom putea crește mame române în spirit religios, fiindcă mama își pune sufletul în copiii săi. *Componenta națională era bine conturată, fiindcă li se solicita*

⁷⁶ *Familia* (Oradea), anul XXXIII, 1897, nr. 11, 16/28 martie, p. 132.

⁷⁷ Rodica Herlo, „Reuniunea Femeilor Române”, în *Ziridava* (Arad), 1978, nr. X, pp. 28-29.

femeilor „să activeze în familie și societate pentru conservarea națională a neamului românesc”, în acest fel dobândind și un caracter național (zadarnic ar fi zbuțumul vieții publice a bărbaților fără izvorul de educație familiară)⁷⁸.

Conform statutului, până va avea un fond propriu, *Reuniunea* se va putea asocia cu alte societăți sau persoane particulare pentru întreținerea institutului. La institut vor putea preda numai cadre didactice calificate pentru materiile respective. Membrii fondatori pe viață, ca și cei ordinari, participă cu vot decisiv la toate adunările generale.

Ca și societatea *Progresul*, înființată în 1883, are același scop: cultura și morala religioasă.

De aceea, la apariția școlilor de fete, se mai adaugă următoarele desiderate:

- a) înființarea unei preparandii pentru fete;
- b) ținerea de conferințe și discuții instructive pentru viața școlară;
- c) a contribui la păstrarea fondului școlar, apoi a-l dezvolta prin achiziții de noi cărți;
- d) protejarea văduvelor; a orfanilor;
- e) preotesele și învățătoarele să stăruie printre țărânci să cultive frumosul stil românesc;
- f) activități de păstrare a valorilor culturii românești, organizând manifestări culturale în cadrul cărora se purtau costume populare, tricolorul românesc și se interpretau cântece populare;
- g) înființarea de coruri bisericești, fiindcă cultura muzicală și prețuirea portului românesc erau factori puternici contra încercărilor de deznaționalizare pe care le manifestau unele eleve ce frecventau cursurile unor școli străine.

Reuniunea își dezvoltă activitatea sa prin adunări generale, unde se dezbate contribuțiile personale, taxele de membru, donații, colecții, acțiuni realizate în favoarea *Reuniunii*, ca: petreceri sociale, concerte, prelegeri sau conferințe literare. La baza acțiunilor *Reuniunii* stând

⁷⁸ Ioan Bolovan, Sorina Bolovan, „Societatea civilă românească din Arad în timpul dualismului”, în *Biserică, societate, identitate. In honorem Nicolae Bocșan*, Cluj-Napoca, Edit. Presa Universitară Clujeană, 2007, p. 402. A se vedea pentru date generale ale perioadei Pavel Vesa, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități (1706-1918)*, Cluj-Napoca, Edit. Presa Universitară Clujeană, 2006.

Voluntariatul, s-a documentat inclusiv dorința implicării în comunitate pentru progres social, material, cultural, dar mai ales național. Taxele încasate de la membrii fondatori și veniturile sus menționate vor forma fondul inalienabil al *Reuniunii* până va ajunge la 200.000 de coroane.

Alte venituri se folosesc pentru cheltuielile curente prin comitetul de conducere sau prin funcționari.

Ședințele comitetului vor fi lunare și se execută concluziile adunării generale, care are obligația:

a) de a procura mijloace de cultivare, cărți științifice, pedagogice și bisericești;

b) să vegheze a se păstra ordinea în afacerile *Reuniunii*;

c) pregătește proiecte viitoare.

Comitetul de conducere a *Reuniunii* va avea reședința în orașul Arad, iar membrii săi vor fi aleși pe trei ani, de către adunarea generală. Oficialii *Reuniunii* își îndeplinesc gratuit funcțiile și sunt: președintă, vicepreședintă, casier și secretar. Președinta semnează toate actele emise de *Reuniune*, o reprezintă în acțiunile unde este invitată, dispune orice măsură în interesul *Reuniunii*, fără a aștepta întrunirea comitetului. Vicepreședinta o substituie în toate acțiunile *Reuniunii*. *Reuniunea femeilor române din Arad și provincie* se desființează atunci când numărul membrilor ei cu vot decisiv se reduce sub numărul membrilor comitetului.

După desființare, averea trece în administrarea Eparhiei Aradului. Pe lângă aceste activități din cadrul reuniunilor, acestea mai aveau rolul să atragă poporul de la multe rele ca: birtul, jocurile de noroc, ospețele necontrolate, evitarea consumului de băutură⁷⁹.

Membrii ce nu se consemnau la integrarea în exigențele *Reuniunii* erau excluși⁸⁰.

Statutul *Reuniunii* a fost semnat la Arad, la data de 29 octombrie 1885, de către Hermina Popovici Desseanu, președintă, și Ioan Beleş, secretar⁸¹. Întâlnim și în Arhiva de la Primăria Municipiului Arad, cererea

⁷⁹ *Revista Teologică* (Sibiu), an I, 1907, nr. 12, decembrie, p. 466. Părintele episcop Ioan I. Papp al Aradului a emis o circulară pentru combaterea alcoolismului, rânduiind ca preotul și învățătorul să fie alături de „*Reuniune*” prin prelegerile pe care să le țină contra alcoolismului. Le solicita a întări puterea morală prin ridicarea culturală a sătenilor.

⁸⁰ S. J. A. N. Arad, *fondul „Asociația”*, dosarul nr. 5, f. 5-6.

⁸¹ *Statutele Reuniunii femeilor române din Arad și provincie*, Arad, 1909.

de înregistrare nr. 884/1884/28 ianuarie și răspunsul favorabil al primăriei, înregistrând reuniunea ca „Asociație culturală de pe lângă Biserica” cu nr. 13864/1884, 29 aprilie⁸².

Reuniunea Femeilor Române din Arad a fost una din cele mai vechi societăți feminine pe care le-am avut noi, românii din vechea Ungarie. Aproape patru decenii a fost o citadelă de patriotism în acest ținut.

Aradul, cu o numeroasă populație românească, avea episcopie ortodoxă, Banca *Victoria*, ziarul *Tribuna*, toate secondate de *Reuniunea Femeilor Române*, împreună au consolidat viața culturală și financiară din acest ținut.

De aceea, conducerea *Reuniunii Femeilor Române din Arad și din provincie* s-a integrat repede în multe activități culturale desfășurate în eparhia Aradului, fiind temeinic sprijinite de episcopul Iosif Goldiș (1899-1902). Au participat activ la bucuria cu care a fost primit episcopul în Arad, dat fiind caracterul bisericesc al Reuniunii, pe lângă cel național. Manifestările de bucurie nu erau pentru străini, era armata lui Hristos ce păzește cântecul, portul, buna cuviință, dârzenia, curajul, tricolorul, face parte din însăși ființa românului⁸³.

Episcopul Iosif Goldiș, încă de la întronizare, sublinia: „Voi lupta pentru cultivarea și întărirea dragostei evanghelice între credincioșii noștri fii sufletești, în așa fel încât *clerul și poporul credincios să fie una*; voi stăruii ca toți factorii de răspundere ai bisericii noastre ortodoxe să se ocupe și să se integreze în societatea creștinească, creând armonie pentru binele bisericii; clerul și creștinii ortodocși să se grupeze spre a consolida scopul comun și, cu dragoste creștinească, să putem susține instituțiile culturale existente și să punem baza unor alte instituții necesare.

În felul acesta, putem promova morală și disciplină în toate actele de caritate ale bisericii către școlari și funcționari de la orașe și sate, având la bază datoria bisericii noastre naționale”⁸⁴.

Noul ierarh arădean a facilitat ca în jurul său să se reunească oameni de valoare, care, pe lângă activitatea laborioasă în domeniile lor

⁸² S. J. A. N. Arad, *fondul Primăria municipiului Arad*, dosarul nr. 1204/1884, f. 1.

⁸³ *Tribuna Poporului* (Arad), anul III, 1899, nr. 137, 17/29 iulie, p. 1.

⁸⁴ „Din Cuvântarea Episcopului Iosif Goldiș”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul XXIII, 1899, nr. 31, 1/13 august, p. 3.

de activitate, să se aplece cu drag spre activitatea obștească a femeilor ortodoxe, susținându-le în demersurile lor și chiar îndemnându-și soțiile să facă parte din această asociație.

Aș aminti doar câteva nume: Roman Ciorogariu, Vasile Mangra, Simion Mangiuca, Dionisie Pășcuțiu, de asemenea, episcopul Iosif Goldiș l-a capacitat pe nepotul său Vasile Goldiș⁸⁵ de a veni cu familia în Arad, fiind urbei noastre de un real folos.

Tot acum se coagulează un nucleu politic bazat pe amicitie și respect reciproc. La îndemnul episcopului și al lui Vasile Goldiș, vin înspre noi Ioan Suci, Ștefan Cicio-Pop și alții, care luptă umăr la umăr pentru neatârnaire și identitate națională în perioada când limba maghiară era obligatorie în școli și administrație.

Având astfel de colaboratori, episcopul Iosif Goldiș a reușit să țină la cel mai ridicat nivel flamura neatârării, a luptei pentru limba română în școli și biserici, ghidându-se după deviza: „poporul care își pierde limba este șters din cartea celor vii; numai în brațele ei crește arta și știința”⁸⁶.

Ierarhul arădean susținea că dacă țara a putut fi cucerită, niciodată nația română, fiindcă avea la bază principii întemeietoare - *respectul demnității umane* -, avea mereu vie amintirea propriilor rădăcini. Drumul Bisericii, ca și al poporului, este în mâinile lui Hristos, numai în El stă puterea de a ne face, din slabi și șovăitori, puternici și curajoși în înfăptuirea binelui⁸⁷.

Cu perseverență, acești corifei reușesc să transforme Aradul într-un centru al luptei pentru unire, pentru drepturile naționale, în acest colț de țară.

În aceste vremuri tulburi, femeile creștin-ortodoxe și-au sprijinit soții în demersurile politice și, pe lângă activitățile culturale, au sprijinit acțiuni sociale privind ajutorarea elevilor săraci, înființarea de biblioteci, organizarea de manifestări culturale și popularizarea artei românești, activând în reuniuni de lectură, cântări bisericești și laice pentru dezvoltarea intelectuală și morală.

⁸⁵ *Tribuna Poporului* (Arad), anul III, 1899, nr. 137, 17/29 iulie, p. 1.

⁸⁶ *Biserica și Școala* (Arad), anul X, 1886, nr. 17, 27 aprilie / 9 mai, p. 134.

⁸⁷ Gheorghe Șora, „*Vasile Goldiș O viață de om așa cum a fost*”, Timișoara, Edit. Helicon, 1993, p. 47.

Scopul era centrat pe asumarea moralei și culturii Bisericii și a poporului român. Credincioșii, văzând legăturile de amicitie și colegialitate din cadrul reuniunilor, erau îndemnați și încredințați de bunele intenții ale Bisericii și școlii⁸⁸.

Toate aceste evenimente la un loc au alcătuit, credem, societatea românească din acel timp, având femeia în centrul ei, căreia i se cerea să activeze în familie și societate pentru conservarea națională.

Femeile ortodoxe se străduiau a sădi cu preponderență în copii dragostea pentru școală. Profesorul Victor Stanci a sprijinit cu entuziasm inițiativele culturale ale Episcopiei Aradului și ale *Reuniunii femeilor române din Arad*, a angajat școala civilă de fete în acțiuni culturale, a predat biologia, a scris despre acțiunile școlii în publicațiile vremii, oglindind, prin ținuta demnă a condeifului, grija purtată școlii românești de către Biserică⁸⁹.

O bogată activitate au avut-o femeile creștine din Curtici. Dăm doar un exemplu: simțind o acalmie politică, în 1849, preotul Isaia Popovici și apoi, în 1861, preotul Moise Bocșan, prezintă autorităților habsburgice acuta problemă a ridicării unei noi clădiri școlare pentru copiii curticeșilor care se înmulțiseră, aveau nevoie să crească, să învețe a merge în lumina lui Hristos.

Chiar mai mult, prin credință, au întărit „zidul” Ortodoxiei față de Austro-Ungaria, în localitatea Curtici. Conștiente de puterea ce o aveau asupra sătenilor, preotesele, învățătoarele și cele cu știință de carte, sfătuiau mamele, în 1873, să pună copiilor nume românești ce nu puteau fi ușor maghiarizate.

În anul 1889, la inițiativa Elenei Hamsea, soția protopopului Voicu Hamsea, femeile din Lipova și împrejurimi s-au întrunit într-o conferință, luând hotărârea de-a forma o reuniune pentru ajutorarea copiilor săraci de la școlile românești din Lipova și satele înconjurătoare ca: Șoimoș, Chelmac, Chesinț, Belotinț. Elena Scala era propusă ca președintă, și-au compus statute, dar au fost respinse în trei rânduri de autoritățile maghiare care împiedicau, în felul acesta, formarea unei reuniuni cu accent

⁸⁸ Liviu Maior, *Habsburgi și români. De la loialitate dinastică la identitate națională*, București, Edit. Enciclopedică, 2006, p. 8.

⁸⁹ Vasile Popeangă, *Școala românească din părțile Aradului în perioada 1867-1918*, Arad, 1976, p. 124.

pe dezvoltarea activităților sociale. Prin urmare, au renunțat la asociere autonomă și au aderat la *Reuniunea Femeilor Creștin Ortodoxe din Arad* și împrejurimi, a cărei președintă era atunci Aurelia Beleş.

Femeile din Lipova au organizat acțiuni sociale, colecte, petreceri filantropice, împărțind copiilor săraci haine, rechizite școlare. În duminica dinaintea Nașterii Domnului din anul 1892, Societatea de femei din Lipova a procurat și împărțit veșminte în valoare de peste 150 de florini⁹⁰.

În 1894, au colectat 75 de florini, din care au cumpărat încălțăminte și materiale ce au îmbrăcat 12 elevi. Tot ele au organizat o petrecere cu dans în favoarea copiilor săraci, folosind deviza „Voi, națiune, creșteți mame națiunii!” – prin aceasta îndemnând comunitatea să susțină scopurile ei nobile⁹¹.

4.3. Asociația Națională pentru cultura poporului român

Este nespus de mare chemarea acestei Asociații, ea trebuind să fie mama ocrotitoare a limbii românești, aici, la marginile cele mai spre apus ale neamului nostru⁹².

Și în această Asociație, femeile au fost prezente prin activitățile lor cultural-educaționale. Astfel, în 1861, ia ființă „Asociația Națională arădeană pentru Cultura poporului român” (cunoscută sub numele de ASTRA arădeană). Membrii fondatori ai asociației au fost: episcopul Procopie Ivașcovici, protopopul Ion Rațiu, Miron Romanul, Ioan Popovici Desseanu. La această asociație au aderat valoroși membri din alte localități transilvane ca: Vincențiu Babeș, Atanasie Marienescu, Nicolae Vulcan, Timotei Cipariu și Andrei Șaguna, care își aduc contribuția la dezvoltarea „Asociației” după puterile lor. Asociația se întreține din fonduri private și din fondurile Eparhiei. Scopul societății era: „păstrarea și cultivarea limbii naționale”. În statut se prevedea: „...peste tot, cultura națională a poporului român și a culturii sociale, prin citire și conversa-re, cu delăturarea tuturor disputelor politice... Pentru o națiune nu e de ajuns numai aurul și pâinea, ci și știința de a înfăptui, artele frumoase și aspirația către tot ce este bun și frumos, ornamentul divin către toate acestea e limba”.

⁹⁰ *Luminătorul* (Timișoara), anul XIII, 1892, nr. 52, 15/27 iulie, p. 3.

⁹¹ *Dreptatea* (Timișoara), anul I, 1894, nr. 265, 4/16 decembrie, p. 6.

⁹² „Adunarea Asociațiunii din Arad”. p. 4.

Da, limba! Spunem noi astăzi.

„Asociația Națională arădeană” a contribuit la ridicarea *Casei Naționale din Pârneava*, la buna organizare a manifestărilor culturale ale școlilor⁹³. La ridicarea acestei clădiri, o contribuție de seamă au avut-o: Nicolae Oncu, Roman Ciorogariu, Sava Raicu, Traian Vățian, Iosif Moldovan și Mihai Măcinic, inaugurarea având loc în anul 1902. În această clădire se desfășurau diverse manifestări culturale, religioase și artistice, începând de la serile boeme ale intelectualilor arădeni, la cursuri de dans și de învățare a jocurilor românești și până la petrecerile cu joc și teatru pentru meseriași și pentru țărani. Scopul acestui edificiu era de a menține unitatea între români și a cultiva poporul în valorile specifice. Era „farul” care lumina cultura arădeană din prima jumătate a secolului al XX-lea, o cultură care făcea referire la dimensiunea religioasă a existenței poporului român⁹⁴.

Pe scena *Casei Naționale din Pârneava*, cu ocazia marilor Praznice Împărătești, când serbările erau mai ample, femeile din Reuniune au susținut multe acțiuni pentru ajutorarea celor nevoiași. De asemenea, tot pe această scenă, femeile *Reuniunii* au organizat șezători unde se învăța frumoasa cusătură românească și unde se studiau pricesne și cântece patriotice.

Această frământătură foarte importantă pentru națiunea română din Transilvania a dus la înființarea în Pârneava a primelor școli primare, pe străzile Oituz și Dorobanți. Asociația ASTRA arădeană, împreună cu *Reuniunea femeilor române din Arad* au decis să înființeze corul „Asociației”, să susțină prelegeri publice pentru dezbaterea problemelor culturale ale timpului. Totul se făcea ca să nu se uite obiceiurile și datinile străbune⁹⁵.

Sub semnul buneii conlucrări dintre Biserică și *Reuniunea Femeilor creștin-ortodoxe*, vineri, 12 februarie 1909, are loc, în Arad, Adunarea „Asociației Naționale pentru cultura poporului român”. La ora 10, în sala festivă a primăriei, au luat parte la acest Congres reprezentanți ai intelectualilor din Arad și împrejurimi, mult tineret, elevii seminarului diecezan călăuziți de profesori.

⁹³ S. J. A. N. Arad, *fondul „Asociația”*, dosarul nr. 5, f. 4.

⁹⁴ Cristinel Ioja, Nicolae Tang, *Catedrala Ortodoxă Veche. Centru spiritual-liturgic și misiionar-cultural al Aradului*, p. 338.

⁹⁵ Pentru detalii vezi ziarele *Gazeta de Transilvania* (Brașov), *Românul* (Arad).

De asemenea, au venit și elevele școlii civile de fete, însoțite de profesoare.

Ca o cunună a adunării au fost reprezentanții țărânimii în frumoasele costume populare, vădit emoționați fiindcă erau invitați aici, în cel mai impunător palat din Arad.

La prezidiu au luat loc Roman R. Ciorogariu, Nicolae Oncu, Vasile Goldiș, Sava Raicu, Ioan Suci, Sever Bocu și Cornel Lazăr.

În numele episcopului Ioan Ignatie Papp, protosinghelul Roman Ciorogariu deschide adunarea. Spicuim din discursul inaugural:

„Este dreptul fiecărui neam la existența și dezvoltarea poporului în limba strămoșilor. În acest sens, bărbați luminați ai neamului nostru, în epoca liniștită a anilor 1860, s-au grupat în asociații culturale. Este adevărat că au existat și neînțelegeri în sânul asociației, dar Asociația arădeană nu a murit, ci a dormit numai, mai sunt suflete inspirate de dorul de a lucra pentru „înaintarea literaturii române și a culturii sociale”, izvorât din sufletul iubitor de neam al înaintașilor noștri.

Mijloacele pentru realizarea idealului cultural sunt indicate în statut; a crește o generație pentru știință, artă, industrie, comerț, agronomie, a onora pe învățătorii cei buni, pe scriitorii români la editarea lucrărilor literare, a sprijini școlile, a întemeia o bibliotecă, a susține o localitate ca centru de întrunire socială.

Respectarea acestor acțiuni culturale este vitală existenței noastre, cu un cuvânt, a forma acea lume intelectuală care face posibil progresul civilizației.

De dumneavoastră, doamnelor și domnilor, depinde ca acțiunile acestei asociații să devină tot mai intense, deci muncă și jertfă vi se cere, doamnelor și domnilor, în numele culturii române. Cel tare să vină în ajutorul celui slab, aceasta este rațiunea asocierii în jurul unui scop comun, așa s-au înălțat popoarele culte de azi. Așadar, vă adresez un călduros bine ați venit sub steagul culturii românești! Declar deschisă ședința adunării generale a „Asociației naționale arădene pentru cultura poporului românesc”⁹⁶.

În cuvântul său, Vasile Goldiș, fiu al Aradului, afirma: „sunt cuprins de mândrie când văd cum este arborat mândrul steag al cultu-

⁹⁶ „Adunarea Asociațiunii din Arad”, în *Tribuna* (Arad), anul XIII, 1909, nr. 23, 30 ianuarie/12 februarie, pp. 1-4.

rii românești. Aradul nu este lipsit de tradițiile acestei culturi, aici s-a înființat în 1861, sub ocrotirea celor doi mari arhierei români – Andrei, Baron de Șaguna și Alexandru Șterca Șuluțiu –, cea dintâi societate culturală, «Asociația transilvană pentru literatura română și cultura poporului român». Și cine răsfoiește filele cu duioșie constată furtunoasa zvârcolire a acestor români, ca să iasă din negura neștiinței și a păși spre luminișul dulce al culturii.

Soarta a vrut ca aripile de vultur ale asociației să treacă printr-o muribundă licărire.

Și totuși, din această lâncezire a ieșit Ioan Slavici, care, prin condeul său, ne-a dat adevărate perle în literatura românească... Prin cultură vom prețui cântarea românească, doina cea dulce, veselia prin jocul românesc, împodobirea trupului cu fermecătorul port românesc. Simt adierea caldă a vântului de primăvară, aud baterea lină a aripilor care se pregătesc de zbor, și un sentiment de mulțumire mă cuprinde la învierea Asociației. Înainte cu Dumnezeu!"⁹⁷.

După mai multe luări de cuvânt, protosinghelul Roman Ciorogariu confirma că jertfa ce s-a adus Asociației din partea românilor din Arad, cărturari și popor, este neobișnuită. Este dovadă că Asociația are viitor.

Mulțumește asistenței pentru participare, primarului Varjassy Laios pentru găzduire și laudă osteneala ce se aduce pe altarul culturii românești. Ședința se termină, urmând ca participanții să se întâlnească în salonul hotelului „Crucea Albă”, pentru un banchet festiv.

Din toastul domnului Paraschivescu, de la banchet, spicuim: „Noi, cei din România, suntem plămădiți din durere și suferință, am luptat și am făcut România de azi. Alături de preoții și învățătorii care sunt cinstea acestui neam, sunt femeile române, și câtă vreme vor fi mame române, vor fi români. În sănătatea femeii române!” Seara la orele 9 se ține balul „Asociației”, organizat de femeile române care au venit a împodobi sala balului îmbrăcate în frumoasele noastre costume populare”⁹⁸.

4.4. Femeile ortodoxe și Războiul de Independență

Neatârnam României s-a realizat cu multe jertfe. La acestea au participat și femeile ortodoxe. Războiul a însemnat nu doar lupta fron-

⁹⁷ „Adunarea Asociațiunii din Arad”, p. 1-4

⁹⁸ „Adunarea Asociațiunii din Arad”, p. 1-4.

tului, ci și o jertfă continuă în spatele frontului. Marele și dreptul război din 1877 „a fost o pildă frumoasă de trăinicie a neamului, de credință și mândrie națională”, scria George Coșbuc. La 9 mai, Mihail Kogălniceanu proclamă independența României și a doua zi principele Carol I a dat putere de lege actului prin semnătura sa⁹⁹.

În momentele grele ale desfășurării războiului, femeile creștin-ortodoxe, asociațiile culturale și nu numai, au avut o implicare majoră în ajutorul dat la susținerea războiului în urma căruia România a obținut independența față de Poarta Otomană.

Au fost organizate colecte cu diferite produse și bani pentru front, dar și pentru cei rămași acasă, în nevoi. Din comitatul Aradului, s-a evidențiat preoteasa Ersilia Sturdza (1853-1937), fiica preotului Magheru, și soția preotului din Șepreuș, Mihail Sturdza, care au făcut o chemare filantropică către femeile române în ziarul *Biserica și Școala*. La chemarea lor se alătură și publicația *Gura satului*. Ele îndeamnă „pe fiecare româncă adevărată să facă sacrificii și să ofere după putință, pentru ajutorarea bravilor ostași din România”, îngrijind bolnavi, copii orfani¹⁰⁰.

Tot ea organizează un comitet al femeilor din zonă, din care făceau parte: Zoe Mihălțan, Ileana Roșu, Iudita Secula (soția notarului Gheorghe Secula), Ana Moga, născută Bologna, din Arad.

Fruntași ai urbei au venit în ajutorul organizației de femei: Nicolae Oncu, Gheorghe Popa, Aurel Beleş ș.a.m.d. Ajutoarele au fost remise către „Crucea Roșie” din București, cu care arădențele au avut o bună conlucrere în ajutorarea frontului românesc, dezvoltând și susținând în acest sens colaborarea¹⁰¹.

⁹⁹ Adalbert Crișan, „Sub semnul măreței sărbători”, în *Arhiva Someșană, Studii, Comunicări, Referate (1976-1977)* (Năsăud), 1977, nr. IV, p. 7.

¹⁰⁰ *Biserica și Școala* (Arad), anul III, 1879, nr. 3, 13/25 ianuarie, pp. 22-23.

¹⁰¹ Crucea Roșie Română în 4 iulie 1876, primește recunoaștere internațională. Promotori Nicolae Crețulescu, George Cantacuzino, C. A. Rosetti, Dimitrie Sturza, dr. Carol Davila. Primul președinte, prințul Dimitrie Ghica (1876-1897). Prin statutul Crucii Roșii, adoptat în 1876, femeile nu puteau face parte din conducerea societății. De aceea, în 1906, s-au pus bazele „Societății de Cruce Roșie a doamnelor din România”, prima președintă fiind Irina Câmpineanu. În 1915 se aprobă fuziunea celor două societăți. Regina Maria a dat următorul mesaj: „Crucea Roșie, nădejdea tuturor în timp de pace, ca și-n război, nu trebuie să piară. Cu toții, de la mic la mare, să o sprijinim cu evlavie, cu însuflețire, cu nesfârșită dragoste”. <https://crucearose.ro>.

Se pare că aceasta este a doua formă de organizare a femeilor creștine din această parte a țării, dar nu durează în timp nici aceasta. Femeile noastre bune, harnice, de la țară și de la orașe, i-au înlocuit cu succes pe bărbații plecați pe front. În casele lor nu s-a stins candela credinței, acestea întrecându-se pe sine. Au organizat șezători unde se pregătea material textil pentru front (scame, fașă, haine, încălțăminte), se colectau alimente, au organizat cursuri de prim ajutor.

Nu doar în Arad, ci și în comunele din comitat au fost inițiatoare, precum: „Căpâlnaș (Alexandra Mocioni), Macea (preoteasa Sofia Oprea), Buteni (învățătoarea Emilia Gurban), Lipova (preoteasa Elena Țăranu), Șiria (Aloisia Sida și Sidonia Secoșanu), Ususău (Iuliana Lazarovici și Lucreția Nemșiu), Macea (Sidonia și Sofia Oprea, Ida Mladin), Șiclău (Ecaterina Codreanu și Eliza Balisiu), vrednice reprezentante ale satului românesc”¹⁰².

Să nu uităm a sublinia comunele fruntașe: Curtici, Arad, Șeitin, Nădlac, Macea. La această colectă umanitară au colaborat doamne și domnișoare din întregul ținut locuit de români.

Chiar dacă autoritățile arădene nu vedeau cu ochi buni această implicare a doamnelor, ele totuși au continuat, afiliindu-se „Crucii Roșii” din comitatul Aradului. Subliniem aportul deosebit al doamnelor Zoe Mihălțan (Arad), Ana Popovici (Nădab), Ana Gal și Ana Filip (Abrud), Catinca Tipeiu (Sebeș), domnișoarele Ida Mladin (Macea), Reghina Rădeanu (Curtici) și Floare Goldiș (Nădab).

Rezultatele colectei s-au publicat succesiv în ziarele *Gazeta Transilvaniei* din Brașov și *Telegraful Român* din Sibiu.

Aceste fapte creștinești sunt demne de-a fi cunoscute din mamă în fiică, acestea fiind mândre de a fi participat la alinarea suferințelor de pe front, un moment de însuflețire care a propovăduit unitatea națională pe pământul Ardealului¹⁰³.

Din nou s-a remarcat Nădlacul, de aici plecând spre front un vagon cu daruri adunate de un vrednic comitet de femei, avându-le în frunte pe Olga Mureșan și Terezia Popovici¹⁰⁴.

¹⁰² Simona Stieger, „Reuniunea femeilor române din Arad și provincie”, p. 144.

¹⁰³ Adelina Istrate, „Femeia Română din Ardeal și Războiul de Independență”, în *Flori de Crin, Revistă feminină* (Șimleul-Silvaniei), anul II, ianuarie 1933, nr. 1, p. 9.

¹⁰⁴ Gabriela Adina Marco, *De la Nădlac la Alba Iulia*, Arad, Edit. Tiparnița, 2018, p. 93.

Înșiruirile ar putea continua, fiindcă milostenia femeii române nu are opreliști.

După terminarea războiului, Elena Țăranu, din Lipova și Ana Moga, din Arad, au fost decorate, „în 1879 de „Crucea Roșie” din București, cu distincția *Crucea Doamna Elisabeta*¹⁰⁵, pentru implicare obștească deosebită de-a lungul războiului.

Așa cum am mai amintit, toate acțiunile lor au fost puternic susținute în presa locală de *Biserica și Școala, Gura satului*, fiindcă toată nația română dorea ca în urma acestui război România să obțină independența față de Poarta Otomană. De aceea, este remarcabilă legătura dintre Arad și România, prin aceea că și din această parte a țării pleacă voluntari români în Războiul de Independență.

Nicolae Ganea scria în volumul de amintiri: „ce frumos, ce liniștit s-au dus băieții noștri înaintea gloanțelor, parcă mergeau la șezătoare și cădeau sărmanii ca snopii, dar nu dădeau îndărăt”, pentru a-și apăra datina, limba, legea, pământul cu roadele sale și mormintele, concludiionând: „sunt fericit că am trăit în această frumoasă epocă de trecere a țării mele, de la umilință, la cinste și înălțare”¹⁰⁶.

4.5. Biserica și educație - școlile de fete.

Iosif Vulcan spunea: „***Cu cât tânăra fată este mai educată, cu atât mai mult va ști să plămădească viețile date prin ea de Hristos, către lumina lui Hristos***”

Școala la care „visa” femeia română ortodoxă era *școala națională*, ca o lumină vie, o școală educativă, școală a iubirii, a înfrățirii, a umanității.

Această școală se dorea a fi eliberată de maghiarisme, pentru a face loc pedagogiei lui Hristos, Care fără încetare ne învață iubirea și pacea pe pământ, ne învață să-i apărăm pe cei slabi, oropsiți, bătuți de vântul soartei.

La Arad, în conferința susținută la Institutul Teologic în 19 martie 1866, Ion Rațiu, protopopul Aradului, susține ideea dezvoltării școlilor și mai ales atragerii unui număr cât mai mare de copii către școală, dar, ca un deziderat, încă din 1858 susținea ideea organizării unor clase separate de fete la Pecica. Ion Rațiu spunea: „ortodoxia înseamnă armonie,

¹⁰⁵ *Biserica și Școala* (Arad), anul III, 1879, nr. 3, 13/25 ianuarie, pp. 22-23.

¹⁰⁶ Nicolae Gane, *Amintiri*, Craiova, Edit. Scrisul Românesc, 1941, p. 178.

umanitatea se află în adâncul firii naționale, deci, viața naturală se află în Dumnezeu. De aceea avem puteri Dumnezeiești. Iar la temelia școlii confesionale stă principiul evanghelic de-a învăța în spiritul legii Domnului, fiindcă cel mai mare pedagog al lumii a fost și este Domnul nostru Iisus Hristos”¹⁰⁷.

Ridicând ochii spre cer, cerând lumina înțelepciunii lui Hristos, mi-au venit în minte vorbele pline de tâlc ale Sfântului Ambrozie:

„Tot sufletul să meargă la Hristos, căci EL este totul pentru noi. De vrei să vindeci o rană, EL este medic; dacă te mistuie febra, El este izvor; dacă suferi de nedreptate, El este dreptatea; dacă-ți lipsește ajutor, EL este Tărie; dacă te temi de moarte, El este viață; dacă dorești cerul, EL este calea; dacă fugi de întuneric, El este lumina; dacă ceri mâncare, EL este hrana. Copiii cer de la noi să-i ducem la Hristos, iar noi, pe Hristos să-L pogorâm în sufletele lor, în viața lor... Să o facem!”¹⁰⁸.

În această privință, în Arad era o atmosferă de emulație pentru instruirea fetelor, care aveau nevoie de o educație aleasă, fiindcă ele sunt sufletul familiei. În mâinile lor se plămădesc pruncii spre viața de mâine.

Mai înainte de a da ochii cu școala, copiii noștri sunt închinați către Hristos de mâna gingașă a mamei, de la ea învață primele rugăciuni. *Cu cât tânăra fată este mai educată, cu atât mai mult va ști să plămădească viețile date prin ea de Hristos, către lumina lui Hristos*¹⁰⁹.

În ajutorul învățământului arădean a venit și Sava Arsici, primar al Aradului între anii 1814-1818 și între anii 1821-1823, care a pus la dispoziție casa sa, la început doar pentru un an, dar văzând aflulul copiilor iubitori de carte se hotărăște a ceda încă o casă, definitiv. Pe de altă parte, se obligă a zidi școală nouă după planul ce i se oferă. Stanca, soția lui Sava Arsici, arată un interes deosebit pentru copiii iubitori de carte. Doamna Stanca Arsici este prima femeie poetă de origine sârbă, un motiv în plus de a fi aproape de copii, de aceea, vine în ajutorul școlii, înzestrând două clase cu tablă de scris și scaune pe cheltuală proprie¹¹⁰.

¹⁰⁷ Gheorghe Ciuhandu, „Noi și «școala națională». Atitudinea Bisericii”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul XLVI, 1922, nr. 20-21, 22 mai / 4 iunie, p. 4.

¹⁰⁸ C. Mureșan, „Predica pentru copiii”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul LVIII, 1934, nr. 50, 9 decembrie, p. 4.

¹⁰⁹ Iosif Vulcan, *Gura Satului*, Arad, 1868, an VI, nr 35, miercuri 14/2 oct, p. 6. (cu mirare se întreabă de ce; protopopul Ștefan Simonu a făgăduit o fundație românească pentru copii nevoiași, dar din motive necunoscute, nu s-a mai realizat).

¹¹⁰ Iosif Vulcan, *Gura Satului*, Arad, 1868, an VI, nr. 35, miercuri 14/2 oct, p. 6.

Ioan Slavici este atras de acest curent progresist și se implică, publicând articole pertinente în favoarea înființării școlilor de fete și salutată cu entuziasm inițiativele în paginile revistelor *Speranța* și *Lumina*, apărute la Arad între 1/13 august 1872 și 29 iunie/11 iulie 1875, unde susținea ca educația fetelor să aibă un caracter practic, pentru a fi bune organizatoare ale vieții de familie și sociale¹¹¹.

Aceasta era încă una dintre motivațiile care au stat la baza formării și educării fetelor ca bune mame. Tinerele fete trebuiau educate, însă Preparandia nu avea clase de fete. De aceea, conducerea Preparandiei din Arad este receptivă la o astfel de necesitate și în 1876 *absolvă prima serie de învățătoare* pregătită în particular sub atenta oblăduire a episcopului Ioan Mețianu.

Redăm numele primelor absolvente, care, repartizate în sate ca învățătoare, au devenit promotoare ale luptei pentru păstrarea limbii române și emanciparea populației de la sate, dăruind prinosul din inima și mintea lor celor mulți, ca să nu ajungem pribegi în țara noastră strămoșească: Lipovan Amalia (Aloisa), prima absolventă particulară – anul școlar 1861-1862¹¹²; Balașiu Frida – Hațeg; Brian Persida – Lipova; Belințian Aurelia – Timișoara; Bocian Maria – Timișoara; Brădean Sofia – Ghioroc; Bugariu Maria – Șoimoș; Circusu Parasca – Hălmagiu; Codrean Maria – Abrud; Lungu Emilia – Timișoara; Petran Cristina – Arad; Rațiu Emilia – Lipova; Șepețan Elisabeta – Chiseteu¹¹³.

Tot pentru a aduce lumină în întunericul din noi, în 1879, episcopul Aradului înființează școli de fete la Covăsânț, Buteni, Păuliș, unde învățătoare erau preotesele din sat. În 1881, inspectorul școlar George Vasilevici și profesorul Teodor Ciontea propun a înființa școală de fete la Șiria¹¹⁴.

¹¹¹ Radu Moraru, „Rolul presei românești în dezvoltarea și promovarea învățământului în limba română”, în *90 de ani de administrație românească în Arad – culegere de studii și comunicări*, coord. Doru Sinaci, Emil Arbonie, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2010, p. 98.

¹¹² Teodor Botiș, *Istoria Școlii Normale și a Institutului Teologic Ortodox Român din Arad*, Arad, Edit. Consistoriului, 1922, p. 457.

¹¹³ Teodor Botiș, *Istoria Școlii Normale și a Institutului Teologic Ortodox Român din Arad*, p. 467; *Protocol despre ședințele Sinodului eparhial din Dieceza română greco-orientală a Aradului, ținute în anul 1878*, Arad, 1878.

¹¹⁴ *Biserica și Școala* (Arad), anul VIII, 1884, nr. 19, 6/18 mai, p. 1. În Sinodul eparhial al Aradului, în ședința din 19 aprilie, se ia la cunoștință faptul că Inspectorul regesc al

La Pecica și Arad erau deja cinci învățătoare absolvente ale Preparandiei¹¹⁵. Din inițiativa și purtarea de grijă a episcopului Ioan Mețianu și a Consistoriului Diecezan, începând cu anul 1884 ierarhul a dispus să se înființeze și la Nădlac o școală de fete, deoarece, spunea acesta, „fiind amestecate cu pruncii, unde nu pot primi acea creștere modestă, cultura și investiția morală ce s-ar cuveni sexului femeiescul măsurat spiritului timpului”¹¹⁶.

Înființarea școlii de fete „este o faptă care ar ridica vaza și onoarea poporului român ortodox nădlăcan... Din acea împrejurare, că multe fete ortodoxe cercetează școala de fete cea străină – noi conchidem că se necesitează înființarea unei școli numai pentru fete exclusiv și sub conducerea unei învățătoare ce ar fi bine pregătită și calificată... Parohia Nădlacului este binecuvântată de la Dumnezeu cu o stare materială bună și poate da fiicelor sale educație religioasă, națională și economică adecvată și într-un cadru propice”¹¹⁷.

Spicuim dintr-o Pastorală a episcopului Ioan Mețianu:

„Ca să ne luminăm tot mai mult, trebuie să-i creștem pe tinerii noștri la învățătură în școală, iar părinții lor prin biserică să se lumineze, cu luare aminte la slujba dumnezeiască”¹¹⁸.

Episcopul Mețianu iubea nădlăcanii, fiindcă erau o comunitate veselă, aparte de alte comunități. Aici, intelectuali și țărani, români, slovaci, unguri sau sârbi știau a petrece și a munci împreună, de aceea, mereu și mereu a îndemnat părinții a-și trimite copiii la școală – acesta era dezideratul vieții ierarhului arădean: *copilul să știe a citi*.

școlilor din comitatul Bihariei, sub motivul că în Beiuș s-a înființat școala poporală de stat pentru fete, au oprit fetele de a mai frecventa școala confesională comună cu băieții. Pe de altă parte, clădirea școlii de fete din Șiria este ruinată, solicitându-se să se găsească o soluție pentru ca această școală de fete să funcționeze.

¹¹⁵ S. J. A. N. Arad, *fondul Parohia ortodoxă română Arad-Centru*, dosarul nr. 18/1881-1892, f. 13.

¹¹⁶ Arhiva Parohiei Ortodoxe Române Nădlac (A. P. O. R. Nădlac), *fond Oficiul Parohial Ortodox Român*, dosarul nr. 2121/1874-1890, f. 64, apud Gabriela-Adina Marco, *Elite ecleziastice. Preoții și învățători confesionali ortodocși*, Arad, Edit., Tiparnița, 2019, p. 186.

¹¹⁷ A. P. O. R. Nădlac, *fond Oficiul Parohial Ortodox Român*, registrul nr. 55/1879-1894, f. 44-45.

¹¹⁸ S. J. A. N. Arad, *fondul Crișan Ștefan*, dosarul nr. 21/1869-1883, f. 108-109, „Pastorală la Învierea Domnului”, 1881.

Primele învățătoare de la școala de fete din Nădlac au fost Aurelia Cioara (1895-1896) și Hermina Ciorogariu (1896-1897), dar, din mai multe motive, școala de fete și-a încetat activitatea. După un deceniu, s-a reînființat școala de fete, avându-le ca învățătoare pe Hersilia Cadariu (1906-1907), Sidonia Sabău, căsătorită cu învățătorul Romul Tăucean (1907-1921), Maria Petrovici (1921-1922), Ana Totorean (1921-1930), Emilia Cintean (1929-1931), Sofia Secui (1931-1932)¹¹⁹.

Ca atare, sub ocrotirea și îndrumarea episcopului Ioan Mețianu, în casa familiei George Dogariu, din Arad, funcționa deja o clasă cu eleve și internat, acțiune impulsionată de mamele fetelor școlare. Vorbind despre procesiunile religioase, ele spuneau: *cât de frumos și înălțător este să vedem în față mergând fetițele aducând slavă lui Dumnezeu prin cântecele lor.*

Erau numeroase școli populare pe lângă bisericile rurale, cu clase separate de băieți și fete, cele mai însemnate fiind cele de la Șiria (unde funcționa învățătoarea Sidonia Secoșanu), Seleuș și Pâncota, în fruntea lor aflându-se preotese-învățătoare¹²⁰.

Toate acestea erau bune și frumoase, dar trebuiau întreținute. Referindu-se la partea financiară de susținere a școlilor confesionale, episcopul Ioan Mețianu face apel pentru ajutorarea școlilor confesionale:

„Așa cum fiecare copil este dator a merge la școală, și cetățenii sunt datori a contribui la susținerea școlilor confesionale care sunt pentru popor o necesitate precum pâinea cea de toate zilele. Oricum, sunt prea puține școli confesionale. Mijloace de susținere nu găsim la popor, care este sărăcit de anii grei prin care a trecut. Ori avem școli și le întreținem, sau nu mai avem, și totuși, numai la popor și prin popor găsim remediu”¹²¹.

Cu toate aceste greutăți, urmând drumul lung și greu al cunoașterii de sine, în ultimul sfert de secol al XIX-lea, ideea educației fetelor câștigase teren în mediul social arădean. Și publicațiile locale le-au susținut pe *femeile creștine*, prin articole pertinente pentru înființarea asociației cu caracter filantropic, însă asociațiile erau totodată o rezistență în fața regimului dualist, o mișcare de emancipare și unitate națională, fiindcă prin

¹¹⁹ A. P. O. R. Nădlac, *fond Oficiul Parohial Ortodox Român*, dosar nr. 6/1901-1903, f. 208.

¹²⁰ I. Ilica, „Cum intervine Biserica întru împrietenirea cu școala”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul VIII, 1884, nr. 1, 3 ianuarie, pp. 7-8.

¹²¹ „Partea financiară în cestiunea școalelor noastre confesionale”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul II, 1878, nr. 14, 2/14 aprilie, p. 1.

înființarea dualismului austro-ungar, Transilvania a pierdut orice urmă de autonomie.

Dar femeile-mame nu au renunțat, erau încurajate din toate părțile și unite prin aceste acțiuni. Grupul *femeilor române* din Arad discută intens despre ideea înființării unei reuniuni organizatoare a acțiunilor ce vor fi inițiate în direcția educării tinerelor fete. După exemplul femeilor din alte părți ale țării, ele doresc să înființeze o școală română de fete. În fruntea misiunii sunt tinerele mame, care solicită ajutorul episcopului Ioan Mețianu¹²² pentru atribuirea unui spațiu propice unui asemenea demers. „Părintele Episcop s-a întâlnit cu mai multe cadre didactice și femei din societatea arădeană, în sala Institutului Teologic-Pedagogic. În cuvântarea sa, părintele Episcop le îndeamnă la armonie și muncă neobosită întru atingerea scopului, binecuvântând noua organizație”¹²³.

Ierarhul arădean vedea un progres în această realitate de a înființa școala de fete, aceasta fiind una din cele mai acute dorințe ce s-a concretizat în anii 1888-1890.

¹²² Arhiva Arhiepiscopiei Ortodoxe Române Arad (A. A. O. R. Arad), document nr. IV-128-1878. „Dumnezeu a binecuvântat truda și credința episcopului Ioan Mețianu, iar istoria îi preamărește numele fiindcă urmărește cu tenacitate promovarea culturală a românilor. Acțiunile sale au avut ca subiect permanent pe preot, învățători, copiii satelor și părinții elevilor, pe care mereu îi îndemna a-și trimite copiii la școală. În 1876, când guvernul maghiar cere maghiarizarea tuturor numirilor de localități, episcopul este în fruntea unei procesiuni impunătoare, făcându-se interpretul doleanțelor românești. Pune accent pe elaborarea unor proiecte de acțiuni pe tărâm cultural. De aceea, în 1872, înființează „Reuniunea învățătorilor arădeni”, ca sub acest auspiciu în Eparhia Aradului să se poată dezvolta învățământul și cultura satelor, prin asociații locale sub diferite alte denumiri: „Societatea corului român al plugarilor ortodocși din Siria”, condusă de învățătorul Nicolae Ștefan, unde din grupul fondator mai fac parte și Ioan Vancu, Emilia Ciorogariu și Ioan Bogdan. Coruri se mai înființează la Lipova, Păuliș, Secusigiu, Chișineu-Criș, Bodrogu Nou. În martie 1880, la Pecica, preotul Dimitrie Popa și învățătorul Ioan Eftici deschid „Biblioteca comunității bisericești”. Artele și științele îndeplineau o funcție ocrotitoare pentru limba, istoria și identitatea națională a românilor din Eparhia Aradului, de aceea, îi îndemneau pe participanții la spectacole să fie îmbrăcați în costume populare împodobite cu flori și tricolor. El urmărește cu tenacitate promovarea culturală a românilor. Educarea adulților prin „Școala de duminică” a avut ca scop deprinderea în citire, perfecționarea în scriere și vorbire, deprinderea a tot felul de învățături necesare poporului, citirea articolelor din jurnale ce cuprind lucruri bune și folositoare. A luptat cu stoicism pentru promovarea școlilor pentru fete. Alegerea episcopului Mețianu a fost binefăcătoare pentru viața culturală a Aradului”.

¹²³ *Biserica și Școala* (Arad), anul VIII, 1884, nr. 4, 22 ianuarie/3 februarie, p. 38.

Acum se pun bazele *Reuniunii Femeilor Române din Arad și împrejurimi*, despre care am amintit. Patroana *Reuniunii* va fi Biserica și câteva doamne potente ale vremii, care vor deveni *membre de onoare*. Acum se aprobă statutul și se alege comitetul de conducere, format din: Hermina Popovici Desseanu¹²⁴ (prima președintă, între 1884-1889), Ioan Tuducescu (secretar) și Letiția Oncu (casier).

Principalul obiectiv declarat a fost înființarea în Arad a unui institut confesional cu internat, pentru educarea fetelor române mai sărace sau orfane, apoi și pentru celelalte, „fiindcă de la Orșova la Beiuș școala din Arad era singura școală de fete românească”¹²⁵.

Ca un arc peste timp, cele două protectoare ale învățământului în limba română din acest vest de țară, baroneasa Ifigenia Sina și Elena Ghiba Birta și-au dat mâna; au lăsat două așezăminte unde să crească fiii României în lumina lui Hristos, preamărindu-L pe Dumnezeu și conducând nația română la dezrobire: *Institutul/Academia Teologică și Școala de fete Elena Ghiba Birta*.

Sinodul din 1890 a insistat asupra valorii pe care o reprezintă o instituție educativă pentru creșterea fetelor: să fie iubitoare de religie, limbă și națiune. De aceea, ajunge la concluzia că este nevoie de sprijin mai intens pentru instruire și creșterea fiicelor noastre.

În această privință, Sinodul l-a îndemnat cu mai multă stăruință pe episcopul Ioan Mețianu să sprijine înființarea unei școli superioare de fete și să pregătească din timp un fond bănesc pentru organizarea instituției¹²⁶.

Episcopul Ioan Mețianu a muncit toată viața pentru ridicarea culturală a poporului prin trimiterea copiilor la școală, de aceea și-a eternizat numele prin înființarea a numeroase școli elementare și superioare pentru băieți, dar cu accent pe școlile pentru fete, în aceste școli urma să fie păstorit și luminat poporul.

¹²⁴ Din *Caietele Herminei*, editori Rodica Țabic, Adriana Popescu, Cătălin D. Constantin, București, Edit. Peter Pan, 2010, p. 9, aflăm: În casa familiei din Pecica, construită de bunici pe la 1700, a funcționat cea mai veche școală primară. Soțul, Ioan Popovici Desseanu, avocat, din familia Pop de Băsești, este primul avocat care pledează în limba română.

¹²⁵ *Biserica și Școala* (Arad), anul VIII, 1884, nr. 19, 6/18 mai, p. 1.

¹²⁶ A. A. O. R. Arad, documentul nr. IV-17-1890.

„Siliți-vă a înmulți școalele și învățătorii, dar nu tot pe punga poporului, mai căutați și alte izvoare, să nu apese prea tare pe popor înmulțirea școalelor. Ochii sunt orbi. Limpede vezi doar cu inima”¹²⁷.

Și mai spunea:

„Suntem păstorii voștri, soarta noastră e legată de soarta turmei. Mereu vom promova cultura românească. Dorim să ridicăm cultura din acest vest de țară la nivelul celorlalte popoare din patrie. Singura garanție a existenței noastre sunt urmașii, preoți și învățători devotați, apostoli ai credincioșilor noștri, pentru asta avem nevoie de performanțe în institutele educative”¹²⁸.

Aceste idei sunt desprinse din conferința susținută de către episcopul Ioan Mețianu în fața a numeroși preoți, învățători și mireni, având ca temă *Ridicarea poporului din starea sa*.

A fost momentul în care Venerabilul Consistoriu a decis „înființarea de școli atât pentru fete, cât și pentru băieți, în Buteni, Pâncota, Seleuș. Aceste școli se vor ridica prin contribuția benevolă a locuitorilor creștini”¹²⁹.

Înființarea acestor școli era considerată a fi o necesitate imperioasă pentru ridicarea culturală a poporului.

La inițiativa preoților și a învățătorilor s-a hotărât ca „dumineca după Sfânta Liturghie să ne adunăm în școală să citim lucruri folositoare din revista *Familia*, *Cartea sateanului român*, *Revista economică*. Să nu abdicăm de la datorie, cel învățat să-l învețe pe cel neînvățat, așa ne luminăm unii pe alții, pentru a fi un popor ales”¹³⁰.

„Conlucrarea dintre biserică și școală era benefică, nu doar pentru băieți sau fete, ci pentru stăpânirea principiilor morale ale tineretului ortodox. Lipsa de moralitate în școală e ca o cangrenă ce roade sub piele și macină tot ce vine în contact cu ea.

Experiența ne învață că precum sunt mamele, așa sunt și fiicele, cum sunt învățătorii, așa sunt elevii. În școală învățăm (cu disciplină) a ține moravurile sub control, fiindcă dacă te pierzi, totul e pierdut, dacă tu ești bun, totul reușește.

¹²⁷ *Biserica și Școala* (Arad), anul VI, 1882, nr. 15, 11/23 aprilie, p. 38.

¹²⁸ A se vedea Virgil Onțiu, *Reuniunea învățătorilor români din dieceza Aradului*, Brașov, Edit. Librăriei Nicolae I. Ciurcu, 1895.

¹²⁹ *Biserica și Școala*, ibidem.

¹³⁰ George Popoviciu, „Semne de progres și dezvoltare națională”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul I, 1877, nr. 49, decembrie 25/ 6 ianuarie, p. 395.

Din părinți și copii buni statul câștigă cetățeni buni și Biserica credincioși buni. Prin cultură vom scoate poporul din întunericul neștiinței, al trândăviei, al nepăsării, prin cultură va regenera, va reîntineri, va prospera pentru secole viitoare”¹³¹.

În darea de seamă din 1876, inspectorul școlar Ștefan Iosifu spunea: „Înscrierea la liceu a fetelor e refuzată din lipsă de locuri.

Cultura femeiască vine în direcție opusă celei bărbătești adică de la răsărit la apus”.

Prin urmare, mai arată că la finele anului școlar au frecventat în Dieceza Aradului un număr de 9668 copii, 7216 băieți și 2452 fete. Face propunere către episcopul Ioan Mețianu și profesorul deputat Vicențiu Mangra pentru înființarea unei Preparandii pentru fete și a unei Academii teologice”¹³².

De aceea, în darea de seamă a adunării generale din 12/24 martie 1877, Epitropia Aradului își exprimă mulțumirea față de activitatea tineretului ortodox și implicarea lui în viața obștii: „tineretul român, băieți și fete din Arad, au organizat un bal de binefacere pentru copiii defavorizați în 27/8 februarie înaintea Sf. Paști. Prezența publicului a fost peste așteptări, fiindcă au simțit prezența lui Hristos în tot ce se spunea pe scenă”¹³³.

Pe de altă parte, tineretul avea sufletul pătruns de praznicul Învierii lui Hristos, de pe chipul Lui au luat exemplul omului blând, smerit, iertător, de sine jertfitor pentru omenire, prin moartea și Învierea Lui. Așa a izvorât din sufletele tineretului milostenia față de aproapele neajutorat.

În această privință, noi credem că împărăția lui Dumnezeu este în fiecare dintre noi nu după cât am agonisit, fiindcă cerul nu se cumpără cu bani, ci cu fapte bune prin a alunga durerea și întristarea celor de lângă noi.

Despre toate acestea, o foarte competentă părere în ceea ce privește educarea fetelor a exprimat-o doamna Maria Flechtenmacher, în ziarul brașovean Femeia Română (al cărei redactor este) și preluată de revista Biserica și Școala, datorită complexității abordate și a oportunității mo-

¹³¹ „În cauza instrucțiunii populare”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul II, 1878, nr. 19, 7/19 mai, p. 149.

¹³² „Congresul bisericesc al Mitropoliei Ortodoxe Române din Transilvania”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul II, 1878, nr. 43, octombrie 22/ 9 noiembrie, p. 1.

¹³³ *Biserica și Școala* (Arad), anul II, 1878, nr. 25, 18/30 iunie, p. 198.

mentului, plecând de la întrebarea adresată episcopului: Cum să fie educată mai bine fiica sa? La un pension?

Episcopul Mețianu a răspuns:

„Copilul se deprinde încet, încet cu lumea, acasă lângă mama și prin ceea ce vede că se întâmplă în familie. Acea femeie care sacrifică timpul și sănătatea în a veghea la familia ei, se trezește la orice oră pentru a fi lângă copii și nu i se pare greu, este cel mai bun exemplu în educația fiicei sale.

Pentru ce ar lăsa altei persoane această dulce și sacră datorie!? De ce să pună între inima ei și a copilului o străină!? Nu există pe lume un pension sau o mănăstire, oricât de pioasă ar fi, așa cum este inima și prevederile unei mame instruite lângă fiica ei!”¹³⁴

După acest răspuns complex al episcopului Ioan Mețianu, Maria Flechtenmacher a continuat:

„Scriu acest articol pentru mamele care mă ascultă, în mine a vorbit inima de mamă, fiți singurele educatoare ale fiicelor voastre, uitându-vă în ochii lor, vedeți sufletul vostru.

De ce copilul să nu sugă dulcele lapte matern?

De ce fata voastră să nu învețe la masa în fața căreia stă Maica Sfântă cu Pruncul în brațe, ocrotindu-vă copilul cu privirea caldă?

Care copil nu se bucură mai mult de sărutul și îmbrățișarea mamei la o bucurie a școlii sau a vieții?

În spatele condeiului văd mirarea din privirea voastră și nerostita vorbă, de aceea, să mă ierte doamnele profesoare și directoare că pledez contra profesoratului, ce s-ar face dumnealor dacă toate mamele s-ar ocupa de educația fiicelor?

Ce să facă??

Doamnele profesoare ar avea mai mult timp pentru copilele lor, pe care poate le-au cam neglijat, ocupându-se de cele străine pentru bani.

Cât de amară și grea este pâinea profesorului!

Cum să înveți copilul în cinci minute pe oră: Geometria, Istoria, Religia, Literatura? Am spus-o și o mai spun, nu e vina profesoarelor că au 20 de elevi în clasă. Educația devine mecanică, rece, și eleva și profesoara abia așteaptă sfârșitul orei. Oricâți copii ar avea mama, va avea timp și calm să-i arate cu plăcere lecția.

¹³⁴ *Biserica și Școala*, Arad, an. II, 1878, nr. 11, 10/24 martie, p. 84.

Faceți aceasta, respectabilele mele doamne, și peste 20 de ani draga noastră Românie va fi mândră de fiicele ei, și fiii noștri mândri de voi¹³⁵.

Voi, care citiți aceste gânduri, vă aud liniștea și văd viața în voi, aș vrea să vă privesc în ochii unde se vede cerul senin îmbrățișându-vă, mame române!

Un privilegiu al sorții a făcut ca în fruntea Eparhiei Aradului să ajungă episcopul Ioan I. Papp¹³⁶ în anul 1903, care avea o aplecare deosebită față de elevi. Încă de la urcarea pe tronul arhieresc a promis ca o obligație personală, *primordială*, a aduna un milion de lei pentru ridicarea unui cămin al orfanilor. De aceea, se implică atât în susținerea școlilor, cât și în imboldul dat *Reuniunii Femeilor* în regenerarea sa.

Da, mame române, și episcopul Ioan I. Papp, în slujba ținută în multe biserici vizitate v-a văzut ochii, *mame române*, și inima-i era sângărândă la nevoile și durerile voastre, și atunci... cu și mai multă osârdie vă „strânge duhovnicește” la pieptul său, încercând să reverse toată iubirea spre copiii voștri, picurând în zilele lor lumina lui Hristos.

Adevărat!

Da, așa este și, am mai zice noi, îmbrățișarea este fericirea pe care sufletul vrea să o împartă, este ca o muzică venită de la Dumnezeu și dacă nu o împărțim cu cineva, se face cioburi sufletul, ar putea cădea la picioarele noastre sau ale altcuiva și, din nebăgare de seamă, să-l strivim!

Și atunci? Bucuria? Ce bucurie să fie aceea, fără îmbrățișare?

Da, fără îmbrățișarea semenului, întră ciocurile păsărilor negre care înțepă inima, iar aripile sufletului, din nebăgare de seamă, se rup. Să ne îmbrățișăm copiii, să ne îmbrățișăm între noi, să fim în comuniune!

În altă ordine de idei; ne-a rămas mărturie poziția fermă a episcopului luată față de afirmația negativă evocată de trimisul guvernului, dr. Jancsó Benedek, care nu era mulțumit de cunoștințele de limbă maghiară ale elevilor Institutului pedagogic din Arad! Însă Ioan. I. Papp se declară foarte mulțumit de raportul comisarului episcopal care a fost prezent la examenele finalului de an și notifică ministrului:

¹³⁵ *Ibidem*, p. 85.

¹³⁶ A fost grea situația ortodocșilor din Vestul României la granița cu Ungaria. Episcopii au dus o luptă acerbă contra expansiunii catolicismului în Biserici și a maghiarismelor în școli. Pentru episcopul Ioan I. Papp, perioada de păstorire a fost de grea cumpănă, fiindcă regimul de la Budapesta inventa legi ascunse și fățișe pentru maghiarizarea forțată.

„Nu avem trebuință de un atestat mai bun, aceasta guvernul o poate constata și la celelalte institute pedagogice ale noastre. Toate acestea dovedesc, Domnule Ministru, că noi facem tot posibilul pentru învățarea cu rezultat a limbii maghiare, dar credem că studierea acestui obiect de învățământ ar aduce cu sine neglijarea celorlalte obiecte de învățământ. Am învățat și învățăm limba maghiară în măsura posibilităților. Imposibilitatea în zadar o cere nu o lege, ci o mie de legi. Dacă asupra școlii profesionale toți vor avea să-și spună părerea, ea va sucomba. Școlile profesionale sunt ale Bisericii. Dorim ca fiecare copil al patriei să facă învățământul elementar, dar aplicarea regulamentului din proiect va aduce doar amărăciune și aversiune față de școală. Fiecare naționalitate are dreptul de a pretinde creșterea și cultivarea copiilor săi în acea limbă care este limba poporului din acel ținut.

Chiar inspectorul trimis de voi, Jancsó Benedek, spunea: «este în interesul nostru ca în patria aceasta României să se simtă bine ca Români și ca cetățeni unguri, nu cerem de la ei nici mai mult, nici mai puțin, decât patriotism curat și sinceră alipire la patria ungară».

Orice s-ar întâmpla, Excelența Voastră, Domnule Ministru, Biserica noastră și poporul, cu credință își va împlini datoria față de patrie, dar *limba nu o va părăsi, căci scris este despre popor că mai mult își iubește limba decât viața*. Acest proiect de lege în această formă nu-l putem primi, fiindcă aduce prejudicii drepturilor autonome ale bisericii noastre. Primiți, Excelența Voastră, Domnule Ministru, sincera expresie a deosebitei noastre considerațiuni.¹³⁷

Același episcop se implică, prin circulara nr. 6379/1904, ca pentru păstrarea unității în ortografie și terminologia cărților didactice folosite în școlile profesionale și cele bisericesti în Tipografia Diecezană „vor fi tipărite cu ortografia stabilită de Academia Română” în sesiunea din anul 1904. Unitatea ortografiei este necesară pentru cultivarea poporului și face mai ușoară limba bisericască în institutele de învățământ.¹³⁸

Drept urmare, în lupta acelor vremuri cu autoritățile maghiare, episcopul Ioan I. Papp nu era singur, având alături, ca un privilegiu al sortii,

¹³⁷ „Memorandul Episcopatului, bisericii gr.-ort. române din Ungaria și Transilvania” cu privire la reformele școlare după pactul dualist din 1867/68, *Biserica și Școala* (Arad), anul XXVIII, 1904, nr. 45, 7/20 noiembrie, p. 4.

¹³⁸ „Memorandul Episcopatului, bisericii gr.-ort. române din Ungaria și Transilvania” cu privire la reformele școlare după pactul dualist din 1867/68, p. 4.

multe profesoare și învățătoare – membre în cadrul *Reuniunii Femeilor române* –, care îl susțineau și îi erau recunoscătoare pentru protecție.

Mai mult decât atât, am putut sta drepti în fața maghiarilor, fiindcă ne-am sprijinit unul de altul.

Potrivit informațiilor cvasi-cunoscute, traversam vremuri grele, iar tot pe această temă, a dragostei de neam, aducem în lumină spicuri din discursul lui Miron E. Cristea, episcopul Caransebeșului, la sfințirea unui preot:

„Cele mai mari dorințe ale unui preot, învățător, om al societății de azi, sunt:

1. A întări în sufletul fiilor dragostea către limba dulce din casele noastre românești.

2. Dragostea față de neamul din care face parte.

3. Dragostea față de vatra părintească, care ne-a legănat tinerețea.

4. Dragostea față de pământul și țara în care ne-am născut, am crescut, sub glia pe care călcăm zac osemintele strămoșilor și părinților noștri.

5. Dragostea pentru datinile și obiceiurile bătrânești, către moșia pe care înaintașii noștri cu sudori de sânge au câștigat-o și au lăsat-o fiilor și nepoților, ca la rândul lor să o lase urmașilor. Adu-ți aminte că un popor numai prin datini, limbă, simte, trăiește și înflorește. Iar când prin ele nu mai simțește, încetul cu încetul piere, se schimbă”¹³⁹.

Trebuie adăugat că acestea erau și țelurile preoților slujitori ai altarelor, chiar din cele mai îndepărtate cătune. Aceste deziderate vin ca o cunună să întărească obiectivele *Reuniunii femeilor ortodoxe din Arad și împrejurimi*.

4.6. Școala de fete din Arad (1890)

*Principalul obiectiv era: educarea fetelor „pentru a forma din ele mame și soții bune, iubitoare de religie, limbă și națiune”*¹⁴⁰.

În Arad, pe vremea dualismului austro-ungar (1867-1918), s-a intensificat obligativitatea limbii maghiare în școlile medii, legislația deve-

¹³⁹ „Cuvântarea ținută în biserica din Roșia (protopopiatul Sibiului) la 11 Februarie 1907 cu ocaziunea introducerii preotului Constantin Moldovan în oficiul de paroh”, în *Revista Teologică* (Sibiu), anul I, iulie-august 1907, nr. 7-8, p. 401.

¹⁴⁰ Vasile Goldiș, Discursuri rostite în preajma Unirii și la Asociațiunea culturală Astra, Cuvânt înainte de episcop dr. Timotei Seviciu, ediție îngrijită de V. Popeangă, Timișoara, Edit. Helicon, 1999, p. 34.

nind extrem de dură. Intelectualitatea românească a contracarat acest fapt, înființând la data de 20 aprilie 1872 „*Reuniunea învățătorilor arădeni*”, care a cuprins învățători, preoți și alți intelectuali din întreaga Eparhie arădeană. Vincențiu Babeș, președintele Reuniunii învățătorilor arădeni, alături de colectivul de conducere, s-au preocupat de perfecționarea învățătorilor, editarea de manuale, înființarea de biblioteci, promovarea culturală a românilor prin reuniunile și conferințele susținute în tandem cu *Reuniunea Femeilor Creștin-Ortodoxe*.

A fost inițiată o amplă acțiune având la bază demersul inițiat de fondatoarea *Reuniunii Femeilor Creștin-Ortodoxe* – Hermina Popovici Desseanu, acela de înființare a școlii de fete, cărora, pe lângă disciplinele școlare, să li se predea și noțiuni de economie casnică, igienă și cântec, întărind cunoștințele despre limba maternă și valorile naționale. În acest sens, au loc mai multe ședințe de consfătuire ale comitetului de conducere al femeilor române din Arad și provincie¹⁴¹.

În urma acestor consfătuiri, comitetul de conducere, format acum din Aurelia Beleş (președintă), Rhea S. Ciontea (vicepreședintă), Petru Truția (notar), Maria Purcariu, Silvia Plopu, Maria Puticiu, Ioan Popovici Desseanu, Ioan Beleşiu, Teodor Ciontea și Barbara Antonescu (casieră), hotărăște ca *Reuniunea Femeilor din Arad și provincie* de la 1 octombrie 1890 să deschidă școala superioară de fete cu internat, în limba română. Școala va purta titlul „Școala română superioară confesională gr.-or. de fete”, iar internatul se va numi „Internatul școlii române superioare confesionale gr.-or. de fete”.

Patronul școlii și al internatului va fi Consistoriul greco-ortodox-român din Arad, prin Episcopul Diecezan.

Școala era plasată în curtea Bisericii Ortodoxe, la etaj. Atât școala, cât și internatul erau proprietatea exclusivă a *Reuniunii femeilor române din Arad și provincie*. Tot *Reuniunii* îi revine sarcina de a angaja cadrele didactice și personalul auxiliar, de asemenea, partea salarială îi revine tot *Reuniunii*, însă va comunica toate deciziile sale Consistoriului arădean, care va numi directorul școlii.

În primul său an de activitate, s-au înscris la Școala de fete un număr de 58 de eleve, iar corpul didactic era alcătuit din 8 profesori: arhi-

¹⁴¹ *Arad – monografia orașului de la începuturi până la 1989*, Arad, Edit. Nigredo, 1999, p. 265.

mandritul Augustin Hamsea (Religie ortodoxă), Octavia Stolojan (Limba română, Limba germană, Limba franceză, Istoria și Pictura), dr. Petru Pipoș (Limba maghiară), Teodor Ciontea (Fizica și Chimia), Elena Pipoș (Geografia și pianul), dr. Iuliu Vuia (Igiena), Livia Goron (Desen și Canto). Duminica după-amiază erau ore de „etichetă”, predate de domnișoara Stolojan, un curs complementar, deoarece fetele de la țară, care terminaseră 6 clase în comuna lor și încă nu-și făcuseră debutul la primul bal, dar voiau să se mărite cu intelectualii, trebuiau „cizelate”.

Aceste prime fete erau:

- ✓ Emilia Zaslo – din Seleuș (căsătorită cu un pretor la Lugoj);
- ✓ Nuți Popescu, din Buteni;
- ✓ Constantina Gurba, din Buteni (căsătorită cu preotul Bodea);
- ✓ Alexandrina Țăran, din Oravița;
- ✓ Livia Papp, din Buteni;
- ✓ Helen Brassay, din Căcărău¹⁴² (căsătorită Fikker);
- ✓ Aurora Popovici (căsătorită Lupșa)¹⁴³.

Până după Marea Unire, școala de fete a avut următorii directori: Maria Petrovici (1890-1900), Ioan Petreanu (1900-1901), Vasile Goldiș (1901-1904), Petre Pipoș (1904-1907), Octavia Popovici Desseanu (1907-1913), Victor Stanciu (1913-1919) și Octavia Stologean.

Dar Ministerul cultelor și instrucțiunii publice, prin adresa nr. 54529/890, nu acordă dreptul ca *Reuniunea femeilor* să înființeze și să susțină școala confesională, pretinzându-se că oficialitățile politice ale vremii pot să închidă o școală privată. Consilierul Ioan Popovici-Desseanu face propunerea și comitetul primește următoarele sugestii: până când *Reuniunea* își va adopta statutele și dreptul de a avea școală sub sigla sa, roagă pe membrii Consistoriului arădean a primi școala de fete în proprietatea și sub titlul său, lăsând *Reuniunii* dreptul de a se ocupa de interesele școlii și de a acoperi cheltuielile de întreținere din fondul propriu. Consistoriul a primit aprobare de la Sinodul Eparhial în subiectul în cauză, urmând ca la momentul oportun *Reuniunea* să-și reprimească școala.

„Prin urmare, această școală este pepiniera educației cetățenești și creștinești pentru acele fetițe din familii românești care aspirau să înte-

¹⁴² Astăzi localitatea poartă denumirea *Joia Mare*.

¹⁴³ *Caietele Herminei* p. 114.

meieze cămine românești cu inspirații sănătoase și naționale, pe care nu le puteau culege din școlile maghiare de fete care sporeau și ele. Semnează: Aurelia Beleş, președintă. Petru Truția, secretar”¹⁴⁴.

Dureroase vremuri, de zbrucium pentru unii și de rătăcire pentru alții.

Consistoriul răspunde că este de acord cu solicitarea *Reuniunii* și primește școala de fete pe care o declară „școală de fete confesională eparhială”, cu condițiile impuse de *Reuniune*, conform nr. prot. 2/1890, garantând dreptul acesteia de a-și reprimi școala la momentul oportun. Acest act se comunică comitetului *Reuniunii femeilor române din Arad și provincie*, urmând ca delegatul consistorial Ioan Popovici-Desseanu să o ducă la îndeplinire.

Toate acestea s-au hotărât în cadrul ședinței consistoriale din data de 21 septembrie/3 octombrie 1890, prezidată de către episcopul Ioan Mețianu¹⁴⁵.

În deschiderea ședinței, episcopul Ioan Mețianu spunea: „Trebuie să fim cu cea mai mare atenție față de popor, desfășurând o activitate nu doar pe teren religios-moral, ci și pe acela al deșteptării, cultivării și luminării poporului, să ne îngrijim ca școlile noastre să fie la înălțimea chemării lor”¹⁴⁶.

În anii următori, *Reuniunea* s-a ocupat cu acțiuni filantropice pentru susținerea școlii.

În data de 21 februarie a anului 1910, Aradul a fost martor la o sărbătoare măreață ținută de *Asociația Națională culturală din Arad*, ocazie cu care este discutată și activitatea *Reuniunii Femeilor*. Cronicarul local sublinia: „După Sf. Liturghie slujită de P. S. Sa Episcop Ioan I. Papp, soborul de preoți format din: P.C. Sa Roman Ciorogariu, protopop Vasile Beleş, preoții Traian Vățian, pr. dr. Teodor Botiș, Gheorghe Bodea, Aurel Vesalon, Ioan Olariu, Florin Manoilă, Ioan Farcaș și diaconii: dr. Ioan Suciuc, Cornel Lazăr, dr. Gheorghe Ciuhandu, de la Sf. Biserică s-a mers la sala de festivități a primăriei pentru a participa la adunarea generală. Cuvântul de deschidere l-a avut părintele Episcop Ioan I. Pap:

¹⁴⁴ Gheorghe Ciuhandu, „Școala Eparhială de Fete de la Arad și internatul ei”, în *Hotarul* (Arad), anul VI, 1939, nr. 3, martie, p. 91.

¹⁴⁵ *Afacerea Școlii de fete din Arad*, Arad, Tiparul Tipografei Diecezane, 1910, p. 9.

¹⁴⁶ Vasile Coman, „Mitropolitul Ioan Mețianu. La 50 de ani de la moarte”, în *Mitropolia Ardealului* (Sibiu), anul XI, 1966, nr. 1-3, pp. 29-31.

„Este dreptul fiecărui neam la existență și dezvoltare a poporului în limba strămoșilor. În acest sens, bărbații luminați ai neamului nostru, în epoca liniștită a anilor 1860 s-au grupat în societăți culturale. Este adevărat că au existat și neînțelegeri de-a lungul timpului, care au fost ca un val de apă, dar valul a trecut.

V-am poftit la această ședință pentru a ne bucura împreună de ziua renașterii Asociației Arădene. Asociația din Arad, dacă n-a avut viață, are acum și va avea; dacă nu a fost, este acum și va fi. Deci: *Sus să avem inimile!* Declar ședința adunării generale deschisă!”¹⁴⁷

După cuvântările susținute de Vasile Goldiș și dr. Nicolae Oncu, P. Sa episcopul Ioan I. Papp, ridică ședința care va reîncepe mâine la ora 10. Cu toții merg la banchet la Crucea Albă.

La banchet, întâi toastează Preasfinția Sa pentru M. Sa împăratul, apoi, P. C. Sa, părintele Ciorogariu, în cuvântul său despre reactivare *Reuniunii*, spune:

„În Arad există un copil și-o copilă, s-au logodit, ca să întemeieze o casă, un cămin al culturii românești «*păstorul cel bun care aude glasul oilor sale*» a venit să binecuvânteze logodna. Copilul este *Asociația Națională arădeană* și copila, *Reuniunea femeilor din Arad*, iar preotul e P. C. Sa Episcop Ioan I. Papp. Nuntașii suntem noi, în jurul nostru întreg neamul românesc, cu gândul la timpurile legendare, când preotul era logos, prin care toate s-au făcut din câte s-au făcut. A purta coroană este o cinste, a trăi în inima poporului este o fericire.

Noi, creștinii, avem trei virtuți – *credința, nădejdea și iubirea*.

Ele să fie călăuzele faptelor noastre!”¹⁴⁸

Asociațiunea s-a angajat să poarte lupta, să risipească bezna neștiinței, aprinzând lumina culturii în acest neam de la fruntariile țării. Acest al doilea popas este sărbătorit de toată suflarea românească din Arad, o sărbătoare înălțătoare, un moment cultural sublim. Este lumina soarelui dătător de viață, biruitor al întunericului, o rază a iubirii, o rază de mângâiere și încurajare. Sprijinitor și conducător al mișcărilor cultural-sociale. Înființând și organizând conferințe publice, educație-socială, acordă ajutoare, înființând biblioteci, deșteptând gustul cititului.”¹⁴⁹

¹⁴⁷ *Biserica și Școala*, Arad, an. XXXIV, 1910, nr.8, 21feb/ 6 martie, p.1-7.

¹⁴⁸ Ibidem

¹⁴⁹ Ibidem

Se trece la alegerea noii organizații de conducere:

Președinte: P. S. Sa Episcop Ioan I. Papp, Vicepreședinte – P. C. Sa părintele Roman Ciorogariu și Nicolae Oncu, au urmat ceilalți membri.

Se stabilesc pașii următori. P. C. S. părintele protosinghel Roman Ciorogariu, printre cuvintele de încheiere, spune:

„În cadrul acestei asociații ar trebui să se afilieze și celelalte asociații pentru întruparea țințelor ei frumoase. Precum se topește ceara *la fața focului*, așa să se topească *ignoranța în fața culturii*.

Trebuie să dăm o organizație puternică, modernă.

Astăzi nu armele hotărâsc soarta popoarelor, ci cultura – arma aceasta este inexpugnabilă.

Prin prezența sa, *episcopul nostru* a consacrat măreția ținței pentru a cărei realizare muncim.”

Mulțumind tuturor pentru participare, se încheie ședința.¹⁵⁰

A urmat un bal, susținut de *Reuniunea femeilor române*, bal la care femeile române au îmbrăcat costumul admirat de străini și nouă atât de drag. În costumele lor s-a întrupat toată poezia românească. Diferitele costume se contopiseră în ochii privitorilor, dezmiardându-ne privirea, au creat o vrajă plăcută. Ducem cu noi amintirea acestei serbări naționale.¹⁵¹

Astfel a consemnat cronicarul acest eveniment măreț. În contextul dat, iată, încă o mărturie că organizațiile de femei creștine s-au dezvoltat și activat sub scutul Eparhiei Arădene.

¹⁵⁰ Ibidem

¹⁵¹ *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXIV, 1910, nr. 8, 21 februarie / 6 martie, pp. 1-7.

V

Femeile ortodoxe din părțile Aradului în secolul al XX-lea Unitatea, modernizarea României și mărturia credinței Bisericii

5.1. Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române

În 1910, la București, Prințesa Alexandrina Cantacuzino înființează *Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române*, condusă de Zoe Râmniceanu, Alexandrina Cantacuzino fiind președinte general onorific. Asociația urmărea educația religioasă și națională a copiilor și femeilor române, dezvoltându-se prin filiale în toată țara, printre care și Aradul. Organul de presă era *Gazeta feminină*¹⁵².

La adunarea generală, ținută la Ateneul român, au fost prezenți admiratori din întreaga țară.

Ședința a fost deschisă de arhiereul Teodosie Ploieșteanu, care spunea: „mi se umple inima de bucurie când văd că se strâng rândurile de bun român *pentru apărarea religiei și iubirii de neam.*”

Aceste două idei au călăuzit pe strămoșii noștri, vechii străbuni știa să apere credința și neamul când erau amenințate. Locul plăieșilor l-ați luat dumneavoastră, distinse doamne, acum, când calomniile urâcioase se aruncă asupra ierarhilor trecuți. În numele Î. P. S. Sale Mitropolitului Primat, vin a vă comunica adâncile sale mulțumiri și urări pentru prosperitatea societății.¹⁵³

Spicuim, în cele ce urmează, idei formulate în alocuțiunile susținute în adunarea generală.

Alexandrina Cantacuzino spunea: „*Societatea ortodoxă națională a femeilor române prezintă cu bucurie discursul său tuturor românilor. Era o necesitate înființarea acestei societăți, ca o replică contra propagandei catolice, devenită prea îndrăzneată cu privire la cucerirea de suflete într-o țară ortodoxă și care va fi pururea ortodoxă*¹⁵⁴.

¹⁵² *Istoria feminismului politic românesc 1815- 2000*. De la Wikipendia, Enciclopedie liberă. (Arad, 29 sept. 2020)

¹⁵³ Ibidem

¹⁵⁴ Ibidem

Din discursul ținut de Roman Ciorogariu, directorul Institutului Teologic-Pedagogic din Arad, spicuim: „Există o împărăție fără hotare. Împărăția aceasta a culturii este a tuturor; au deci toate popoarele împărăția lor, mai mare decât împărățiile politice. Soarta popoarelor nu o determină astăzi nici hotarele, nici numărul, nici oțelul, ci cultura lor... *Iar drumul spre cultură trece prin școală.*¹⁵⁵

După omul de cultură arădean, a urmat să țină alocuțiune profesorul universitar Stelian Severin, acesta subliniind:

„Când Biserica a fost în primejdie, la îndemnul d-nei Filipescu și al altor doamne românce s-au constituit într-o societate pentru apărarea bisericii. Ea nu este doar românească, ci și creștină și nu numai creștină, dar și ortodoxă națională. Biserica nu se teme de cei care au greșit, fiindcă sunt ca frunzele veștede ce vor cădea, neamurile însă vor trăi, va trăi și poporul și biserica noastră. Suntem îngăduitori pentru credințele străine și cultura lor, dar să nu uite că și noi avem – *Curtea de Argeș, Rădăuți, Sucevița, Voroneț, Putna, clădite de înainte mergători cu frica lui Dumnezeu.*

Pentru noi, cea mai slăvită și înțeleasă este biserica noastră, fiindcă de la naștere ne duce de mână până la mormânt. Când spunem rugăciunea la vecernie „lumină lină a sfintei slave”, simțim că cineva „care ar lovi în biserica noastră”, ar lovi în însăși existența noastră. Negurile și nourii care ne prigonesc adânc vor dispărea, frunzele veștede vor cădea, biserica va câștiga în demnitatea ei, fiindcă de la amvon vor răsună glasurile preoților pentru credincioșii ce vin însetați la izvor.

Dorim spor, înaintare, izbândă a visurilor *Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române.*

La final, președinta *Societății* transmite mulțumiri și urări de sănătate Mitropolitului Primat, asemenea și Regelui Carol I.¹⁵⁶

Noi am considerat elocvente aceste luări de cuvânt pentru a ilustra atmosfera în care își ducea activitatea *Reuniunea* femeilor alături de Biserica Ortodoxă și sub protecția ei. De asemenea, exista o frumoasă conlucrare între membrii societății civile întru ajutorarea nevoiașilor.

Societatea avea peste 70 de comitete parohiale în București și o mulțime în toată țara, a înființat biblioteci populare pentru răspân-

¹⁵⁵ *Biserica și Școala*, Arad, an.XXXIV.1910, nr 15,11/24 aprilie, p. 4.

¹⁵⁶ *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXIV, 1910, nr. 15, 11/24 aprilie, p. 4.

direa culturii religioase. Scopul societăți este acela de a da o educație creștinească generațiilor ce vin, înființarea școlilor de fete cu internat, punând accent pe educația ortodoxă românească.¹⁵⁷

Ilustrăm mai jos câteva dintre numeroasele acțiuni destinate semenilor în nevoi, oprindu-ne la luna decembrie a anului 1910, când *Reuniunea femeilor* a organizat trei matinee în sala festivă a Seminarului teologic din Arad, sărbătorind vestea cea bună mergând cu Magii spre ieslea Sfântă să se închine Pruncului Sfânt. Crăciunul, sărbătoare a familiei, eveniment unic în istoria noastră, este cea mai dragă sărbătoare a creștinilor ortodocși, fiindcă aduce obiceiuri și datini străvechi. Spectacolele au prezentat datini și credințe, colinda face parte din ființa neamului nostru, Vicleimul, Steaua și multe alte tradiții populare, care au produs seninătate sufletească și au condus la o conlucrare a societăților arădene într-o solemnitate creștinească, aducându-i pe spectatori cu sufletul mai aproape de marele praznic al Nașterii Sfântului Prunc. După cum scria psalmistul: „Așteptând, am așteptat pe Domnul” (Ps. 39, 1)

În cadrul spectacolelor, domnișoarele Letiția și Tulia Dumitrescu, corul Seminarului teologic, Florica Bonciu și Ion Giurgiu au susținut recitaluri. Din banii adunați, femeile din Reuniune au cumpărat hăinuțe și dulciuri pentru copiii săraci, aducând bucurie în inima lor plăpândă, la nașterea Pruncului Sfânt. Nicolae Oncu susține un discurs prin care aduce mulțumire femeilor din Reuniune, pentru cultivarea acestui spirit creștinesc întru ajutorarea celor săraci¹⁵⁸.

Gândim că s-au felicitat reciproc cu bucuria lucrului bine făcut, fiindcă „Crăciunul” este o perioadă când simți că îți este „dor de casă”, chiar dacă ești acasă. Crăciunul este o magie oferită nouă de lumina adusă prin venirea lui Hristos în lume.

5.2. Școala superioară de fete cu internat din Arad (1913)

Reuniunea Femeilor Creștin-Ortodoxe din Arad a fost mai mulți ani în declin, perioadă în care indiferentismul trăsesse un vâl negru pe fața *Reuniunii*, care ațipise de mai mulți ani. S-a trezit din amorțeală când mamele au constatat că educația fetelor lasă de dorit, iar fetele se orientează spre pensioanele catolice.

¹⁵⁷ Ibidem

¹⁵⁸ *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXIV, 1910, nr. 50, 12/25 decembrie, p. 3

De aceea, duminică, 2/15 martie 1909, s-a ținut Adunarea generală a *Reuniunii femeilor române din Arad și provincie*, la care a luat parte și episcopul Ioan I. Papp. Atmosfera era favorabilă unei schimbări, având sprijin total în episcop. *Reuniunea* își schimbă conducerea, ia o nouă abordare prin glasul proaspetei președinte, Sofia Beleş, vicepreședintă Letiția Oncu, casieră Sofia Papp, secretar Sever Bocu, membrele din comitet: Marilina Bocu, Octavia Ciuhandu, Ana Demian, Lucreția Herbay, Adriana Ispravnic, Zina Moga, Ivona Nemeih, Aurelia Petran, Eugenia Cicio-Pop, Elena Raicu, Iustina Șerban, Livia Vuia, Ionela Groșoreanu.

Dintre personalitățile vremii care s-au implicat și au sprijinit reuniunea, amintim pe inspectorul școlar Toma Păcală, protopopul Atanasie Brădean, din Radna, Axente Secula, din Șiria, dr. Romulus Veliciu, Iustin Marieșu, Vasile Goldiș, Silviu Roxin, din Arad¹⁵⁹.

Femeile române, călăuzite de aceste *simțăminte* care zburau pe aripile îngerilor din biserici în toată suflarea creștinească, prin ziarul *Tribuna* fac înștiințare privind noul scop al Reuniunii:

„Ne-am întrunit din nou în *Reuniune* (spune președinta Aurelia Beleş), noi, femeile române din Arad și provincie, pentru dragele noastre odoare, fetele române și limba română. Scopul nostru greu și înalt este să adunăm fonduri, și gândul nostru arzător este să ridicăm în grabă aici la Arad o zidire nouă și potrivită tuturor cerințelor moderne, în care să așezăm internatul și școala românească de fete de aici, să o lărgim și să o întregim cu școala de menaj și țesut, și cu o educație solidă, românească.”¹⁶⁰

Prin urmare, *Reuniunea* „mai avea în plan formarea prin educație a elevelor în spiritul valorilor creștine și românești pentru a estompa influențele străine asupra mentalității tinerilor.”¹⁶¹

Președinta dă cuvântul lui Avram Sădean – secretarul *Reuniunii*, pentru a citi raportul de activitate, apoi casiera, Aurelia Petran, citește rapoartele verificate de comisia de cenzori alcătuită din Livia Vuia, Sofia Iltu, Petru Vasilon. Se trece la alegerea vicepreședinte, în această funcție fiind aleasă Iustina Șerban. De asemenea, în aceeași ședință se stabilește bugetul *Reuniunii*.

¹⁵⁹ *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXIV, 1910, nr. 19, 9/22 mai, pp. 2-3.

¹⁶⁰ *Tribuna* (Arad), anul XIII, 1909, nr. 89, 26 aprilie / 9 mai, p. 2.

¹⁶¹ Cristinel Ioja, Nicolae Tang, *Catedrala Ortodoxă Veche. Centru spiritual-liturgic și misionar-cultural al Aradului.*, p. 172.

În cuvântul său, Sofia Beleş mulțumește sponsorilor, membrilor și membrilor prezenți, mulțumește episcopului pentru protecție și-i dă cuvântul de încheiere, din care reținem:

„Aceasta este ziua care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într-însa (Psalm 118, 24)”, iar d-na președintă, „ridicându-se, cu dreptate exclamă – *Reuniunea femeilor din Arad și provincie* își vede visul cu ochii. Această școală de fete, la marginea apuseană a neamului nostru, va fi un turn de pază, un bastion de neînving în acest oraș înfloritor. Iar prin cultura românească a femeii române, va da generațiilor viitoare o puternică armă pentru apărarea ființei naționale împotriva invaziei de înstrăinare.”¹⁶²

„Ne-a îndemnat la această jertfă, continuă d-na președintă, dragostea de-a promova cultura femeii române și prin aceasta, a promova interesele bisericii și ale neamului nostru. «Vrednic ești, Doamne, a lua mărirea, cinstea și puterea, Tu ai creat toate și prin voia ta sunt și s-au zidit» (Apocalipsa IV, 11).”¹⁶³

Dorind să-și vindece rana din suflet prin munca asiduă închinată vrednicului scop, episcopul Ioan I. Papp, impresionat fiind de sânguința cu care Reuniunea se implica pentru strângerea de fonduri, face un elogiu femeii române:

„Neamurile din toate zările lumii țin cont de trebuința imperativă a femeii, au creat și susțin diferitele reuniuni, diferitele instituții culturale pe care le ajută pentru atingerea scopului urmărit. *Oare ar fi cu puțință ca femeia română, pururi trează, gata de jertfă și muncă pentru binele și fericirea neamului său, să rămână nemișcată de glasul timpului, să nu-și dea seama ce se petrece în lumea mare la auzul și vederea ei? Noi de ce să nu le sprijinim pentru noua școală?!”*¹⁶⁴

Conduc de aceste gânduri, episcopul Aradului a cumpărat un teren de 74 de stânjani pătrați, lângă intravilanul reședinței episcopale și în 1912 se pune piatra de temelie a școlii superioare de fete.

„Gheorghe Ciuhandu afirma, la punerea pietrei de temelie, că în opera de educație pe care școala o desfășoară prin biserică și cu ajutorul

¹⁶² *Românul* (Arad), anul III, 1913, nr. 186, 27 august / 9 septembrie, p. 5.

¹⁶³ *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXVII, 1913, nr. 34, 25 august / 7 septembrie, pp. 286-288.

¹⁶⁴ Notiță găsită în *Anuarul Școlii Diecezane de fete pe anul 1912-1913*, Arad, 1913, p. 16.

preoțimii, în sufletul femeii române s-a trezit îndemnul pentru o sănătoasă și conștientă cultură românească.”¹⁶⁵

La temelia școlii se așază următorul act:

„Se zidește această casă pentru întărirea în credință, în cultură, în iubirea de lege și neam, în moravurile cele bune și frumoase a fetelor române de pretutindeni, cunoscând că mama este chezașia de bine pentru orice neam. Pentru împlinirea acestei dorințe, implorăm binecuvântarea Mare-lui Dumnezeu, de la care tot binele purcede și cu smerenie închinându-ne Lui iscălim slova aceasta ca să dăm de știre posterității.

Arad, 1/14 iulie 1912. Ioan I. Papp –Episcopul Aradului, Sofia Beleş – Președinta Femeilor Române din Arad și provincie. Vasile Beleş – protopop al Aradului, Emil Tabacovici – inginer și arhitect.”¹⁶⁶

Reuniunea se simte fericită, fiindcă dorul lor a fost împlinit și rugăciunile ascultate, semn că merg pe un drum luminos, într-un echilibru spiritual și material. Prin urmare, de acum continua conlucrarea cu Consistoriul arădean cu și mai multă osârdie, pentru ridicarea noului institut de creștere a fetelor române. Se angajează solemn de a lucra cu stăruință, cu toate jertfele posibile pentru înălțarea acestui așezământ cultural-național.¹⁶⁷

În sprijinul acestei lucrări, Aurel Vlaicu a efectuat un zbor demonstrativ.¹⁶⁸

Referindu-se la aceeași serbare, ziarul *Românul* subliniază: „Provincia românească, răscolită de glasul chemării la întreita serbare românească, între care și zborul lui Vlaicu, pentru ajutorarea străduințelor «Reuniunii Femeilor Române din Arad și provincie» a cărei piatră de fundație s-a așezat în ziua de ieri.”¹⁶⁹

Artistul există pentru a se dăruia, așa a considerat și Bărnuțiu, director al teatrului ambulant, a cărui trupă era bursiera *Societății pentru fond de teatru român*, prezentând trei piese – drama „Jertfa”, comedia de salon „Pentru mama”, și farsa „Reconsiderații”. Toate aceste eforturi au

¹⁶⁵ *Românul* (Arad), anul III, 1913, nr. 18, 27 august / 9 septembrie, p. 4.

¹⁶⁶ *Românul* (Arad), anul II, 1912, nr. 145, 3/16 iulie, p. 2.

¹⁶⁷ *Afacerea Școlii de fete din Arad*, Arad, Tiparul Tipografeii Diecezane, 1910, p. 17.

¹⁶⁸ „Serbări culturale în Arad”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXVI, 1912, nr. 27, 1/14 iulie, p. 5; „Școala de fete din Arad”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXVI, 1912, nr. 28, 8/21 iulie, p. 3.

¹⁶⁹ *Românul* (Arad), anul II, 1912, nr. 15, 13/16 iulie, p. 2.

contribuit la împlinirea idealului *Reuniunii femeilor române*. O petrecere animată până în zori de zi a închis șirul acestei sărbători memorabile.¹⁷⁰

Femeia română a dat dovadă că este stăpână pe forțele ei intelectuale în tot ce întreprinde pentru propășirea neamului. Manifestările organizate cu ocazia punerii pietrei de temelie a noii școli au avut un puternic caracter național și au demonstrat existența unei solidarități naționale.

De aceea, această asociație se dezvoltă și în alte direcții. De exemplu, a organizat un ciclu de cinci conferințe îmbinate cu serate culturale, unde și-au dat concursul muzica, poezia și jocul românesc. Conferențiarilor au fost: Victor Stanciu, cu „Omul preistoric”, dr. Gheorghe Ciuhandu, cu „Licăriri românești în trecutul vechii biserici a Românilor”, dr. Lazăr Iacob, profesor seminarial, cu „Episcopul Inocențiu Micu-Klain și agitațiile religioase din timpul său”, Sabin Evuțian, profesor preparandial, cu „Din lumea celor mici” și Mihai Novacu, profesor preparandial, cu „Baloane și aeroplan”. La serata culturală au participat: Trifon Lugojan, care a dirijat corul Seminarului și corul școlii de fete, Aurel Raicu, student la drept, care a citit schița „Bubico” de I. L. Caragiale, Ioan Marieșu, teolog, cu recitări. Dintre domnișoarele care au ieșit în evidență cu prilejul serbărilor, amintim pe: Veturia Petran, Onora Luca, Anuța Pop, Livia Vățian, Mari-oara Trăilescu. În finalul seratelor, mai multe eleve de la școala civilă de fete au dansat jocuri populare românești și au susținut un recital coral, dirijor fiind profesorul Trifon Lugojan.¹⁷¹

Femeile s-au inspirat în activitatea lor de la *Cel ce toate le poate*. Au avut tăria sufletească a abnegației în slujba națiunii. Numai o muncă plină de abnegație ca a femeii creștine a putut da roade, a sfredelit stânca pornirilor vrăjmașe și a izbândit.

În plus, Biserica este protectoare și promotoare a valorilor culturale. Sub auspiciile Bisericii, femeile creștin-ortodoxe au avut un rol însemnat, atât ca factor intelectual, cât și economic, au putut organiza propriile adunări, serbări câmpenești, spectacole de teatru, expoziții de artă populară.

Minunatele lucruri expuse dovedesc priceperea și munca intensă pe care profesoarele, conduse de directoarea Florica Voichițescu, o depun în îndrumarea elevelor la cursurile de artă manuală, în urma cărora, la expoziții, se strâng sume frumoase în folosul școlii.¹⁷²

¹⁷⁰ *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXVI, 1912, nr. 28, 8/21 iulie, p. 3-4.

¹⁷¹ *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXVIII, 1914, 20 aprilie / 3 mai, p. 126

¹⁷² *Aradul* (Arad), anul II, 1932, nr. 54, 26 iunie, p. 4.

Sufletul acestei *Reuniuni*, venită în Arad de la Sinaia, Marilina Bocu, era îndrăgostită de costumul popular din această zonă și cu preponderență de cel de „pădureancă”.

Prima încurajare a venit de la Nicolae Grigorescu, prin cele două tablouri „Vis de primăvară” și „Tânără fată torcând”. Principesa Marta Bibescu a trimis o învelitoare pentru două paturi din cea mai fină mătase, brodate cu mâna. Cu aceste două lucrări, Marilina Bocu a deschis oficial „Colecția etnografică a Doamnelor Române din Arad”, a organizat conferințe despre Nicolae Grigorescu și despre arta populară românească.

Bani nu erau și se adunau greu. Președinta *Reuniunii*, împreună cu conducerea, a hotărât alcătuirea unei „loterii de 500 de lozuri cu 1 coroană” și a unei Colecții etnografice, fiindcă „folclorul” este un izvor nesecat de frumusețe. Pentru „loteria etnografică” urmau a fi expuse țesături și cusături românești.

Prin viu grai și prin publicații a făcut apel la fiecare tânără fată și la fiecare mamă, cu rugămintea de a țese sau de a broda un lucru artistic de artă populară românească. A apelat chiar și la M. S. Regina Elisabeta – Carmen Sylva, la A. S. Regală Principesa Maria să le ajute cu planul de construcție a Șoalei, prin arhitectul șef al Casei Regale, în mod gratuit.

Au mai venit pachete cu lucruri de peste Carpați, tot de la N. Grigorescu și inimoasa Marta Bibescu, bani de la Brâncoveanu Basarab, măiestre și încântătoare lucrări de la fetele cu mâini de aur din satele argeșene și din Mărginimea Sibiului, din satele românești ale Transilvaniei străbune.

Aradul s-a afirmat în anii 1908-1912 ca o metropolă națională, căci ROMÂNIA era una – la sud și la nord de Carpați, la răsărit și apus de povârnișurile lor.¹⁷³

Prin expozițiile efectuate s-a dovedit că a fost folositor rodul muncii izvorât din mâinile fetelor române.

În acest climat de zel, Marilena Bocu scria în 1911:

„Mi-am înzecit iubirea mea înăscută pentru poporul nostru, așa am hotărât să apelez la generozitatea femeii române pentru a aduna fondurile necesare reconstruirii Școlii Superioare de fete, o vedeam zidită,

¹⁷³ Rodica Herlo, „Contribuția femeilor arădene la mișcarea națională de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea”, p. 204.

nouă, solidă ca blândețea mâinilor creatoare”. Marilena Bocu mai spunea *despre ia*¹⁷⁴ românească:

„Țărăncii nu-i stă bine decât cu *fota și ia ei* pentru că întra-aceea simțul ei i-a putut inspira minuni cu care farmecă privirile. Ne-am afirmat în arta aceasta în chip unic, și după cum vestea *doinei* a răzbit în țări neștiute, tot astfel a pătruns până departe zvonul de laudă al lucrurilor noastre de mână și unde ajung nu numai că plac, dar uimesc pe toți cei care le văd; mai zicea – *îi rușine să fii româncă, când nu ai mândria artei naționale*. Aceasta toate la un loc mi-au dat curaj, puterea de muncă.”¹⁷⁵

Reuniunea femeilor române din Arad se ocupa de Loteria etnografică care aducea un frumos rezultat artistic și financiar, apoi au urmat și alte expoziții, totul sub directa îndrumare a Episcopiei Arad.

Se organizau serate cu cântece și jocuri românești, la care erau invitate personalități din Regat și personalități maghiare arădene, totul sub neobosita asistență a *Reuniunii Femeilor Române din Arad*. Seratele etnografice cu dansuri bănățene și ardelene, cu frumoasele învârtite, „ne țineau într-o efervescență permanentă”¹⁷⁶, consemna Marilena Bocu.

În 26 aprilie 1909, Letiția Oncu – președinta *Reuniunii* –, lansează un „nou apel” în ziarul *Tribuna*, din Arad, în care spune:

„Scopul nostru greu și înalt este să adunăm fonduri și gândul nostru arzător este să ridicăm o clădire nouă, potrivit tuturor cerințelor moderne. În interior vor fi montate, în premieră, instalații de încălzire centrală și apă caldă menajeră pentru bucătărie, baie și spălătorie.

¹⁷⁴ <https://WWW.trefle.ro> – istoria-iei-tradiționale-românești. Se crede că a fost purtată prima dată în timpul Culturii Cucuteni, una dintre cele mai vechi civilizații preistorice ale Europei. Nu se știe cine a cusut prima cruciuliță sau altiță. Însă sigur o putem admira în Cronica pictată de la Viena, din 1330. Fiecare zonă geografică are caracteristicile ei.

Pentru români, ia este moștenită din străbuni, se crede că simbolurile cusute pe ie te feresc de rău. Trei românce la Luxemburg au înființat o asociație „Povești cusute la Luxemburg” și au militat pentru introducerea iei în patrimoniul UNESCO. Din 2013, ziua de 24 iunie este declarată *ziua iei românești*. Tradiția spune că în această zi se deschid cerurile și Sânzienele se bucură-n câmpurile înflorite prin hora Sânzienelor, un mijloc de inspirație pentru următoarea ie.

¹⁷⁵ Rodica Herlo, „Contribuția femeilor arădene la mișcarea națională de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea”, p. 204

¹⁷⁶ Unde doamnele române îmbracă costumul național, ia cusută în altiță cu flori, catrința cusută gingaș cu fir de mătase.

Această clădire va fi ridicată în primul rând de mâinile mamelor de pretutindeni, care ziua și noaptea au cusut și țesut cele mai splendide cusături și țesături românești, inserând în ele întreaga imaginație a durerii, bucuriei, măiestru exprimată, oferindu-le spre vânzare.”¹⁷⁷

Cu toată străduința, bani nu erau destui, mai trebuiau circa 100.000 de coroane și aici intervine minunea lui Dumnezeu Care ajută oamenii cu credință și iubire între ei: din instinct feminin, președinta Letiția Oncu convinge pe episcopul Aradului să apeleze și la filantropul Vasile Stroiescu, pentru donații.

Nu a mai fost nevoie, deoarece filantropul le-a ieșit în întâmpinare, fiindcă deviza lui Vasile Stroiescu era: „Carte și iar carte! Școli și iar școli! Biserici și iar biserici! Prin ele ne vom ridica *sufletul și vom fi stăpâni pe cunoștințe! Eu îs cu totul la dispozițiunea țării mele, cu toată inima. Eu țin la folosul nației mele.*”¹⁷⁸

Vă prezentăm scrisorile lui Vasile Stroiescu adresate Reuniunii, în urma citirii articolelor din Tribuna de Arad și a apelurilor de ajutor primite.

„Citesc ziarul Tribuna și văd din articolele d-voastră nobile *sforțări, cu jocuri și cântece românești, de a aduna sumele necesare pentru a reclădi Școala Superioară de fete din Arad ce amenința să fie închisă. Fotografiile Comitetului Reuniunii Femeilor Române din Arad, în splendidele costume naționale, au făcut admirație tuturor străinilor cărora le-am arătat-o. Vă urez succes în tot ce întreprindeți și multă iubire și putere de muncă poporului român, Vasile Stroiescu.*”¹⁷⁹

Având aceste principii de viață, înțelegem de ce a fost din primul moment alături de Reuniunea Femeilor care avea acută nevoie de ajutorul său.

„*«Reuniunea femeilor Române din Arad și provincie»*

Omagiile mele femeilor române, care din toate locurile țării aduc obolul lor la întemeierea farului culturii naționale – în edificarea Școlii superioare de fete din Arad. Pătruns de necesitatea urgentă a înființării acestui așezământ, vin și eu în ajutorul stăruințelor dumneavoastră, cu obolul meu – de una sută mii de coroane. Doresc ca edificiul proiectat să fie construit conștiincios și să devină un adevărat focar al deșteptării multor generații.

¹⁷⁷ Tribuna (Arad), anul XIII, 1909, nr. 89, 26 aprilie / 9 mai, p. 2.

¹⁷⁸ Vezi Transilvania (Sibiu), anul 57, nr. 4, aprilie 1926, p. 158.

¹⁷⁹ Tribuna (Arad), anul XIII, 1909, nr. 89, 26 aprilie / 9 mai, p. 2.

Binevoți, doamnele mele, a primi asigurarea distinsei stime și venerațiuni, ce vă portez.

Davos Platz, 29 aprilie(12 mai)1910.

Vasile Stroescu.”¹⁸⁰

La primirea acestei scrisori, lumea radia, vestea zbura de la unul la altul. Un muncitor de la tipografie, cu căciula-n mână, se adresă doamnei Marilina Bocu: „*să scrii doamna Marilina cum Dumneata știi mai bine, mai frumos, să ne împodobеști figura mare a lui Vasile Stroescu cu podoabele condeiului Dumitale.*” „Ce să scriu?”, răspunse doamna Marilina, „omul acesta este atât de mare, atât de generos, încât numai un psiholog mare ar putea să-l cuprindă și să-l aprecieze, nu, eu nu mă încumet. *Las atunci, că va scrie uncheșul, fu răspunsul profund al uncheșului, îl voi asemăna cu prorocul Ioan. Domnilor, zice uncheșul, domnul acela nu ne cunoaște? – Nu, doar din ziare. Și nici nu-i din țara noastră? Și... Și a dat pentru școala noastră de fete? Da! Da uncheșul e, pentru școala de fete din Arad. Atunci uncheșul a luat înfățișarea de rugăciune, zicând: „Alduiască-i Dumnezeu toți pașii lui și îl răsplătește în fapte bune”.*

„Această expansiune a sufletului curat românesc ne-a emoționat pe toți cei prezenți în redacție”.

În urma unei ședințe, *Comitetul Reuniunii Femeilor Române* a adresat domnului Vasile Stroiescu următoarea scrisoare de recunoștință:

„Domnului

Vasile Stroescu

Davos – Platz.

Comitetul „Reuniunea Femeilor Române din Arad”

Întrunită astăzi în ședință extraordinară, pentru a lua la cunoștință nobilul obol de o sută de mii de coroane, primite pentru fondul de zidire a unui local de școală superioară de fete, suntem profund mișcați și emoționați de această măreață dovadă a iubirei de neam, ce o manifestați în grelele împrejurări în care ne găsim, cu atâta înaltă înțelepciune și cu o așa sublimă dragoste frățescă, se face interpretul întregii românimi din Arad și împrejurimi, surprinse și uimite de acest dar norocos, ce vine ca o minune Dumnezeiască, să ne întemeiem un templu de cultură așa avid, dorit și așteptat și vă roagă să binevoți a primi expresia celei mai curate și nemărginite recunoștințe împreună cu călduroasele și afectuoasele lor mulțumiri.

¹⁸⁰ Biserica și Școala (Arad), anul XXXIV, 1910, nr. 19, 9/22 mai, pp. 1-3.

Comitetul vă mulțumește, de asemenea, pentru omagiile ce le aduceți tuturor femeilor ce conlucrează la opera aceasta, încredințându-vă că își va da toate ostenele a se face vrednic de interesul deosebit ce purtați pentru frumosul scop ce urmărește și vă roagă în același timp să le acordați marea favoare de a boteza viitoarea școală de fete – Școala superioară de fete „Vasile Stroiescu”. Pentru ca numele acesta să fie săpat pentru totdeauna în inimile noastre, să poată astfel rămâne de-a pururi simbol ocrotitor al templului acestuia de lumină a fiicelor noastre, căci numai datorită gestului Dumneavoastră neînchipuit de înțelept vor fi de acum înainte salvate cu grijă de primejdia culturii străine, care ne îndepărta de căminuri adevăratele mame române.

În adăstarea răspunsului Domniei Voastre, binevoiiți, vă rugăm, a primi, împreună cu distinsa noastră considerațiune, încă o dată recunoștință și viile noastre mulțumiri.

Letiția Oncu – președinte

Sofia Beleş – vicepreședinte

Sofia Pap – casieră

Sever Bocu – secretar

Membrele din comitet sunt: Marilina Bocu, Octavia Ciuhandu, Ana Damian, Lucreția Herbay, Adriana Ispravnic, Zina Moga, Iovana Nomeih, Aurelia Petrovan, Eugenia Cicio-Pop, Elena Raicu, Iustina Șerban, Livia Vuia.

După această ședință extraordinară, comitetul Reuniunii a luat legătura cu conducerea Consistoriului arădean, patronul Reuniunii, pentru a se hotărî pașii următori.¹⁸¹

Elena Mărcuș, soția avocatului Mărcuș, din Giula, a donat 200 de coroane pentru fondul ridicării școlii de fete din Arad.¹⁸²

Cu aceste fonduri s-a ridicat o instituție școlară și tot în această clădire, la 15 noiembrie 1918, Consiliul Național Român Central a hotărât convocarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, care a avut loc la 1 decembrie 1918. De asemenea, aici s-au luat și alte decizii importante ale Consiliului Național Român, pentru istoria națională.¹⁸³

¹⁸¹ *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXIV, 1910, nr. 19, 9/22 mai, pp. 1-3.

¹⁸² *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXIV, 1910, nr. 19, 9/22 mai, pp. 1-3.

¹⁸³ Gheorghe Ciuhandu, *Douăzeci și cinci de ani în viața școlii eparhiale de fete din Arad (1890-1915)*, Arad, Edit. Diecezana, 1919, p. 31.

Episcopul Ioan I. Papp, la discursul inaugural, scoate în evidență:

„Școala civilă de fete a fost construită prin contribuția femeilor române din Arad, care au pornit încă din 1909 o intensă activitate de strângere de fonduri. Cu atât mai meritoasă râvna, cu cât banii, în majoritate, au fost strânși din cotizații, loterii, donații. *Reuniunea Femeilor Române* dispunea de 28258 coroane, filantropul Vasile Stroescu¹⁸⁴ a donat 100 000 coroane, Banca Victoria din Arad – 32000 coroane, Fondul preoțesc, 60000 coroane.”¹⁸⁵ Sfințirea Școlii s-a făcut într-un cadru festiv, în ziua de 25 august/7 septembrie 1913. Episcopul Ioan I. Papp, în scrisoarea de invitație, scria: „Ca rangul uneia dintre cele mai frumoase și alese sărbători culturale naționale din viața și activitatea diecezei.”¹⁸⁶

A fost ca o nuntă a neamului românesc.

Ceremonia de sfințire a început în biserica catedrală, cu slujba susținută de episcopul Ioan I. Papp înconjurat de un sobor de preoți: Augustin Hamsea, protosinghel Roman Ciorogariu, dr. Gheorghe Ciuhandu, Traian Vățian, Lazăr Iacob, Vasile Beleş, Gherasim Șerb, Mihai Păcățean, Fabrițiu Mănăilă, Florin Roxin, dr. Moise Popovici și diaconi. Desigur, prezent a fost și comitetul *Reuniunii femeilor române din Arad*.

De la Catedrală s-au îndreptat spre noul edificiu pentru sfințire. „În curtea școlii a fost ridicat un pavilion unde episcopul Ioan I. Papp a săvârșit sfințirea apei, apoi toate încăperile școlii fiind sfințite”. Cronicarul remarcă admirația publicului pentru „aranjarea internă a școlii, a internatului, mai ales a zugrăvelilor românești ce decorează internatul acestui edificiu, apoi capela și frumoasa sală de gimnastică.”¹⁸⁷

¹⁸⁴ Vasile Stroescu a fost afectat puternic de punerea în practică a politicii de maghiarizare odată cu promulgarea legii XXVI din 1907, prin care se cerea desființarea secției pedagogice, devenind școală civilă, care urma să se confrunte cu serioase probleme materiale și financiare. În urma demersurilor făcute de *Reuniunea Femeilor Române*, cerându-i sprijinul, Vasile Stroescu, apreciind activitatea *Reuniunii*, „contribuie la întemeierea farului culturii naționale prin edificarea școlii de fete”, a acestui așezământ viu care să devină un focar al renașterii multor generații și în 12 mai 1910 donează 100.000 de coroane. Acest ajutor a făcut ca în anul 1913, la Arad, să se deschidă „cea mai modernă școală românească de fete a românilor transilvăneni” (Transilvania (Sibiu), anul 57, nr. 4, aprilie 1926, p. 155).

¹⁸⁵ „Noul internat în Arad”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXVII, 1913, nr. 7, 17 februarie / 2 martie, p. 49.

¹⁸⁶ *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXVII, 1913, nr. 32, 11/24 august, p. 1.

¹⁸⁷ Cristinel Ioja, Nicolae Tang, *Catedrala Ortodoxă Veche. Centru spiritual-liturgic și misionar-cultural al Aradului*, p. 304.

Începând cu noul an școlar, școala de fete urma să activeze în acest edificiu.

A urmat un banchet susținut de comitetul Reuniunii în sala de bal a hotelului „Crucea Albă”. Printre numeroșii invitați, până la 150 de persoane, amintim: vicepreședintele Camerei deputaților din România, Mihai Săulescu cu soția Maria și fiica Mariana, profesorul din Turnu Severin, Dumitru Paulian, cu soția, preotul și inspectorul școlar Iosif Kehrer, vicepreședintele Societății Doamnelor Ortodoxe din București, precum și primarul Lajos Varjassy, al Aradului.

În cuvântarea ținută cu acest prilej, episcopul Ioan I. Papp spunea: „Această școală zidită lângă biserică este inspirată de același suflet, pentru ca poporul român să nu aibă două suflete, ci numai un suflet, sufletul strămoșilor noștri. Dacă nu vom face din școala românească, școala credinței, atunci am distrus în loc să zidim. Această școală este sanctuarul Aradului la granița de vest. Femeia română, pe lângă rolul ce-l are în societate trebuie să aibă și *calități personale*. Pe lângă cultura intelectuală trebuie să aibă și cultură religioasă morală, fără de care nu ar corespunde misiunii lor frumoase și alese”.

În continuare, a mulțumit celor trei factori principali fără de care edificiul școlar nu putea fi terminat:

1. *Reuniunea Femeilor din Arad și provincie*, care nu a cruțat nicio oboseală pentru adunarea banilor.
2. Vasile Stroescu, neobositul mecena.
3. Banca Victoria, din Arad.

Evenimentul a fost considerat ca fiind unul *dintre cele mai frumoase și alese sărbători culturale și naționale din viața și activitatea diecezei*.¹⁸⁸

Ca răspuns, președinta Reuniunii, Sofia Beleş, a mulțumit episcopului, Consistoriului Diecezan, lui Vasile Stroiescu, Băncii „Victoria” și tuturor celor care au contribuit la zidirea acestui așezământ școlar, arătând că principiile conducătoare ale activității ce se va desfășura aici, vor fi „credința în Dumnezeu, iubirea față de neamul românesc, cruțarea, căsnicia, modestia și toate moravurile cele bune”¹⁸⁹.

¹⁸⁸ *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXVII, 1913, nr. 34, 25 august / 7 septembrie, pp. 286-287.

¹⁸⁹ *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXVII, 1913, nr. 34, 25 august / 7 septembrie, pp. 286-287

Spicuum idei din toasturile ce au urmat:

Primul a aparținut Arhimandritului Hamsea:

„Școala civilă de fete – a cărei inaugurare o sărbătorim, nu din cărămidă este zidită, ci din iubirea și jertfa pentru neamul nostru.”

Protosinghelul Roman Ciorogariu: „Fără independență politică, fără drepturi, ca un popor de iobagi, am trăit aproape două mii de ani pe acest pământ. Acest edificiu este realizarea femeii noastre române, fiindcă din vremuri de restriște căminul familiar a fost candela la care femeia română a vegheat, a susținut legea și limba strămoșească.

Această Școală este leagănul familiei mari, al societății românești. Să nu rămână această școală orfană de îngrijirea femeii române. *Reuniunea femeilor* să fie mai departe mama acestei școli, să punem mână de la mână ca această școală să înflorească, să fie vie, de aceea chem societatea în ajutor.

Adevărat, între pereții acestei școli cresc și se dezvoltă generații de viitoare mame devotate familiei, mărturisind dragostea către biserică. La această dragoste a dumneavoastră fac apel ca s-o aducem în ajutorul școlii și să-i dăm suflet creștinesc prin copiii ce vor crește și dezvolta aici. Închin în sănătatea *Reuniunii* și-a președintei Sofia Beleş.”¹⁹⁰

A urmat deputatul Ștefan Cicio-Pop: „Altar s-a ridicat culturii naționale. Voi, femeile române, faceți cu adevărat scut și păstrați tezaurul neamului.”

Pe aceeași linie a mai susținut discursuri profesorul Victor Stanciu și inspectorul școlar Iosif Kerher. Totodată, s-au primit următoarele telegrame de felicitare: de la Sibiu, de la mitropolitul Ioan Mețianu. Simțim în cuvintele sale bucuria împlinirii, fiindcă dânsul a pus piatra de temelie la dezvoltarea școlii de fete cu foarte mulți ani în urmă: „La inaugurarea școlii superioare de fete și la închinarea măreței sale destinațiuni, felicitându-vă cordial, implor și eu binecuvântarea Cerului asupra fondatorilor și a celor ce se vor împărtăși de binefacerile ei.”

De la Sibiu, să mergem la Caransebeș, unde se afla episcopul Miron E. Cristea, un bun colaborator al eparhiei Aradului, în ale cărui cuvinte simțim aceeași bucurie nedisimulată pentru dezvoltarea acestui bastion de cultură al fetelor române: „Doresc ca noua școală să crească bisericii neamului și patriei multe generații de românce vrednice.”

¹⁹⁰ *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXVII, 1913, nr. 34, 25 august / 7 septembrie, pp. 286-287

Despre Nicolae Oncu ce aş putea spune? El a fost un asiduu sprijinitor al *Reuniunii Femeilor Române* din această parte de țară, pentru întărirea Ortodoxiei la granița cu Ungaria. El scria de la băile *Weisser Hirschs*: „Regret infinit că nu particip la sfințirea noului palat al culturii femeii române. Doresc cele mai călduroase urări de înflorire și deplină izbândă școlii unde se învață legea și se croiește viitorul neamului nostru”.

Triumful *Reuniunii* din Arad a fost salutat cu bucurie și de celelalte asociații și reuniuni de femei din țară, dintre care o subliniem doar pe cea din Brașov:

„Lăcașul nou să fie de bun augur pentru lumina și înțelepciunea fiicelor române”, semnează Maria Baiulescu, președinta *Reuniunii femeilor din Brașov*.

Au mai urmat felicitări de la președinții altor organizații surori din Simeria, Brad, Sibiu, Călimănești, Brașov, Karlsbad, Mehadia, Solnoc, Checea, Blaj.¹⁹¹

Și înșiruirile felicitărilor ar putea continua. Festivitatea s-a terminat, de acum începe greul muncii cu puiul de om!

Despre această școală, cronicarul din ziarul *Românul* spunea: „Prin stilul ei românesc, clădirea va fi o nestemată a orașului. Liniile ei sigure, elegante și armonioase, va trebui să vestească de aici că nu suntem un popor de țărani, fără viață istorică, că avem și noi o artă, un stil, un trecut și o tradiție a noastră.”¹⁹²

Sofia Beleş, președinta *Reuniunii*, își sublinia opinia: „*această școală va da generațiilor viitoare cea mai puternică armă de luptă pentru apărarea ființei naționale.*”¹⁹³

Munca plină de abnegație a femeilor, puterea de persuasiune, nu doar pentru locuitorii Aradului, ci și a județelor învecinate, a adus un profit frumos în casieria *Reuniunii*.

Reuniunea a ieșit biruitoare în ideea educării în spirit modern a fetelor. A urmărit cu tenacitate promovarea culturală a elevelor, iar darea în folosință a acestei școli a devenit o realitate în rețeaua școlară arădeană. Dumnezeu i-a binecuvântat truda și credința, iar acum, istoria îi va preamări numele.¹⁹⁴

¹⁹¹ *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXVII, 1913, nr. 35, 1/4 septembrie, pp. 293-296.

¹⁹² *Românul* (Arad), anul III, 1913, nr. 186, 8 august / 9 septembrie, p. 4.

¹⁹³ *Românul* (Arad), anul III, 1913, nr. 186, 8 august / 9 septembrie, p. 5.

¹⁹⁴ „Școala de fete din Arad”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXVI, 1912, nr. 28, 8/21 iulie, p. 17.

Tot despre această școală este demnă de luat în seamă părerea profesorului dr. *Gheorghe Ciuhandu*, care, peste trei decenii de la inaugurarea școlii de fete, afirma: „Viața unui așezământ cultural românesc cu rădăcini în «vreme de stăpânire străină», poate și trebuie să intereseze și pe cei ce se bucură azi de libertate politică-națională. Cele trei decenii din viața școlii eparhiale de fete (1890-1919) înseamnă o importantă pagină culturală în viața și eparhia Aradului.”¹⁹⁵

În continuare, urmând firul evenimentelor, vă prezentăm cursurile ce au fost urmate de eleve:

1. Religie morală și literatură bisericească.
2. Limba română, literatura modernă și clasică.
3. Limbi moderne: maghiară, germană și franceză.
4. Bucătărie practică și teoretică.
5. Economie teoretică și practică.
6. Lucru de mână și croit.

7. Chimie de casă; preparate pentru curățenia locuinței, lecții de biologie pentru înțelegerea unor medicamente.

8. Aritmetică.
9. Contabilitatea simplă și corespondență comercială.
10. Muzică, cântări și gimnastică.

Elevele mai făceau cursuri de pian de 3 ori pe săptămână, cu o taxă de 10 coroane lunar, de asemenea, o coroană pe an era taxa pentru biblioteca școlară.¹⁹⁶

Aceste discipline stăteau la baza educării tinerelor fete ce porneau spre provocările vieții.

Această școală a fuzionat cu liceul Elena Ghiba Birta în 1920, transformându-se în „școală de fete cu predare în limba română”. Primul director a fost Lazăr Nichi, iar în al doilea an de funcționare îl găsim director pe Nicolae Mihulin, printre profesoare fiind Florica Bucurescu sau Tulia Bogdan. În 1929, conducerea școlii a fost încredințată profesoarei Florica Bucurescu, a cărei autoritate pedagogică a fost recunoscută de forurile conducătoare.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Gheorghe Ciuhandu, „Școala Eparhială de Fete de la Arad și internatul ei”, în *Hotarul* (Arad), anul VI, 1939, nr. 3, p. 94.

¹⁹⁶ „La școala civilă de fete”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXVII, 1914, nr. 3, 19 ianuarie / 1 februarie, p. 6.

¹⁹⁷ *Arad – monografia orașului de la începuturi până la 1989*, p. 273.

Reuniunea se implică în continuare pentru a înființa și un orfelinat. În acest sens, corpul profesoral a organizat o serbare școlară bine primită în urbea de pe Mureș. Programul începe cu „o rugăciune”, cântată de corul elevelor, condus de profesorul Trifon Lugojan, urmată de un bal mascat pentru strângerea de fonduri, care a avut un însemnat succes financiar, dar mai ales prin cinstirea și aprecierea portului nostru românesc, ce a dat o notă de distincție și strălucire. A fost o splendidă feerie a costumului nostru național.¹⁹⁸

Costumul nostru național se datorează țărăncilor care aveau un talent uimitor la producerea coloranților naturali în vopsirea pânzei, lânii, pieilor. Țesutul și broderia devin artă prin imaginația transpunerii pe pânză a frumosului ce le înconjoară, chiar dacă erau neștiutoare de carte, dar maestre în mânuirea acului, deoarece respectau tradiția, valorile satului românesc.

5.3. Femeile ortodoxe în slujirea culturii și societății

Femeia, parte intrinsecă a tuturor activităților sociale, reprezenta un element fundamental al societății și se implica intens în mișcarea cultural-artistică, prin urmare, *Reuniunea Femeilor Române din Arad și provincie* se baza și acționa și în vatra satului ancestral.

Satul românesc s-a dezvoltat în jurul bisericii, unde românul a învățat să-i aducă laudă lui Hristos.

În pridvorul ei, copiii au învățat primele cuvinte din *Biblie*, adesea chiar și mamele învățau slove alături de copii, întărind credința ortodoxă. Din această frământătură a comuniunii cu Dumnezeu și munca pământului, țărâna română, având *duhul bun al bucoavnei din bătrâni*, a cusut „IA”, cămașa cu altiță, simbol, poveste și istorie, cusută nu doar cu mâinile, ci și cu simțământul sufletului inspirat din visul național.¹⁹⁹

Așa se face că cele mai distinse doamne i-au sporit valoarea, etalând-o, ia având efecte benefice la multele baluri unde „zeița” serii era

¹⁹⁸ *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXVII, 1914, nr. 3, 19 ianuarie / 1 februarie, p. 12.

¹⁹⁹ De la daci a rămas o legendă. Se povestește că IA poartă simboluri parcă venite dintr-o altă lume, se poartă cu preponderență de „Sânziene”, când se deschid cerurile și se unesc cele cerești cu cele pământești într-un dans al spiritului. Nu există viitor fără să ai un trecut, iar noi, românii, avem un trecut milenar. Când îmbraci IA cu dragoste, ea te răsplătește, îți dă o stare specială, simți că atingi cerul și pământul deodată.

frumosul și alesul costum național. Etalarea lui era ca o expoziție de porturi naționale din toate ținuturile țării românești, arătând valoarea creației etno-folclorice și a tradiției, care dă identitate fiecărui neam. S-a discutat mult despre promovarea *costumului popular*, asemănat cu un veșmânt preoțesc ori cu haina soldatului, ce sunt haine ale jertfei.

Apoi s-a scos în evidență oportunitatea acțiunilor caritabile – colecta de bani, haine de iarnă pentru soldații de pe front, daruri pentru Crăciun, înființarea unui curs practic pe lângă școala de fete și multe altele.

S-a subliniat, astfel, conceptul cultural al asociației, care adesea organiza serate unde se citeau poezii, proză, se asculta muzică, se desfășurau discuții cu tineretul despre problemele comunității.

Absolventele școlii (gimnaziul de fete) aveau o menire deosebită, aceea de a transmite arta noastră populară mai departe, să dezvolte valorile creștine românești generațiilor viitoare, să o cultive ca hrană proprie sufletului românesc.²⁰⁰

Costumul popular a dominat prin strălucire și a ajutat pe planul întăririi solidarității românești, dar și îmbunătățirea relațiilor cu cetățenii maghiari, care au participat la manifestările culturale și la seratele românești, presa maghiară având cuvinte de admirație față de bogăția și frumusețea etnografică românească.²⁰¹

Putem conchide că în acest port popular își arată femeia română iubirea față de ai săi. Țăranii, chiar și cei mai săraci, umblau îmbrăcați în cămăși lucrate în fir, mama își aștepta copilul cu cămășuțe pregătite de mâna ei. De Paști și de Crăciun, mama și soția își dezmierdau copiii și bărbatul cu podoabele acului lor măiestru, cinstea casei – aceasta era morala familiei.

Reuniunea a sprijinit Senatul școlar din cadrul Consistoriului Diecezan Arad în eforturile sale de ajutorare a elevilor nevoiași, de încurajare a elevilor dotați, care primeau premii speciale la sfârșit de an școlar, de ocrotire a orfanilor și a văduvelor de război. În jurul Sofiei Beleş, Letiției Oncu și Eugeniei Cicio-Pop s-a adunat un grup de femei arădene devotate, care participau cu dăruire la păstrarea identității naționale.

²⁰⁰ Tudor Budeanu, „Jacob Lazăr și publicația *Biserica și Școala* în perioada 1914-1922”, în *Studia Doctoralia* (Arad), anul 4, nr. 4, 2019, p. 328.

²⁰¹ *Tribuna* (Arad), anul XVI, 1912, 27 ianuarie / 9 februarie, p. 5.

Reuniunea a reușit să-și formeze și un cerc de colaboratori bine situați din punct de vedere politic: Vasile Goldiș, Nicolae Oncu, Sever Bocu, protopopul Aradului, Vasile Beleş, Iustin Marșieu.²⁰²

Cu ajutorul lor s-au rezolvat o serie de probleme spinoase de care se lovea *Reuniunea*.

Anul 1913 este foarte bogat în realizări pentru *Reuniunea Femeilor*. La Brașov are loc primul congres al Reuniunilor de femei române din Transilvania, unde s-a decis unificarea asociațiilor (în acel moment în Transilvania erau aproximativ 100 de asociații), „ca o garanție pentru conservarea intactă a culturii, naționalității și tăriei noastre economice”.

La acea întâlnire, reuniunea arădeană a fost reprezentată de Maria Botiș, iar Sofia Beleş, președinta Reuniunii din Arad, a fost aleasă în comitetul Uniunii provinciale și reconfirmată un an mai târziu, la Congresul Uniunii Femeilor Române din Ardeal și Ungaria, desfășurat la Sibiu.²⁰³

Reuniunea, alături de Biserica Națională, a avut frumoasa chemare de a dezvolta, încuraja și păstra curat sufletul românesc.

Pe lângă școlile confesionale, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primii ani ai secolului al XX-lea au funcționat la Arad și câteva școli particulare, printre care amintim pe cele pentru fete, cum ar fi, de exemplu Institutul de fete al Domnișoarelor Papp²⁰⁴ din Arad, ale cărui examene publice se desfășurau în ziua de 1 iulie, între orele 8-12. La aceste examene au fost invitați a lua parte și părinții, pentru a vedea progresul făcut de copiii lor.

Vă prezentăm textul invitației:

„Examenele publice, la Institutul de fete al Domnișoarelor Papp, din Arad, se vor ține luni în prima zi a lunii iulie a anului 1878, între orele 8-12 dimineața. La aceste examene, Domnișoarele proprietare ale institutului invita respectuos pe părinții școlarelor.”²⁰⁵

Societatea femeilor arădene mai avea ca obiectiv dezvoltarea școlilor de artă și meserii pentru fete, precum și reformarea orfelinatelor. În formarea programei școlilor normale pentru învățătoare se solicita să nu lipsească: matematica, istoria, științele naturii, pedagogia, ca disci-

²⁰² Vasile Popeangă, *Eparhia Aradului în perioada instituționalizării culturii naționale (1807-1948)*, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2006, p. 150-152.

²⁰³ Simona Stieger, „Reuniunea femeilor române din Arad și provincie”, p. 144-145.

²⁰⁴ Despre Evelina vezi *Caietele Herminei*.

²⁰⁵ *Biserica și Școala* (Arad), anul II, 1878, nr. 25, 18/30 iunie, p. 198.

pline obligatorii, dar la care să se adauge lucrul manual și alte învățături practice de care avea nevoie o viitoare soție și mamă, cum ar fi: „făina și prepararea pâinii; cânepa și prelucrarea ei; prepararea săpunului; spălatul, „mângălitul” și călcatul albiturilor; despre „hoare” (păsări), carne, lapte, unsoare, „prăsierea găinilor”.²⁰⁶ Din fondurile colectate și administrate au fost trimise la studii numeroase fete orfane, capabile de o pregătire mai aleasă, s-au creat școli secundare de fete, internate pentru fete, s-a creat o bibliotecă a Reuniunii. Sub protecția episcopului ortodox arădean, femeile din cadrul Reuniunii au avut capacitatea de a organiza manifestări culturale, precum: expoziții de artă populară, spectacole de teatru, serate și serbări câmpenești.²⁰⁷ De aceea, să nu uităm felul în care mamele din organizațiile locale au atras lângă ele alte mame, spre a le învăța pe copile lucrul de mână, să pună suflet în ceea ce fac, fiindcă doar așa are valoare crearea acestui minunat port popular, a coase nu înseamnă doar a confecționa, ci și a iubi frumosul nostru costum național, care s-a dovedit a fi atât haina cea mai practică la munca pe ogor, cât și în ceea ce privește eleganța culturală.

Așa au făcut femeile române: cele care au avut știință de carte au luat lângă ele pe cele cu mai puțină știință sau văduvite de vremi, dar cu suflet curat, să crească pruncii în legea lui Hristos și cu dragoste pentru țărâna pe care călcau. Copiii din leagăn creșteau în auzul doinelor, a cântecelor de leagăn românesc și a cântecelor bisericești. Femeile românce au făcut tot posibilul ca educația copilului acasă și în școli să fie în spiritul românismului, cu dragoste și respect pentru înaintași, cu frică de Dumnezeu, acestea fiind principii morale bine definite.

5.3. Femeile ortodoxe și Primul Război Mondial

Ziua de 14/27 august 1916, când a sunat clopotul de mobilizare, a fost zugrăvită cel mai bine de Nicolae Iorga: „A sosit un ceas pe care-l așteptăm de peste două veacuri. A sosit ceasul în care cerem și noi lumii, cinstit, cu arma în mână, cu jertfa a tot ce avem, «dreptul de a trăi pentru noi», dreptul de-a nu mai robi nimănui.”²⁰⁸

²⁰⁶ A. P. O. R. Nădlac, *fond Oficiul Parohial Ortodox Român*, dosarul nr. 24/1901-1906, f. 25-26.

²⁰⁷ Maria Nicolau, „Primii ani de organizare și creștere a Reuniunii Femeilor Române din Brașov”, în *Carpați* (Brașov), anul VI, 1926, nr. 339, 8 septembrie, p. 4.

²⁰⁸ Cezar Petrescu, „Cartea Războiului”, în *Cartea Unirii 1918-1928*, București, Edit. Luceaful, 1929, p. 40.

A fost un război crunt. Viscocele văitându-se în amestecul glasurilor omenеști, toată țara, cu strângerea încleștată de inimi, pribegi rătăciți de familie, se grămădi pe pământul strâmt al Moldovei în retragere.²⁰⁹ Mai mult decât atât, oastea românească avea să renască mai dârză, într-un ultim gest de apărare. Miracolul s-a întâmplat, neamul acesta de plugari ascunde puteri nebănuite sub blânda-i înfățișare.²¹⁰

O lucidă descriere a situației de pe front este cea a ofițerului francez de aviație René Chambe, care, în jurnalele sale de război, lasă o mărturie importantă a situației trupelor noastre pe front și exprimă admirația pentru soldatul român care lupta cu toată ființa pentru neamul și casa sa:

„O măreție nespusă se revarsă din acești soldați îmbrăcați în uniforme zdrențuite și din care mulți nu au nici echipament, nici mantale, nici încălțări. Cu mâinile lipite de trup, capetele acestea! Capete sculptate de suferință, de mizerie, de lipsuri, tăbăcite de frig, de spaima, capete pe care foamea cu degete de fier a săpat cute adânci.

Gâturile descarnate ies din gulerele prea largi, fețe palide, gârbovite, fără vârstă, doar ochii scânteie în friguri.

Nicio muștrare-n priviri, doar credință, devotament. Acești oameni se luptă de șase luni fără o zi de odihnă, nici schimb, nici veșminte, nici hrană, dar nicio plângere. Pasul de paradă, un ofițer ridică sabia. Din pluton izbucnesc urale. În această imensă prăbușire, în această înspăimântătoare mizerie se zbate un popor, aceste urale strigate de eroicii soldați în zdrențe și flămânzi, e indescriptibil.

Mă simt cutremurat.

Măreți soldați români, nu vă voi uita niciodată! Puterea voastră de îndurare este fără pereche, tăria voastră în nefericire e sublimă. În neferiasca tăcere a Carpaților, subțirile trompete ale vânătorilor de munte aruncă chemările lor grabnice. Nu. România nu a murit. În ciuda sărăciei,

²⁰⁹ Măreți soldați români, nu vă voi uita niciodată. Pe jertfele lor, azi, noi suntem liberi. (Cezar Petrescu, „Cartea Războiului”). Campania din 1917 se încheie cu deplina victorie românească, ieșeam „crescuți” în ochii noștri, ai aliaților, chiar și ai dușmanilor („Cartea Războiului”, p. 5). „Am voit să amintim cerbicia ostașului nostru trecând prin jertfe de vieți, negrăite suferințe când am rămas singuri cu pumnul german încleștat în grumaz. Nu am fost uitați, lacrimile mamelor noastre, sângele chinuit al strămoșilor care strigau către Dumnezeu - ne-a auzit, S-a îndurat de noi, mila, puterea de-a răzbi de la El ne-a veni. «Slavă Ție, Doamne!»”

²¹⁰ Cezar Petrescu, „Cartea Războiului”, p. 46.

aceste trupe au ceva tragic, sfâșietor, dar simți voința supraomenească de-a continua lupta.”²¹¹

Același ofițer, profund impresionat, nu se poate opri, continuă povestea de pe front:

„România nu a pierit.

Nici iarna, nici foamea, nici tifosul, nici Mackensen nu au izbutit să o doboare.”

Singuri, am rămas cu pumnul german încleștat în gâtlej. Părăsiți, am înclinat fruntea și am frânt genunchii, așteptând o îndurare de la Dumnezeu, căci nu o mai așteptam de la oameni. Însă jertfa și suferința nu au fost zadarnice.

„Mai mult ca niciodată, este aici, în picioare, gata, sfâșiată, însângerată, despoiată, dar dârză, încăpățânată, făcând mereu față vrăjmașului și ridicând admirația lumi. Într-o seară de primăvară, emoția noastră a fost fără margini. În sunetul unei fanfare, pe ulițele satului defila un batalion de infanterie înarmat cu puștii Lebel și purtând cască albastră franceză. Soldați francezi și români, umăr la umăr. Nu! Românii nu erau părăsiți! Speranța era pretutindeni. Trăiască România!”²¹²

Da! Așa este! A fost o călătorie lungă și grea în noaptea timpului, cu ultimele puteri renăscând ca pasărea Phoenix, pentru a privi soarele libertății neamului românesc.

Ostașul român, din oricare parte a României, a înfruntat primejdiile, a săvârșit fapte de eroism. Fie că erau maghiari, secui, români, toți trăiau pe aceste meleaguri, erau oamenii acestor pământuri. Pentru acest pământ unde li se născuseră pruncii luptau bărbații țării – alături de Dumnezeu. Dar nu a fost în zadar, s-a împlinit dorința de a-i oferi pruncului o viață mai bună. Pe jertfa celor de pe front și a celor de acasă am putut mai târziu să fim liberi, să se sfârșească odată noaptea lungă a durerilor neîntrerupte.

Cât de bine se potrivesc și acum vorbele exprimate de Mihail Kogălniceanu la 9 februarie 1863 în fața parlamentului:

„Unirea, domnilor, eu nu recunosc nimănui dreptul să zică că e actul său individual, proprietatea sa exclusivă; Unirea e actul energic al întregii

²¹¹ Ibidem. p. 51-55.

²¹² <http://generalchambe.free.fr/articles/Le%20journal%20de%20guerre%20du%20capitaine%20Chambe.htm> (accesare 25.02.2021).

națiuni române și de aceea, domnilor, nici chiar domnitorului, dar unui simplu particular, nu-i recunosc și nici nu-i voi da vreodată dreptul acesta de-a zice că el a făcut singur unirea. Nu, domnilor, Unirea națiunea a făcut-o!”²¹³

Iar George Barițiu scria: „Tăria și puterea unui popor, vaza sa, politica sa de cumpănire, nădejtile sale, prezentul și viitorul său zac în unirea națională.”²¹⁴

De la acea mică „Unire” a anului 1859, gândurile națiunii române nu au încetat a se îndrepta spre ceasul împlinirii de acum, la care se alătură și studențimea română de pretutindeni. În acest context, amintim chemarea studenților de pe frontul italian:

„Fraților! Acum trebuie să ne unim unul cu altul, cu toții să ne scăpăm odată de asupritorii noștri, numai uniți putem merge cu pași repezi pe calea progresului și a civilizației.”²¹⁵

Elevii români nu se lasă mai prejos, ci cultivă pe față și cu mare însuflețire idealul național și principiile democratice, spunând: „Sufletește suntem aceeași ființă, România nu poate exista fără noi și noi nu putem exista fără România.”²¹⁶

În consonanță cu evenimentele de pe front, este emoționantă chemarea președintei *Reuniunii femeilor din Arad*, Sofia Beleş, adresată femeilor române la data de 25 iulie/7 august 1914, pentru ajutorul frontului în primul Război Mondial, din care reproducem:

„Către femeile române din comitatul Aradului: Vitejii au plecat la război să apere tronul, patria și neamul nostru. Compătimirea pentru cei ce sufăr cine ar simți-o mai puternic decât femeia română cu sufletul ei plin de iubire creștinească? Săriți, femei române în ajutorul celor lipsiți. Cercetați, femei române, casele celor plecați la război și dați-le ajutorul și mângâierea voastră, îmbrăcați pe cei goi, mâncare celor flămânzi. Cei care au mai mult să dea o mică părticică din prea plinul lor în casieria *Reuniunii* femeilor române ca să putem sprijini pe aceia la care ajunge mila noastră. În numele comitetului *Reuniunii* Femeilor Române din Arad și împrejurimi.”

²¹³ <https://timpul.md/articol/mihail-kogalniceanu-si-unirea-din-1859-30526.html> (accesare 25.02.2021).

²¹⁴ „Naționalitate”, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură* (Brașov), 1844, nr. 51, 18 decembrie, p. 1.

²¹⁵ Eugenia Glodariu, Constantin Stan, „Contribuții ale studenților români la Marea Unire din 1918”, în *Acta Musei Napocensis, II, Istorie* (Cluj-Napoca), 1996, nr. 33, p. 110.

²¹⁶ *Românul* (Arad), anul IV, 1914, nr. 167, 30 iulie/12 august, pp. 192-198.

Semnează Sofia Beleş, președintă.²¹⁷

Pe lângă darul și ajutorul lui Dumnezeu care din veac sunt în Biserica lui Hristos, mai trebuie ca și mâna omului să lucreze în frățească armonie pentru binele său. Pentru a avea sorți de izbândă, guvernul îndeamnă populația să vină întru ajutorarea armatei.

„Așa cum dragostea pentru patrie a celor care se află sub drapel, le dă curajul și pregătirea de a-și jertfi viața, tot așa, aceeași dragoste trebuie să-i facă pe cei rămași acasă, capabili și doritori de jertfă.”²¹⁸

În această atmosferă, au început anunțurile despre concertele de binefacere, pe care le doreau a fi numeroase, ele fiind principala modalitate de a strânge bani pentru văduve, orfani, răniți.

Pentru copiii săraci se strângeau bani prin serbări școlare și din petrecerile organizate în scop caritabil de către *Reuniunea Femeilor*, care era sufletul ajutorării celor defavorizați, această activitate fiind considerată una meritorie.

Alături de această chemare de azi, gândul ne poartă la preoteasa Ersilia Sturza, care face un apel similar în timpul Războiului de Independență.

Acum, dăm ochilor voștri spre amintire câteva fapte ale femeilor române în munca lor de infirmiere, de purtare și mărturisire a credinței în Iisus Hristos din Primul Război Mondial!

Doamna Lucia Bolog, alături de fiul său doctor, ajută răniții în Trento (Italia). Ajută personalul medical cu traduceri, citește și scrie scrisori ale soldaților, împarte cărți de rugăciuni primite de la *Reuniunea Femeilor din Arad* și solicită mai multe cărți de rugăciuni, fiindcă este impresionată de îmbunătățirea stării de sănătate a soldaților la auzul slovelor creștine închinat lui Hristos.

În îndepărtata Italie, o mână și o inimă blândă de femeie creștină română și-a luat fiii sub ocrotire. Răniții cer răsplată lui Dumnezeu pentru misiunea ce o împlinește.²¹⁹

Câteva membre ale *Reuniunii Femeilor din Arad*, pe cont propriu, s-au implicat în strângere de fonduri. Astfel, s-au remarcat: preoteasa Aurelia Maci, care a strâns 15 coroane și 30 de fileri, Maria Bălan a strâns

²¹⁷ *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXVIII, 1914, nr. 31, 3/16 august, p. 271.

²¹⁸ „Act de caritate”, în *Telegraful Român* (Sibiu), anul 62, 1914, nr. 92, 30 august, p. 375.

²¹⁹ „Act de caritate”, p. 376.

47 de coroane și 80 de fileri, Elvira Gavrilă a strâns 11 coroane și 80 de fileri, Maria Chebeleși – 32 de coroane și 15 fileri. Colectele s-au depus în casieria *Reuniunii* pentru a fi împărțite cu chibzuință.²²⁰

În publicația arădeană *Biserica și Școala* este tipărită rugăciunea la unison a ierarhilor către Iisus Hristos pentru terminarea grabnică a războiului și să se întoarcă sănătoși acasă cât mai mulți soldați români, rugăciune semnată de episcopul Aradului, Ioan I. Papp, episcopul Caransebeșului, dr. E. Miron Cristea, și mitropolitul de la Sibiu, Ioan Mețianu.²²¹

În același săptămânal mai citim o relatare tulburătoare trimisă de pe front:

„Este cutremurătoare imaginea trimisă de pe front: totul este alb, era frig și corbii se roteau în văzduh, în depărtare bubuiau tunurile. Preotul ridică crucea, soldații se apleacă cu umilință până la pământ. Preotul amintește de Dumnezeu și Hristos – tunurile mugesc neconținut. Sute și sute de soldați îngenunche în zăpadă, preotul se roagă, iar deasupra noastră corbii, grantele, și deasupra tuturor, Dumnezeu. Atâtea cruci, atâtea evlavie amestecată cu eroism, atâtea suflete curate în care sălășluiește încrederea în Dumnezeu.”²²²

Un temei de granit al adevărului istoric.

Reuniunea femeilor creștin-ortodoxe din Arad desfășura o amplă activitate de asistență socială și religioasă în spitale și aziluri de bătrâni. Preoții, secondati de femeile din asociația ortodoxă, ajutau nevoiașii de toate felurile. Femeile din asociație și preotesele se preocupau și de înfrumusețarea bisericilor. *Reuniunea femeilor creștin-ortodoxe din Arad* a venit în sprijinul frontului românesc din timpul Primului Război Mondial. În colaborare cu *Crucea Roșie*²²³, au îngrijit bolnavi, copii orfani. Fe-

²²⁰ *Românul* (Arad), anul IV, 1914, nr. 193, 4/17 septembrie, p. 4.

²²¹ *Românul* (Arad), anul IV, 1914, nr. 193, 4/17 septembrie, p. 5.

²²² „Starea sufletească a răniților noștri”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul XXXIX, 1915, nr. 1, 4/17 ianuarie, p. 4.

²²³ *Crucea Roșie*, această organizație de ajutorare bazată pe voluntari devotați care oferă îngrijire răniților în timp de război, a fost inițiată de Henry Dunant, care pe 24 iunie 1859, în orașul Solferino a văzut că în urma ciocnirilor dintre austrieci și francezi, femeile comunității și cele din împrejurimi s-au străduit mult timp să îngrijească rănilor soldaților, să le dea apă, ceai, fructe etc. Atunci s-a născut întrebarea: „Nu ar fi oare posibil ca în timp de liniște și pace să se înființeze societăți de ajutorare cu scopul de a se oferi ajutor răniților de către voluntari devotați și, dacă se poate, calificați?”

meile de la țară sau de la orașe i-au înlocuit cu succes pe bărbații plecați pe front.

Creștea puterea întunericului care înspăimânta lumea, poate va mai crește o vreme, dar, biruitor va fi Iisus Hristos, fiindcă noi românii, în El credem.

În contextul dat, în data de 15/28 februarie 1915, la Arad, se desfășoară adunarea generală a *Reuniunii femeilor române din Arad și provincie*, președintă fiind Livia Iacob, vicepreședintă Ana Vasilon (soțiile preoților profesori Lazăr Iacob și Petru Vasilon). Alături de ele, au fost prezenți intelectuali implicați în dezvoltarea culturală a orașului Arad, cum ar fi: Vasile Goldiș, Romulus Veliciu, Petre Vasilon și dr. Gheorghe Crișan, avocat. Acești renumiți patrioți arădeni au fost implicați pe toate planurile sociale, fără odihnă. Unde era mai greu, erau și dâșii.²²⁴

Adunarea generală avea drept scop organizarea mai adecvată pentru ajutorarea nevoiașilor, atât a familiilor, dar mai ales a copiilor orfani.

S-a făcut colectă pentru a se cumpăra haine copiilor săraci de la scolile arădene, la acest apel răspunzând aproape toate doamnele și domnișoarele membre, adunându-se suma de 174 de coroane. Multă bucurie au avut școlarii săraci aflați pe lista de ajutorare a *Reuniunii* în aceste vremuri grele.²²⁵

De asemenea, *Reuniunea* s-a implicat în colectarea de ajutoare pentru spitalele administrate de *Crucea roșie* din Arad. În acest scop, s-a colectat suma de 232 de coroane, care s-a împărțit celor 3 spitale, în proporție cu numărul bolnavilor, după cum urmează: spitalului din edificiul Școlii de fete condus de văduva Elena Trăilescu, 60 de coroane, spitalului din edificiul Fabricii de fier, condus de doamna Maria Botiș, 70

Această întrebare a condus la înființarea *Crucii Roșii* pe 9 februarie 1863. S-a ajuns la concluzia că ar trebui individualizate persoanele implicate cu o emblemă distinctivă pentru a fi protejate de luptele efective. Primele societăți de ajutorare au fost cele din Wuttemberg, Marele Ducat de Oldenburg, Belgia și Prusia. S-au alăturat după câteva luni Danemarca, Franța, Italia, ducatul Mecklenburg-Schwerin, Spania, ducatele Hamburg și Hesse. Comitetul internațional se pregătea pentru o conferință diplomatică. O serie de conflicte din acea perioadă au determinat ca CICR să rămână principala forță a dreptului internațional umanitar. CICR este o organizație privată elvețiană, care își întemeiază acțiunea pe cele patru Convenții de la Geneva.

²²⁴ Tudor Budeanu, „Iacob Lazăr și publicația *Biserica și Școala* în perioada 1914-1922”.

²²⁵ „Carte de bucate pentru popor”, în *Călimdar pe anul 1916 și 1917*, Arad, Tipografia Concordia, 1916, p. 52.

de coroane, iar spitalului din edificiul Seminarului teologic, condus de văduva Livia Vuia, 100 de coroane.²²⁶

Toate aceste acțiuni au fost posibile datorită contactului personal dintre membrele *Reuniunii* și cei aflați în suferință și nevoi.

5.4. Femeile ortodoxe și Marea Unire (1918)

Chiar dacă au urmat luni de luptă crâncenă pe front, în țară forțele politice au simțit momentul propice pentru dezrobire și au trecut la acțiune. La Arad a luat ființă Consiliul Național Român Central, compus din: Vasile Goldiș, Aurel Lazăr, Theodor Mihali, Ștefan Cicio-Pop, Alexandru Vaida-Voievod și Aurel Vlad din partea Partidului Național Român din Transilvania și Tiron Albani, Ion Flueraș, Enea Grapini, Iosif Jumanca, Iosif Renoiu și Bazil Surdu din partea Partidului Social-Democrat.

CNRC face un apel „Către Nația Română”, semnat de Ștefan Cicio-Pop, prin care se dispune:

„Fiecare soldat român este dezlegat de jurământul dat împăratului. Să poarte mândru însemnul suveranității naționale-tricolorul. Ostașul român este supus numai Consiliului național român. Urmează o serie de directive pentru armată. Să fim un trup și un suflet, o gândire și o voință.”²²⁷

În jurul acestui Consiliu se grupează întreaga suflare românească din Transilvania și Banat. Într-unul din expozeuri se spunea: „sperăm și așteptăm ca năzuințele noastre spre libertate să ajute întreg neamul românesc, cu care una vom fi”. Secretar, dr. Gheorghe Crișan. Președinte, dr. Ștefan Cicio-Pop.²²⁸

De aceea, casa lui Ștefan Cicio-Pop se va impune ca un memorabil centru de acțiune național-politică și, de asemenea, ca sediul primului guvern provizoriu al Transilvaniei. În această casă se vor elabora marile decizii politice de ordin național ce vor fi aduse la cunoștința națiunii și a lumii sub semnătura lui Ștefan Cicio-Pop.

O dovadă eclatantă a curajului mărturisit prin semnătură se leagă de momentul deschiderii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din

²²⁶ „Carte de bucate pentru popor”, p. 53.

²²⁷ *Biserica și Școala* (Arad), 1918, anul XLII, nr. 44, 22 octombrie / 10 noiembrie, pp. 1-4.

²²⁸ Constantin Dumitrescu, *Din lunga timpului bătaie. Anul 1918 în amintirea unor martori oculari*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1978, p. 130.

data de 1 Decembrie 1918. Arădenii, ca de altfel toți românii din Transilvania și Banat, se mobilizau spre Alba Iulia. În acest sens, un suflu mobilizator l-a avut ziarul local *Românul*, care prin articolele sale îndemnau să participăm în număr cât mai mare:

Toată suflarea românească să grăbească la Alba Iulia.

Este unul din titlurile articolelor unde se explică rostul participării masive la evenimentul unde se va decide soarta neamului: „rostul nostru acolo este acela de a șterge cele din urmă legături ale robiei trupești și pune – pe veci – temelia fericirii neamului românesc.”²²⁹

În documente se relatează că în dimineața zilei de 1 Decembrie 1918, la sfârșitul Sfintei Liturghii săvârșite în Biserica Ortodoxă din Alba Iulia, episcopul Miron Cristea al Caransebeșului a dat citire „Rugăciunii Solemne” pentru dezrobirea neamului românesc, compusă de pr. dr. Gheorghe Ciuhandu.²³⁰

Când s-a cântat imnul *Deșteaptă-te române*, se spune că „nu era nici un ochi uscat”, din ochii tuturor curgeau sfintele lacrimi ale învierii noastre naționale. Bucuria, trăirea acelor zile de însuflețire, a fost copleșitoare; era frig afară, dar căldură în sufletele participanților.

Așa dar, în această atmosferă încheie episcopul Ioan Ignatie Pap Sfânta Liturghie cu Otpustul: „Cel ce a înviat din morți a înviat azi și neamul românesc...”²³¹

Credința în Dumnezeu a fost și rămâne o forță a culturii și baza întregii vieți omenești. De aceea, lumea extaziată de moment pleacă după „preoții cu crucea-n mână”, care au luptat împreună cu „oastea creștină”.

Oamenii de-a lungul drumului se descopăr și își pleacă genunchii înaintea vlădicilor care trec prin coridorul moșilor de gardă, un tablou viu al istoriei neamului românesc.²³²

În acest sens, găsim și evocarea lui Octavian Goga (supranumit și „poetul pătimirii noastre”) despre acest moment al istoriei noastre:

„Pentru Regatul Român, venirea ardelenilor este cea dintâi sărbătoare a unirii politice cu pământul ce se va rupe de sub sceptrul habsburgilor.

²²⁹ *Românul* (Arad), anul VII, 1918, nr. 12, 10/23 noiembrie, p. 1.

²³⁰ *Caietele Herminei*, p. 143; <https://vestitorulortodoxiei.ro/articol/act-solemn-comesorativ-2/> (accesare 28.05.2022).

²³¹ Aurel Cosma, „Biserica română din Banat și Unirea de la Alba Iulia”, în *Mitropolia Banatului* (Timișoara), anul XVIII, 1968, nr. 10-12, p. 609.

²³² Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, p. 175.

Soarta a făcut ca din acest oraș al înfrățirii de odinioară să plece și consolidarea de mâine.

Sufletește, această unire a fost totdeauna.

Viața Ardealului are, de veacuri, ca unic punct de orientare, credința unirii de sânge cu țara.

Tot astfel, și politicește principiul unității a îndrumat în mod perpetuu programul gândirii de peste munți.²³³

Alexandru Vlahuță avea și el sufletul plin de căldura momentului ce-a irumpt spre bucuria noastră:

„Și gândul mă duce pe cel mai înalt vârf al Carpaților noștri – îmi fac ochii roată și toate podoabele țării mele se dezvelesc într-o lumină de vis, toată mândria Doinei-țară, din țările Tisei până la Marea cea mare, iat-o întregă și lămurită.

Mari au fost suferințele pe care le-am îndurat, dar mare-i și răsplata jertfelor noastre. Poate că niciodată n-a încăput atâta fericire în hotarele țării ce s-a chemat cândva «Dacia Felix». Îndărătul nostru e o lume pe care se lasă amurgul, cel din urmă amurg. Înaintea noastră mijesc zorii, pe-o lume nouă.²³⁴

„Bărbați, femei și copii, împreună luptăm, împreună ne bucurăm și mergem mai departe în istorie!

În noaptea de 30 noiembrie 1918, la Alba Iulia nu a dormit nimeni. Soseau oameni din trenuri ticsite de lume din toate zonele țării.

Toată lumea aștepta să se trezească soarele, ca să ne aducă Unirea.

Un delir care nu are început și sfârșit, soarele a țesut un covor minunat, pe care va putea păși românul liberat.

Dimineața!

Da, dimineața a început năvălirea cetelor de români care frământau sub picioarele lor noroiul zăpezii topite, au pornit valurile unei mări a conștiinței naționale, era frumoasă imensa mare, cu furtunile ei, cu zgomotul ei, cu liniștea ei!

„Mare ești Doamne și minunate sunt lucrurile tale!”

Strigă Maniu: „Vreți să fiți liberi?”

„Vrem libertate!” – i se răspunde.

Și nu se poate uita figura impozantă a lui Miron Cristea, mâna pusă la jurământ, poala de mătase a mantiei căptușite cu violet.

²³³ *Românul* (Arad), anul VII, 1918, nr. 31, 4/17 decembrie, p. 1.

²³⁴ *Românul* (Arad), anul VII, 1918, nr. 31, 4/17 decembrie, p. 1.

După actul istoric în care s-a unit iubirea neascunsă a unei țări libere, a urmat dezlănțuirea plânsului reținut de-atâtea zile, să plângă bătrân și tânăr, femeie și bărbat. Ca un copil plângea bătrânul Ștefan Cicio-Pop. Vei plânge și tu, român, care vei veni la Alba Iulia să-ți aduci aminte că 1 decembrie 1918 este mai mult decât oricare altă zi a istoriei noastre.”²³⁵

Da! A fost ziua când o sută de mii de români au ratificat aceeași voință: „Unire fără condițiuni”.

„Am fost întrebat de un gazetar ungar: *Ce simte în aceste momente un gazetar modernist din Ardeal?*

„Simt soarele, frunza, floarea, vântul, toate au un gust, o culoare, o însemnătate deosebită: românească. Este instinctul celui lovit că nu mai poate fi lovit, bucuria celui obidit, că nu va mai fi umilit.

Acele puncte mișcătoare de la Alba Iulia sunt un model de iubire, de grijă pentru viitor. Dacă s-ar fi putut pune pe hârtie lumina din ochii celor două sute de mii de priviri românești care au fost aici fiindcă din spate îi priveau inima uriașă a celor peste cinci milioane de români din Ardeal, care le-au transmis întreg harul lor sufletesc prin bunătate, credința bărbătească a respectului.”²³⁶

Alba Iulia ne-a deschis petalele sufletului, ca să ne intre săgețile soarelui, care ne-a trezit din somn.²³⁷

Ne-am trezit din somn, dar acolo departe de Alba Iulia, departe, departe... ce nori grei se arată? Sunt norii smoliți ce se grăbesc din pusta Ungariei spre frumosul Ardeal.

Mișcarea de voluntariat a *Reuniunii* s-a manifestat cu toată vigoarea posibilă și a luat parte activă la întărirea conștiinței naționale românești din părțile Aradului. Elevele și femeile din diverse societăți și organizații au confecționat tricolor pentru cei care au mers la Alba Iulia.

Fără a fi avut amploarea altor societăți civile, mișcarea asociațiilor de femei din Arad, lupta lor pe diversele planuri a fost recunoscută în cercurile politice ale vremii, drept care, „motivată”, au fost desemnate a participa la Marea Adunare de la Alba Iulia din 1918 trei dintre cele mai reprezentative promotoare: Eugenia Cicio-Pop, Elena Goldiș și Adriana Ispravnic²³⁸.

²³⁵ *Cartea Unirii*, 1918-1928, p. 66.

²³⁶ Emil Isac, *Cartea Unirii 1918-1928*, p. 82.

²³⁷ *Cartea Unirii*, 1918-1928, p. 68.

²³⁸ Dan Lăzărescu, „Biblioteca «Semănătorul»”, în *Ziridava* (Arad), 1982, nr. XIV, p. 484.

Pentru a arăta prețuirea de care se bucurau femeile creștin-ortodoxe la acea vreme în urbe, vă prezentăm „credenționalele” emise cu prilejul alegerilor de delegați pentru adunarea de la Alba Iulia, ce simbolizau, pe lângă dreptul posesorilor acestora de a reprezenta comunitatea care i-a ales, dorința suverană a națiunii române aflate în granițele statului maghiar de a-și decide singură soarta²³⁹, în urma cărora au fost trimise la Alba Iulia:

„PROCES-VERBAL

Întocmit în ședința Comitetului *Reuniunii femeilor române din Arad și provincie* ținută la 10/23 nov. 1918 în Arad.

Președintă: d-na Sofia Beleş

Secretar: prof. Victor Stanciu

Se dă citire ordinului venit de la Consiliul Central Național Român, prin care cere alegerea a 5 delegați în Marea Adunare Națională Română. Președintele deschide votarea. La numărătoare se constată că unanimitate de voturi au obținut doamnele: Eugenia Cicio-Pop – Arad, Elena Goldiș – Arad, Adriana Ispravnic – Arad.

Doamnele sunt alese din partea Românilor cu vot universal ca delegate ale cercului electoral cu vot decisiv în Marea Adunare Națională Română din partea Consiliului Central Național Român în decursul anului în curs, dar și în anul următor.

Alegerile se încheie în jurul orelor 5,30.

Președintele adunării electorale, prof. Victor Stanciu.

Secretarul reuniunii: văd. Sofia Beleş.

Aceasta fiind faza cu alegerile în comitetul local și vă prezentăm Credenționalul care le legitima prezența la Alba Iulia.

Subsemnații, adeverim că *Reuniunea femeilor române din Arad și provincie* a ales azi ca delegați ai acestei reuniuni pe doamnele:

Eugenia Cicio-Pop – Arad

Elena Goldiș – Arad

Adriana Ispravnic – Arad – cu unanimitate de voturi.

Sus numiții delegați sunt autorizați a lua parte, cu vot decisiv, la Marea Adunare Națională Română, ce va fi convocată prin consiliul Central

²³⁹ Corneliu Pădurean, Doru Sinaci (coord.), *Instaurarea administrației românești în comitatul Arad (Mărturii documentare)*, Arad, Edit. Universității „Aurel Vlaicu”, 2018, p. 7.

Național Român în numele tuturor românilor din acest cerc electoral. Prin votul lor vor contribui asupra vieții viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria, și Bănatul Timișean.

Dat în ședința Comitetului *Reuniunii*, ținută în ziua de 10/23 nov. 1918.

Președinte: Victor Stanciu; Secretar: văd. Sofia Beleş.”²⁴⁰

Școala civilă de fete din Arad, prin aceleași protocoale administrative, a desemnat a participa la adunarea de la Alba Iulia pe următoarele profesoare, practicante active în cadrul *Reuniunii* Femeilor din Arad:

„CREDEȚIONAL

Colegiul profesoral, ținut în ziua de 26 noiembrie 1918, delegă în urma votului, cu drepturi depline, pe prof. Hermina Arjoca, Volumnia Balta, Octavia Ciuhandu, Lazăr Iacob, Horia Bogdan, a prezenta, în numele Școlii civile de fete din Arad, cu vot decisiv, la viitorul neamului românesc din Transilvania, Ungaria și Bănatul Timișean, la Marea Adunare Națională Română.²⁴¹

Odată cu Unirea cea Mare de la 1918, angajamentul bisericesc-social și misionar al femeilor din Arad, ca și din celelalte zone ale țării, nu s-a încheiat. Ele vor continua să militeze pentru obținerea dreptului de vot și, desigur, pentru educarea fetelor și a copiilor în spiritul credinței și a culturii române, în spiritul Tradiției, al valorilor Bisericii Ortodoxe și al întrajutorării celor aflați în nevoi, în centrul demersului lor fiind credința în Iisus Hristos și dragostea de țară. Crezul înaintașilor s-a împlinit în contemporaneitatea noastră.”²⁴²

Înainte vreme, trupele românești, când ieșeau din cetatea Aradului sub conducere ungurească trebuiau să cânte cântece ungurești.

Până într-o zi, când țărani noștri încep să cânte cântece românești și nu mai vor să iasă sub steag unguresc.

Comandanții unității au fost nevoiți să le dea voie a-și procura steaguri românești. Părintele Cornel Lazăr, directorul librăriei diecezane, cu

²⁴⁰ Corneliu Pădurean, Doru Sinaci (coord.), *Instaurarea administrației românești în comitatul Arad (Mărturii documentare)*, p. 135.

²⁴¹ Corneliu Pădurean, Doru Sinaci (coord.), *Instaurarea administrației românești în comitatul Arad (Mărturii documentare)*, p. 136.

²⁴² Corneliu Pădurean, Doru Sinaci (coord.), *Instaurarea administrației românești în comitatul Arad (Mărturii documentare)*, p. 136.

greu făcea față cererii de steaguri românești. De atunci, batalioanele plecau din cetatea Aradului cântând *Marșul lui Iancu* și spuneau: „să murim sub steag românesc, dacă e să murim”.

Steagul tricolor este simbolul fundamental, este trecutul nostru, prezentul și viitorul. „*Drapelul mai este și dor, dragul de drapel este semnul unității noastre, când se ridică drapelul, prin rugăciune, se ridică și inimile noastre către Dumnezeu*. A fost prima manifestare a conștiinței naționale, a fost scânteia ce nu s-a mai stins până la descompunerea frontului de la Piave în 1918 și proclamarea Unirii cu patria mamă la Alba Iulia, unde s-au rupt pecețile robiei noastre.”²⁴³

În 1919, pentru scurt timp, ungurii au reînnoit martiriul tricolorului în acest capăt de țară.²⁴⁴

Am mai avut parte, din nou pentru tricolor, de o călătorie lungă în nopți învârtoșate, aceasta ar fi o caracteristică a alipirii poporului nostru de tricolorul românesc ce este însăși ființa românului. Și ar mai fi mărturie vânătaile, oasele zdrobite de jandarmi, arhivele administrației și ale tribunalelor ungurești, cerul care se făcea purpuriu, ca o icoană a suferințelor pentru simbolul național, tricolorul românesc.

Tinerimea, în acea vreme (sub teroarea jandarmilor), purta insigne românești, iar când apăreau jandarmii, le ascundeau sub haină, dar după ce trecea pericolul, le scoteau ca pe niște odoare sfinte.

Mai mult decât atât, în fața Primăriei s-a iscat o luptă înverșunată, fiindcă maghiarii voiau să ia steagurile tricolore flăcăilor veniți la recrutare și a trebuit să fie despărțiți de armată. Unul dintre recruți striga: „de ce nu luați de pe cer curcubeul? Și acela e roșu, galben și albastru. Atunci ne vom lăsa culorile noastre, când nu va mai fi curcubeu pe cer”.

Suflarea românească sângera, iar din această suflare sângărândă, femeile din satul Băița, având în fruntea lor pe septuagenara Minerva Stanca, au țesut la război steaguri tricolore din lână, cu care satul lor a mers spre Alba Iulia.

Războiul a curmat prigonirea tricolorului românesc.

A învins sufletul poporului.

Pe jertfa de sânge a înaintașilor a venit și minunata zi de 1 Decembrie 1918, când toată suflarea românească a trăit constituirea unui stat

²⁴³ Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, p. 16.

²⁴⁴ Ibidem, p. 20.

indivizibil pentru totdeauna. Mai mult, va aduce la stâlpul infamiei orice doctrină agresivă și șovină. Istoria însăși ne-a învățat că nu trebuie să așteptăm nimic de la împărații străini sau de la fiii altor neamuri. Puterea stă în propria noastră vitejie, este cutezanța provenită prin unirea tuturor Românilor.

Noi, românii din Ardeal, suntem în drept să cerem unirea, fiindcă aici la noi este leagănul românismului.²⁴⁵

Suntem un popor de țărani credincioși, de aceea s-a dat înviere și viață națională neamului românesc din aceste părți.

E important să revenim, spre a reține acele evenimente, cu atât mai mult cu cât orizontul vieții noastre sufletești și naționale încă nu era limpede.

Printre participanți existau și oameni puși pe ticăloșii, dorința de a aduce în continuare durere, zbucium, deși erau conștienți de păcatul lor, continuau în fărădelegi.

Roman Ciorogariu, martor al evenimentelor, gândea:

*„De pierdem acum trenul, pierdut rămâne pe vecie. Românul tot salahorul străinilor va fi, iar țara, teren de exploatare pentru dușmani. Cu ce jale privesc grozăviile invaziei străine în migrațiune prin țară. Doamne, o minune din cer! Credința în această minune era toată nădejdea. Eu n-am pierdut-o nicicând.”*²⁴⁶ Există credință și iubire, mai ales noblețe sufletească, reliefată de mulțimea îndreptată spre Alba Iulia cu inimile deschise, izvoare nesecate în puterea lui Hristos.

„Drumul parcurs de delegați spre Alba Iulia a fost plin de însuflețire, prin urmare călătoria miilor de participanți a fost mersul triumfal al unui neam spre libertate și unire.

Lumea din găurile prin care treceam cântau la unison cu delegații din tren.

De la Arad s-a improvisat un cor condus de preot prof. Emil Petrovici. Aradul s-a impus ca unul din cele mai bine organizate județe. Pe lângă miile de săteni plecați acolo, au fost prezenți: primarul Aradului, Prefectul, și alte persoane din conducerea Aradului.

Au fost prezente și membre ale *Reuniunii* femeilor creștine, în frunte cu: Cornelia Novac, Sara David, dr. Ana Faur, Silvia Dârlea. Dânsele în-

²⁴⁵ Cezar Petrescu, „Transilvania”, în *Cartea Uniri 1918-1928*, p. 67.

²⁴⁶ Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, p. 22.

trelesc grupul plecat înainte, din care făceau parte: Adriana Ispravnic, Elena Goldiș, Sofia Beleş, Eugenia Cicio-Pop. Fericirea era atât de mare, încât simțeam că-mi sare inima, de parcă n-ar mai fi putut să se oprească.”²⁴⁷

„Cum să nu-mi sară inima, când vedeam cum sate depărtate, din cele patru zări ale Ardealului, norodul curgea în straie de sărbătoare, cu lăute și flamuri în frunte, cu chiote și cu cântece, urcând drumul spre cetățuie în albul lor suman de pănură, cu înclinatele cușme ale călăreților lui Mihai Bravu. Mulțimea aceasta curgea puhoi nesfârșit pe sub poarta lui Mihai Viteazu spre câmpul lui Horea, spre ascultarea cânturilor.

Tot ce vedem înaintea noastră, în haine negre, cu frunți luminate, a ieșit din popor. Deci, erau ai lui Hristos și ai noștri!

Astfel, în ziua de 1 decembrie 1918, la ceasul 12 din zi, adunarea națională e încheiată. Strigătele celor peste 100.000 de Români vor fi mers purtate de vânturi la cei care nu au mai apucat să se bucure, dar au răscumpărat-o cu viața lor. *O minune din cer! A fost toată nădejdea noastră și e fapta lor, a celor care nu ne aud, dar ne veghează din ceruri.*

Lăsați! A trecut greul! Acum trebuie să răsară și soarele nostru, zi-ceau tinerei!

Bătrânii satului răspundeau temători, sec: *Da, da... soarele cu șunci și slănini după grumaz!!!!*

Cu trenul de la Cluj la Alba Iulia am făcut o zi jumate, dar pentru acest drum am așteptat – «*ce-i adevărat*» – *o mie de ani.*”²⁴⁸

La această zi istorică s-a alăturat și regina Maria, cu următorul mesaj: „Ziua măreață a împlinirii visului nostru a sosit. Dacă fiii neamului au plecat la luptă cruntă, femeia i-a îmbărbătat, nu a mers în linia întâi, și de multe ori soțul, fiul ei, au simțit ajutorul, îndulcindu-le amarul cu prezența sa și focul sfânt al iubirii a luminat chipurile voastre ca o candelă și v-a dat puteri să învingeți.

Dar, în același timp, cele rămase acasă au crescut copiii în frica lui Dumnezeu și-n dragostea neamului și-a dulcelui nostru grai.

După un război crunt, se ivește la orizont soarele libertății pentru neamul românesc.

²⁴⁷ Aurel Cosma jr., „Amintiri și mărturii de la Unirea din Alba Iulia”, în *Mitropolia Banatului* (Timișoara), 1978, nr 10-12, pp. 643-644.

²⁴⁸ Emil Isac, „În drum spre Alba Iulia”, în *Cartea Unirii 1918-1928*, p. 60.

Acum, mai mult ca oricând, locul femeii este lângă bărbatul și copilul său.

Oriunde m-am aflat, am văzut aceeași femeie veșnic răbdătoare, veșnic jertfită. Pe mulți dintre ostașii noștri i-am văzut pe front căzând cu brațele ridicate către Dumnezeu și-n ochi le strălucea gândul către frații de peste munți.

Și regina Maria, ca întotdeauna, este alături de popor, bucurându-se de bucuria lui și exclamă: „În această zi de biruință, când, împreunând mâinile mele, le văd și pe ale voastre împreunate, ridicate a mulțumire către Dumnezeu, sunt și regină, sunt și mamă și invers. De aceea sunt fericită că acum am atâția copii și aștept cu nerăbdare să mi-i strâng la piept. Strălucitoare este ziua zilelor, când înfăptuim visul de veacuri, visul de aur al Românilor. MARIA.”²⁴⁹

La împlinirea unui deceniu de la Marea Unire, au avut loc serbări dedicate evenimentului, la care au participat mai multe femei.

Sever Bocu se implică profund în politică, ajungând să fie numit Ministru al Banatului, funcție din care este desemnat a organiza „Serbările Unirii” în 1929, la 10 ani de la Unire. În acest context, apreciind rolul jucat de femeia română din timpul Marelui Război, ținând cont și de activitatea neobosită și rodnică desfășurată pe teren cultural, al asistenței sociale și politice din ultima vreme. Ministrul Sever Bocu cheamă doamnele la o strânsă colaborare, cu prilejul organizării serbărilor Unirii.

Domnia sa roagă doamnele a se constitui în comitete și comisii, ajutând la înfrumusețarea capitalei. Enumerăm câteva dintre acțiuni:

Doamna Sabina Cantacuzino organizează o serie de conferințe, cu scopul de a lămuri însemnătatea Unirii;

Doamna Ana Lahovary organizează expoziții de artă veche și o subcomisie pentru poemul etnografic muzical „România în port, joc și cânt”, al lui Tiberiu Brediceanu.

²⁴⁹ *Biserica și Școala* (Arad), anul XLII, 1918, nr. 46, 11/24 noiembrie, pp. 1-2. A se vedea despre Regina Maria: Regina Maria a României, „Resurrectio”, în *Marea Unire. Ecouri în presa culturală din Oradea-Mare (1920-1943) – Familia și Cele Trei Crișuri, antologie de Florin Ardelean, Gabriel Moisa, Oradea, Edit. Muzeului Țării Crișurilor*, 2018; Lucian, Boia, *Maria Regina României – Jurnal de război, vol. II, 1917-1918*, București, Edit. Humanitas, 2014; Alex Mihai Stoenescu, „Regina Maria, suverana cea mai iubită de Armata Română”, în <https://historia.ro/sectiune/portret/regina-maria-suverana-cea-mai-iubita-de-armata-585113.html> (accesare 28.01.2022).

Acesta face apel la doamnele din această subcomisie să se intereseze de bunul trai al artiștilor, pentru a fi într-o bună dispoziție sufletească.

Se instituie un comitet de primire a oaspeților străini.

Se instituie un comitet care se ocupă de invitații la ceaiuri și recepții.

În continuare, un comitet se ocupă cu programarea invitațiilor pentru a efectua vizite la Instituții de asistență socială, edificii publice și în împrejurimile Bucureștiului. Se înființează diferite premii.

Achitându-se strălucit, ca întotdeauna, de diferitele însărcinări, ministrul Sever Bocu a adus călduroase și binemeritate mulțumiri doamnelor implicate în diversele acțiuni. Tot cu această ocazie, de față fiind Regele, la unul din simpozioane se vorbește despre ridicarea unei Catedrale a Mântuirii Neamului, iar Regele Ferdinand a spus, în încheiere: „Și Domnul va răsplăti celor ce iubesc buna podoabă a casei Sale”.

În plus, acum se hotărăște ridicarea unor busturi – al lui Nicolae Bălcescu și al lui Simion Bărnuțiu; se face pelerinaj în locurile cu o încărcătură istorică deosebită, printre care se numără și localitatea Mărășești. Serbările Unirii nu ar fi fost complete fără acest pelerinaj la Mărășești.²⁵⁰

În acea atmosferă de sărbătoare a trăirii neamului nostru, și participarea românilor din America a dat acesteia un câștig în amploare, importanță și totodată istoricitate. Primul ministru, Iuliu Maniu, s-a adresat americanilor:

„Frați români americani, Guvernul țării românești, pe veci unită, vă salută pe pământ strămoșesc, brăzdat cu atâta trudă și udat cu atâta sânge; vă aduc aminte adevărul vorbei românești «*Sângele apă nu se face*».

Fiți bine veniți! Vă mulțumesc.”²⁵¹

Rudi Nan, președintele grupului american, a spus: „Din cetatea suferințelor și a lacrimilor din trecut, din câmpurile stropite cu sângele celor însetați după libertate, unde a încolțit și s-a alimentat cea mai frumoasă floare a năzuințelor noastre de veacuri, *Speranța în Unire*, din cetatea pentru care, mai înainte, nu aveam decât blesteme și ură, ni se îndreaptă o voce, care plângând și zâmbind în același timp, cheamă pe toți pribegii Români care *nu mai pot să alerge*, dar să vină, ca împreună cu cei de acasă, să se bucure cu pronia cerească care le-a hărăzit Românilor ca azi să fie uniți, nu numai în cuget și simțiri, dar și în teritoriu.

²⁵⁰ Biserica și Școala (Arad), anul XLII, 1918, nr. 46, 11/24 noiembrie, pp. 1-2

²⁵¹ Serbările Unirii 1929, București, p. 33

Această chemare este cea mai vibrantă și emoționantă melodie ce ni s-a putut transmite vreodată.”

Preotul Anton Stănilă, vorbind în numele Bisericii Ortodoxe din America, afirma că această Biserică ține aprinsă făclia credinței și dragostea de neam.

„Cer bunului Dumnezeu să întărească și să înflorească scumpa țară românească.”²⁵²

Semn că anii amarnicei străinătăți nu ne-au îndepărtat de la Unirea frățească, ci am fost grupați în jurul credinței străbune, în rotundă au fost aduse pe rând cele 169 de drapele ale societăților românești din Statele Unite.

„Sub umbra acestor drapele (spunea președintele Rudi Nan), noi și copiii noștri am jurat credință, lealitate față de Patria noastră Mamă, și față de Patria adoptivă și ocrotitoare, *America*”. Alocuțiunile au fost multe și bogate, bucuria reîntâlnirii, de nedescris.²⁵³

La 10 mai, Alba Iulia serbează triumful dreptății asupra fărâdelegilor și urgiei, la 10 mai, Bucureștiul și Iașiul serbează ziua mare a Independenței. La 10 mai, întregul popor român serbează și dă mulțumire puterii divine, care l-a ajutat să se închege în forma din prezent.²⁵⁴

În cadrul Serbării Unirii, în ziua de 13 mai, Alexandrina Cantacuzino, cu un grup restrâns al doamnelor române, a oferit o serată cu ceai la „Casa Femeii din București”. La plecare, părintele Ioan Oprean a mulțumit doamnelor române pentru frumoasa primire și a elogiat munca pe care o depun în favoarea societății.

De asemenea, doamnele au organizat o amplă expoziție de artă și cusături românești în Parcul Carol din București, cel mai bun prilej de afirmare a artei populare românești.

Alături de doamna Marilina Bocu, din comitetul de organizare au mai făcut parte doamnele: Alexandra Vaida Voievod, Ana Lahovary, Sanda Vidrighin, Veturia Lepădatu și Ioana Mihalache.

Deschiderea acestei expoziții s-a făcut în prezența M. S. Regina Maria, A. S. R. Principesa Mamă Elena, M. S. Regina Elisabeta a Greciei, A. S. R. Principesa Ileana cu suitele lor, membrii guvernului cu doamnele, o numeroasă și aleasă asistență.

²⁵² *Ibidem*

²⁵³ *Ibidem*, p. 34.

²⁵⁴ *Ibidem*. pp. 35-70.

Erau expuse splendidele broderii din Regat, migăloase cusături pe pânză topită, borangic, pe inșișor, rochii, hăinuțe pentru copii, bluze, fețe de masă, cusute cu aceeași neînchipuită bogăție, șervețele, scoarțe pentru cărți, mape, perne. La toate acestea s-au adăugat porturi naționale complete, după județe și ramificări sătești, frumoasele marame oltenești, lenjerie fină de pânză cu fir. Aceste minuni erau produse de un lung șir de asociații din întreaga țară.

Privirile au fost atrase de coloritul viu și nespus de armonios, în care roșul de toate nuanțele predomina jucăuș – era Banatul.

Această secțiune era condusă de doamna Marilina Bocu, care s-a preocupat de dezvoltarea industrială a artei țesăturilor și cusăturilor bănățene, întrucât avem modele frumoase pe porturile noastre populare.

Erau remarcabile ștergarele țesute de femeile ortodoxe la șezătorile de iarnă pentru a da cinste lui Dumnezeu în noaptea Învierii. Ștergarele înfrumusețau nu doar Bisericile, ci și coșurile cu merinde ce se aduceau la Biserică pentru sfințire, ca *ofrandă din prea plinul casei către Dumnezeu*.

Această industrie manufacturieră s-a dezvoltat după război pentru a da de lucru văduvelor și orfanilor de război din Lipova și împrejurimi. Toate țesăturile erau vopsite vegetal din flori și rădăcini, de care doamna Marilina Bocu se ocupa personal.²⁵⁵

În una din săli erau expuse produse care mai de care mai frumoase ale elevelor școlilor profesionale și complementare din capitală.

Elevetele erau conduse de doamnele profesoare Costrișan Maria și Frunzeanu Ana. Expoziția de la Cercul Militar a fost prima demonstrație în bloc a produselor industriilor noastre casnice din toate provinciile – de la război încoace – un frumos compliment pentru femeia româncă.

Dăm câteva aprecieri din presa vremii:

„Inițiativa d-nei Marilina Bocu a fost aceea de a uni grupul de harnice îndrumătoare în ale cusăturilor românești din țară, a le prezenta exponatele în sălile de la Cercul Militar. Cusături la care admirăm stilul și gustul rafinat, o desfătare a ochiului, din tot ce se produce mai frumos în ramura cusăturilor și țesăturilor românești.”²⁵⁶

²⁵⁵ *Serbările Unirii 1929*, p. 85.

²⁵⁶ *Universul* (București), anul 47, 13 mai 1929, p. 1.

„Când femeia vrea să facă un lucru, îl face! Dacă, vorbind despre această expoziție, ar trebui să-mi rezum articolul la un singur cuvânt, aş spune numai: VIZITAȚI-O!”²⁵⁷

Este demn de reținut, din cuvântarea lui Sever Bocu, ministru al Banatului, ținută la sfârșitul festivităților:

„Am organizat Serbările Unirii dincolo de orice considerații mărunte, doar ca Român. Extraordinara strălucire a serbărilor nu a putut fi suportată de mulți, de aici și criticile virulente.

Nu contează, *Serbările s-au încheiat*.

Trecând peste toate, privim în siguranță spre viitor. Sunt dator să amintesc rolul doamnelor din Societate, care au contribuit foarte mult la atmosfera de concordie ce s-a creat. Doamnele au răspuns la apelul meu și s-au achitat cu entuziasm de însărcinările primite. Și lor se datorează faptul că Capitala a îmbrăcat straie de sărbătoare, strălucind în nimbul ei de lumină și glorie.²⁵⁸

5.5. Generalul Berthelot și Reuniunea Femeilor din Arad

Generalul Berthelot, în drumul său spre frontul unguresc, se oprește în gara Arad la data de 29 decembrie 1918, la orele 8 dimineața, unde este primit cu deosebită bucurie.²⁵⁹

Pe peron, în așteptarea trenului, se afla corul plugarilor din Micăla-ca, condus de învățătorul Ioan Suman, erau îmbrăcați în costume populare și intonau cântece naționale, provocând o impresie deosebită.

Erau prezente notabilitățile Aradului, doamna directoare a Liceului de fete, prof. Adriana Ispravnic, care îl așteaptă cu fetele îmbrăcate în costume populare.²⁶⁰

²⁵⁷ *Serbările Unirii 1929*, p. 87.

²⁵⁸ Sever Bocu, „Cuvânt Înainte”, în *Serbările Unirii 1929*, p. 14.

²⁵⁹ „Generalul Berthelot”, în *Biserica și Școala (Arad)*, anul XLII, 1918, nr. 51, 16/29 decembrie, p. 1.

²⁶⁰ Impresionate de această măreață vizită, femeile române, sub auspiciile doamnei președinte, prof. Cornelia Pap, cu multe zile înainte s-au pregătit strângând flori, crenghi de brad, cocarde cu tricolor francez și român, au împodobit feeric gara, traseul și hotelul Crucea Albă. Totul s-a pregătit cu atâta dragoste, cum numai noi, românii, știm răsplăti pe frații noștri de un gând și o inimă. Tot în sarcina femeilor române a căzut grija aprovizionării generalului; își spuneau: *dacă nu-l putem avea în mijlocul nostru la un banchet, să-i arătăm noi, femeile, că este oaspetele nostru drag*. Domnișoara Demian i-a recitat o poezie în franceză, „Recunoștință”. L-am primit cum ne-au îngăduit

O fată îi oferă un buchet de flori, urându-i bun venit în franceză. Celelalte domnișoare îi presară flori în cale, șapte ofițeri îmbrăcați în port popular prezintă onorul prin cele 7 steaguri ale antantei: românesc, francez, englez, american, italian, belgian și sârbesc.²⁶¹

În urma onorului, generalul răspunde: „Sunt foarte fericit de atitudinea ireproșabilă a trupei, vă salut și vă asigur de același sentiment ce mi-l dovedești, nu este departe timpul când pacea ce se va semna să vă satisfacă aspirațiile legitime.”²⁶²

Vorbește primarul Löcs, apoi episcopul Ioan I. Papp, care îl întâmpină în numele diecezei arădene.

Generalul Berthelot răspunde: „Mulțumesc pentru cuvintele generoase, sunt foarte fericit că mă regăsesc printre concetățenii mei.”

Au mai prezentat onorul: Consiliul național maghiar, sârbesc și șvăbesc. Tuturor le-a răspuns în două-trei cuvinte.

Mergând spre automobile, însoțit de Episcopul Aradului, erau înconjurați de domnișoare și inimoșii flăcăi de la sate în costum popular și public de nedescris, strigând: *Trăiască Generalul Berthelot!*

În automobile au mai urcat colonelul Rosetti, dr. Iustin Marșieu, colonelul Șerb, Ion Moldovan.

Convoiuil s-a oprit la hotelul Crucea Albă, acolo s-a ținut recepția delegațiilor românești.

cătușele ce încă ne strâng și care au înecat în sânge ziua în care s-a bucurat sufletul și inima română. Patrusprezece domnișoare îmbrăcate în frumosul nostru costum popular l-au însoțit ca o gardă de corp. Zâmbind, vădit încântat, generalul a declarat: „Sunteți cea mai frumoasă gardă a mea.”

²⁶¹ Aceleași steaguri erau abordate și la hotelul Crucea Albă. În timp ce înăuntru se ținea dineul, afară, o ceată de unguri înrăiți au vrut să arboreze și steagul maghiar, întrebând de ce lipsește steagul lor? Simplu! Ungurii nu aparțin Antantei. S-a escaladat o încăierare ce a dus la moarte de om. Au murit Leonte Ciorău, din Sobotel (Sâmbăteni), Lae Barna, din Covăsânt și Ioan Gligor, din Șega, fiind prohoditi de preoții Eugen Crăciun și Nicolae Mărginean, din Nădlac și diaconul Ioan Cioara. S-a întâmplat atât de repede, că cei dinăuntru au rămas fără grai, cum pot fi cadavre neînsuflețite cei ce cu câteva zile înainte erau însuflețiti de un ideal sfânt. Soția lui Ștefan Cicio-Pop a fost insultată la hotelul Crucea Albă, fapt pentru care în miez de noapte și-a luat copiii și s-a refugiat la Sibiu. Iată «apogeul nelegiuirilor făcute de unguri», și tot ei cer satisfacție?” (*Românul* (Arad), anul VII, 1918, nr. 41, 16/29 decembrie, p. 1; *Românul* (Arad), anul VII, nr. 43, 20 decembrie 1918 / 2 ianuarie 1919, p. 3).

²⁶² „Generalul Berthelot”, p. 1.

În numele doamnelor române din Arad și provincie prezintă omagiile doamna președintă dr. Cornelia Pap: „Națiunea română privește cu recunoștință la marea națiune franceză, care în toate timpurile a dat lumii drepturi și libertăți.

Trăiască națiunea franceză și reprezentantul ei!

Trăiască România mare – darul Franței!”

În rezumat, Generalul Berthelot a răspuns:

„Acum este soare «doar» în inimile noastre. Îmi pare bine că femeile române nu și-au pierdut încrederea în viitor, între Români și Francezi sunt simpatii și legături naturale, au același sânge în venele lor.”²⁶³

Sper să nu se îndoiască nimeni, cunosc suferințele Românilor în trecut. Soarele luminează acum, pentru viitor.”

La recepție este prezent și episcopul Ioan I. Papp cu asesorii consistoriali, corpul profesoral de la școala civilă de fete, redactorii de la ziarul *Românul*.

Generalul s-a întreținut foarte afabil cu o delegație de țărani, cu tinerimea din Arad în costume naționale, spunându-le:

„Vă cunosc și vă iubesc, v-am văzut în Carpați, v-am văzut la Mărășești, v-am văzut flămânzi, v-am văzut desculți, v-am văzut bătuți, „dar tot înaintați”. Acum sunteți liberi, aveți numai răbdare și încredere!”²⁶⁴

Asigurându-i că nu mai este mult până la semnarea păcii.

La ieșirea de la festivități, Generalul Berthelot a fost martor ocular al vărsărilor de sânge.

Sângele s-a scurs fiindcă între drapelele arborate în cinstea generalului Berthelot, românii, vrând să arate caracterul național al orașului, a lipsit drapelul roșu-alb-verde, ungurii au vrut să-l arboreze cu forța, românii s-au opus fiindcă ungurii nu făceau parte din Antanta și a ieșit moarte de om.

După plecarea generalului Berthelot de la hotelul Crucea Albă, au năvălit din toate străzile laterale și din casele de pe bulevard soldați unguri înarmați trăgând focuri de armă în mulțimea care plecase după generalul Berthelot la gară.

²⁶³ Desigur, se referea nu la o înrudire de sânge propriu zisă, cât mai ales de spirit, de felul de a percepe lumea, o anumită zestre istorică, vocabular comun și forme gramaticale asemănătoare, cred că acesta a fost avantajul românilor de a se integra mai ușor în lume.

²⁶⁴ *Românul* (Arad), anul VII, nr. 43, 20 decembrie 1918 / 2 ianuarie 1919, pp. 1-4.

Au rămas morți și răniți pe străzi.

„Cum pot fi azi cadavre neînsuflețite cei ce cu câteva zile înainte au fost însuflețite de un ideal sfânt?” Cine nu a scăpat cu fuga a fost împușcat ziua în amiaza mare. După aceea, s-a început vânătoarea asupra Românilor din oraș, chiar în cursul nopții. Ei vor trăi în istoria dezrobirii fraților lor.

În ziarul *Românul*, citim evocarea evenimentului, din care am mai reținut: „Noi una vrem: să nu se falsifice starea lucrurilor.

Să știe maghiarii că nu aceste demonstrații vor hotărî soarta politică a Românilor și Maghiarilor, ci congresul general de pace. Tribunalul Internațional ne va face deplină dreptate.

Să fie sigure toate națiile ce locuiesc în Arad că vor avea toate drepturile firești din existența lor națională.”²⁶⁵

Citim în continuare punctul de vedere al Garnizoanei militare din Arad:

„1. Doamna Ștefan Cicio-Pop a fost insultată în public la Crucea Albă;

2. Pe străzi au fost insultați toți cei care purtau culorile naționale române;

3. La ocuparea școlii din piața Francisc, s-a pușcat și asupra românilor neînarmați.

Este o obrăznicie, incalificabilă impertinență, ca azi, după ziua în care Românii au fost măcelăriți, bătuți – în Arad s-a angajat o vânătoare de oameni ce nu o vom uita niciodată.

Cei vinovați de toate vărsările de sânge și sălbăticiile comise, îndrăznesc să ceară satisfacție?

Cei vinovați de toate vărsările de sânge sunt demni de-a fi scriși cu litere roșii, într-o carte neagră.

Nu vor să recunoască că nu mai sunt stăpâni!”²⁶⁶

După plecarea trupelor aliate, era așteptată cu multă nerăbdare sosirea trupelor române, ca o pavăză contra asupritorilor. La unul din aceste momente ale trecerii prin Arad a comandantului trupelor române face referire următoarea știre:

„Marți, 1 iulie, în gara din Arad este așteptat Generalul Mărăscu, comandantul trupelor române din Transilvania, împreună cu suita.

²⁶⁵ *Românul* (Arad), anul VII, nr. 43, 20 decembrie 1918 / 2 ianuarie 1919, pp. 1-3.

²⁶⁶ *Românul* (Arad), anul VII, nr. 46, 23 decembrie 1918 / 5 ianuarie 1919, pp. 3-4.

În gară erau prezente autoritățile civile, militare, membre ale Reuniunii *Femeilor creștine*, autorități bisericești în frunte cu P.S. Sa episcop Ioan Ignatie Pap. La cuvintele călduroase de întâmpinare, simpaticul general răspunde cu aceeași căldură și dragoste. În numele femeilor române, d-na dr. Maria Aramă oferă un buchet de flori.

După întreținerea amiabilă de cca o jumătate de oră cu P.S. Sa și autorități, trenul se pune în mișcare, pleacă în ovațiile celor prezenți pe peronul gării.²⁶⁷

Românii erau temători de unguri, totuși, păsările speranței de mai bine le zburau din inimi și încercau să trăiască normal, să se bucure de fiecare prilej de mai bine. Dar nu acestea erau și gândurile ungarilor.

Femeile ortodoxe au mers până la martiriu pentru neam și Biserică. Acum și aici se cuvine să amintim cazul Virginiei Hotăran, soția avocatului Ioan Hotăran, din Țiria. Cu ani în urmă, Virginia a înființat la Țiria o filială a *Reuniunii Femeilor Creștin-Ortodoxe*, cu care se identifica. A fost asasinată împreună cu familia de gărzile roșii maghiare, la 20 februarie 1919, pentru politica naționalistă dusă de familia ei.²⁶⁸

5.6. Perioada interbelică – în sprijinul celor aflați în nevoi

Primul Război Mondial creează o încetinire în dezvoltarea industrială a Aradului. În noul context de după Unire, a început să se consolideze industria, să ia un oarecare avânt, dar viața oamenilor obișnuiți, după război, era foarte grea.

În noul context, ei polarizau periferia orașului care era fără canalizare și curent electric. Greu se desprindea cineva din acest mediu spre centrul orașului, unde clasa de mijloc trăia mai confortabil, fiind năpădiți de speculanții care, pe fondul sărăciei, s-au înmulțit.

Despre educație și sănătate, subvenționate de stat, aproape că nu putem vorbi; golul era umplut de diferitele societăți, reuniuni de binefacere cu programe bine definite. În marea lor majoritate, organizațiile erau asociate cu Biserica Ortodoxă, căci aceasta cunoștea cel mai bine zonele cu probleme și unde se putea direcționa cel mai bine ajutorul trebuincios de orice fel.

²⁶⁷ *Biserica și Școala* (Arad), anul XLIII, 1919, nr. 25, 6/23 iulie, p. 1.

²⁶⁸ Tulia Bogdan, „Virginia Hotăran”, în *Hotarul* (Arad), 1939, anul VI, nr. 1-2, ianuarie-februarie, pp. 1-8.

În acest scop, a luat ființă *Asociația pentru Ocrotirea Mamelor*, societate fondată la data de 11 mai 1921, cu următorul comitet de conducere: baroneasa Ștefania Neuman - președinte de onoare, doamna Ianca Vásárhelyi - președinta asociației, dr. Andrei Balogh (medic șef) - vicepreședinte, Daniel Stoloz - secretar, dr. Leopold Lukáesy - jurist-consult și baronul Carol Neuman. Sediul asociației era pe str. Mărășești nr. 46, locație care era dotată cu toate mijloacele necesare unei bune funcționări.

Asociația a fost recunoscută cu personalitate juridică în 6 august 1924, Nr. Pj. 123/1924. Dintre membri, îi amintim pe: soția lui Laczay Andrei, soția lui Kintzig Geza, văduva Iulia Herman, soția dr. Kappich Iacob, soția lui Fejar Gavril, soția lui Kara Victor, soția lui Leitmer Ernest și soțiile celorlalți potentăți ai vremii, care erau disponibile pentru acte de caritate din orașul Arad.

Obiectivul asociației consta în sprijinirea mamelor sărace și gravide, a lăuzelor și a mamelor bolnave după naștere. Pentru aceasta, susține un cabinet de obstetrică și ginecologie, cu cazare și tratament gratuit în localul propriu.

Redăm punctele esențiale ale statutului:

- ✓ Asociația se ocupă de protecția mamei, în felul acesta îi dă curaj a-și exprima părerea asupra copiilor.
- ✓ Protecția mamelor pentru ocuparea unui loc de muncă.
- ✓ Protecția mamelor împotriva inflației (a speculanților), obținerea produselor alimentare la prețuri reale.
- ✓ Organizează învățământ complet pentru perfecționarea moașelor.
- ✓ Caută ca împreună cu alte asociații să ocrotească copiii în cadrul azilului.
- ✓ Caută să sprijine prin materiale de propagandă, broșuri, reviste, conferințe în interesul mamelor și femeilor, obținând prin acestea un progres al femeii în dezvoltarea ei.

Veniturile asociației provin din: dobânzi și donații, venituri din conferințe de binefacere și serbări, ajutoare acordate de autorități, societăți și asociații.

Membrii asociației pot fi bărbați, femei și persoane juridice.

Dreptul de membru încetează prin demisie, deces, dizolvarea asociației. Direcțiunea poate exclude membrii a căror purtare nu este

compatibilă cu scopul asociației. Comitetul de conducere ține ședință cel puțin o dată pe an.²⁶⁹

După ce societatea civilă s-a ocupat de mame, le-a consiliat pentru a fi conștiente de valoarea lor, de importanța aducerii pe lume a unui copil, a venit rândul să se ocupe de „Mama și copilul”.

Președinta asociației, Sofia Mihulin, a făcut eforturi deosebite pentru a veni cât mai des în sprijinul imensului număr de orfani, circa 37.000 de copii.

„Membrii asociației noastre, spunea președinta, nu au precupețit niciun efort, nu au cruțat nimic din timpul și energia lor pentru a veni în sprijinul asistenței sociale a copilului.

Avem 9 filiale în Județ, amintesc pe cea mai importantă de la granița cu Ungaria. Este Nădlac și Curtici, apoi Lipova, Pâncota ș.a.m.d. Pentru realizarea acestui ideal considerăm că nicio jertfă nu este prea mare.

Acesta a fost motivul pentru care am apelat și apelăm la cetățenii Județului ca să ne ofere ajutor în numele orfanilor.”²⁷⁰

În același sens, asociația organizează mai multe concerte caritabile, am aminti pe cel de pian susținut de pianista Nelly Kotanyi, componentă a orchestrei de la Palatul Cultural din Arad. Concertul s-a desfășurat la data de 16 decembrie 1923, ora 20, la care s-a organizat o colectă cu contribuții benevole din partea participanților.²⁷¹

În aceeași ordine de idei, descoperim în presa vremii faptul că Asociația organizează în 2 aprilie 1924 la Palatul Cultural un concert în scop filantropic, al violonistului Eugen Herbay, pentru ocrotirea mameilor și copiilor. În 17 aprilie 1924, cu aceeași ocazie, va concerta violonista Magda Neil.²⁷²

Chiar dacă cărarea era spinoasă, privind în caleidoscopul acelei vremi, observăm că apar tot mai multe societăți de ajutorare a nevoiașilor.

În acest context, se înscrie și înființarea *Asociației pentru ocrotirea orbilor din Arad*, la inițiativa profesorului Emanuel Vițan, în data de 23 februarie 1931.

Asociația este recunoscută ca persoană juridică prin proces verbal, dosar nr. 58/1931, cu următoarea constituire:

²⁶⁹ S. J. A. N. Arad, *fondul Tribunalul Arad, secția III-a, D 10*, dosarul nr. 123/1924, f. 33.

²⁷⁰ S. J. A. N. Arad, *fondul Tribunalul Arad, secția III-a, D 10*, dosarul nr. 123/1924, f. 130.

²⁷¹ S. J. A. N. Arad, *fondul Tribunalul Arad, secția III-a, D 10*, dosarul nr. 123/1924, f. 63.

²⁷² S. J. A. N. Arad, *fondul Tribunalul Arad, secția III-a, D 10*, dosarul nr. 123/1924, f. 85.

Vițan Emanuel – președinte, Blaur Emil – secretar, Urszenyi Ladislau – casier. Membri: Csipkes Alexandru, Macavei Ioan, Sandor Ludovic, Brânda Alexandru, Kovacs Iosif, Bozdoș Maria.

Cei aleși în fruntea asociației mulțumesc pentru încredințare și asigură că vor lucra cu stăruință pentru interesele societății. Se elaborează statutul, din care spicuim: în fiecare an, membrii sunt obligați să prezinte adunării generale bilanțul gestiunii. Calitatea de asociat este personală și netransmisibilă.

Orice membru poate părăsi asociația cu un anunț prealabil de șase luni. Excluderea se face în adunarea generală cu majoritate de 2/3 din voturi. Scopul asociației era asistența socială. Ședința din 29 martie 1931 este organizată cu scopul de a iniția în zilele următoare o chetă pentru a mări fondul asociației în vederea renovării și întreținerii sediului de pe str. Barițiu.

Din comisie făceau parte doamna Maria Botiș, președinta „Crucii Roșii” Arad, precum și Emil Vițan și Ladislau Urszengi, delegați pentru ocrotirea orbilor din Arad.²⁷³

În același scop, asociația organizează mai multe concerte caritabile.

În această perioadă, zilele se petrec către sărbătoarea cea mai veselă dintre sărbătorile noastre, a *Nașterii Pruncului Sfânt*. Un mesaj Dumnezeiesc, să lăsăm ca și-n sufletele noastre să pătrundă lumina lui Hristos.

Sărbătoare a familiei, căci am fost creați pentru a sta cu fața unul către celălalt, pentru a ne vedea sufletul prin ochii Lui. De aceea, pentru a da o mai mare strălucire acestui eveniment, Primăria se mobilizează și, prin Hotărârea nr. 20/1922, aprobă confecționarea de ghirlande cu becuri electrice.

Un aport deosebit în acest sens l-a avut *Reuniunea Femeilor*, prin președinta de atunci, doamna Eugenia Pop. Pentru colectarea darurilor oferite celor nevoiași, au făcut donații: Steinitzer Nicolae, Czukur Ladislau, Czeiler Anthol, Bender Ianos.²⁷⁴

Se mai întâmplă și lucruri bune în Arad; preocupările primarului și ale organizațiilor culturale au fost plăcut surprinse de donația făcută către Biblioteca din Arad a colecției de cărți a renumitului savant Alexandru D. Xenopol. În urma acestei donații, primarul de atunci, Ioan Robu,

²⁷³ S. J. A. N. Arad, *fondul Tribunalul Arad, secția III-a*, D 10, dosarul nr. 6/1931, f. 2.

²⁷⁴ S. J.A.N. Arad, *fondul Prefectura Județului Arad*, dosarul nr. 199/1924, f. 1.

ca o recunoaștere a meritelor femeii române, hotărăște în ședința din 12 mai 1923 a se acorda diploma de cetățean de onoare văduvei Riria A. D. Xenopol. Prin hotărârea nr. 72/28 februarie 1922, i se atribuie Diploma de Onoare și Cetățean de Onoare al orașului Arad. Prezentăm și telegrama de mulțumire către văduva Xenopol: „Adânc pătrunși de gestul nobil de a dona prețioasa bibliotecă a vestitului savant român prof. A. D. Xenopol, vă transmitem cele mai călduroase mulțumiri și sentimente de recunoștință în numele românilor din acest oraș și Județ. În urma acestui mărinimos gest, biblioteca va deveni un focar cultural de mare însemnătate. Semnează: Dr. Eugen Beleş – subprefect Județul Arad și Dr. Ioan Robu – primar oraș Arad.”²⁷⁵

O altă acțiune a *Reuniunii Femeilor Române* în această perioadă grea de după Război, când se obișnuiseră cu priveliștea suferinței și uitaseră ce este bucuria, s-au mobilizat și au solicitat o aprobare de la Primărie pentru a organiza, în 30 ianuarie 1921, în sala Palatului Cultural din Arad, un concert caritabil, cu scopul de a crea un fond necesar reparației Bisericii din garnizoana cetății din Arad. Semnatarii petiției: Maria Botiș Ciobanu – președinta „Crucii Roșii” Arad, Adriana Ispravnic – președinta *Reuniunii Femeilor* și Ilie Hociota – preot militar.²⁷⁶

În anul 1921, chiar dacă nu a fost un an deplin liniștit, societatea civilă se mobilizează din mers. De exemplu, comunitatea orașului Arad reactivează o fundație de 10.000 de coroane, pe numele fostului primar Salacz Gyula. Au prioritate la stipendii din această fundație, elevii din Arad – orfani săraci de tată, precum și elevi care chiar dacă aveau părinți, erau săraci lipiți. Elevii trebuie să aibă o bună purtare și note foarte bune. Sunt vizați elevii de la școala superioară reală pentru băieți și fete începând din anul școlar 1922/1923. În ședința ținută la 2 septembrie 1922 se fac referiri la fundația aprobată prin hotărârea 14563/272 din 1901, acum organizându-se concurs pentru acordarea de stipendii.²⁷⁷

Pe de altă parte, organizațiile de femei și nu numai, conștientizau tot mai mult, atât la oraș, cât și la sat, că în cele mai multe familii, tații și bu-

²⁷⁵ S.J.A.N. Arad, *fondul Consiliu Popular al Municipiului Arad*, dosarul nr. 5/1921-1922, f. 28.

²⁷⁶ S.J.A.N. Arad, *fondul Consiliu Popular al Municipiului Arad*, dosarul nr. 5/1921-1922, f. 3.

²⁷⁷ S. J.A.N. Arad, *fondul Primăria Municipiului Arad*, dosarul nr. 11/1900, f. 355.

nicii nu s-au mai întors din război. De aceea, în situația dată, organizațiile de femei, alături de preoți, le-au venit în ajutor familiilor nevoiașe cu tot ce era posibil. La sate, situația se mai îmbunătățise, fiindcă avusese loc reforma agrară din 1921 și țăranii primiseră loturi de pământ, acum ei fiind baza aprovizionării orașenilor în piețe, iar prin această acțiune se încerca diminuarea speculei.

Pătrunse de durerea de-a nu putea ajuta mai mult, femeilor din *Reuniune* și nu numai, au organizat *Crăciunul orfanilor de război* – este dureroasă această aducere aminte, și totuși... La sfârșitul Războiului era plină țara de promisiuni față de văduve, orfani, soldații mutilați de război, care pe redută au fost titani, iar acum umblau în zdrențe și cerșeau un codru de pâine.

Dacă adulții pleacă capul în nădejdea lui Dumnezeu, copilul orfan se agață de fustele mamei și cu ochii minții strigă: *mamă, mamă, mi-e foame!*

Peste drum este o casă strălucitoare în lumini și belșug, din care nu se aude strigătul flămândului și nici nu le pasă că Însuși Copilul Iisus S-a născut în ieslea săracă și nebăgat în seamă. Bogatul nici nu ia seama la versul din colind: „*Și nu uita, române, când ești vesel, să fii bun!*”²⁷⁸

Sărbătorile sunt zile când omul – din orice treaptă socială – trebuie să fie milos cu aproapele în nevoi, să împartă bucuria și cu el. Dar... *dar cel ce se închide în egoism, zgârcenie – doar el și familia lui să se bucure –, o fi el orice, numai om al lui Dumnezeu nu poate fi cel ce nu a știut sau nu a vrut să șteargă lacrima celui de lângă el.*

Sunt dureroase comparațiile.

Nașterea Domnului este un fapt unic, de aici a pornit la drum Mântuitorul nostru, Domnul Iisus Hristos. Prin El s-a răscumpărat neamul omenesc de sub robia păcatului.

Rănile trupești se vindecă și cu razele soarelui binefăcător, dar rănilile sufletești se vindecă doar cu razele iubirii divine. Iisus este vindecătorul tuturor bolilor sufletești și trupești, fiindcă El este „calea, adevărul și viața”.

Toată creștinătatea, de la un capăt la altul al pământului, sărbătorește astăzi Nașterea Domnului. Sfânta noastră Biserică, în armo-

²⁷⁸ *Ecoul* (Timișoara), anul III, 1928, nr. 56, 20 decembrie, p. 1.

nioase cântări ne îndeamnă, așa cum i-a îndemnat veacuri de-a rândul pe moșii și strămoșii noștri: „*Hristos Se naște, slăviți-L! Hristos din ceruri, întâmpinați-L!*”.

Aceasta este o chemare de a răspunde și noi semenilor, cu iubirea lui Hristos. Iubirea divină coborâtă pe pământ, pentru ca „îndreptățiți fiind prin harul Său, să devenim moștenitori ai vieții veșnice.”²⁷⁹

De aceea, în acele zile, oameni de bine s-au adunat în sala Prefecturii să-l întâmpine pe „Moș Crăciun”, care știe câtă bucurie aduce copiilor.

În sala Prefecturii, Moșul era înconjurat de copii cu ochii strălucitori ca stelele, care îl priveau cu nădejde și nu-și dezlipseau ochisorii de la el, în timp ce se apropiau pe rând ca să primească darurile. Cât de fericiți plecau cu darurile în firavele brațe - o haină, ciorapi calzi, ghete, cozonac, bomboane, mere. În apropierea Moșului se aflau binefăcătorii: Prefectul, Arhieriei și reprezentante ale *Reuniunii*.

Din fondurile strânse, în anul 1928 au îmbrăcat 100 de băieți și fete, copii săraci de la școlile primare. Învățătorii acestor copilași roagă pe bunul Dumnezeu să reverse darul și binecuvântarea Sa asupra acestor binefăcători, căci au prefăcut lacrimile de durere în lacrimi de bucurie.²⁸⁰

Și la Beiuș a fost așteptat Moșul! Școala normală de fete a împodobit un frumos pom de Crăciun în fața căruia s-a desfășurat serbarea care a cuprins colinzi sub conducerea prof. Gheorghe Ardelean și scenete de Crăciun aranjate de prof. Elena Cuparencu. Au mai fost prezentate dansuri naționale și recitări ale elevelor de la școala de aplicație.

Conferința educativă „Despre Evanghelie” a fost susținută de părințele prof. Pascu Bolcaș. Toată această frumoasă activitate închinată Pruncului Iisus a fost coordonată de domnișoara directoare Otilia Ardelean, domnișoara Maria Ardelean și Marioara Fierra, asociate la *Reuniunea* din Arad.²⁸¹

Lăudabile aceste zbateri ale femeilor creștine pentru o mângâiere adusă nevoiașilor. Se desprind următoarele puncte de activitate majoră:

1. Rol caritabil și filantropic;
2. Rol de echilibru în societate;

²⁷⁹ Irineu Pop, „Cuvânt pastoral la Sărbătoarea Nașterii Domnului”, în *Revista teologică* (Sibiu), Edit. Andreiana, nr. 4/2015, pp. 13-17.

²⁸⁰ *Ecoul* (Timișoara), anul III, 1928, nr. 59, 25 decembrie, p. 1.

²⁸¹ *Ecoul* (Timișoara), anul III, 1928, nr. 59, 25 decembrie, p. 3.

3. Dezvoltarea *Reuniunii femeilor ortodoxe* sub patronajul Bisericii Ortodoxe;

4. Organizează acțiuni pentru strângerea de fonduri;

5. Pune în continuare accent pe dezvoltarea caracterului național, fiindcă cultura națională se dezvoltă pe aprofundarea temeinică a studiului istoriei și a limbii române;

6. Dezvoltarea numărului de membri, mai ales cei de la sate;

7. Reactivarea vieții culturale după Unire, acțiuni ținute în tandem cu Biserica Ortodoxă;

8. Educarea cu caracter practic a fetelor, pentru a ști să-și organizeze viața de familie.

În această privință, Biserica este protectoarea și promotoarea valorilor culturale, iar sub auspiciile ei, femeile creștin-ortodoxe au avut un rol însemnat atât ca factor intelectual, cât și economic, au putut organiza propriile adunări, serbări câmpenești, spectacole de teatru, expoziții de artă populară.

Minunatele lucruri expuse dovedesc priceperea și munca intensă pe care profesoarele, conduse de directoarea Florica Voichițescu, o depun în îndrumarea elevelor la cursurile de artă manuală, în urma cărora la expoziții se strâng sume frumoase în folosul școlii.²⁸²

Reuniunea Femeilor, împreună cu Biserica, acordau burse elevilor săraci, dar cu vădit potențial spre studiu, implicându-se în crearea de fundații în acest scop.

Prin tema spectacolelor prezentate se întărea rolul de conservare a sentimentului specific românesc, de păstrare a unității naționale și de apărare a limbii române ca limbă de cultură în școală și Biserică – o caracteristică esențială a *Reuniunii femeilor ortodoxe din Arad*.

Școlile pe care au reușit să le înființeze sunt instituții de cultură edificate pe principii naționale. Cel mai important este faptul că, prin toate activitățile lor, femeile creștine au luptat și au reușit a ctitori în copii conștiințe, au învățat copiii a avea curajul opiniilor, căci în acea vreme în care am fost subjuogați de austro-ungari, aproape nimeni nu avea dreptul la opinie, însă acum am ridicat capul spre libertate, crescând apărați de scutul Bisericii și al femeii-mame.

²⁸² *Gazeta Aradului* (Arad), anul II, 1932, nr. 54, 26 iunie, p. 4.

Tot prin intermediul Bisericii, femeile organizează spectacole de binefacere pentru ajutorarea spitalului T.B.C., iar primăria le mulțumești pentru implicare.²⁸³

Societatea *Orfanilor de război*, filiala din Pecica (era puternică fiindcă la ea aderă și preotesele, învățătoarele, simple gospodine din satele înconjurătoare ca Semlac, Șeitin, și mai cu seamă Nădlac) și *Reuniunea femeilor ortodoxe din Arad*, condusă de Dr. Livia Ciacan, au organizat o sărbătoare de Crăciun în anul 1932. S-a adunat suma de 931 de lei, din care s-au cumpărat haine și încălțăminte pentru 54 de orfani și alte familii sărmene.

De asemenea, în același an, în Țiria s-a organizat sub aceleași auspicii un concert, urmat de dans. S-a strâns suma de 2645 de lei, s-a dat fondului școlărilor desculți de la școala primară, iar restul s-a trecut în fondurile *Reuniunii* pentru alte acțiuni. Se aduc mulțumiri corpului didactic pentru organizare.²⁸⁴

În continuare, prin biserici, femeile creștine împărțeau cărțile tipărite la Tipografia Diecezană²⁸⁵ în sălile de lectură, la biblioteci, iar cu ajutorul sponsorilor au deschis alte biblioteci orășenești.

Urmărind dezvoltarea industriei casnice, *Reuniunea* pune un accent mai mare pe extinderea portului românesc, înființarea de muzee ale portului românesc. Cea mai mare reclamă a făcut-o însăși Regina Maria, care nu pregetă a se îmbrăca în port popular românesc cu orice ocazie posibilă. Era o mândrie pentru membrele *Reuniunii* din Arad ca prin stăruința lor, educarea fetelor noastre se făcea în dulcea noastră limbă și spirit românesc.

Un Vlădică ales, care a patronat organizația de femei ce se ocupa cu educația tinerelor fete, a fost episcopul Grigorie Comșa, care a reorganizat *Societatea ortodoxă a femeilor române* și a dat un imbold pentru creșterea filialelor Societății „Sf. Gheorghe”, ce cuprindea tineri între 15 și 24 de ani. Ierarhul dorea să-L aducă pe Hristos în viața de zi cu zi a tineretului nu pentru trecătorul trup, ci pentru nemuritorul suflet.

Episcopul Grigorie Comșa a adus o revigorare a Ortodoxiei românești, a dezvoltat o activitate de asistență socială și religioasă,

²⁸³ *Gazeta Aradului* (Arad), anul II, 1932, nr. 54, 26 iunie, p. 4.

²⁸⁴ *Gazeta Aradului* (Arad), anul II, 1932, nr. 54, 26 iunie, p. 4.

²⁸⁵ Înființată de episcopul Ioan Meșianu în anul 1879, aici se tipăreau cărți bisericești, școlare și literare. Mai târziu, în 1908, s-a deschis și Librăria Diecezană.

pastorație în spitale și azil de bătrâni, recomandă ca preoții, secondăți de femeile din asociația ortodoxă, să ajute nevoiașii de toate felurile, femeile din asociație, dar și preotesele să se preocupe mai mult de înfrumusețarea bisericilor²⁸⁶.

Episcopul Grigore Comșa accentuează nota educativă și constructivă a misionariatului, făcând să se consolideze unitatea spirituală a românilor. A stăruit asupra moralității în sat și oraș, a insistat prin toate mijloacele să înalțe conștiințele credincioșilor.

5.7. Biserică, Educație, Cultură

Reuniunea femeilor române din Arad și provincie, înființată în 1884, cu principalul scop de a înființa Școala de fete, a fost promotoarea educării copilului lângă Biserică, în lumina lui Hristos.

După Unire, se cerea ca și plămădeala sufletului românesc să primească o educație corespunzătoare care să fie împărtășită de școala națională-română. Aradul fiind la granița cu ungurii, era primordial ca școala național-românească să asimileze cultura românească moștenită de generații.

Reuniunea s-a dezvoltat prin înființarea diferitelor filiale în județ, pentru a putea colabora mai bine, *întru binele* copilului. Asociația, cu multiplele ei filiale, a avut un rol de echilibru în societatea arădeană zbuciumată de atâtea evenimente răvășitoare și în toată activitatea ei a făcut un bun „tandem” cu Biserica Ortodoxă, fiindcă aveau aceleași țeluri și principii, obiectul de activitate fiind același – *dezvoltarea morală a copilului*. Pentru el și binele lui, mama – femeia ortodoxă – nu a pregetat nimic.

Având acest obiectiv, s-au dezvoltat puternice filiale la Pâncota, Seleuș, unde a activat preotesea Ioana Pop, Pecica, cu învățătoarea Ioana Boariu și preotul Dr. Dimitrie Barbu.

La Pecica s-a înființat o bibliotecă cu cărți bisericești, lectura se făcea doar în sala de lectură a bibliotecii, sub îndrumarea preotului, care putea da explicații. La acțiunile culturale din Pecica, de cele mai multe ori erau integrați și gospodarii din Șetin și Semic.

În comuna Șiria au activat Ioana Vancu, Teodora Popovici, Emilia Ciorogariu și învățătorul Nicolae Ștefu, localitatea devenind un puter-

²⁸⁶ Grigore Comșa, „Pentru viitorul tineretului român”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul LV, 1931, nr. 23-24, 7-14 iunie, pp. 1-3.

nic focar cultural ce promova, împreună cu Biserica Ortodoxă, diverse acțiuni cultural-naționaliste, de exemplu, înființarea de coruri, șezători literare.

Un aport deosebit la viața culturală din Nădlac, oraș de graniță cu Ungaria, l-a avut învățătoarea Sidonia Sabău Tăucean²⁸⁷, absolventă a Institutului Pedagogic din Arad. Aceasta preda la școala de fete atât la ciclul inferior, cât și la cel superior, organiza diverse și apreciate spectacole patriotice și religioase, atât de necesare aici, la graniță. Elena Lăzărescu activa la Lipova, împreună cu învățătoarea Maria Tuducescu, care era președinta de filială și sufletul *Reuniunii*.

Prin urmare, aici și acum, a fost momentul propice pentru înființarea unui cor al școlii, care, împreună cu corul bisericesc, duminica, după Sfânta Liturghie, prezentau credincioșilor din biserică, cântece patriotice, pe lângă pricesne, menținând vie flacăra valorilor naționale, fiindcă Biserica era scutul naționalității noastre.

Implicarea în acțiuni caritabile era un lucru normal. Dar cel mai mult s-au implicat în promovarea învățământului pentru fete, cu diferite trepte de studiu, înființarea școlilor de menaj, școli cu caracter industrial, ateliere de țesături, mici ateliere cu producții specific românești, obiecte de îmbrăcăminte, încălțăminte.

Pentru a ajuta elevii săraci, se organizau expoziții cu vânzare, reuniuni ale elevilor, serbări câmpenești.

Mai mult decât atât, având acum o activitate eliberată de orice constrângeri, femeile ortodoxe se implică mai mult pe lângă Biserică pentru a ajuta populația civilă și elevii de a trece peste ororile războiului.

Prima acțiune caritabilă din anul 1922 se organizează la școala primară din str. Iosif Vulcan, unde se vor distribui daruri de Crăciun din partea Reuniunii femeilor, copiilor lipsiți de mijloacele necesare din această școală. Tot pentru a întregi nevoile, *Reuniunea* organizează un bal, iar în holul de la intrarea în sala de bal a avut loc expoziția cu vânzare a obiectelor confecționate de eleve. „Onoratul public doritor și binevoitor este așteptat cu drag”. Semnează, președinta Adriana Ispravnic.²⁸⁸

La insistențele președintei Adriana Ispravnic de a veni mai mult în ajutorul orfanilor, Consiliul orășenesc a intervenit la București și a reușit

²⁸⁷ Gabriela Adina Marco, *De la Nădlac la Alba Iulia*, Arad, Edit. Tiparnița, 2018., p. 57.

²⁸⁸ *Gazeta Aradului* (Arad), anul II, 1922, nr. 152, 5 ianuarie, p. 2.

să treacă orfelinatul din Arad în administrația *Reuniunii femeilor ortodoxe*, ce avea deja în subordine ocrotirea orfanilor de război, întreținerea urmând a se face prin donații, de către administrația locală și eparhială.²⁸⁹

Societatea „*Ocrotirea orfanilor de război*”, sub președinția profesoarei Helen Gatdes și secretar profesorul Vasile Blaga, solicită primarului orașului Arad, Ioan Robu, un ajutor de 10.000 de lei, pentru a veni cât mai eficient în sprijinul marelui număr de copii orfani.²⁹⁰

Acțiuni similare au avut loc și în provincie. De exemplu, filiala din Pecica a *Reuniunii femeilor ortodoxe din Arad*, condusă de dr. Livia Ciacian, a organizat o sărbătoare de Crăciun, când „*Cuvântul trup S-a făcut și S-a sălășluit întru noi*” (Ioan 1, 14), cu acest prilej dezvoltându-se o empatie mai mare față de năpăstuiții sorții.

Cu acel prilej, s-a adunat suma de 931 de lei, din care s-au cumpărat haine și încălțăminte pentru 54 de orfani și alte familii sărmene. Primăria aduce mulțumiri corpului didactic pentru organizare.²⁹¹

De asemenea, și în Țiria s-a organizat sub aceleași auspicii un concert, urmat de dans. S-a strâns suma de 2645 de lei, ce s-a dat fondului școlar pentru a cumpăra ghete școlarilor desculți de la școala primară, iar restul a trecut în fondurile *Reuniunii* pentru alte acțiuni.²⁹²

Oastea Domnului avea o puternică ramură în Curtici, condusă fiind de neînfricatul preot Zaharia Colceriu, profund implicat în acțiunile de întărire a ortodoxiei pe plan local. Dânsul era și vicepreședinte al „*Frăției Ortodoxe Române*”, președinte fiind medicul Adam Iancu.

Pentru a arăta bucuria Unirii, preoții, preotesele, reprezentantele femeilor creștin-ortodoxe din Curtici se unesc și organizează o frumoasă serbare culturală. Corul, fala curticenilor, a avut un rol principal.

S-a deschis festivitatea cu „*Deșteaptă-te române*”, urmând soliști vocali, instrumentiști, solist la pian. Totul scotea în evidență bucuria curticenilor pentru înălțarea sufletească ce ți-o dă cântecul popular românesc, precum și iubirea față de tot ce e românesc și sfânt.

²⁸⁹ *Gazeta Aradului* (Arad), anul I, 1921, nr. 2, 24 iunie, p. 4.

²⁹⁰ S. J. A. N. Arad, *fondul Primăria municipiului Arad, Acte aditive*, dosarul nr. 12/1924, f. 18.

²⁹¹ „*Reuniunea Femeilor Române*”, în *Gazeta Aradului* (Arad), anul II, 1922, nr. 163, 24 ianuarie, p. 2.

²⁹² „*Reuniunea Femeilor Române*”, p. 3.

Altă credincioasă, văduva Cintean Florița și fiica sa, Iuliana, în amintirea soțului și a fiului căzuți pe frontul Primului Război Mondial, plătesc înlocuirea clopotului mare de la biserică, care crăpase.²⁹³

Lucrul în comuniune este un element specific românesc, care dădea forță și vitalitate, de aceea au fost biruitoare și de această dată la frontieră.

Nădlac!!! Da, și Nădlacul, alături de Curtici, Iratoș, Șofronea etc., și el, cu ale sale biserici, face parte din salba de apărare a ortodoxiei la granița de vest. Crucile din vârful turnurilor se transformă în soarele scânteietor în sulite, săgeți ce arată dușmanului că „nici pe aici nu se mai trece – este Țara Românească”.

Ne gândim că, dacă crucile de pe turnurile bisericilor ar vorbi, ar spune: noi, crucile, ghid am fost în lupta de milenii a strămoșilor pentru apărarea neamului.

De aceea, cei născuți și crescuți pe aceste meleaguri pleacă, învață, cunosc oameni și locuri, dar se întorc acasă, fiindcă acasă sunt vegheați de strămoșii care le dau putere să rabde și să răzbească.

Femeia nădlăcană este o ființă aparte, crescută și îngemănată cu bobul de rouă amestecat cu tina uliței, ce o face strălucitoare, cu sufletul și inima curată, aplecându-se asupra nevoilor consătenilor. Drept urmare a situației existente, femeile din *Reuniunea arădeană* și femeile nădlăcane s-au implicat și în reactivarea vieții culturale la granița cu Ungaria.

În anul 1922, în ziua de 18 august, *Schimbarea la față* a fost o sărbătoare cu o deosebită strălucire adusă de invitați – un grup de studenți, conduși de preotul Codreanu, din Șiclău. Preotul Codreanu, impulsionat de preoteasă (care era membră a *Reuniunii femeilor*), a organizat vizita în orașul Nădlac.

La încheierea slujbei de comemorare care a avut loc la cimitir, la monumentul eroilor, preotul Codreanu a ținut o minunată cuvântare, iar fostul deputat, Constantin Savu, „a electrizat” inimile ascultătorilor. Elevii și studenții au depus coroane și flori pe mormintele eroilor. Preotul paroh Nicolae Chicin a binecuvântat mormintele și participanții. Fiind prânzul, cei care nu erau din Nădlac au luat o gustare la casa țăranului Cucu.

²⁹³ *Românul* (Arad), anul X, 1921, nr. 8, p. 2.

După ora prânzului, în piața orașului s-a ținut o frumoasă adunare populară, unde fostul deputat Constantin Savu a ținut o expunere despre istoria evenimentelor trecute, situația actuală și cea viitoare. A fost răsplătit cu aplauze.

Spre seară, în sala cinematografului Hellebrant a fost susținut un bogat program artistic. Venitul a fost folosit pentru ridicarea unui monument istoric pentru eroii căzuți în război.

Grupul de studenți conduși de preotul Codreanu vor organiza și alte evenimente culturale în satele de la frontieră, contribuind în acest fel la cimentarea legăturilor între săteni, prin cultură.²⁹⁴

Tot la Nădlac, în 27 august 1922, pentru susținerea fondului orfanilor de război, a fost organizat un frumos eveniment artistic susținut de elevele de la școala de fete, coordonatoare fiind învățătoarea Șterca-Șuluțiu, președinta acestei filiale.²⁹⁵

Spicuim din presa vremii:

„Sărbătoare la Nădlac.

În frumoasa comună de la marginile cele mai de apus ale țării, în Nădlac, cunoscutul bariton și prof. de muzică Gheorghe Petrescu a organizat, joi seara, un concert, urmat de dans. Succesul concertului a fost deplin.

Toată inteligența Nădlacului a ținut să ia parte la concert și a răsplătit cu îndelungi aplauze execuția admirabilă și ca voce și ca interpretare a frumoaselor noastre cântece naționale, pe care a dat-o baritonul Petrescu.

După concert, a urmat un bal de o însuflețire cum rar s-a mai văzut, nu numai prin faptul că întreaga studențime a Nădlacului era acasă, ci și prin faptul că a venit tineret și din comunele vecine și chiar din Arad.

Ne-a surprins eleganța cu care dansau fetele țăranilor noștri cele mai moderne jocuri și frumusețea fetelor, deopotrivă. Serbarea a durat până dimineață”, a încheiat entuziasmat reporterul.²⁹⁶

Prin urmare, se desprinde clar că, după Unire, rolul reuniunilor și asociațiilor de femei ortodoxe din Arad și împrejurimi s-a dezvoltat foarte mult, dând strălucire acestor activități de cultură națională în această

²⁹⁴ *Glasul Satelor* (Arad), anul I, 1922, nr. 20, 27 august, p. 2.

²⁹⁵ *Glasul Satelor* (Arad), anul I, 1922, nr. 20, 27 august, p. 2.

²⁹⁶ *Tribuna Aradului*, (Arad), 1923, an 1, nr 36, 14 iulie, p. 2.

parte a fruntariilor țării, implicându-se aproape în toate domeniile unde era nevoie de ajutor.

Pentru a aduce un plus de notorietate, femeile din *Reuniune* au adus lângă ele pe baroneasa Hortense Pap și pe Elena Dimitriu.

Una dintre acțiuni se referă la colectarea de fonduri pentru a ridica la Arad un bust marelui poet George Coșbuc. S-au strâns 16010 lei. Membrele *Reuniunii* mulțumesc filialei din Pâncota pentru implicarea întru ajutorarea Școlii Normale de învățătoare, pentru nevoile stringente ce le aveau.

Baroneasa Hortense Pap, care era și președinta onorifică a filialei din Pâncota, angajează o pedagogă româncă pentru această școală.

Știut fiind că limba maternă este centrul în jurul căruia se focusează întreg învățământul din școala elementară, să creștem elevii în spiritul nostru, să nu lăsăm copilul să cadă în abis, unde învață de toate, numai a fi român, nu. Președinta Reuniunii din Arad, Letiția Rayci, aduce mulțumiri donatorilor.²⁹⁷

Tot baroneasa Hortense Pap ne aduce la cunoștință, prin intermediul ziarului, că s-au distribuit 100 de cărți, ca premii, elevilor și elevelor de la Liceul „Moise Nicoară”, Liceul de fete „Elena Ghiba Birta”, Școala normală de învățătoare, Școala de arte și meserii și Școala industrială de ucenice. Președinta *Reuniunii* mulțumește doamnei baroane și cheamă alte femei și mame spre a-i fi alături și a putea aduce bucurie copiilor în aceste vremuri grele.²⁹⁸

Prin toate activitățile întreprinse, femeile din *Reuniune* căutau să aducă în jurul lor lumină, ca să se bucure de răsul copiilor bucuroși pentru o clipă de mirajul darurilor.

Pentru aceasta, nu li s-a părut greu să meargă la Prefectură, să ceară sprijin încă o dată și ori de câte ori era nevoie, pentru copiii din școlile primare și ceilalți copii nevoiași, bucurându-i de sărbători. În frunte era președinta *Reuniunii*, Adriana Ispravnic, care mulțumește cu recunoștință pentru ajutorul dat.²⁹⁹

La finalul serbării de sfârșit de an școlar de la Școala normală de fete din Arad, din anul 1921, doamna directoare, Consuela Georgescu, spunea auditoriului:

²⁹⁷ *Tribuna Aradului* (Arad), anul I, 1923, nr. 36, 14 iulie, p. 3.

²⁹⁸ *Tribuna Aradului* (Arad), anul I, 1923, nr. 38, 17 iulie, p. 3.

²⁹⁹ S. J. A. N Arad, *fondul Prefectura Județului Arad*, dosarul nr. 199/1924, f. 1

„Am sufletul plin de satisfacție, această serbare a fost înălțătoare, publicul a putut să vadă și să audă progresele făcute în opt luni de zile.

Dacă la început de an mă aflu în fața unor eleve care proveneau de la diferite școli cu predare în limbi străine; unele știau foarte puțin limba română și nimic despre geografia sau istoria României.

Am avut noroc că sunt fete silitoare și au muncit cu stoicism alături de noi. Noi, corpul profesoral, am muncit dublu, fiindcă a trebuit să adaptăm programul analitic.

La toate clasele ne-am confruntat cu aceeași problemă – puțină cunoaștere a limbii române.

Acum vedeți, auziți și dumneavoastră, cum vorbesc, cântă și joacă frumoasele noastre jocuri populare. Noi, profesoarele, nu am fi reușit singure, dacă nu am fi avut ajutorul dumneavoastră. (...)

Dragi părinți, iubind și stimând înșivă școala, o veți face iubită și stimată de toți, căci în ea se făurește viitorul nostru și al neamului. De față fiind și inspectorul școlar Sabin Evuțian.”³⁰⁰

Citim o altă știre interesantă: „Suntem informați că-n aceste zile «Liceul de fete» din Arad a deschis o expoziție cu vânzare a lucrurilor manuale și de țesături executate de elevele liceului în timpul orelor de mâini îndemânaticе. Nu putem îndeajuns să îndemnăm publicul a vizita și a cumpăra exponatele ce sunt realizate de mâinile copiilor noștri.”³⁰¹

Reuniunea Femeilor Române din Arad și împrejurimi, pentru a stabili o legătură de solidaritate între diferitele societăți și pentru a servi cât mai puternic statul și familia, a aderat la *Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române* încă din 1910. De aceea, a avut loc, la Arad, *Congresul Uniunii Femeilor Române*. După ascultarea Sfintei Liturghii, oficiată de părintele episcop Ioan. I. Papp alături de un sobor de preoți, întreaga adunare și delegatele *Reuniunii*, doamnele și publicul interesat, s-au reunit la Palatul Cultural. Cuvântul de deschidere l-a avut președinta *Uniunii Naționale*, doamna Maria Baiulescu. Episcopul Ioan I. Pap a salutat congresul în numele Bisericii și al altor societăți ecleziale din Arad, iar Primarul Ioan Robu a salutat în numele orașului, apoi a urmat salutul președintei *Reuniunii Femeilor din Arad*, doamna Eugenia Cicio-Pop și al delegatelor *Reuniunii din Arad și împrejurimi*. Alexandrina Cantacuzi-

³⁰⁰ *Gazeta Aradului* (Arad), anul I, 1931, nr. 2, 24 iunie, p. 2.

³⁰¹ *Gazeta Aradului* (Arad), anul I, 1931, nr. 3, 25 iunie, p. 4.

no (1881-1944)³⁰², președinta comitetului central din București, trage concluziile: „S-a hotărât înființarea unui internat și institut confesional de educație ortodoxă-națională pentru fete. S-a căutat un local corespunzător sau un spațiu pentru construit, considerându-se că, prin acest nou local, Biserica va avea o nouă fortăreață ortodoxă, iar Aradul, o nouă instituție de cultură.

În cadrul congresului, doamna profesoară Sofia Mateiu a ținut o conferință cu temă religioasă. A doua zi au continuat șirul conferințelor, la aceste conferințe au participat și elevele școlilor din Arad cu diferite teme. Adevărurile credinței creștine izvorâte din convingerile religioase și exprimate în public au avut o adâncă impresie asupra ascultătorilor. Alexandrina Cantacuzino a fost sincer impresionată de întreaga susținere a congresului.³⁰³

Tot *Asociația Femeilor Creștin Ortodoxe* este cea care a organizat „Concertul și turneul societății «Crișana» în Arad și în apropierea Aradului”.

³⁰² Alexandrina Cantacuzino făcea parte din elita nobilimii autohtone. Era o fire cu o voință puternică, naționalistă, regalistă și profund religioasă, a susținut Biserica Ortodoxă și a colaborat cu autoritățile religioase. A finanțat școli de fete, cămine pentru băieți și fete, biblioteci populare. Înființează, în 1910, „Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române”. „Rolul Bisericii Ortodoxe în dezvoltarea neamului românesc” este conferința principesei A. Cantacuzino ținută la 23 octombrie 1921, în Sala Ateneului. A fost publicată în revista *Cultura* (București, 1921). În 17 decembrie 1928, ea a adresat următoarea scrisoare episcopului Grigorie Comșa: „*Prea sfințite, În preajma Anului Nou, Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române își face o plăcută datorie a Vă ruga să-i dați și-n acest an încrederea și sprijinul de care ne-ați învrednicit și în trecut. Nu ne îndoim, Prea Sfințite, de interesul viu ce-l purtați operei noastre, menită să întărească viața religioasă și civică în societatea românească; însă nu întotdeauna și în toate părțile munca noastră a fost înțeleasă. De aceea, Vă cerem binecuvântarea P. S. Voastre și îndemn către toții sfinții părinți ca să fie alături de noi în lupta destul de grea ce o ducem. Ortodoxismul trebuie să strângă rândurile și să caute să păstreze diriguirea conștiinței publice. Aceasta n-o poate face decât plămădind prin școli sufletul generațiilor viitoare. Școlile Societății Ortodoxe Națională a Femeilor Române sunt laboratoarele unde preoțimea poate să-și făurească ucenicele. De aceea cerem ca cuiburile noastre de educație să fie centre de viață spirituală și ele nu pot să atingă acest scop decât cu concursul larg al preoțimii.. Al. Cantacuzino, președintă generală”.* (A. A. O. R. Arad, documentul nr. III-145-1928). Vezi și Monica Negru, „Din istoria Consiliului National al Femeilor Române și a mișcării feministe”, în *Revista arhivelor* (București), anul XCII, 2015, nr. 1-2, pp. 147-165.

³⁰³ *Biserica și Școala* (Arad), anul XLV, 1921, nr. 24-25, 20 iulie, pp. 1-2.

Femeile creștine au susținut studenții în programul prezentat în Arad și în proximitate, având în program cântece religioase și patriotice. Concertul din Arad a fost susținut la Palatul Cultural, urmat de un bal de binefacere în saloanele hotelului „Crucea Albă”.

Acest concert, studenții îl vor susține și în județ pentru a însufleți și a se apropia cu încredere și nădejde unii de alții, crezând într-un viitor mai bun, alungând indiferența și nepăsarea ce se stabilise între români. O parte din venituri va fi împărțită familiilor defavorizate și copiilor din orfelinat după cum a spus la încheierea festivităților președinta, *Eugenia Pap*.³⁰⁴

Pentru a uita fuiorul de foc din ochii storși de lacrimi și a ușura viața tineretului după război, *Reuniunea* se implică în tot felul de acțiuni caritabile, una dintre acestea este organizată în data de 2 februarie 1922, în sala mare a Hotelului „Crucea Albă” – un bal mascat. Cea mai mare parte a încasărilor se împarte tinerilor studenți.³⁰⁵

Reuniunea Femeilor Ortodoxe organizează duminică, 28 ianuarie 1923, la Palatul Cultural, a VI-a „Șezătoare Culturală” la care își dau concursul doamnele Cara Negri, Magda Weil, Baby Demian, Medy Lazăr și domniile av. Alexandru Meculescu, dr. Carol Szeleşi și alintatul poet al vremii, Ștefan Bălcești. Cea mai mare parte a încasărilor vor fi distribuite văduvelor și răniților de război.³⁰⁶

Și la Lipova, la îndemnul preotesei (și ea membră a *Reuniunii femeilor creștin-ortodoxe*), preotul din localitate a reușit să reînvie corul orașului.

De trei ori pe săptămână, în sala unei școli, se strâng oameni sfioși, dar care nu se lasă frânți de nevoile zilnice, își oferă clipe, luate din poezia frumosului, simțind chemarea spre cultură.

Îi privesc (scrie reporterul); ce forță sufletească îi aduce? Ce gânduri bune le dă această emulație spirituală, să cânte cântece frumoase? Au în mâini hârtii simple „cu note mărunte, dar din care ei scot arta și deslușesc sensibilitatea sufletului lor”, ce se îndreaptă spre al nostru, acel ceva veșnic omenesc și nemuritor în artă. Renaștem în acest capăt de țară prin acești oameni de inimă și suflet, care înțeleg rostul poeziei și al frumosului, ascultând și interpretând cântece.

³⁰⁴ *Gazeta Aradului* (Arad), anul II, 1922, nr. 161, 19 ianuarie, p. 3.

³⁰⁵ *Gazeta Aradului* (Arad), anul II, 1922, nr. 163, 24 ianuarie, p. 1.

³⁰⁶ *Solidaritatea* (Arad), anul II, 1923, nr. 20, 27 ianuarie, p. 3.

Corul plănuiește șezători culturale la țară, să meargă în mijlocul oamenilor de la Ineu, Șiria, Pâncota, Nădlac, cu aceste cântece ce brăzdează arta națională și comuniunea între oameni.³⁰⁷

Tot *Reuniunea femeilor*, prin glasul președintei, este promotoarea ideii de a face „apel către inimile caritabile din oraș și județ, pentru a ajuta școala normală de fete în opera ei națională și culturală”. Cotizația este de doar 120 de lei anual, solicitând acest minim efort din partea „publicului românesc”, ca și altă dată, așteptând pe lângă comitetul școlar pe frunțașii și cărturarii români.³⁰⁸

Luând exemplul *Reuniunii Femeilor Ortodoxe*, și alte femei, ocazional, au organizat acțiuni de binefacere.

Totodată, în 22 iulie 1923, „Parcul Eminescu” a fost gazda unei serbări organizate de soția prefectului, doamna Gritta. A cerut ca restaurantele din oraș să aibă chioșcuri cu diferite produse.

A organizat o tombolă, unde fiecare bilet este câștigător. Veniturile obținute se vor distribui văduvelor, orfanilor, foștilor slujbași polițienești, precum și funcționarilor inferiori ai poliției ce au o situație materială precară. D-na Gritta a avut în intenție a le îmbunătăți traiul de zi cu zi. Această acțiune este demnă de urmat și de alte doamne.

Tot în acest sens, la Moneasa, se organizează o serbare de către soția primarului de la Arad, doamna Robu, precum și membrele *Reuniunii din Arad*, care solicită participarea a cât mai multor familii nobile române din jurul Sebișului, Butenilor, aducând obiecte pentru tombolă, prăjituri, sucuri.

Programul artistic a fost susținut de elevii școlilor din zona localității Moneasa. Toată această manifestare este organizată pentru strângerea de fonduri pentru susținerea ziarului românesc *Tribuna Aradului*, care trecea printr-o perioadă de criză, iar Aradul, oraș de frontieră, avea nevoie de acest ziar.³⁰⁹

Gândindu-se la cheltuielile inerente anului școlar ce va începe în toamnă, directoarea școlii normale de fete, având o strânsă colaborare cu comitetul părinților, organizează serbarea sfârșitului de an.

³⁰⁷ „Ascultând cântece...”, în *Solidaritatea* (Arad), anul II, 1923, nr. 30, 5 mai, p. 3

³⁰⁸ *Solidaritatea* (Arad), anul II, 1923, nr. 33, 9 mai 1923, p. 3.

³⁰⁹ *Tribuna Aradului* (Arad), anul I, 1923, nr. 33, 10 iulie, p. 2.

Serbarea a avut loc în sala de gimnastică, a fost deschisă cu o cuvântare a domnului dr. Aurel Savu, președintele comitetului școlar. S-au distribuit premii, a fost susținut un bogat program artistic, recitări, dansuri naționale, cântece corale dirijate de profesoara Dora Lepa, ea însăși îmbogățind programul cu producții proprii.

Publicul a fost numeros, dată fiind prețuirea școlii.

Au fost de față, printre multele personalități ale urbei: prefectul județului, doamna baron Hortenzia Papp Petrescu, dr. Iacob Ioan, dr. Stroescu Marin. Președinta Reuniunii, alături de doamna directoare, felicită elevii promovați, mulțumește celor implicați și anunță că sumele strânse se reîntorc în școală pentru întreținere.³¹⁰

Forurile conducătoare ale clerului organizează în zilele de 13 și 14 noiembrie un congres la care vom face referire.

Asociația clerului „Andrei Șaguna” și-a ținut al cincilea congres cu caracter misionar.

În mijlocul sutelor de preoți din întreaga Mitropolie transilvană, președintele, pr. Gheorghe Ciuhandu, salută ilustrele fețe bisericești: mitropolitul Nicolae al Ardealului, episcopul Roman Ciorogariu al Orăzii-Mari, arhimandritul Scriban și părintele Crețu, ca reprezentanți ai clerului de dincolo de Carpați. Printre cei prezenți erau și mireni, reprezentanți ai cultelor religioase.

Președintele congresului salută cu căldură și pe reprezentanta Societății Naționale a Femeilor ortodoxe române, președinta, principesa Alexandra Cantacuzino, însoțită de secretarul av. Tudor Popescu și președinta *Reuniunii* Femeilor din Arad, profesoara Eugenia Pap.

Cuvântul de deschidere l-a avut președintele, pr. Gheorghe Ciuhandu, care a arătat, în alocuțiunea sa, greaua misiune a preotului ortodox în zilele de azi și solicită ajutorul credincioșilor, apelând la buna conlucrare. Întreaga adunare este străbătută de duhul ortodoxiei, care și-a dovedit puterea în istoria neamului românesc.

Teza congresului misionar a fost un apostolat pentru mireni de la orașe și sate, dezbătându-se situația Concordatului, în contextul în care, după cum au subliniat istoricii arădeni și nu numai, Aradul a reprezentat un puternic centru al luptei împotriva dualismului, de conservare și afirmare a identității naționale.

³¹⁰ *Voința Poporului* (Arad), anul II, 1924, nr. 26, 29 iunie, p. 4.

Ziarul local consemnează amplu numeroase luări de poziție și adesiuni la această acțiune. Spicuim din cuvântul doamnei Alexandrina Cantacuzino de la București și al Eugeniei Pap, de la Arad:

„Cum? Biserica ortodoxă, biserica națională, este pe picior de egalitate în drepturile sale, cu însăși biserica catolică ale cărei interese nu au nimic comun cu dezvoltarea acestui neam, ba, de multe ori, e cu desăvârșire potrivnică.

E posibil când abia s-a constituit definitiv statul național român, când cu greutate am făcut unificarea sufletească, social-politică, piedica milenară au fost catolicii.

Acum? Acum să deschidem porțile singurei cetăți nebiruite ce o avem – cetatea credinței, a bisericii ortodoxe.

Să lăsăm, cu bună știință, să fie doborâtă de cea mai de seamă putere politică – biserica catolică? Să se știe bine, de toți: acum, pentru noi este vorba de a fi sau a nu mai fi.

Am câștigat războiul întregirii, vom pierde roadele lui, dacă pentru a doua oară nu vom striga: pe aici nu se trece!”³¹¹

Principesa Alexandrina Cantacuzino a știut să umple sufletele cu încredere, arătând roadele binecuvântate ale apostolatului mirenesc, acela pe care îl îndeplinește femeia ortodoxă organizată în societate. Asigură că va duce gândul și dincolo de Carpați și va explica Societății binefacerile și biruința ortodoxiei. A terminat spunând: „Dumnezeu să fie cu noi și cu faptele noastre”.

În referatul său, preotul Ștefan Mateș a prezentat un protest al milioanele de „suflete române adevărat ortodoxe”, cerând acestui guvern, cât și celor viitoare, să fie respins fără negociere, considerat ca „un atac ce atentează la interesele capitale ale statului român”.

Politicul să știe că intră în contradicție cu principiile fundamentale ale statului care este „curat ortodox prin originea și ființa lui”. Milioane

³¹¹ „Femeile în serviciul bisericii”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul XLVIII, 1924, nr. 49, 14 decembrie, p. 4. Acestea sunt câteva rânduri pe care le-am reprodus din gândirea unei femei române ortodoxe, care este reprezentantă de seamă la nivel internațional a femeilor din România. Desigur, organizația din Arad a femeilor creștine a subscris indignării și au format o delegație de trei credincioase alături de președinta *Reuniunii*, Eugenia Pop și anume: Valeria Totorean, din Nădlac, Florica Barbu, din Lipova și Aurelia Leucuția și care au purtat o discuție particulară cu episcopul Ioan I. Papp, fiind asigurate că zorii nu sunt așa tulburi cum vor unii să pară.

de ortodocși și preoți din țară strigă unitar „țara noastră nu are nevoie de concordat”.

În cuvântarea sa, mitropolitul Nicolae a spus: cel mai îndeaproape apostol îl găsim în maicile preotese care sunt cele mai apropiate și devotate ajutoare ale preoților – cei mai devotați apostoli laici: soția preotului, copiii săi și copiii satului, susținători ai creștinismului ortodox.³¹²

Lăsând clerul să-și rezolve problemele, ne întoarcem la subiectele în care sunt implicate femeile creștine. Membrii corpului didactic de la școala superioară de comerț și cea medie de băieți și fete din Lipova – școli ce sunt elita societății românești din acest oraș – ne-a surprins plăcut cu două festivități școlare. Prima, organizată de corpul didactic de la școala superioară de comerț în seara zilei de 6 februarie 1926, cea de-a doua, în 13 februarie.

Prima festivitate a început cu „Imnul Regal”, sub conducerea profesorului de muzică Eugen Revai, recitări, cântece populare executate de orchestră, iar în partea a doua s-a vizionat comedia „Nodul Gordian”, de V. A. Jean. Au fost apreciate dansurile naționale din toate colțurile țării – dansuri care în mare parte au contribuit și vor contribui la conservarea națiunii noastre. „Aducem mulțumiri corpului didactic, dar mai ales d-lui director, Anton Lăpădat, care face tot posibilul pentru a ține școala la un nivel înalt”.

Cea de-a doua serbare, din ziua de 13 februarie 1926, a început cu piesa „Fetița orfană”, de A. Melin; conducerea piesei se datorează profesoarei Elena Tașcă, profesorului Ioan Izrăilă și directoarei Marina Monspart.

Parcurgerea piesei, care a avut ca morală „*Când omul ajunge la disperare, când crede că nu va mai avea zile bune, că va fi părăsit de toți, ajutorul lui Dumnezeu nu întârzie*”, a scos în evidență buna pregătire actoricească a diletanților.

Spectacolul a continuat cu jocuri populare, dintre care amintim „Bătuta” și „Călușarul”, apoi corul mixt dirijat de învățătorul Aurel Sida a cântat „Coasa” și „Cimpoiul”. În numele părinților, se aduc mulțumiri corpului didactic pentru performanțele copiilor.³¹³

³¹² *Biserica și Școala* (Arad), anul XLVIII, 1924, nr. 46, 23 noiembrie, pp. 2-3.

³¹³ „Două festivități școlare”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul L, 1926, nr. 11, p. 4.

Întoarsă la Arad de la congres, președinta *Reuniunii*, Eugenia Pop, convoacă „Adunarea generală a *Reuniunii* Femeilor Române din Arad” la data de 23 martie 1926, ce s-a ținut în sala de festivități a internatului diecezan de fete.

Adunarea l-a avut ca președinte de onoare pe episcopul dr. Grigorie Ghe. Comșa. Alături de dânsul se afla președinta Eugenia Pop, vicepreședinta Adriana Ispravnic, secretara – Teodora Bogdan, casiera – Elena Tatu și membrii: dr. Aurelia Petran, Vasile Robu, Ioan Nemet, Constantin Pop, Aurel Păcățianu, Anton Căliniceanu, Vasile Antonescu, Aurel Ursu, Carmen Ghera, Ioana Stoenescu și Florin Popovici.

În deschidere, președinta salută prezența episcopului Grigorie Comșa, exprimând bucuria de a avea sprijinul înaltului prelat, garanție a sprijinului bisericesc în activitățile societății. Informează adunarea generală despre participarea la „Congresul misionar”, unde s-a dezbătut modul de anihilare a propagandei religioase a rău-voitorilor neamului, ce profitau de atmosfera grea de după război cu tot felul de lipsuri și voiau din nou un „Concordat”. „Noi considerăm (spunea dânsa), că trebuie să strângem rândurile, să ne organizăm asociația în așa fel încât dușmanul ortodoxiei să nu ne învingă, trebuie să luptăm cu hotărâre contra oricăror încercări de dezbinare, să dăm concretețea apărării ortodoxiei”.

De asemenea, în cuvinte calde, glorifică munca stăruitoare și zelul neobosit al Majestății Sale Regina Maria, ca pildă ideală a femeii. Expri-mă condoleanțe la moartea episcopului Ioan I. Papp, fostul patron al *Reuniunii* vreme de aproape 20 de ani, de asemenea, un pios omagiu fostei președinte, Letiția Rayci, și a muncii pe care a depus-o în folosul *Reuniunii*.

Din prezentarea secretarei spicuim un detaliat raport de activitate al ultimilor trei ani și alegerea noului comitet.

În încheiere, președinta Eugenia Pop cere sprijin pentru definitivarea capelei internatului de fete și înzestrarea ei cu cele necesare pentru a fi sfințită. Mai reiterează că recunoștința membrilor *Reuniunii Femeilor Creștine* este fără margini față de toți nobilii donatori, fiindcă numai prin contribuția lor își poate îndeplini scopurile umanitare.

Dânsa mai amintește cât de importante sunt ceaiurile *Reuniunii* organizate an de an, reușind în acest fel să închege societatea arădeană într-o prietenească armonie socială, o caldă atmosferă de românească familiaritate ortodoxă.³¹⁴

³¹⁴ *Biserica și Școala* (Arad), anul L, 1926, nr. 15, 11 aprilie, p. 3.

Cinstirea și promovarea valorilor neamului au fost mereu în atenția membrilor *Reuniunii Femeilor*.

Acesta a fost și motivul pentru care s-au implicat în cinstirea memoriei lui Moise Nicoară, alături de corpul clerical al Seminarului. Sâmbătă, 20 martie 1926, la orele 11, la catedrala ortodoxă s-a celebrat parastasul pentru Moise Nicoară, e oficiată slujba de pomenire de preotul dr. Ioan Suciș și preotul dr. Teodor Botiș (directorul Institutului Teologic). A fost de față protopopul Traian Vățian, precum și întregul corp profesoral, notabilitățile Aradului cu soțiile (aproape toate făcând parte și din *Reuniune*), membrii comitetului școlar din care făcea parte și președinta *Reuniunii Femeilor*, doamna Livia Crișan.

La inițiativa comitetului, seara, s-a organizat la Palatul Cultural un spectacol festiv, în amintirea lui Moise Nicoară.

În deschidere, directorul Liceului, Ascaniu Crișan, a prezentat personalitatea și lupta lui Moise Nicoară pentru scoaterea Bisericii Ortodoxe Române de sub ierarhia sârbească, despre lupta alături de Dimitrie Țichindeal pentru practicarea limbii române în biserici și în școlii, el fiind primul român din imperiul Habsburgic cu studii academice terminate la Pojon în 1806.³¹⁵

Întregul spectacol a fost susținut de elevii Liceului „Moise Nicoară” și elevii seminariști ai Institutului Teologic. Așa cum era de așteptat, spectacolul s-a bucurat de o largă audiență și o bună susținere financiară.³¹⁶

În 1927, la sfârșit de an școlar, la Lipova – un puternic centru al *Reuniunii* – se organizează o bogată activitate cultural-literară: ședințe festive cu caracter istoric, literar-teologic, lecturarea unor fragmente literare originale, montarea unor piese de teatru, recitări de poezii, toată activitatea fiind susținută de studenții de la teologie și fetele de la gimnaziul de fete din Arad și Lipova, cu scopul final de a ajuta elevii mai puțin favorizați să aibă posibilitatea de a începe noul an școlar în condiții optime.³¹⁷

Chiar și pe timp de pace, „Crucea Roșie” se implică în binele societății. În acest sens, găsim o amplă manifestare la Nădlac, în 22 mai 1927, or-

³¹⁵ Vasile Popeangă, *Școala românească din părțile Aradului în perioada 1867-1918*, Arad, 1976, pp. 52-54.

³¹⁶ *Biserica și Școala* (Arad), anul L, 1926, nr. 13, 28 martie, p. 2.

³¹⁷ „Studenții teologiei noastre la Lipova”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul LI, nr. 24, 12 iunie 1927, pp. 6-7.

ganizată de preoteasa Emilia Mărginean, președinta „Crucii Roșii” din Nădlac, care atrage lângă dânsa notabilitățile orașului și organizează un spectacol artistic cu scopul strângerii de fonduri pentru asociație.

În prima parte a zilei, serbarea susținută de elevele școlii primare de fete s-a desfășurat pe o scenă în parcul orașului și a cuprins: dansuri naționale, balet, schițe de teatru, recitări din poeziile doamnei dr. Maria Botiș, președinta filialei Arad a „Crucii Roșii”.

Directorul școlii a ținut un discurs în care subliniază importanța „Crucii Roșii” atât pe vreme de pace, cât și în timp de război. Seara, la cinematograful, s-a vizionat un film despre apărarea împotriva bolilor infecțioase. A doua zi, s-a continuat cu programul coral al elevelor școlii primare, dar și persoanele adulte s-au implicat, prin interpretarea diferitelor doine și romanețe, chiar și recitări.

Pe lângă notabilitățile locale, a făcut cinste participarea doamnei Maria Botiș, președinta „Crucii Roșii” din Arad și membră a Reuniunii *Femeilor Creștin-Ortodoxe din Arad*, de asemenea și doamna Maria Teodorescu.

La fondul societății s-a depus frumoasa sumă de 20.000 lei. Felicitări organizatorilor nădlăcani, care au avut alături gospodari din Șeitin și Semic.³¹⁸

Cum pentru ajutorarea sărmanilor nu erau niciodată bani destui, din proprie inițiativă și pe cont propriu doamna Letiția A. Stamatiad, profesoară de desen, deschide a șasea expoziție de pictură și vase de ceramică pictate cu motive românești. Cea mai mare parte a fondurilor strânse s-au depus în fondul *Reuniunii*, pentru ajutorarea celor în nevoi stringente.³¹⁹

O altă adunare importantă a *Reuniunii Societății Femeilor Ortodoxe* a avut loc marți, 27 mai 1928, în sala festivă a Academiei Teologice, fiind patronată de episcopul Grigorie Comșa. Pe lângă un public numeros, au fost prezente și președintele filialelor din Seleuș și Grădiște.

Președinta, profesoara Livia Crișan, a prezentat activitatea ultimilor doi ani, raport rodnic în fapte și în folosul real al societății, precizând că din roadele activității femeilor ortodoxe s-a putut ridica capela de la

³¹⁸ „Serbarea „Crucii Roșii din Nădlac”, în *Cuvântul Ardealului* (Arad), anul II, 1927, nr. 112, 26 mai, p. 2.

³¹⁹ *Cuvântul Ardealului* (Arad), anul II, 1927, nr. 98, 7 mai, p. 2.

cimitirul din Grădiște, s-au pus bazele școlii de infirmiere a femeilor ortodoxe, iar în iarna ce a trecut s-a împărțit pâine la 150 de copii săraci și la 3 școli primare, au fost cercetați bolnavii din spitale, s-a organizat concurs cu premii de muzică religioasă și poezie.

În această primăvară, au fost ajutați sinistrații în urma revărsării Mureșului, de asemenea, sunt menționate serbările pentru ziua mamei, intitulate „Omagiu mamei”.

Așa, prin muzică și pilde creștine, îi învățăm pe copii să prețuiască *mama*, fiindcă mamele formează inima fiilor! Cuvântul mamei se întipărește de timpuriu în inima copilului, lăsând amintiri neșterse.

Biserica încredințează mamei datoria creșterii copilului. Mama creștină modelează cu duioșie sufletul copiilor încredințați ei de Hristos, către Atotputernicul Dumnezeu! Cu nemărginită dragoste, învață pe copiii săi, hrăniți cu laptele său, rugăciunea, credința, dragostea și speranța fericirii veșnice.

În continuarea adunării, Președinta *Reuniunii* propune a fi cooptate doamnele Amalia Petrovniceanu (soție de colonel) și ing. Ana Mateescu. Au fost aprobate în umanitate. În continuare, doamna profesoară Cornelia Vineșiu, de la filiala Grădiște, prezintă o bogată activitate pe tărâm social și cultural (conferințe, ajutorarea săracilor).

Doamna preoteasă Ana Manițiu, președinta filialei din Seleuș, prezintă ca activități deosebit de reușite din localitate: un pelerinaj la Mănăstirea Hodoș-Bodrog, 21 de cuvântări cu caracter religios și 15 conferințe, care au avut loc în localul bibliotecii de la Seleuș.

Toate activitățile au avut ca punct final ajutorarea săracilor.

În încheiere, episcopul Grigorie Comșa laudă activitatea fructuoasă, exprimă mulțumiri tuturor doamnelor, în special doamnei președintă Livia Crișan. Episcopul spune: „*Sunt din grupul acelora care nu sunt în stare a mulțumi îndeajuns acelora care-l ajută. Aceste cuvinte să vă servească ca un indiciu că sunt plin de recunoștință pentru activitatea d-voastră. Voi fi fericit ca și prin fapte să arăt gratitudinea mea pentru toți cei care muncesc pentru binele aproapelui lor.*”

Întreaga acțiune se încheie cu un spectacol artistic, susținut de elevele Liceului de fete din Arad.³²⁰

³²⁰ „Al XVII-lea congres al «Societății ortodoxe naționale a femeilor române», în *Biserica și Școala* (Arad), anul LII, 1928, nr. 22, 27 mai, p. 2.

Livia Crișan mulțumește tuturor pentru implicare și declară închi-să ședința.

Fiind emoționat de munca plină de abnegație a femeilor din *Reuniune*, mitropolitul sibian, dr. Nicolae Bălan, scrie (în *Revista Teologică* din Sibiu) o scrisoare plină de compasiune față de situația grea a fiecărei zile prin care trebuiau cu toții să treacă, în special femeile:

„O prăpastie stă între idealul care ne însuflețește și realitatea care ne apasă, între lumina spre care năzuim și întunericul în care trăim; între visul dorințelor și amarul suferințelor. Cum să netezim această prăpastie îngrozitoare? Cum să lăsăm să pătrundă razele binefăcătoare ale luminii în viața poporului nostru? Iisus Hristos spunea: *«poruncă nouă vă dau vouă, să vă iubiți unul pe altul cum v-am iubit Eu pe voi. Întru aceasta vor cunoaște toți că sunteți ai mei învățăcei, de veți avea dragoste între voi»*.

Când credințele religioase ale unui popor sau individ se zdruncină, se prăbușește temelia casei și-a țării. Omul lipsit de frica lui Dumnezeu și de rușinea față de oameni este așa de periculos pentru semeni ca și ciurma. Curentul actual nu e favorabil Bisericii; cum va fi în viitorul mai îndepărtat nu știm, dar nici iluzii nu ne facem. Să închidem prăpastia dintre noi, să aducem cea mai curată jertfă a sufletelor noastre precum muncesc cu osârdie, neîncetat pentru binele obști femeile creștin-ortodoxe.”³²¹

La îndemnul episcopului Ioan I. Meșianu, preotesele au dus muncă de susținere, alături de preoți, pentru a fi botezați copiii cu nume etimologic românesc, pentru a se evita maghiarizarea.

La rugămintea mai multor mame de a se găsi o soluție pentru educarea fiicelor noastre în obiceiul strămoșesc ortodox, deoarece cultura este singura armă ce ridică o nație, episcopul Ioan Meșianu, cu aprobarea consistoriului, binecuvântează înființarea „*Reuniunii Femeilor Creștin Ortodoxe din Arad și împrejurimi*”. De la această dată, sub umbrela Reuniunii și ocrotite de Biserică, multe femei au adus slavă lui Dumnezeu pentru protejarea pruncilor.

Hermina Popovici Desseanu, prima președintă, urmată fiind de *Maria Petrovici*, de *Maria Botiș Ciobanu*, care desfășoară o rodnică muncă pe tărâm obștesc, dar este și poetă, și de *Marilina Bocu*, s-au implicat în întărirea solidarității românești și îmbunătățirea relațiilor inter-etnice.

³²¹ *Revista Teologică* (Sibiu), anul I, 1907, nr. 7-8, p. 350.

Învățătoarea *Elena Goldiș*, *Letiția Oncu* și *Eugenia Cicio-Pop* au făcut parte din reuniune și au și condus-o. Chiar dacă nu a făcut parte din *Reuniune*, amintim pe *baroneasa Hortense Pap*, președintă de onoare a filialei din Pâncota din anul 1923. Meritul este cu atât mai mare, fiindcă a susținut activitatea femeilor ortodoxe.³²²

În 1934, la București ia ființă *Comitetul antifascist al femeilor creștin-ortodoxe și Asociația pentru protecția mamei și a copilului*, iar în 1936 s-a înființat *Frontul feminin*, ce avea ca organ de presă *Drumul femeii*³²³, președintă fiind Zoe Frunză. Impactul a fost foarte mare; în câțiva ani toate orașele mai importante erau afiliate.

Aradul a fost profund implicat. Filiala din Arad era condusă de Rodica Cărpinișanu, având colaboratoare și colaboratori din tot județul: profesoara Aurica Almorean – Arad, dr. Sanda Matei – Arad, notar Stan Aurel – Socodor, Ioan Bulboacă – Curtici, învățătoarea Daniela Dragoș – Nădab și lista ar putea continua. În cadrul acestui comitet, femeile se implicau în înființarea căminelor pentru copii, a grădinițelor, făceau colecte pentru victimele fascismului, organizau manifestații de protest împotriva războiului, fiind implicate chiar și în campania electorală din 1937.

Principesa Ileana, încă de micuță, a însoțit-o pe regina Maria în activitatea sa de acțiuni filantropice și asistență socială. În perioada refugiuului din Moldova a fost implicată în ajutorarea copiilor, după posibilitățile sale.³²⁴

Având mereu grijă de cei neajutorați de mică, crescând, cresc și responsabilitățile sale.

O găsim în 1934 profund implicată în grija acordată tinerelor fete care plecau de acasă din cauza sărăciei, căutând un viitor mai bun. În acest sens, cere ajutorul Bisericii pentru a le ocroti, pe cât era posibil, de capcanele vieții. Redăm mai jos un apel la mai intensă implicare a Bisericii la informarea fetelor despre pericolele ce le așteaptă.

„*Asociația Amicele Tinerelor Fete*», întemeiată de A. S. R. Principesa Ileana și ocrotită de I.P.S. Patriarh, cere colaborarea și ajutorul Bisericii pentru realizarea scopului ideal pe care îl urmărește asociația.

³²² *Tribuna Aradului* (Arad), anul I, 1923, nr. 38, 17 iulie, p. 3.

³²³ Publicație în care se militează pentru întărirea și dezvoltarea spiritului de familie, lupta femeilor pe toate planurile.

³²⁴ Diana Mandache, *Regina Maria a României*, București, Edit. All, 2015, p. 125.

P.S. Voastră, vă rugăm să binevoiți a ne acorda sprijin – prin preoții slujitori ai altarelor – atât la orașe, cât și la sate, să informăm, să îndrumăm tinerele fete care pleacă în căutarea unui loc de muncă să țină seama de posibilele pericole din necunoscut. Sugestionăm câteva puncte de vedere:

Să nu plece în necunoscut fără a avea asupra lor documentele necesare.

Să știe și să fie asigurate că au un loc de muncă și condițiile în care vor lucra.

Să știe că pentru timpul în care caută un loc de muncă au adăpost și au sumele necesare pentru a se întreține.

Să li se spună că, ajunse în București, la Gara de Nord vor găsi o reprezentantă a „Asociației Amicelor Tinerelor Fete”, care le dă toate îndrumările și sfaturile necesare.

Să li se spună că și la București, în urma crizei financiare, șomajul este foarte mare. Cele care nu au un serviciu asigurat și nici nu intră în legătură cu Asociația, se expun la cele mai neplăcute urmări.

În capitală sunt persoane fără scrupule, care profită de fete de la țară, de cele curate și încrezătoare, cu îndemnuri amăgitoare.

Fetele, când se adresează Asociației, să scrie ce calificare au, ce serviciu doresc, adresa unde să comunicăm. Numai după ce primesc răspuns să plece la drum.

Preoții să le pregătească pentru a nu pleca din casa părintească la un drum nechipzuit.

De aceea, dorim să conlucrăm mai mult cu preoții, pentru apărarea și scutirea tinerimii noastre, pe cât posibil, de necazuri inutile, dar inerente situației sociale prin care trecem. Vă rugăm să binevoiți a da dispozițiile corespunzătoare.

Primiți Preasfinte, ale noastre întru Hristos frățești îmbrățișări.

Președintele Asociației – Aurel Crăciunescu.”³²⁵

Vom face referire, în continuare, la ședința condusă de dr. Tiberiu Vuia³²⁶, care face o amplă trecere în revistă a activităților culturale organizate în Arad de *Frăția Ortodoxă și Femeile Creștine*.

³²⁵ S.J.AN. Arad, *fondul Protopopiatul ortodox roman Șiria*, dosarul nr. 231/1935, f. 42.

³²⁶ „Congresul Frăției Ortodoxe Române în Arad”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul LX, 1936, nr. 45, 8 noiembrie, p. 2.

În primul rând, amintește de sfințirea noului local pentru *Crucea Roșie*, președinte fiind dr. Maria Botiș. La sfințire a luat parte episcopul Grigorie Comșa, însoțit de un sobor de preoți, răspunsurile fiind oferite de Corul elevelor nevăzătoare, condus de preotul Virgil Lugojan.

În cuvântare sa, episcopul a arătat importanța acestei societăți pentru urbe și pentru împrejurimi. Maria Botiș mulțumește ierarhului și celor care au făcut posibilă accesarea la această locație, asemenea primarului dr. Ion Ursu și prefectului Alexandru Constantinescu. Au mai fost prezente la eveniment femei din Asociația creștină, doamne și domnișoare din urbe, interesate de eveniment.³²⁷

Presa arădeană, în special săptămânalul *Biserica și Școala*, oglindește cu empatie acțiunile *Reuniunii* în foile sale. Una dintre acestea se intitula „Domnului și Duminica”. Sub acest titlu, preoteasa, prof. dr. Elena Cioroianu, susține timp de câțiva ani în publicația arădeană *Biserica și Școala* un șir de conferințe sub formă de sfaturi date femeii și fetei române. Expun câteva titluri: „Maica Domnului și scara vieții”³²⁸, „Maica Domnului și aurul Sufletului”³²⁹, „Născătoarea de Dumnezeu cea pururea fericită”³³⁰.

Gădesc potrivit să facem o succintă trecere în revistă a articolelor sale care încep cu mama. „*Când spun mama româncă, ne gândim la milioanele de mame care trăiesc la sate de veacuri, muncesc cu drag atâta la vatră, cât și la ogor. Aceste mame, pe care nu știm cum le cheamă, sunt ca o rădăcină adânc înfiptă în pământ, sunt glia strămoșească; încăpățânarea*

³²⁷ Maria Botiș a fost cea care a activat *Crucea Roșie* la Arad după Primul Război Mondial. A avut o activitate constantă pentru binele celor oropsiți. Din 1939, președintă era Virginia Hotăran. La sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, doamnele din conducere, dr. Valeria Sercoiu, dr. Ana Vancea, Eugenia Radu, simt nevoia de implicare mai amplă, intervin cu hotărâre la forurile locale pentru a instaura omenia și a reaminti oamenilor învrăbiți că trebuie să se iubească. Dacă suferințele nu pot fi înlăturate cu desăvârșire, atunci să se aducă o alinare și nădejde celor ce suferă. În societatea *Crucea Roșie* activează ființe care se devotază luptei dezinteresat, nu pentru a distruge, ci pentru a construi credință în valori morale. Aceste acțiuni ne fac mai optimiști în viitorul omenirii. Instaurarea comunismului a dizolvat în septembrie 1945 *Societatea Națională de Cruce Roșie din România*, implicit și pe cea din Arad, motivând că era susținută de forțe reacționare, potrivnice democrației proletare. Se va reînființa în 20 septembrie 1947 și se va numi *Crucea Roșie Română*.

³²⁸ *Biserica și Școala* (Arad), anul LVIII, 1934, nr. 48, 25 noiembrie, p. 5.

³²⁹ *Biserica și Școala* (Arad), anul LVIII, 1934, nr. 51, 16 decembrie, p. 2.

³³⁰ *Biserica și Școala* (Arad), anul LVIII, 1934, nr. 52, 23 decembrie, p. 2.

și răbdarea de piatră care a ținut glia în vremi nespuse de grele, sunt ale mamei române. Tot ea a ținut credința strămoșească în oasele noastre, de atâtea ori zdrobite de dușman. Această artă de a simți ce spui și faci o învățăm de la mama română, umilă, modest îmbrăcată, dar în suflet, bogate unde de blândețe și răbdare, de resemnare. Această mamă română, după Chipul Maicii Domnului, ne-a scăpat de moartea sufletească. Această mamă română, când intră în Bisericele de la oraș, înțelege de ce sunt goale de bărbați, dar nu înțelege de ce nu sunt femeile, de ce nu simt lipsa bisericii, de ce hainele frumoase pe dinafară au urâtit inima pe dinăuntru; oare străinii și dușmanii au ademenit-o pe alte poteci? Roagă-te, maică română, ca fiica ta de la oraș să nu uite glasul clopotului din sat. Fetițe de la oraș, măcar odată pe an să vă întâlniți cu surorile voastre de la sat la Mănăstire, la icoana Maicii Domnului fiindcă aveți aceeași credință, aceeași inimă românească.”³³¹

Mama dă copilului suflet din sufletul ei și cinste din cinstea ei și iubire din iubirea ei.

Este o regulă generală, fără excepție, că oamenii de valoare sunt fiii mamelor lor.

Trebuie să le întipărim copiilor în suflete, când sunt mici, prețul lor, valoarea lor, care trebuie să rămână toată viața.

Când vom avea copii crescuți în frica lui Dumnezeu și în iubirea față de oameni, atunci, dragii mei, se vor ivi zorile unor timpuri mai bune și mai liniștite, deoarece casă fără fundament trainic nu este și nici neam vrednic fără copii vrednici. Copiii sunt bucuria noastră și reazemul bătrâneților noastre.³³²

Mama! Mama este o jumătate a Dumnezeirii, vremea se strecoară grăbită pentru ea, mama apără puiul ei, îl învață, îl povățuiește, îl scutește..... da, da!

Cum altfel am putea înțelege aceste cuvinte, decât cu sufletul? Către sufletul femeilor din *Reuniunea arădeană* face apel și părintele Ilarion V. Felea, în 1933 văzându-se în imposibilitate să termine biserica din Șega.

La acea dată, președinta *Reuniunii* era d-na Elena Goldiș, care, din poziția sa, adresează un memoriu Ministerului Instrucțiunilor și Cultelor,

³³¹ Elena Ciorogariu, „Maica Domnului și femeia română de la oraș”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul LVII, 1933, nr. 28, 9 iulie, p. 4.

³³² Elena Ciorogariu, „Maica Domnului și femeia română de la oraș”, p. 4.

în care arată că zidurile bisericii stau neterminate, fondurile fiind epuizate, în contextul în care în cartier există trei case neoprotestante, două baptiste și una pentecostală, populația creștin ortodoxă fiind supusă unui periculos prozelitism sectar.

În această situație, lipsa unui sprijin „constituie un pericol și o pagubă atât pentru edificiul bisericii, care a intrat în ruină, cât și pentru credința noastră strămoșească”, având în vedere faptul că „nicăieri nu se simte lipsa unei sănătoase asistențe culturale, religioase, morale și patriotice ca în cartierele mărginașe ale orașelor unde se adună tot ce este mai rău în viața socială.”³³³

Președinta Reuniunii mai arată că și interiorul bisericii mai este nevoie a fi înzestrat cu obiecte de cult, veșminte, iconostas, obiecte fără de care biserica nu poate fi dată spre împlinirea scopului său duhovnicesc.

Ce armonioasă este conlucrarea femeilor pentru casa lui Hristos!

Urmând firul evenimentelor, ajungem la o activitate culturală semnificativă, prin reactivarea *Societății Sfântul Gheorghe*. Această societate era a tineretului. Se încerca, în ceastă societate, să alungăm călcâiul păcatului ce se ține mai ales de tineri. Această societate funcționa pe baza unui statut elaborat în 1924 de episcopul Grigore Comșa, prin care se vedea dezvoltarea vieții religioase, cultural-sociale și cetățenești a membrilor săi. Membri ai societății puteau deveni tineri între 15 și 24 de ani. Societățile locale organizau acțiuni educative, cum ar fi:

- ✓ Conferințe cu tematică religioasă sau culturală;
  - ✓ Cinstirea memoriei eroilor naționali;
  - ✓ Îndrumarea lecturii tinerilor;
  - ✓ Dezvoltarea spiritului de cumpătare și inițiere în conducerea gospodăriei;
  - ✓ În duminici și sărbători, când ispita este mai mare, să se adune tinerii, să-i obișnuim a petrece creștinește în desfătarea sufletului;
  - ✓ În cadrul societății, să-i obișnuim a gândi cinstit, a face ceea ce este cuviincios.
  - ✓ Așa îi învățăm pe copii de mici să fie membri folositori ai societății.
- Societatea se afla sub patronajul episcopului Grigorie Comșa și condusă de părintele Iuliu Hălmăgean.

³³³ Pr. Cristinel Ioja, *Ilarion V. Felea (1903-1961) Preotul, Teologul, Mărturisitorul*, p. 61.

Datorită acestei organizații, a luat ființă „Școala de Duminică”, unde se propovăduia cuvântul lui Dumnezeu pe înțelesul tuturor, se învață cântări bisericești și tot a doua duminică (după Sf. Liturghie) se organizează un bogat program artistic susținut de fetele și băieții afiliați.³³⁴

În acest fel, „Societatea Sfântul Gheorghe” era de mare folos tuturor, ne învăța cu sfânta hrană sufletească, și poate, poate vor cădea solzii de pe ochii unora și va pătrunde în inima lor chipul crucii și lumina Evangheliei.

La fel, trebuie să amintim de activitatea *Societății Frăția Ortodoxă Română*, înființată la Arad ca filială, în 14 mai 1933, sub conducerea învățătorului Iosif Moldovan. Aceasta se dorea o alternativă românească și ortodoxă la acțiunile de dezbinare și fărâmițare a poporului român. Principalul ei scop era: unirea spirituală a tuturor românilor în valorile Ortodoxiei naționale.³³⁵ Între fondatori, sunt cuprinși intelectuali arădeni care au aderat să slujească ideii creștine. Obiectivele principale ale asociației au fost:

- 1) Să împlinescă învățăturile Mântuitorului în viața personală și familială a membrilor săi;
- 2) Să determine domnia principiilor creștin-ortodoxe în toate domeniile sociale;
- 3) Să afirme și să apere în orice împrejurare credința ortodoxă, prestigiul și drepturile în viața de stat;
- 4) Să prevină și să combată orice acțiuni dăunătoare Bisericii Ortodoxe și Statului Român reîntregit;
- 5) Să promoveze sentimentul de solidaritate și ajutor mutual între membri săi;
- 6) Să întrețină cultul eroilor și mucenicilor ortodoxiei românești;
- 7) Să păstreze tradițiile și datinile strămoșești.

Reuniunea este mândră că s-a aflat printre organizatorii înscăunării episcopului Andrei Magieru la Arad.³³⁶

În anul 1936, filiala *Frăția Ortodoxă Română* din Arad își organizează Congresul la Palatul Cultural, în colaborare cu *Reuniunea femeilor din Arad*.

³³⁴ A.A.O.R.A, documentul nr. 88-V-1948.

³³⁵ *Biserica și Școala* (Arad), anul LIX, 1935, nr. 12, pp. 11-12.

³³⁶ *Biserica și Școala* (Arad), anul LIX, 1935, nr. 51-52, 25 decembrie, p. 14.

Scopul ei era să trezească, să canalizeze viața spirituală a poporului român în sânul Bisericii Ortodoxe Române.

Congresul s-a deschis cu rugăciunea „Împărat Ceresc”, cântată de studenții teologi. Au fost de față: episcopul Andrei Magieru, Sextil Pușcariu (președinte al comitetului central), Dragomir Sturza, Onisifor Ghibu, Ioan Moldovan (președintele filialei Arad), I. Coțoiu (primar).

În deschidere, episcopul Andrei Magieru a vorbit despre Ortodoxie: „Hristos-Domnul, care a cunoscut asemănarea între crucea, piroanele, cununa de spini și sângele jertfei Sale și cele ale neamului acestuia, pentru multa Sa iubire cu care ne-a iubit, pe noi cei ce eram morți – ne-a făcut vii împreună cu Dânsul.

Neamul nostru trece printr-o adâncă frământare sufletească. Preotul român are astăzi rolul de a tălmăcii vremurile în lumina veșniciei. Biserica are menirea de a birui toate vremurile, ca o corabie, deasupra valurilor.

Cuvântul lui Dumnezeu e nebiruit de 2000 de ani, iar în biserică păstrăm toată zestrea neamului; tot ce el a crezut, iubit și nădăjduit. Noi preoții, invităm să intre întreg în biserică, această corabie a lui Noe a cărei cârmă e Hristos-Domnul, care a trecut pe părinții și strămoșii noștri peste toate primejdiile. Vântul ce usucă apele este ortodoxia, credința în Hristos.

Neamul nostru de țărani a trăit intens ortodoxia. Astăzi, avem libertate națională, în jurul renașterii Bisericii naționale, pe altarul ortodoxiei române se înfrățește cultul trecutului cu destinul nostru. Popor ales de Dumnezeu pentru virtuțile sale sufletești.

Ca ierarh al locului suntem mulțumitori că forța asociației Frăția Ortodoxă Română menită a fi purtată în largul pământ românesc, sosește astăzi la noi, în această cetate a ortodoxiei. O întâmpinăm împreună cu galeria ierarhilor care au străjuit aici și binecuvântăm intrarea ei. Fie ca la lumina ei și acei intelectuali care mai zăbovesc, și pe care Biserica îi așteaptă la sânul ei de mamă, să afle calea Domnului³³⁷.

După cuvântarea episcopului, Sextil Pușcariu, președintele F. O. R. din Ardeal, a făcut o trecere în revistă a anului ce s-a scurs și a spus:

„Forul cere tuturor intelectualilor români să asculte cuvintele evangheliei. Popoarele care nu ne iubesc lucrează neconținut la deprecierea

³³⁷ „Congresul Frăției Ortodoxe Române în Arad”, p. 2.

a tot ce-i românesc. Misiunea generației de azi e de a cuceri România cu spiritul. În acest sens lucrează Frăția Ortodoxă Română, căutând să ridice prestigiul bisericii strămoșești – și atunci vom fi stâncă de care se va sparge rea-voința și indiferența celor ce trec pe la cârma țării.

Azi suntem stăpâni într-o țară liberă.

Unire între frați, «Jurăm că vom da mâna să fim de-a pururi frați».

Fiecare din cei prezenți au ținut o alocuțiune, amintim pe: Nicolae Sporea, pe d-na protopop Ștefana Bogdan, Ștefan Dumitrescu, Ioan Bogdan, pe Teodor Grozav (Arad). În fruntea filialelor a fost ales Aradul, condus fiind de dr. Ioan Pescariu.

În numele *Societății Ortodoxe a Femeilor din Arad*, doamna Elena Goldiș exprimă omagii și aduce urările sale de bine dorind muncă spornică și roade bogate *Frăției Ortodoxe Române* (F. O. R.).

Ea arată că între scopurile urmate de societatea ortodoxă ce o reprezintă și scopurile urmărite de *Frăția Ortodoxă Română* este o asemănare foarte mare. „Ținta și idealul spre care țintim este *apărarea Ortodoxiei*”, încheie, urând oaspeților bun venit.

Pe scena Palatului, în onoarea celor prezenți, și-au dat concursul corul Școlii Normale de băieți și corul Școlii de fete. În încheiere, Ioan Groza, prefectul județului, subliniază că s-a atins o țintă și un ideal, o culme – apărarea ortodoxiei. Aduce mulțumiri tuturor participanților care prin lucrări și participare au asigurat buna desfășurare a Congresului.

În onoarea acestui eveniment, în Eparhia Aradului s-au ținut serbări și întruniri, în special în filialele din: Șiria, Nădlac, Belinț, Gurahonț, Vinga, Chișineu-Criș, Aradul-Nou, Radna, Hălmagiu, Lipova. Cu toate aceste frumoase realizări, organizația caută să se dezvolte. Împreună, înțelegeau să lupte pentru un ideal comun.³³⁸

Toate aceste activități s-au desfășurat prin implicarea clerului Bisericii Ortodoxe.

Reuniunea femeilor ortodoxe române din Arad, începe o nouă activitate social-filantropică și, în acest sens, se întrunește o ședință de lucru ce are loc în sala festivă a internatului de fete, în noiembrie 1936.

La masa de prezidiu se află președinta Elena Goldiș și, ca invitat, episcopul Andrei Magieru. În sală se aflau doamnele din comitetul de conducere a asociației, mai multe doamne și domni interesați de bunul

³³⁸ „Congresul Frăției Ortodoxe Române în Arad”, p. 3-4.

mers al urbei. După cuvântul de deschidere a doamnei președinte, a luat cuvântul episcopul Andrei Magieru, care a făcut apel la femeile române să-și intensifice puterea de lucru pentru reînnoirea sufletească a fiilor și fiicelor de pe aceste plaiuri întru întărirea credinței ortodoxe, cel mai puternic reazem al familiei, patriei și tronului.

O femeie, o mamă, cu sufletul și însușirile ei gingașe și plăpânde, pătrunde mai ușor în intimitatea sufletească a celor micuți.

Femeile creștin-ortodoxe din Arad vor îndruma credincioșii să participe la meditațiile religioase ținute la Academia Teologică. Vor alcătui programul pentru viitor cu organizarea serbărilor cu caracter religios, vor confecționa un drapel cu care vor participa la diferite manifestații religioase și patriotice.

Vor merge cu icoane și alte obiecte religioase prin școli și cu alte ajutoare pentru oamenii nevoiași.³³⁹

Au conferențiat dr. Aurel Crișan, de la Chișineu-Criș, pr. Dumitru Boari, de la Hălmațiu, prof. Petre Sârbu, de la Radna, iar Corul Școlii Normale de băieți a susținut un spectacol.³⁴⁰

În societatea română, rămâne elocventă imaginea doamnei Galina Georgescu, femeie și mamă care a fost premiată cu premiul de virtute *Mavrogheni* de către Academia Română pentru tenacitatea și abnegația cu care a luptat pentru a-și crește propriii copii (fiind văduvă).³⁴¹

Raportul asupra virtuților a fost citit de preotul Nicolae Popescu, membru al Academiei, virtutea dânzei a fost aceea de-ai crește pe cei cinci fii ai săi (rămasă văduvă) și pe cei patru ai violonistului Buică, copii părăsiți de tată și orfani de mamă. Pentru aceasta, a fost croitoreasă, dactilografă, gospodină chibzuită.

³³⁹ *Biserica și Școala* (Arad), anul LX, 1936, nr. 47, 22 noiembrie, p. 2.

³⁴⁰ Tiberiu Vuia, „Pentru Lege”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul LX, 1936, nr. 25, 21 iunie, p. 5.

³⁴¹ Elogiu femeii-mame române aduce și preoteasa Elena Cioroianu care, timp de aproape doi ani de zile (1933-1935), publică periodic în ziarul „Biserica și Școala” articole cu îndemnuri la ascultare, păstrarea vie a conștiinței ortodoxe și face o caracterizare a femeii-mame, demnă de ținut minte. „Aceste mame pe care nu știm cum le cheamă sunt ca o rădăcină adânc înfiptă în pământ, este glia strămoșească, încăpățânarea și răbdarea de piatră cu care a ținut glia în vremuri nespuse de grele. Tot ea a ținut credința strămoșească în oasele noastre de atâtea ori zdrobite de dușman. Aceasta e mama română, umilă, modest îmbrăcată dar cu un suflet plin de blândețe și răbdare. Această mamă română, luând exemplul Maicii Domnului, ne-a scăpat de moartea sufletească”.

Dar a găsit timp pentru a ține conferințe de popularizare, să publice literatură pentru copii (sub numele Galina Tudor). Amintim cărțile: *Avram Iancu, Leonora, Camelia, Zâna celor trei* și, de asemenea, traduceri, dintre care amintim *România, țară latină*, de Fagueres.

Președintele Academiei, Ion Simionescu, i-a înmânat premiul de 100.000 lei, felicitând-o. Galina Tudor a răspuns în câteva cuvinte, încheind:

„Aș fi fericită să știu că exemplul pe care îl dau astăzi ar fi prilejul luminos de a arăta calea adevărată a femeii române.”³⁴²

Cuvintele sunt de prisos, aceasta este femeia creștin-ortodoxă română, crescută și formată în principiile casei lui Hristos – Biserica.

Cum norii tot mai grei ai războiului și ai comunismului pluteau amenințători peste cerul curat al României, Biserica nu a rămas indiferentă. În acest sens, subliniem atitudinea luată de Mitropolitul Nicolae al Ardealului și redăm o parte dintr-o Pastorală din septembrie 1936:

„Poporul nostru s-a născut român și creștin fiind înnobilit de la început cu legea Domnului și Mântuitorului Iisus Hristos, Care de la naștere ne-a insuflat în leagăn și-n suflet lumina Sa. Ea este puterea cerească ce ne leagă de pământul pe care au trăit moșii și strămoșii noștri.

Ca puhoaietele au trecut peste noi atâtea și atâtea neamuri hrăpărețe. Însă noi am rămas aici ca o stâncă. Din moși nu s-a pomenit să fi prigonit pe cei de altă credință, nu am necinstit mormintele sau bisericile lor.

Moșii noștri au știut să sufere cu încredere în Dumnezeu, Care ne-a răsplătit cu împlinirea visului de veacuri. Acum avem datoria să ne păstrăm țara întreagă și libertatea câștigată cu atâtea jertfe împotriva oricui ar îndrăzni să ne atace.

De aceea, prin cuvinte înșelătoare a început să se arate rătăcierea comunismului ce știe să răscolească în om toată patima sa cea rea. Învățătura comunistă pregătește omului cea mai grea robie, învățătura fără Dumnezeu ce duce la îndobitocirea omului, ființă creată după chipul și asemănarea lui Dumnezeu.

În lumina creștinismului știm că nu avem cetate stătătoare pe pământ, ci o căutăm pe cea ce va să vie (Evrei 13, 14) În zadar au sfărâmat comuniștii statuile lui Hristos și bisericile, căci numele „Lui” nu l-au putut scoate din inimi. Umblați pe calea înțeleaptă a moșilor noștri, cu iubire

³⁴² A se vedea *Biserica și Școala*, an. LXV, nr. 51, decembrie 21, Arad, 1941, p. 420

de mamă, iubiți sfânta noastră Biserică ortodoxă. Să creșteți întru harul și cunoștința Domnului nostru și Mântuitorul Iisus Hristos (II Petru 3, 17-18) Sibiu, 22 septembrie 1936, Nicolae, Arhiepiscop și Mitropolit.”³⁴³

În rândul activităților culturale din prima parte a anului 1938 se înscrie și bogatul spectacol muzical-folcloric închinat zilei de 24 ianuarie (Unirea Principatelor).

Au fost prezente pe scenă elevele de la Liceul Elena Ghiba Birta, pregătite de profesoara Claudia Lepa, precum și elevii de la Liceul Commercial, pregătiți de profesoara Ileana Moldovan, elevii de la Liceul Moise Nicoară, pregătiți de profesorul Silviu Iovănaș, cei de la Școala Normală, pregătiți de profesorul și preotul Sabin Mihuțiu. Pe lângă aceștia, și alte cadre didactice s-au implicat în realizarea acestui frumos moment aniversar, coordonat de *Femeile Creștine*.³⁴⁴

Toate aceste activități s-au desfășurat prin implicarea clerului Bisericii Ortodoxe.

Pe parcursul desfășurării evenimentului, s-a simțit cum publicul din sală era una cu cei de pe scenă, aceeași inimă românească vibrează și acum, după câteva zeci de ani, ca atunci când moșii și strămoșii noștri au făcut posibil ca într-o zi să vedem, prin rugă, cum cerul se unește cu pământul și nu mai lasă puhoaietele hrăpărețe să treacă peste noi.

Din punct de vedere politic, atmosfera în Arad și împrejurimi era din ce în ce mai apăsătoare, totuși, *Femeile Creștine*, purtând în suflet încrederea și dragostea în Dumnezeu, mergeau înainte cu acțiunile filantropice.

Fiindcă i-a stat în putință financiar, Heracleea Dragomirescu îl invită în nume propriu pe concert-maestrul I. R. Botta, ce a reunit sub bagheta sa 120 de persoane, să prezinte un concert de muzică clasică sub cupola Palatului Cultural din Arad. Astfel, în aceste vremuri grele, Heracleea a adus tuturor participanților un strop de nădejde spre vremuri mai bune.³⁴⁵

Tot în acest context, episcopul Andrei Magieru merge la Șofronea pentru a pune piatra de temelie a unei biserici ce continua lanțul de apărare și consolidare a granițelor noastre: Jimbolia, Nădlac, Curtici, Macea,

³⁴³ *Biserica și Școala* (Arad), anul LX, 1936, nr. 42, 18 octombrie, pp. 2-5.

³⁴⁴ *Ardealul* (Arad), anul V, 1938, nr. 4, 25 ianuarie, p. 1.

³⁴⁵ *Ardealul* (Arad), anul V, 1938, nr. 4, 25 ianuarie, p. 1.

Șofronea. Bisericile sunt pietrele de temelie ale blocurilor de fortificare la frontiera României, un brâu al Ortodoxiei cu care țara se apără de „râvnele” dușmanilor.

Crucea din vârful turnului Bisericii se transformă în ochii hrăpăreților de pământ străin în suliță ascuțită, ce pare a le spune – *Destul! De aici nu dăm înapoi!* În cuvântul său de învățătură, episcopul sublinia:

„Biserica este cel mai trainic monument la frontieră. Biserica zidește pentru veșnicie nu doar pentru ea, ci și pentru neamul ce-l călăuzește și ocrotește. Mai ales la sate, preotul și învățătorul să formeze un brâu religios-cultural peste care să nu poată intra în satul lor nicio credință, nicio învățătură care ar fi în detrimentul scopului de înnobilare a poporului.”³⁴⁶

În același ziar, *Biserica și Școala*, găsim o notificare care începe așa:

„Pentru neamul nostru, creștinismul nu a venit ca o răsturnare de valori, ca la alte neamuri.

Pentru noi, creștinismul a fost o întărire, o completare, o înălțare a ceea ce exista de la moșii și strămoșii noștri. În spiritul acestei credințe, la propunerea Ieromonahului Petru Corpaș, de la schitul Sf. Gheorghe (de lângă Șiria, Feredeul de sus) reprezentantele filialei din Șiria a *Reuniunii Femeilor Creștin-Ortodoxe*, alături de preoți, au organizat, în 14 septembrie, de Înălțarea Sfintei Crucii, un *pelerinaj la acest Sfânt Schit*, invitate fiind satele din împrejurimi: Covăsânț, Șiria, Agrișul Mare, Mâsca, Galșa. Veniți creștini, în aceste zile de grea încercare, să ne punem nădejdea în Tatăl Îndurărilor, care, prin rugăciunile umile ale tuturor, va îmblânzi pe vrăjmaș, fiindcă, *unde sunt doi sau trei adunați în numele meu, acolo sunt și Eu în mijlocul lor* (Matei 18, 20). Și a mai zis Mântuitorul: *la oameni lucrul e cu neputință, dar nu la Dumnezeu. Căci la Dumnezeu, toate sunt cu putință.* (Marcu 10, 26) Nihil Sine Deo! Prin post adevărat și rugăciune, prin fapte bune ne mântuim sufletele, iar trupurile prin muncă, de frică și păcat.”³⁴⁷

Pe lângă implicările de tot felul în Eparhia Aradului, anul 1939 a fost o piatră de grea încercare pentru episcopul Andrei Magieru, deoarece a murit mama ierarhului.

³⁴⁶ „Bisericile de pe granița de Vest”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul LXIII, 1939, nr. 33, 13 august, p. 1.

³⁴⁷ „Elogiul Preotului bătrân”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul LXIII, 1939, nr. 33, 13 august, p. 3.

Evident, alături de vlădică au fost o mulțime de oameni, lume de toate felurile. Episcopul a spus câteva cuvinte emoționante lângă sicriul mamei sale: „Putea-vom noi răsplăti îndeajuns prin milosteniile și rugăciunile făcute pentru sufletul tău, marea bunătate și purtarea de grijă ce ai avut-o față de noi? Iată-te ajunsă, ca și călătorul, la liman. Tu, care nu ai cunoscut odihna în viață, ai aflat acum odihna cea veșnică. Odihnește-te în pace!”

În locul parastasului, episcopul Andrei a donat 5000 de lei pentru „Oastea Domnului” și 5000 de lei pentru „Societatea nevăzătorilor” din Arad. Rectorul Academiei Teologice a donat 1000 de lei pentru „Fondul milelor Eparhiale”, aceeași sumă și directorul Internatului Diecezan, directorul Școlii Normale Dimitrie Țichindeal. De asemenea, „Societatea Națională Ortodoxă a femeilor Române” și doamna Elena Goldiș au donat câte 500 de lei fiecare.

Cu aceste daruri pentru săraci, sufletul și numele maicii preotese Ana Magieru este binecuvântat și de oameni și de Dumnezeu. Pace ție, mamă, și veșnică pomenire.³⁴⁸

Oricare oraș din țară este mândru când are onoarea de a fi vizitat de Rege. În 8 iunie 1937, Regele Carol a venit la o partidă de vânatoare pe domeniile regale de la Socodor. Oprindu-se trenul în gara Arad, Majestatea Sa a fost întâmpinat de notabilitățile Aradului cu pâine și sare.

Dintre forurile prezente la întrevedere, amintim: arhimandritul dr. Ioan Suciu, un sobor de preoți, generalul Hariton Dragomirescu, conducătorii orașului cu soțiile, reprezentanta organizației de femei fiind Heraclea Dragomirescu.

Aradul s-a îmbrăcat în straie de sărbătoare, de-a lungul bulevardului au fost agățate ghirlande de flori, balcoanele îmbrăcate în scoarțe românești, edificiile publice aveau arborate steaguri tricolore. În fața numerosului public se aflau elevele și elevii îmbrăcați în costume populare, organizați fiind de profesori.

Regele, invitat la un program artistic în fața primăriei, a admirat defilarea unui grup de țărani pe niște cai frumos împodobiți, au urmat veteranii de război și sătenii din Hălmațiu, Șiria, Arad-Gai, conduși de Vasile Ioanal, Pecica, cu renumita fanfară, Ineul, care a prezentat o nuntă țărănească, toți purtând frumoasele costume populare ale locului.

³⁴⁸ *Biserica și Școala* (Arad), anul LXIII, 1939, nr. 37, 10 septembrie, p. 1.

S-au retras la Palatul Cultural pentru a lua parte la un banchet, s-a băut șampanie, s-au ținut toasturi. Majestatea Sa a fost încântat de primirea făcută și a încheiat cuvântul său, spunând: „Avântul tineresc este simbolul progresului, este îndemn pentru înfăptuirea de mâine. Eu sunt Suveranul Vostru și comandantul tineretului român și îmi pun nădejdiile mele în voi.”³⁴⁹

Din punct de vedere filantropic, *Femeile Ortodoxe* au sprijinit urbea și Biserica. Să amintim doar momentul când se manifesta un interes crescut pentru ridicarea monumentului *Unirii* la Arad, în jurul anului 1937.

În acest sens, *Societatea Ortodoxă a Femeilor Române din Arad* a organizat o manifestare culturală și o serie de conferințe la Teatrul Comunal. Conferințele au fost patronate de episcopul Andrei Magieru, înconjurat de preoți, intelectuali, simpatizanți ai *Societății Ortodoxe*. Pamfil Șeicaru a vorbit despre „Aradul avant-post al naționalismului”, Aca de Barbu a interpretat cântece românești, Aron Cotruș a citit versuri, Tiberiu Brediceanu a creat un frumos tablou cu o seamă de cântece și obiceiuri românești.

Au mai urcat pe scenă doamna Tuca Șerban, Dana Amnar, Ileana Munteanu, Dumitra Stanciu și domnul Anton Gomboșiu, iar corul condus de preotul Virgil Lugojan a primit doar cuvinte de laudă. Dintre subiectele dezbătute, amintim:

- a) Strângerea de ajutoare pentru îmbrăcarea copiilor săraci;
- b) O serie de conferințe religioase pe toată durata Postului;
- c) Serbarea școlară pentru tineri pe 25 martie, de Bunavestire;
- d) Organizarea unei procesiuni la *Crucea Martirilor*.

Se cerea ca fiecare școală să aibă și un steag pentru manifestații religioase, fiindcă steagul este semnul unui crez ce se înalță deasupra celor trecătoare, este simbolul văzut al unui ideal nevăzut, este unitate în gândire și solidaritate în înfăptuire.

Așa înțelegem noi simbolul steagului.

Pentru acest motiv, episcopul Andrei însuși a dăruit suma de 20.000 lei. În urma acestei acțiuni, președinta societății, Elena Goldiș, și secretara Ana Cornea, ajutate de ceilalți simpatizanți și membri, au înregistrat realizări frumoase în ajutorul comunității.³⁵⁰

³⁴⁹ *Biserica și Școala* (Arad), anul LXIII, 1939, nr. 37, 10 septembrie, p. 1.

³⁵⁰ *Biserica și Școala* (Arad), anul LXI, 1937, nr. 49, 5 decembrie, p. 417.

Femeile creștine continuă cu empatie slujirea aproapelui.

În altă ordine de idei, *Asociația Oastea Domnului-Caritas și Reuniunea Femeilor Creștin-Ortodoxe* participă la o ședință comună, în care prezintă o dare de seamă către Eparhia Aradului. În această dare de seamă descoperim o activitate filantropică semnificativă: ajutorul oferit celor aproape 300 de săraci înregistrați, cărora li s-au distribuit 24.950 de prânzuri, 975 kg. de pâine, 1695 de litri de lapte, 30.000 kg. de lemne de foc, 140.000 de lei ca ajutor de chirie, 205.000 de lei ajutor bănesc, multe articole de îmbrăcăminte și alte obiecte de folos gospodăresc. Alături de femeile ortodoxe sunt și soții lor, conducători ai urbei și preoți conduși de preotul Caius Turicu, dr. Vasile Cucu, dr. Lakatoș Otto, prof. Hallu Iozsa. Cum săracii sunt tot mai numeroși și fondurile neîndestulătoare, secretara *Reuniunii*, profesoara Ana Cornea, mulțumește celor prezenți și multora ce nu sunt prezenți pentru implicare, făcând apel la noi sponsori și oameni de bine cărora le pasă de semeni.³⁵¹

Profesoarele de la Liceul Elena Ghiba-Birta au vrut să răsplătească elevele pentru rezultatele bune la învățătură printr-o excursie, iar pentru aceasta au organizat o șezătoare cu clasa a VIII-a, condusă de profesoara Maria Răducanu.

Elevele au pregătit o șezătoare literară care a început cu cântece patriotice, religioase, recitări de versuri. S-au evidențiat elevele: Maria Țapoș, care a rostit o cuvântare de deschidere, apoi Maria Dinulescu, Laura Petrescu, Doina Julean, Maria Ciuciu, Elena Petrescu, Sorina Ciorman, Maria Fărcațiu. Dintre cei prezenți la spectacol, amintim: corpul didactic al școlii, părinți, primarul și generalul Vlad. Serbarea s-a încheiat cu imnul regal.³⁵²

Cu prilejul ședinței consiliului eparhial din anul 1940, profesorul Dimitrie Boariu își arată satisfacția prin punerea, din nou, în vigoare a ideilor pedagogice folosite în trecut în școlile confesionale și cere să se înființeze acolo unde încă nu există, câte o filială asociațiilor „Oastea Domnului” și „Reuniunea Femeilor Ortodoxe”, cunoscut fiind cât de benefic colaborează aceste două organizații cu Biserica.

³⁵¹ Sabin Mișuț, „De la serviciul pentru combaterea cerșetoriei «Oastea Domnului și Caritas»”, în *Ardealul* (Arad), anul V, 1938, nr. 8, 22 februarie, p. 2.

³⁵² *Frontul de Vest* (Arad), anul IV, 1940, nr. 98, 24 martie, p. 4.

Ele promovează tradițiile bisericești, conservă valorile spirituale, în organizații activând cu preponderență femei, știut fiind că acolo unde sunt ele prezente, se simte duhul blândeții și al înțelegerii. La rândul său, dr. Radu Cornel (primarul Aradului) asigură că atât episcopul, cât și întreaga Eparhie a Aradului, a fost și va fi în continuare alături de organizațiile caritabile ori de câte ori va fi necesar.³⁵³

Preoteasa Ioana Moța de la Orăștie nu a putut rămâne indiferentă la toate eforturile Bisericii de a ține la curent populația arădeană prin săptămânalul *Biserica și Școala*, dânsa cumpărând o mașină de tipar în două culori pentru tipografia Diecezana din Arad³⁵⁴, astfel ușurând comunicarea cu cetățenii arădeni care așteptau ca „pâinea caldă” știrile reale despre urbe și situația națională din ziar.³⁵⁵

Aceste exemple ne arată credința și implicarea femeilor ortodoxe în propășirea culturală a poporului român, în răspândirea credinței ortodoxe și în ajutorarea celor aflați în nevoi.

5.8. Femeile ortodoxe și al Doilea Război Mondial

În anii premergători celui de-al Doilea Război Mondial, atmosfera în Arad era confuză și diversificată. Cauzele principale au fost, pe de o parte, influențele politice ale mișcării legionare și comuniste, care căutau prin toate mijloacele să atragă un număr mare de adepți, din cât mai multe pături sociale, iar, pe de altă parte, influențele concepțiilor ateiste și indiferentiste care destabilizau tot mai mult conștiința religioasă a oamenilor.

Criza economică se adâncește, asemenea ideilor antisemite și celor naționaliste, ceea ce duce inevitabil la atentate, amenințări și violențe de tot felul. Femeile Creștin Ortodoxe iau atitudine:

„Noi, femeile, creatoarele vieții, ne vom face oare complice, prin nepăsarea noastră la această încercare de ucidere a copilașilor noștri crescuți cu atâta trudă, a soților și fraților noștri? În fața primejdiei care amenință viața și civilizația, veniți alături de noi, pentru a impune cu forțe unite voința noastră și *voința noastră este PACEA.*”³⁵⁶

³⁵³ *Biserica și Școala* (Arad), anul LXIV, 1940, nr. 33, 11 august, p. 278.

³⁵⁴ *Biserica și Școala* (Arad), anul LXIV, 1940, nr. 47, 17 noiembrie, p. 392.

³⁵⁵ Știre, *Frontul de Vest*, Arad, 1941, an, nr. 137, Duminică 1 iunie, p. 2.

³⁵⁶ „Frontul Feminin, Apel pentru pace”, în *Cuvântul liber* (București), anul XVIII, 1936, nr. 32, 13 iunie, p. 3.

În 30 august 1940, în urma dictatului de la Viena, României i s-a rupt nord-vestul Ardealului.

Furia maghiarilor nu mai cunoaște margini. După făgăduieli, trec la amenințări și apoi la fapte. Bande organizate colindă ținuturile românești, prădând, incendiind, ucigând.

Dar Ardealul este leagănul nostru, mormintele martirilor noștri sunt acolo, cele dintâi biblioteci ale cărturarilor noștri sunt acolo, leagănul celor dintâi organizații politice este acolo. Ardealul rupt în două, se înmormântează istoria românească și se despică sufletul frământat al unui neam fără noroc, iubitor de lege și însetat de dreptate. „Acest suflet nu poate muri.”³⁵⁷

Prin urmare, în ziua de 1 septembrie 1940, are loc o adunare în sala festivă de la Academia Teologică din Arad, la care participă personalități ale vieții culturale, economice, politice, prefectul județului dr. Ioan Ionescu, episcopul Aradului, Andrei Magieru, Elena Goldiș – președinta *Reunii Femeilor Creștine*. Se discută situația și se adoptă o moțiune în care se subliniază nedreptatea actului de la 30 august 1940.

„Dacă actul de la 1 decembrie 1918 a fost săvârșit în deplină solidaritate se datorează și celor care conduceau la acea dată destinele noastre.

Cinstim cu pietate pe înaintași, și legea Albei Iuliei s-a înscris în inimile noastre definitiv, de aceea, considerăm că acest tragic ceas al istoriei, când, fără voia noastră legea Albei Iulii a fost sfărâmată și frații noștri au ajuns iar sub jugul străinului. *Să strigăm din toată ființa noastră către lumea civilizată că – ce s-a făcut la 1 decembrie 1918 nu poate fi desfăcut – fiindcă am luptat pentru o cauză dreaptă, pentru un ideal.*

Se solicită organizarea unui marș de protest.

Cu această ocazie se organizează cea mai mare adunare de protest din Arad în ziua de 2 septembrie, ce se desfășoară pe străzile orașului între orele 18-20, cu o participare de circa 6000 de persoane. La organizare și-au adus contribuția presa locală, organizațiile de femei și sindicatele.³⁵⁸

Unirea, în timp a devenit un granit peste care nu se poate trece. Opinia publică este profund revoltată, asemenea și oamenii politici. Rămas complet singur, Regele Carol al II-lea abdică în favoarea fiului său,

³⁵⁷ *Biserica și Școala* (Arad), anul LXIV, 1940, nr. 37, 8 septembrie, p. 298.

³⁵⁸ *Arad – monografia orașului de la începuturi până la 1989*, p. 168.

Mihai. Generalul Ion Antonescu, investit cu puteri depline, preia ferm conducerea țării³⁵⁹.

Organizațiile de femei, alături de „Crucea Roșie”, forurile locale și județene Arad au găzduit refugiați. Așadar, în gara Arad se organizează un centru de primă aprovizionare, iar cazarea s-a organizat la Casa învățătorilor din Arad. Se constituie „Asociația Românilor expulzați din Ardeal”, care are ca singur obiectiv asigurarea vieții persoanelor refugiate: găsirea unui loc de muncă, procurarea de ajutoare etc.³⁶⁰

Din tabelul prezentat de ziarul *Știrea* din Arad³⁶¹, extragem informația că Societatea „Crucea Roșie”, filiala Arad, mulțumește persoanelor și firmelor care au făcut donații pentru refugiații români din Ungaria:

Farmacia Fóldeș, firma Erdóy, doamna dr. Vicaș Elena, profesoara Arjoca Hermina, Primăria comunei Nădlac, Primăria comunei Radna, Elena Goldiș, familia dr. Stoinescu, văduva Lucreția Bulboacă și mulți alții. Societatea „Crucea Roșie” face apel ca în continuare să se facă donații în bani, îmbrăcăminte și alimente pentru refugiații care continuă să vină.³⁶²

Atmosfera generală a țării este amplificată în această zonă de vest a țării prin reîntoarcerea dominației ungare care se răzbună pentru pierderile suferite în urma păcii din 1918. De exemplu, găsim în ziarul *Știrea* un titlu – „Civilizație tiranică”.

Au venit știri despre schingiuirea intelectualilor români din teritoriile robite, *hoardele tiranice* spânzură,ucid prin schingiuiți cu cuțite români nevinovați, de exemplu, uciderea mișelească a profesorului Gheorghe Herlea (a fost spânzurat), a preotului Popa Vasile (împușcat), asemenea și învățătorul Ion Cosma.

Unui țăran din Beiuș i-au bătut în spate cu cuie steagul tricolor și l-au supravegheat până a murit, notarul Ion Candrea – împușcat, la fel și dr. Manga Constantin. La Oradea, 100 de elevi români au fost forțați să măture străzile, insultați de teroriștii maghiari. La Huedin, a fost chinuit și omorât protopopul Munteanu.³⁶³

³⁵⁹ *Biserica și Școala* (Arad), anul LXIV, 1940, nr. 37, 8 septembrie, p. 310.

³⁶⁰ *Arad – monografia orașului de la începuturi până la 1989*, p. 168.

³⁶¹ *Știrea* (Arad), anul X, 1940, nr. 2492, 27 octombrie, p. 3.

³⁶² S.J.A.N. Arad, *fondul Tribunalul Județului Arad, secția a III-a*, dosarul nr. 49/1940, f. 90.

³⁶³ *Biserica și Școala* (Arad), anul LXIV, 1940, nr. 39, 22 septembrie, p. 327.

Tulbure devenise atmosfera în care trăia populația majoritar românească în Aradul ocupat și în care femeile – ca de fiecare dată – erau aleanul durerilor.

Dar chiar și în aceste vremuri de încercare pentru județul nostru, membrele filialelor creștin-ortodoxe găsesc prilejul a ține comunitățile arădene în jurul Bisericii. Vorbim despre praznicul Schimbării la Față din anul 1940, organizat de călugării de la Mănăstirea Hodoș-Bodrog, ajutați fiind de membrele *Reuniunii Femeilor*, și de membre și membrii din „Oastea Domnului”. Au participat credincioși din împrejurimi și pelerini de la Timișoara, conduși de preotul Mihai Șora, precum și un mare sobor de preoți.

Binecuvântările au fost date de episcopul Andrei Magieru, din a cărui cuvântare am reținut:

„Noi, Români, nu avem praznice mai luminate ca Paștele și sfințirile de biserici. Învierea Domnului este o sfințire nouă de viață, fiecare sfințire de biserică este o înviere la credință (frământând-o în aluatul Evangheliei creștine). *Biserica este cetatea deasupra muntelui și făclia din sfeșnice care luminează tuturor celor din casă* (Matei 5, 14-15).

În această biserică întrezărim adunate comori sufletești: jertfe, făgăduințe, rugăciuni, suspinări și lacrimi.

Neamul nostru a plâns și s-a bucurat pe pragul sfintelor altare.

În biserică și graiul ni se schimbă, fiindcă în ea e cerul coborât și e scara ce urcă la cer unde este Dumnezeu „cel necuprins de mintea omească. Întru lumina feței Tale vom umbla și întru numele Tău cel sfânt ne vom bucura.”³⁶⁴

În această sfântă pace sufletească pe care numai Dumnezeu o poate da, în atmosfera grea a acelor zile, în Gurahonț, preotul, preoteasa, gospodarii satului, tinerii satului, băieți și fete, și nu numai, au organizat două zile de spectacol pentru ajutorarea familiilor sărace ale concentraților din Gurahonț.

Spectacolele au fost susținute de elevii școlilor secundare din localitate și studenți veniți în vacanță.

Copiii au învățat răspunsurile liturgice puse pe note de profesorul Trifon Lugojan (cu aprobarea episcopului Andrei Magieru), sub conducerea preotului Mihai Terenteanu. Acesta a alcătuit un program în care

³⁶⁴ *Biserica și Școala* (Arad), anul LXIV, 1940, nr. 33, 11 august, p. 279.

și-au mai dat concursul și studentele Ofelia Bulz și Doina Ugliș, ca soliste (fiice ale membrilor femeilor ortodoxe din filiala Gurahonț) și au mai organizat un concert cu alte cântece religioase și patriotice, intitulat „Înfrățire și unire prin Biserică”.

Spectacolele au fost susținute în zilele de 14 și 15 august, ca ofrandă Sfintei Cruci și Maicii Domnului. Aceste spectacole au adus venituri substanțiale, din care s-a împărțit ajutor oamenilor nevoiași.³⁶⁵

Misiuni religioase a organizat și preteasa din Cermei, alături de ea fiind și soțiile notabilităților, precum și gospodine ale satului și din împrejurimi, un exemplu fiind serbarea în cinstea Nașterii Pruncului Sfânt din anul 1939.

Preotul local a avut invitați pe vecinii satului, preotul Ioan Moș și preotul Traian Precupaș. Cu acest prilej, s-au ținut cuvântări și s-au cântat pricesne de mulțumire lui Dumnezeu. Participarea a fost masivă, iar veniturile au contribuit la ajutorarea celor nevoiași în prag de iarnă.

La fel s-au petrecut lucrurile și în satul Somoșcheș. Doamna preteasă a adunat în jurul său fruntașele satului, împreună cu gospodinele, iar preotul paroh a invitat vecinii – preotul Poleacu Aurel, din Cermei, preotul Tau Ion, din Șepreuş și preotul Precupaș Avram, din Apatcu, care au ținut predici, fiind invitat și corul „Oastea Domnului”, care, prin prestația sa, a adus multă bucurie credincioșilor participanți.³⁶⁶

Dar și mai multă bucurie a fost la copiii săraci ai parohiei, care au primit daruri din partea lui „Moș Crăciun”.

Cu toate greutățile mai sus arătate, în ciuda tuturor vicisitudinilor vremii, populația majoritar românească rezistă, având sprijinul Bisericii Ortodoxe.

Vremurile sunt tulburi, atmosfera încărcată din punct de vedere politic, totul prevedea războiul. În această lume ostilă, *Femeile Creștin-Ortodoxe din Arad*, cu blândețe și calmul caracteristic, dar cu o voință de fier, au jonglat prin furcile caudine și au reușit să aducă de cele mai multe ori deznădăjduiților o undă de speranță, ba mai mult, *statornicia credinței în Dumnezeu*.

Fascismul, sub diferitele lui forme, își arăta tot mai pregnant adevărata față. *Femeile Creștine* au făcut front comun împotriva expansiunii

³⁶⁵ *Biserica și Școala* (Arad), anul LXIV, 1940, nr. 35, 25 august, p. 296.

³⁶⁶ *Biserica și Școala* (Arad), anul XLIII, 1939, nr. 51, 17 decembrie, p. 430.

fasciste, militând pentru întărirea și dezvoltarea spiritului de familie și fiind implicate pe toate tărâmurile.

Cele mai ample manifestații din Arad au fost cele împotriva Dictatului de la Viena, fiindcă pe nedrept am ajuns din nou sub dominație maghiară.

Aradul a fost stație de prim ajutor și asistență socială pentru frații refugiați și expulzați din fața urgiei ungurești. Ajutorul s-a dat din primul moment de către autoritățile locale arădene și de societățile de binefacere. În fruntea tuturor acțiunilor se aflau: Elena Goldiș, Eugenia Cicio-Pop, profesorul Ioachim Dalaičiu și Maria Spiridoancă.³⁶⁷

„Întru neputința noastră se vede puterea harului lui Dumnezeu” (2 Corinteni 12, 9). A întărit Dumnezeu neputința noastră și am mers mai departe, prin urmare la Pecica, un puternic nucleu *al Femeilor Creștin-Ortodoxe* a înființat *Fondul de înzestrare a Armatei*, președintă fiind Chereșan Gheorghina, secretară Lazăr Maria și avocat Simion Ștefănescu.

Când Dumnezeu merge înaintea ta, toate drumurile se deschid.

Așa au simțit și femeile, de aceea, prima inițiativă de manifestare pentru strângerea de fonduri a fost a primarului cu soția și a doamnei preotese. La această acțiune au aderat și alți frunțași ai satului cu soțiile, dar și din comunele învecinate, Semic – profesorul Ioan Brîndușiu cu soția, Șeitin – sat cu oameni ce aveau o bogată zestre culturală, renumită fiind familia învățătorului Iosa Petru, ce avea încă din 1894, o bogată bibliotecă în limbile română, maghiară, sârbă, latină și greacă, gospodarul Mircea Popa, cu soția. De la Arad au venit Elisabeta Ardelean, Olimpia Mițescu, Cornelia Iovin.

Organizând un bal de caritate în favoarea înzestrării armatei, doamnele au îmbrăcat costumul popular în care sunt exprimate cântecele și jocul popular ca o chintesență a spiritualității românești scoase din negura timpului, azi o bucurie a ochiului. S-au organizat tombole, vânzare de mici produse artisanale, concursuri între tineri. Încasările au fost mulțumitoare. Balul s-a încheiat spre dimineață într-o atmosferă de voie bună.³⁶⁸

În acea atmosferă de ghețărie sau mai bine zis de rebegeală națională, însingurat cum era, Mareșalul Antonescu face un apel către

³⁶⁷ „Acțiunea de ajutorare și asistență a refugiaților și expulzaților la Prefectura Județului Arad”, în *Credința* (Arad), anul I, 1940, nr. 48, 19 decembrie, p. 3.

³⁶⁸ *Bravo* (Arad), anul VIII, 1940, nr. 309, 10 martie, p. 2.

sensibilitățile femeii române, din care am extras chintesența: *Apel către Femeia Română*:

„Femei române de pretutindeni; copilul este darul pe care Dumnezeu îl aduce Neamului.

Oricum va fi copilul: bogat sau sărac, urât sau frumos, dotat sau nu, drumul lui trebuie construit spre cinste, fiindcă din cinste naște munca, buna cuviință, dragostea, cumpătarea, voioșia, seninătatea, bunătatea, jertfa și chiar eroismul. Sufletul unui copil este cea mai plăpândă alcătuire pentru viața întreagă.

Deprindeți-l să creadă în Dumnezeu și Biserica Lui, să-l feriți de trufia deșertăciunilor, să cinstească mormintele, fiindcă sunt ale strămoșilor, cinstindu-le, vor fi cinstiți de sufletele celor ce s-au jertfit pentru neam. Tot prin cinstirea mormintelor strămoșilor, vor iubi pământul țării.

Cunoscând orice limbă străină, să iubească un singur grai, acela al strămoșilor noștri.

Învățați-i să fie luptători, dar și blânzi, căci aceasta este podoaba sufletului românesc. Să le răspundeți la toate întrebările, să le citiți, dar să se și deprindă a citi, fiindcă această îndeletnicire duce la pasiunea de-a se cultiva.

Mai ales, învățați-i să muncească, fiindcă munca te înobilează, e groaznic să treacă timpul nefolosind nimănui. Căsnicia voastră să rămână o taină, rănirea dintre părinți pustiește sufletul copiilor. Mama nu poate fi înlocuită, familia e în mâinile voastre.

Aveți trei mari chemări: creșterea copiilor, asistența socială, apărarea hotarelor.

Asistența socială: S-a frânt trupul țării. E înfiorător. Au rămas oameni fără casă, fără îmbrăcăminte, fără bani. Pentru a alina suferința, mâinile voastre trebuie să toarcă, să țasă, fusul, andrelele și războiul de țesut sunt armele voastre cu care luptați ca ostașii noștri de pe front să simtă căldura mâinilor voastre care să-i întărească.

Apărarea hotarelor e ceasul cel mai greu și sfânt din viața unei țări. Să fiți mândre, alături de copiii voștri, lângă bărbații voștri, în fața părinților voștri, să dovedim lumii întregi că trăim aici, fiindcă nu putem fi înfrânți.

Întru aceasta să vă organizați, să fiți hotărâte și modeste, căci așa este Femeia Română !

Iar Alba Iulia, care este Cetatea trecutului nostru, trebuie să devină cetatea viitorului nostru, cetatea sufletului și-a energiei românești.³⁶⁹

Se cuvine, în contextul dat, a aminti implicarea majoră pentru refugiații veniți în Arad, a „Crucii Roșii” sau a *Asociației femeilor creștin-ortodoxe din Arad*, alături de Prefectură și Primărie.

În preajma sărbătorilor de Crăciun ale anului 1940, au amplificat ajutorul dat pentru întreținerea și plasarea refugiaților, a aceluia care au fost alungați din casele lor și au plecat pe drumul pribegiei. Pentru aceste nevoi, arădenii nu au precupețit nici un efort.

Din cele 888 de cereri de plasament, într-un timp relativ scurt, această echipă a reușit a plasa 402 persoane, celelalte solicitări fiind rezolvate în funcție de posibilitățile altor organizații arădene. La această acțiune s-au distribuit lemne pentru foc – 39550 de kg., suma de 719025 de lei, s-au servit 48857 de porții de mâncare în cantinele înființate, din care 23867, gratuite.

Prefectura a eliberat 2605 de foi de drum și 260 de foi pentru bagaje. S-au împărțit 165 de perechi de ghețe și alte obiecte de îmbrăcăminte. Prefectul a trimis din fondul prefecturii 2000000 lei doamnei Antonescu și 1000000 lei doamnei Elvira Sima, precum și alte obiecte de îmbrăcăminte pentru ajutorarea sinistraților.

În fruntea acestei acțiuni au fost: Ilie Rotea – prefect, dr. Emil Monția – primar, pr. dr. Ion Moldovan, Ion Berchianu, pr. Anton Verț, Virgil Giurgiu, doamnele de la „Crucea Roșie” și *Asociația femeilor creștin-ortodoxe*.³⁷⁰

Drama refugiului este la limita omului de a suporta. În acest fel, s-a văzut atât la ostași, cât și la populație, că în suferință ne-am arătat demnitatea, solidaritatea umană dezinteresată, căldura mâinii întinse.

Când păream mai mult ca oricând că suntem aproape să ne adaptăm Occidentului, a venit al Doilea Război Mondial.

Armata roșie a desființat ceea ce cu trudă construise și s-a străduit a ne băga pe gât o viață fără Dumnezeu. Armele sunt ruguri în fața culturii, nu armele ne unesc, ci cultura. Cultura este cea care ne ține sub aceeași cămașă românească.

³⁶⁹ Ion Antonescu, „Apel către femeia română”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul LXIV, 1940, nr. 41, 6 octombrie, p. 340.

³⁷⁰ „Ce s-a realizat la Arad pentru ajutorarea refugiaților și expulzaților”, în *Ecoul* (Timișoara), anul XVI, 1940, nr. 2187, 23 decembrie, p. 2.

În iunie 1941, România intră în al Doilea Război Mondial.³⁷¹

Hitler se considera vestitorul voinței lui Dumnezeu și a poporului german. Războiul este un cataclism ce răstoarnă toate valorile morale. Războiul, oricum ar fi privit, este un flagel care aduce dezastre. Asemenea momente sunt și cele de azi, când hâtrul război amenință viața, patria, avutul nostru.

De când a început acest război, gheața inimilor s-a topit, izvoarele lacrimilor s-au desfundat, genunchii au învățat să se plece pe lespezi de altare, mâinile instinctiv fac semnul crucii și se ridică în rugăciune către Dumnezeu.

Azi, când lumea suferă, plânge, sângerează și soldații noștri sunt împrăștiați pe câmpul țării frământat cu sângele „eroilor legendari”, cine poate să nu lăcrimeze?

Cei care se întorc de pe front au la ei o cruciuliță, o carte de rugăciuni și credința în ajutorul și bunătatea lui Dumnezeu. Suferința îi îndeamnă la credință, suferința îi purifică, lăsând patria pământeană pentru patria cerească pe care o privim în ultimul moment. Să cultivăm izvorul simțului moral al credinței, căci fără ea nu ajungem la Dumnezeu. Să contribuim cu toții ca să putem traversa zona durerii, să-i redăm acestui neam bucuria zilei de mâine, căci suntem călători grăbiți în calea vieții.³⁷²

Bărbații luptă pe front, iar noi avem acasă un front al sufletelor unde femeile luptă alături de bărbații lor, cu rugăciuni. Femeia română face din casa ei altar de rugăciune în fața chipului Maicii Domnului, ca să-i fie bine ei și neamului nostru, având în minte vorbele Psalmistului: „Anii noștri s-au socotit ca pâna unui păianjen; zilele anilor noștri sunt șaptezeci” (Ps. 89,10); în genunchi fiind, gândea cum *trece viața noastră, iute, și zburăm cum zboară pasărea-n văzduh*.

Și dacă tot am fost târâți în război, ne mobilizăm spre a-i face față. În acest context, la toate serviciile publice și la sediile tuturor asociațiilor de caritate, societăți religioase, doamnele lucrează în această perioadă cu râvnă la trierea ajutoarelor destinate miilor de familii prigonite amar-nic de soartă în iarna geroasă din 1941. Femeile creștine colaborează cultivând iubirea aproapelui, iertarea, caritatea, solicitând: „Să ne rugăm,

³⁷¹ *Biserica și Școala* (Arad), anul LXV, 1941, nr. 50, 14 decembrie, p. 412.

³⁷² *Biserica și Școala* (Arad), anul LXV, 1941, nr. 50, 14 decembrie, p. 412.

căci ceea ce nu este posibil la om, este posibil la Dumnezeu, să nu ne pierdem speranța!”

Rămași fără nimic, femei, copii și bătrâni, în mijlocul acestei ierni nemiloase, au venit în România toți cei care nu mai aveau o așchie de lemn, cei care nu se mai puteau ruga în Biserică, cei care nu mai aveau un adăpost.

Iar noi, arădenii, cu toții am sărit în ajutorul lor, căutând să le alinăm durerea, căci rămânem înmărmuriți când vedem jalea de pe fețele lor, când auzim din gura lor chinurile ce le îndură în lumea nouă.

Astfel că, tot mai mulți din nedreptățiii sorții se îndreptau spre Arad, ca spre o oază de speranță, fiindcă se știa că în acest colț de țară, asociațiile de femei conlucrează ca niciunde în țară cu alte centre culturale din împrejurimi, sub brațele ocrotitoare ale Bisericii Ortodoxe.

Le incumbă femeilor să înalțe moralul nu doar al soldaților, ci și al celor rămași acasă prin solidaritate – fapta în sine are valoare, nu vorbele spuse în zborul vântului. Ca mame, ca educatoare, trebuie a sădi în copii ura împotriva războiului. Nu! Nu vrem război! Vrem pace.

În primele rânduri se află doamnele Natașa Popovici, Ana Sturza, Florica Cosma, Aurica Ghimpe. Principalele coordonate în condițiile date, sunt:

- a) Ținerea evidenței săracilor orașului;
- b) Îndrumarea acestor săraci la diferite societăți și organizații în scopul coordonării activității;
- c) Ajutorul constă în lemne și alimente de la primărie, alte ajutoare oferite de donatori.

Părintele V. Giurgiu este foarte activ în această privință și lucrează ajutat chiar de refugiați³⁷³.

Data fiind situația economică a tuturor cetățenilor, *Reuniunea Femeilor Creștin-Ortodoxe*, prin președinta dr. Eleonora Popovici, a deschis marți, 15 iulie 1941, în pavilionul Gloria, din parcul Eminescu, o cantină pentru funcționarii publici. La inaugurare, autoritățile locale au fost prezente în frunte cu episcopul Andrei Magieru, colonelul Victor Mihăilescu – prefectul județului și dr. Cornel Radu – primarul Aradului.

După sfințire, a luat cuvântul preotul Florea Codreanu, dr. Radu Cornel și dr. Eleonora Popovici, arătând rolul social-creștin al cantinei ce s-a inaugurat cu binecuvântarea lui Dumnezeu și sprijinul donatorilor.

³⁷³ *Credința* (Arad), anul I, 1940, nr. 51, 22 decembrie, p. 3.

Atmosfera grea a războiului se simte mai mult sau mai puțin în fiecare casă. Femeile creștine, cu duhul blândeții în vorbire, mângâierea caldă a mâinilor și a privirii, alină suferințele cât pot oriunde este nevoie, alături de preoți.

La această sensibilitate feminină face apel și dr. Radu Cornel – primarul Aradului: „Dați cu mână largă, dați din belșug, dați din tot sufletul, din prea plinul vostru, fiindcă oricât ați da, nu va fi destul.

Nu va putea înlătura durerile, nevoile, nu va putea îmbrăca trupurile plăpânde, chinuite de gerul războiului. Ajutându-i pe cei slabi și neputincioși, ajutați mamele, frații, surorile și copiii tuturor. Veniți la Datorie!”³⁷⁴

Și au venit la datorie femeile creștine, prin spitale, prin garnizoane; la Pecica, învățătoarea Chebeleș Ioana, Maria Aconi, Sultana Ponta au oferit spectacole pentru săraci, au ajutat răniții din spitale.

Asemenea și la Lipova, femeile, conduse de preoteasa Aurica Săltoareanu, notar Maria Todan, Elena Ioja, fiind în fruntea credincioaselor din satele alăturate și multe altele. *Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române* a avut un rol determinant în timpul războiului, îngrijind pe răniți și ajutând armata română.³⁷⁵

Sufletele tuturor erau cernite de vestea morții ce venea zi de zi de pe front. Astfel că suspinele și plânsetele umpleau văzduhul.

De aceea, alături de parohul Bisericii din garnizoana Arad-Cetate, s-au aflat *Femeile Creștin-Ortodoxe* și șeful garnizoanei. Acești trei factori s-au unit pentru a cinsti pe eroii căzuți pe frontul luptei împotriva bolșevismului, ridicându-le o troiță. Soldații căzuți aparțin Regimentului de Infanterie Arad.

La sfârșitul Sfintei Liturghii, s-a sfințit troița, au vorbit episcopul Andrei și maiorul Nicolae Pătru. A urmat apoi defilarea trupei, în aplauzele celor prezenți. *Femeile Ortodoxe* au oferit prinoase tuturor.³⁷⁶

O fărâmă de rezistență a fost și la *Șezătoarea populară de Duminică*, inițiată de Eleonora Popovici (președinta S.N.O.F.R.³⁷⁷), din 14 decembrie 1942, începând cu orele 15, în localul Căminului Cultural ce se află la etajul Teatrului Comunal.

³⁷⁴ *Credința* (Arad), anul III, 1942, nr. 740, 6 decembrie, p. 32-34.

³⁷⁵ *Biserica și Școala* (Arad), anul LXV, 1941, nr. 48, 30 noiembrie, p. 395.

³⁷⁶ *Biserica și Școala* (Arad), anul LXIV, 1942, nr. 29, 19 iulie, p. 244.

³⁷⁷ S.N.O.F.R. – Societatea Națională Ortodoxă a Femeilor Române.

Aici se adunau refugiații, expulzații, muncitori și funcționari care se aflau în dificultate. Cei care aveau un loc de muncă, ca și cei care nu aveau, aici puteau socializa și găsi unde să muncească.

Se inițiază cursuri de alfabetizare și cursuri profesionale. În acest loc se audiază conferințe, se recită poezii naționale, se anunță știri de actualitate, se distribuie broșuri, gazete.

La susținerea acestor șezători au participat elevele și elevii școlilor din localitate.

Deoarece ne aflam în atmosfera de sărbători, în cadrul șezătorilor literare s-a relatat o legendă religioasă deosebit de frumoasă, din care redăm o parte:

Un om oarecare a ieșit în întunericul nopții, să găsească puțin jă-ratic. A bătut din poartă în poartă: „ajutați-mă, oameni buni, soția mea a născut, am nevoie de foc ca să o încălzesc pe ea și pe prunc”. Dar nu a primit niciun răspuns de la nicio ușă, toți dormeau și nu au auzit strigătul de ajutor.

Tot bătând de la o ușă la alta, a ieșit din sat. În depărtare, a văzut un licăr de foc și s-a îndreptat înspre acolo. Era o stână, câinii nu l-au lătrat, oile nu se mișcau. Simțindu-l, ciobanul, speriat, a aruncat sulița spre el, dar nu l-a lovit.

Omul a cerut jar și de la cioban, care, speriat de cele văzute, i-a dat voie să ia, crezând că oricum nu are cu ce-l lua.

Omul a luat jeratec, l-a pus în buzunar, mulțumi și plecă.

Uimit, păstorul se luă după el și ajunseră la o peșteră umedă, cu pereți de piatră. Soția și copilul erau acolo. L-a cuprins mila la această priveliște, scoase din traistă o piele de oaie și o dădu omului să învelească în ea copilul, ca să nu înghețe de frig.

În clipa aceea, *când a arătat îndurare*, i s-au deschis ochii și a văzut lucruri pe care nu le-a văzut înainte: îngerii cântau în cor, că în noaptea aceasta s-a născut Mântuitorul lumii. Îngerii erau nu doar în peșteră, ci ori încotro priveai îi puteai vedea în cete vesele, ce umpleau drumurile spre peșteră, ca să vadă Pruncul.

Bucurie și veselie pretutindeni.

Toate acestea nu le-ar fi văzut păstorul, dacă nu s-ar fi aprins în sufletul său lumina îndurării.

Omul rău care era mai înainte, văzând acestea toate, s-a închinat și a început să-L preamărească pe Dumnezeu.

O pildă de Crăciun. Mare ești Tu, Doamne!

Trag perdeaua unui gând și-mi spun:

Deci, nu luminile aprinse sau lumina soarelui ori a lunii ne fac să vedem bunătatea lui Dumnezeu, ci deschiderea ochilor sufletești spre îndurarea lui Dumnezeu. Chiar dacă în seara de Crăciun se aprind luminile în toate casele creștinești, nu-L vedem pe Hristos și bunătatea Lui. Aprinzând lumina sufletului nostru, putem vedea ceata îngerilor și atunci sfânta sărbătoare a Nașterii Domnului Iisus Hristos ne va fi de folos.

În această frumoasă acțiune se mai implică și *Asociația refugiaților din Ardealul de Nord*, condusă de doamna dr. Sanda Matei, dr. Valeria Seicoru și Farca Vasile. Ei vor fi primii conferențieri.

Sunt notați ca ajutor voluntarii: preoteasa Ioana Julean – Semlac, preoteasa Ana Petrișor – Arad, Maria Borleon, Traian Cibian, Devan Mircea și mulți alți voluntari. Asociația dorea să-i aibă strânși la un loc, pentru a-i putea înregistra și a le distribui ajutoare. Dânsese fac parte și din *Reuniunea Femeilor Române Creștin-Ortodoxe*. Toate fondurile strânse se reîmpart după necesitățile celor înregistrați.³⁷⁸

În raportul Consiliului Eparhial, secția culturală, nr. 2250/1941, referitor la asistența socială, dr. Cornel Iancu subliniază implicarea colectivului de la Internatul diecezan de fete, condus de doamna directoare prof. Tulia Bogdan, aduce mulțumiri pentru activitatea socială din trecut și constată cu bucurie nivelul de instrucție dată fetelor din mediul rural la acest internat, care a mai servit și ca adăpost a unui număr însemnat de eleve refugiate sau expulzate.³⁷⁹

Printr-un acord amiabil, Primarul Aradului solicită sprijin femeilor creștine pentru a facilita un spectacol de binefacere oferit de elevii Liceului de băieți „Moise Nicoară” în sala Teatrului Comunal, cu spectacolul dramatic „Meșterul Manole”, de Lucian Blaga, sub conducerea inimosului prof. Eugen Ciontea.

Veniturile, în totalitate, erau destinate ajutorării elevilor săraci și pentru „Darul Ostașului”.³⁸⁰

³⁷⁸ *Credința* (Arad), anul III, 1942, nr. 746, 12 decembrie, p. 3.

³⁷⁹ *Biserica și Școala* (Arad), anul LXV, 1941, nr. 32, 10 august, p. 261

³⁸⁰ Lizica Mihuț, *Aradul teatral 1752-2010*, vol. I, București, Edit. Academiei Române, 2011, p. 355.

Desigur, femeile creștine nu s-au lăsat rugate și, cu sufletul plin de năzuințe spre mai bine și frumos, și-au dat tot concursul, fiindcă dărnicia era socotită drept datorie de conștiință și de suflet.

De aceea, profund sensibile la sărăcia celor din jur, la întunericul care sălășluiește în noi, se organizează serbări cu gândul către lumina ce o vestește nașterea lui Iisus Hristos, ce unește realitatea cu veșnicia în timp ce aprindem candela sufletului. Curățindu-ne sufletul, avem prilej de a-L primi pe Cel ce a adus lumina vieții.

Tocmai, fiindcă România traversa vremuri cu un profund impact social, femeile creștine nu au uitat copiii, fiindcă ontologic este cuvântul *dor* – dorul de casă, de acasă, o stare atemporală și nespațială. Lor li se închină frumoasele serbări cu ocazia așteptării Nașterii Pruncului Iisus; în glas de colinde am mers până la Betleem să vedem Cuvântul ce s-a întrupat și pe care Dumnezeu ni l-a făcut cunoscut. *Și tot mergând și cântând am ajuns, aflând pe Maria și pe Iosif și pe Prunc, culcat în iesle* (Luca 2, 15).

Așadar, în seara zilei de 18 decembrie 1941, pe scena Teatrului Comunal, unde era un frumos brad împodobit, iar în vârful bradului era o stea – o stea i-a condus și pe Magi la peștera din Bethleem, unde se cânta: - „Coborât-a, coborât, Domnul Sfânt pe acest pământ”.

În jurul bradului s-au adunat, ca într-o familie, oameni de bine, organizând un spectacol de binefacere. Au fost prezenți: episcopul Andrei Magieru, primarul și prefectul Aradului, celelalte notabilități ale Aradului, cu soțiile, ele fiind, de asemenea, membre ale *Femeilor Creștin-Ortodoxe*, în frunte cu președinta, Eleonora Popovici; sala a fost arhiplină.

Spicuim din program: corul studenților Academiei Teologice (dirijor Avacum Bulzan), corul Liceului de Fete (prof. Eugenia Papp), corul Liceului Moise Nicoară (prof. V. Mocanu), corul Liceului Comercial de Fete (prof. Lucia Ghergariu), corul Liceului industrial de fete (prof. Ana Stoica), corul Școlii Normale de băieți (prof. Ion Lipovan), corul Gimnaziului din Aradul-Nou (pr. I. Brândaș), corul Școlii de cântăreți bisericești (pr. I. Brândaș).³⁸¹

Fondurile ce s-au strâns au fost precum lumina și căldura soarelui pentru sufletele sărace în așteptarea Nașterii Pruncului Iisus. De data aceasta, cei implicați au fost raza din lumina lui Hristos pentru cei mai puțin norocoși. De sărbători, românii sunt acasă datorită dorului pentru Hristos.

³⁸¹ *Biserica și Școala* (Arad), anul LXV, 1941, nr. 52, 28 decembrie, p. 434.

Profund sensibil la sărăcia celor din jur, la întunericul care sălășluiește în noi, directorul Școlii primare nr. 15, din Arad, colectează fonduri pentru a împărți daruri copiilor nevoiași din cartierul Micalaca. D-na prof. Elena Gorgan a supravegheat întreaga activitate.

Toți erau cu gândul către lumina ce o vestește nașterea Pruncului Sfânt, ce unește realitatea cu veșnicia prin aprinderea candelăi din suflor. De aceea, se organizează și o serbare școlară, ce s-a desfășurat în sala de sport. S-a prezentat corul școlii cu minunatele colinde românești, fiindcă colindul „izvorât” din gură de copil este o cădelniță vie. Au fost conduși de prof. Elena Șiclovan. Împărțirea darurilor, supravegheată de prof. Demetria Balaban și Traian Godreanu. Directorul Școlii a felicitat cadrele didactice pentru implicare, pe copiii care au cântat și pe cei care au primit daruri.³⁸²

Dar acțiunea caritabilă a femeilor ortodoxe găsește și uși încuiate, în dosul cărora se adăpostesc averi mari, ridicate tot pe umerii celor oropsiți, săracii care muncesc zi de zi pe salarii de mizerie și o casă de copii.

Aceștia au sărbători triste, copiii sârmanilor, cu fețe livide, privesc vitrinele cu ochii umeziți de sfâșietoare dureri care le îngheță inima și sufletul.

De aceea, femeile creștin-ortodoxe, prin puținele mijloace de care dispun, caută cu osârdie să nu lase niciun copil cu ochii înlăcrimați chiar și-n aceste timpuri întunecate.

Doamne!

Cât de frumos este oricare copil îndurerat ce îți zâmbește Ție!

Continuând linia de ajutorare și slujire a aproapelui, după ce în Biserică s-a ținut slujbă pentru cinstirea *memoriei Eroilor*, preoții, credincioșii și ceilalți participanți s-au încolonat în procesiune spre cimitirul *Pomenirea*, unde odihnesc osemintele nenumăraților eroi. La procesiune au mai participat elevele din clasele primare și secundare conduse de învățătoarii Ioana Buțiu, Ana Vancea și Maria Cristea. Fiecare elev avea în mână un buchet de flori, elevii ucenici și muncitorii purtau jerbe și coroane din flori, însoțiți fiind de corul „Armonia”, autoritățile militare și civile. La cimitir, Episcopul Andrei Magieru și un număr impresionant de preoți au slujit o panahidă.

³⁸² Aradul, 1938, an V, nr. 22, sâmbătă 22 dec. p. 2

În numele Bisericii a ținut o cuvântare preotul Dumitru Tudor, urmat fiind de reprezentanții armatei și ai autorităților locale.

După terminarea cuvântărilor, procesiunea s-a întors în curtea Catedralei, cântând pe drum cântece religioase și patriotice. În curtea Catedralei, *Femeile Creștin-Ortodoxe* au oferit obișnuitul parastas de obște³⁸³.

În anul 1941, în ciuda războiului, la școala primară din Bujac a venit Moș Crăciun. Crăciunul este momentul când ne aducem aminte de El, și atunci zilele nu mai sunt la fel, fiindcă vestim că a venit Soarele Dreptății.

Doamna director, prof. Cornelia Stavri, a deschis serbarea prezentând asistenței activitatea școlii. Au urmat micuții școlari îmbrăcați în costume populare, care au prezentat datinile strămoșești. Așteptat cu nerăbdare, a venit „Moșul”, în persoana primarului, dr. prof. Emil Monția, care a îmbrăcat 12 dintre cei mai săraci copii. Pentru alți copii, „Moș” a fost ing. dir. Viorica Incicău, ajutoare având pe doamnele căpitan Elena Stavrie, Florica Varga și Marioara Măgurean. Toată manifestarea de Crăciun a stat sub oblăduirea gingașă a *Femeilor Creștin-Ortodoxe*, reprezentanta ei fiind aici Ana Cristea.³⁸⁴

Este emoționant cum ostașii Garnizoanei din Arad și-au făcut timp pentru copii. Conducerea Garnizoanei din Arad organizează o șezătoare națională-culturală în vara anului 1941. S-a început prin intonarea Imnului Regal și o serie de cântece ostășești, apoi soldații îmbracă costumul popular și prezintă o suită de jocuri oltenești. În partea a doua s-a prezentat o scurtă scenetă cu temă militară. Sumele colectate s-au vărsat în contul „Crucii Roșii” pentru copiii săraci și bolnavi. Au fost prezenți la eveniment episcopul Andrei Magieru, General Martin cu soția, pr. Caius Turicu, doamna Elena Goldiș (președinta femeilor creștin-ortodoxe), militari din garnizoană, delegații unității germane din Arad. Soțiile liderilor din Arad, care erau în strânsă colaborare cu Elena Goldiș, făceau tot posibilul pentru a împlânzi viața urbei în acele vremuri triste și a bucura ochisorii copiilor oropsiți³⁸⁵.

Tot armata este cea care aduce recunoaștere maximă muncii neobosite a femeilor creștine pe tărâmul filantropiei.

³⁸³ *Biserica și Școala* (Arad), anul LXIX, 1945, nr. 25, 17 iunie, p. 186.

³⁸⁴ *Frontul de Vest* (Arad), anul V, 1941, nr. 126, 1 ianuarie, p. 2.

³⁸⁵ *Frontul de Vest* (Arad), anul V, 1941, nr. 137, 1 iunie, p. 2.

*Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române, filiala Arad, a fost citată prin ordin de zi pe armată, pentru devotamentul cu care a ajutat Țara și oștirea, îngrijind pe răniți în spitalele ei. Este a treia oară citată în decursul celor două războaie de întregire națională, ceea ce înseamnă că merită în întregime titulatura ce o poartă*³⁸⁶.

Aceste exemple demonstrează credința și implicarea femeilor ortodoxe în propășirea culturală a poporului român, în răspândirea credinței ortodoxe și în ajutorarea celor aflați în nevoi. La aceste tot mai multe nevoi se alătură *Reuniunea Femeilor Creștin-Ortodoxe*, filiala Chisindia, ce se numea „Nicoleta”. Era condusă de doamnele înv. Florica Mihuțiu, înv. Eva Ruiu, prof. Elena Barna și înv. Sabina Cosma. Au deschis o cantină școlară pentru 55 de copii săraci, cărora le asigurau un prânz cald.

În aceste vremuri grele, în acest sat, femeile creștine și preotul formează un sprijin pentru sătenii neajutorați. Susținerea se face prin donații locale și din fondurile *Reuniunii femeilor creștine*.³⁸⁷

Viața urmează cursul. În 15 iunie 1941, la Moneasa se face deschiderea seriei concediilor de vară printr-o sfeștanie la care preotul și preoteasa au organizat și o sărbătoare a stațiunii, cu numeroși invitați.

Deschiderea se face cu oficierea Sfintei Liturghii. Slujba de sfeștanie a fost susținută de preotul paroh Lazăr Iașca și părintele Ioja, din Sebiș. Sărbătoarea a fost organizată de doamna preoteasă Aurica Iașca, doamna preoteasă Daniela Ioja, Olimpia Damian, Ioana Demetrescu-Odobescu, Maria Iancu, Adina Șodinca, doamne care făceau parte din filiala de la Sebiș a *Reuniunii Femeilor Creștin ortodoxe*.

Alături de dânsese erau soții, personalități din conducerea de la Moneasa, Dezna, Sebiș și un numeros public. Pentru zilele de 16 și 17 iunie, oaspeții au fost cazați la Hotelul Central al băilor. Grupul a vizitat stațiunea și împrejurimile, iar în ziua de 18 iunie s-au reîntors la Arad. A fost o sărbătoare de sfințire a Bisericii foarte reușită, organizată de femeile creștine.³⁸⁸

Doamna Elena Goldiș, președinta *Reuniunii Societății Femeilor Ortodoxe din Arad*, împreună cu 30 de doamne, cele mai active ale societății, au organizat în prag de sărbătoare a Crăciunului 1941, o serie de acțiuni în Arad și județ, din care prezentăm câteva.

³⁸⁶ *Biserica și Școala* (Arad), anul LXV, 1941, nr. 48, 30 noiembrie, p. 395.

³⁸⁷ *Drapelul* (Arad), anul VII, 1940, nr. 49, 16 decembrie, p. 4.

³⁸⁸ *Drapelul* (Arad), anul VIII, 1941, nr. 23, 23 iunie, p. 4.

Prima acțiune a constat în oferirea de daruri către ostașii și răniții din garnizoana Arad, cu ocazia sărbătorilor de iarnă. Pe lângă aceste inițiative 30 de doamne, încă multe alte membre ale societății sunt implicate în Arad și județ cu aceeași aplecare creștină de a aduce vestea bună a lui Hristos și prinosul material celor nevoiași.³⁸⁹

Prin urmare, în aceste zile ce merg spre sărbătoare, preteasa și preotul Nicolae Pop din Arad-Șega, au adunat lângă dâșii alți credincioși și credincioase, cum ar fi: Ana Pop, Elena Bolgovici, Iuliana Lucaci, Maria Covaci, Gheorghe Roman, Pavel Nădăban, Ilie Lingurar, Petru Lingurar, Aurora Pop, care au organizat o frumoasă serbare religioasă al cărei venit s-a îndreptat spre casieria *Reuniunii femeilor ortodoxe*, pentru diverse ajutoare în plină iarnă.

Dintre reprezentanții urbei prezenți la serbare, îi amintim pe Ana Birtolon, familia Traian Pop, familia av. Iosif Naghiu, familia prof. Nicolae Oprea, av. Mircea Mâncan, Eugenia Cicio-Pop și un numeros public.³⁹⁰

O altă frumoasă acțiune a avut loc la Lipova, o puternică filială a *Reuniunii*. Nu este de mirare, fiindcă președinta filialei este preteasa Aurica Saltoreanu, alături de dânsa este doamna notar Maria Todan, cu celelalte femei creștine afiliate și realizează o activitate pe teren social demnă de toată atenția. Împreună cu primarul Sever Ciucudean, care mereu le-a fost alături, au colectat pentru ajutorul de iarnă suma de 199.130 de lei.

Ajutorul s-a îndreptat către răniții și mutilații întorși de pe front, precum și către familiile foarte sărace din Lipova și satele mai depărtate. În Lipova, filiala femeilor creștin-ortodoxe muncește cu responsabilitate.³⁹¹

În toate ceasurile grele din viața noastră, Biserica stă dreaptă în fața evenimentelor ca o mamă alinătoare a durerilor și a inimilor zdrobite, ne călăuzește spre biruință și înălțare.

Așa și acum, cu ocazia misiunii religioase de la Chisindia pe care a organizat-o preotul paroh Ștefan Lungu, conducător al Școlii Duminicale, având-o alături pe preteasa Aurica, președinta filialei din Chisindia a *Femeilor Creștin Ortodoxe*. Printre cele care s-au ocupat de organizarea

³⁸⁹ *Credința* (Arad), anul III, 1942, nr. 744, 10 decembrie, p. 3-5.

³⁹⁰ *Credința* (Arad), anul III, 1942, nr. 744, 10 decembrie, p. 3-5

³⁹¹ *Credința* (Arad), anul III, 1942, nr. 744, 10 decembrie, pp. 3-5

acțiunilor laice se aflau: Aglaia Crișovan, soția notarului, Ana Todea, soția primarului și alte soții ale fruntașilor din sat. Din Arad, au venit doamnele prof. Mândruță Cornea, Maria Tudor și înv. Maria Trif, prof. Nicolae Nicolescu, av. Gheorghe Bălănescu. S-au ținut conferințe, s-a oficiat o căsătorie și un botez.

Toate sumele colectate s-au depus în fondul Eparhiei Arad, pentru ajutorarea săracilor.³⁹²

De asemenea, sub acest auspiciu de ajutorare, prefectul Aradului, Generalul Banciu Sabin, a depus suma de 884.000 de lei din bugetul județului, pentru finisarea lucrărilor la Biserica din Milova. De aceea, doamna preteasă și pr. prof. dr. Gheorghe Popovici au dăruit pentru Catedrala din Arad o icoană a Maicii Domnului, întru amintirea fiului Radu, răpus în război.³⁹³

La sfințirea unei Biserici se află în primul rând preoții, ajutați în această muncă de doamnele preotese, de fruntașe ale satului și din împrejurimi. Cu prilejul sfințirii Bisericii din Moneasa, preotul Lazăr Ioja este foarte bucuros și aduce laudă lui Dumnezeu fiindcă a văzut Biserica terminată și a venit ziua târnosirii, având invitați preoți din satele învecinate: pr. Sabin Giurgiu, din Buhani, pr. Anton Grecu, din Donceni, pr. Ioan Bodea, din Dezna, pr. Aurel Ioja, din Rănușa, pr. Marcel Marcu, din Minead și alții. Din partea Eparhiei Aradului, au participat pr. Caius Turicu și Ștefan Lungu.

Dintre donatori, amintim: dr. Ion Pop, din Sebiș, ing. Gheorghe Călinescu, directorul Ilie Minulescu, din Dezna, Condea P., primarul din Moneasa. Au donat și doamnele membre ale *Reuniunii Femeilor Creștine din Arad*, prof. Maria Ardelean, Maria Suci, soția notarului - Iulia Dehelean, soția primarului - Gabriela Condea, alte fruntașe și gospodine ale satelor înconjurătoare.

Pentru serbarea laică a fost invitat corul mixt din Buteni și elevii școlilor apropiate, prezentând alese și bine pregătite momente artistice.³⁹⁴

În altă ordine de idei, am vrea să subliniem aportul adus de copiii de la Școala primară nr. 17, din Arad, conduși de inimoasa directoare Ana Mihalache, care, de când se află la conducerea școlii, cu muncă sisifică, a reușit ca limba română să fie vorbită fluent în școală. Această muncă a

³⁹² *Biserica și Școala* (Arad), anul LXV, 1942, nr. 36, 6 septembrie, p. 296.

³⁹³ *Biserica și Școala* (Arad), anul LXV, 1942, nr. 36, 6 septembrie, p. 297.

³⁹⁴ *Biserica și Școala* (Arad), anul LXV, 1942, nr. 44, 2 noiembrie, p. 362.

dânsei a început încă din anul 1928, când, cu toate greutățile, a reușit să înființeze o bibliotecă școlară, o cantină pentru elevele sărace ale școlii, iar pentru a ține copiii cât mai aproape de școală, organizează „Școala de Vară”, în 1931 și în 1932.

Directoarea Ana Mihalache reușește să ridice o capelă în curtea școlii, în amintirea eroilor căzuți în război. Toate acestea s-au putut face fiindcă a adus lângă dânsa oameni de bine, iar fondurile au provenit din spectacolele copiilor care au primit – dar au și dăruit – din puținul lor pentru „Darul Ostașului”, „Crucea Roșie”, pentru răniții de pe front, ca și pentru copiii mai săraci decât ei. În toate aceste activități, au fost conduși printr-o muncă neobosită de prof. Ana Mihalache, Maria Goia, Maria Tudor, preoteasa înv. Ana Ionescu.³⁹⁵

Toate se împlinesc când faptele pământului cu ale cerului merg împreună, pentru ca puiul de om să crească frumos.

Și pentru aceasta mergem în pelerinaje, ca să căutăm momente de reculegeri sfinte și gânduri pioase în pridvoarele mănăstirilor, întărite cu puterea rugăciunilor și a postului, închinare pioasă la sfintele icoane sau moaște, smeriți cerem ajutorul lui Dumnezeu cu rugăciune stăruitoare, cum zicea Apostolul „Neîncetat vă rugați” (I Tesaloniceni 5, 17).

Și în anul 1943, ca și în cei de până atunci, la hramul Mănăstirii Hodoș-Bodrog, pe lângă călugării mănăstirii, au fost invitați și alți preoți. Implicare directă au avut *Femeile Creștin-Ortodoxe din Arad*, în frunte cu doamna dr. Maria Botiș, primarul Lazăr, cu soția Otilia, doamna Maria Lușșa, profesori și elevi de la Școala Duminicală, conduși de prof. Ana Mihalache, „Crucea Roșie” fiind reprezentată de doamna prof. dir. Tulia Bogdan.

Un foarte însemnat număr de credincioși au venit de pretutindeni: Timișoara, Sâmbăteni, Păuliș și alte sate învecinate. Lucrând împreună, rugăciunea este comună, glasurile preoților se împletesc cu ale credincioșilor, într-o comuniune către Dumnezeu. De aceea sunt mărețe pelerinajele. Dintre preoții care au slujit, i-aș aminti pe: Caius Turicu, Ion Nicoară, Ilarion. V. Felea, T. Herbei, Aurel Goia, V. Șangu, Gheorghe Lițiu, însoțiți fiind de cuvioasele preotese și călugărițele care au luat parte la organizarea pelerinajului.³⁹⁶

³⁹⁵ *Biserica și Școala* (Arad), anul LXV, 1942, nr. 44, 2 noiembrie, p. 363.

³⁹⁶ *Biserica și Școala* (Arad), anul LXVII, 1943, nr. 33, 15 august, pp. 271-272.

În aceste vremuri grele pentru țară, credincioșii simțeau nevoia, mai mult ca oricând, să se adune în comuniune și truda tuturor să fie dăruită lui Dumnezeu.

Biserica nu a fost și nu este o spectatoare pasivă la viața neamului, ci plânge și se bucură cu el. Așa s-a întâmplat și în „Duminica Ortodoxiei” din anul 1945, când credincioșii, cu mic cu mare, s-au adunat în casa lui Hristos spre a-L preamări pe Dumnezeu, alături de ierarhi, cu gândul la cei mai oropsiți dintre noi.

De aceea, în biserica-catedrală, Sfânta Liturghie a fost slujită de episcopul Andrei Magieru, înconjurat de un sobor de 12 preoți, iar răspunsurile la slujbă au fost date de corul „Armonia”. Predica a rostit-o protopopul Florea Codreanu. De față au fost notabilitățile Aradului și femei creștin-ortodoxe.

În după amiaza aceleiași zile, la Palatul Cultural s-a desfășurat o frumoasă serbare religioasă. Din nou, de față au fost prezenți: episcopul Andrei Magieru, prefectul Gheorghe Voștineanu, primarul Ioan Pălincaș, doamnele profesoare Ana Mihuțiu, Maria Băla, Eugenia Radu și Ioana Lupaș – reprezentante ale *Femeilor Creștin-Ortodoxe*.

În deschidere, pr. prof. Petre Deheleanu a conferențiat despre „Orientarea noastră”, apoi au urmat cântări religioase prezentate de corul „Armonia”, dirijat de A. Șerban și cântece patriotice susținute de corul Armatei, condus de locotenentul Ioan Botto. A mai fost prezent corul Școlii Normale, condus de prof. Octavian Lipovan. Au fost pe scenă și elevele de la Școala de fete, îndrumate de prof. Ana Iovin, care au recitat poezii religioase.³⁹⁷

Mântuitorul a spus: „Cerul și pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece”. (Matei 24, 35) Pentru cuvintele Lui s-au adunat credincioșii, ca cinstind această zi, să își aducă aminte de cei mai defavorizați și spre a-i ajuta. Da, creștinul a ajutat chiar și în aceste vremuri grele de după război.

Spiritul dominant în Ortodoxie este „iubirea”, care înseamnă credință și nădejde în Dumnezeu. De aceea i s-a dat o fărâmă din Dumnezeu, sufletul, cu toate frumusețile lui.

Credem că așa au gândit cei doi preoți din parohia Macea, când au organizat misiuni religioase pentru credincioși în toată perioada postu-

³⁹⁷ *Biserica și Școala* (Arad), anul LXIX, 1945, nr. 14, 2 aprilie, p. 103.

lui Sfințelor Paști, cu scopul de a întări pe credincioși în dreapta credință și a mângâia inimile rănite de pierderea celor dragi în război.

Programul începea sâmbăta după amiaza și ținea până duminică, după vecernie. Se țineau slujbe în sobor cu mai mulți preoți, privegheau, se făceau cuminecări, predici și conferințe, ședințe ale Școlii de Duminică, vizite în sat la cei nevoiași. Printre alții, au conferențiat preoții: Ilarion V. Felea, Petre Deheleanu, Florea Codreanu.

La îndemnul preoteselor, avându-le alături pe *Femeile Creștin-Ortodoxe*, preoții din Macea au oficiat 156 de cununii religioase, scoțând aceste familii din concubinaj. S-au evidențiat prin râvnă prof. Ana Mărcuș, dr. Sabina Stana, Eugenia Radu.³⁹⁸

Și cine mai știe numele și numărul credincioaselor de la picioarele Mântuitorului, care păzeau legea Lui cu gândul la cei dragi care nu mai sunt. Dar, acțiunea caritabilă a femeilor ortodoxe găsește uși încuiate, acesta nefiind un impediment în calea acțiunilor, ele continuând cu stoicism întru ajutorarea celor în suferință.

În concluzie, acesta este un capitol în care se dezvăluie lucrarea continuă și acerbă a femeilor creștin-ortodoxe într-un paletar complex de informații; munca desfășurată înaintea războiului, în timpul războiului și mai ales după terminarea războiului, căutând să „îndulcească” greutățile celor din jur.

5.9. Chipuri de femei ortodoxe din părțile Aradului

Deși ne-am întâlnit cu numele lor pe parcursul evenimentelor la care au participat și pe care am încercat în sinteză să le prezentăm, redăm câteva caracteristici biografice ale unora dintre femeile ortodoxe din părțile Aradului. Pe raza Episcopiei Aradului consemnăm câteva nume mai sonore prin activitățile întreprinse în slujirea lui Dumnezeu și a semenilor. Sigur, sunt mult mai multe, despre care poate nu știm nimic, și poate cu atât mai merituoase. Dar acțiunile lor social-filantropice au rămas în hrisoavele acestui vest de țară.

Familia Arsici este cea care a donat casa pentru Preparandie.

Jupâneasa Stanca, soția lui Sava Arsici, arată un interes deosebit pentru copiii iubitori de carte. Doamna Stanca Arsici este prima femeie

³⁹⁸ „Misiuni religioase la Macea”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul LXIX, 1946, nr. 17, 21 aprilie, p. 132.

poetă de origine sârbă, un motiv în plus de a fi aproape de copii; de aceea, vine în ajutorul școlii, înzestrând două clase cu tablă de scris și scaune, pe cheltuială proprie.

Elena Ghiba Birta este o protectoare a tineretului studios de naționalitate greacă sau română, dar care era în imposibilitate de a suporta cheltuielile școlarizării. În consecință, a constituit o fundație cu un fond de 48.000 de florini. În felul acesta, a dat posibilitatea tineretului studios ca, împotriva vitregiei sorții, să se ridice prin cultură.

La sfatul avocatului Ioan Popovici, prin testament, a ajutat mai multe așezăminte bisericesti ortodoxe, dar și greco-catolice, casa săracilor din Arad, plănuiind și un spital ce urma a fi construit.

Ultimele gânduri: „Îl rog pe bunul Dumnezeu să dea binecuvântarea Sa pentru cele legate de mine, iar tineretul ce se va dezvolta prin studiu datorită fundației mele să devină cetățean folositor acestei țări, iar pentru mine să păstreze o amintire”.

Președintele fundației era episcopul Aradului, primul fiind Procopie Ivașcovici, apoi Ioan Mețianu și ceilalți ierarhi arădeni.

În cinstea ei, fosta școală de fete a devenit liceul care azi îi poartă numele și o fundație. Printre elevii merituoși care s-au bucurat de beneficiile fundației, amintim pe: Roman Ciorogariu (director al Preparandiei), Marius Sturza (medic la Viena), George Alexici (profesor la Academia din Budapesta) și lista ar putea continua, fiindcă sunt nume în neuitare.³⁹⁹

Familia Sina⁴⁰⁰ era originară dintr-o comună aromânească numită Vlaho-Clisura.

Simeon Gheorghe Sina (1810-1876) este fiul lui Gheorghe Simeon Sina și al Ecaterinei Derra. A luat parte activă la opera de reorganizare economică și financiară a regiunilor în care a trăit. De aceea îl găsim implicat în Principatele Române. Deducem aceasta după scrisoarea adresată domnitorului Alexandru Ioan Cuza, în care își exprimă dorința de a investi noi capitaluri în diferite întreprinderi. Cuza îi răspunde, regre-

³⁹⁹ A se vedea pe larg Dan Roman, „Trei portrete de mari binefăcătoare de pe meleagurile arădene: Margareta Bibics, Elena Ghiba Birta și Antonia Szögyény-Bohus”, în *Administrație românească arădeană. Studii și comunicări*, vol. IV, coord. Doru Sinaci și Emil Arbonie, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2012, pp. 71-83.

⁴⁰⁰ Neagu Djuvara, *Aromânii. Istorie. Limbă. Destin*, București, Edit. Humanitas, 2012, p. 140.

tând faptul de a nu se fi putut întâlni și speră că venind în țară se va convinge de profitabilitatea investițiilor românești⁴⁰¹. Aceste repetate vizite în Principate îi facilitează întâlnirea cu Efigenia, viitoarea soție.

După timpul necesar cunoașterii, căsătoria are loc pe 10 ianuarie 1835. Efigenia (n. 2 iulie 1815 – d. 21 decembrie 1889), fiica lui Constantin Emanoil Ghica, a fost de religie greco-ortodoxă. Simeon Gheorghe Sina a fost binecuvântat în această căsătorie cu o femeie, la fel ca și el, generoasă, aplecată spre ajutorarea celor în nevoi. Chiar dacă nu era în față (cutumele vremii nu permiteau), a fost mereu alături de soț, fiindu-i recunoscut aportul în numeroasele acțiuni filantropice.⁴⁰²

Simeon a avut norocul să se nască într-o familie bogată și nobilă, de aceea a dezvoltat afaceri bancare și industriale, multiplicându-și veniturile. Acesta este încă un motiv pentru care le-a fost posibil să fie o familie de mecenaji.

Familia Sina a fost o protectoare a artiștilor, pictorilor, scriitorilor și sculptorilor, dar soția Efigenia se ocupa și de oamenii săraci sau cu probleme financiare. Simeon a contribuit la susținerea și afirmarea mișcării culturale românești din Austria, în aceeași măsură – dacă nu mai mult – la susținerea acțiunilor Bisericii Ortodoxe din țările prin care treceau.

În Arad, un loc deosebit de important îl ocupă implicarea sa în construirea Catedralei Ortodoxe Române cu hramul „Sfântul Ioan Botezătorul” între anii 1862-1865, lucrările fiind conduse de arhitectul Czigler Antal, iar principalii sponsori fiind familia Mocioni și cea a bancherului Gheorghe Sina, de la Viena. Pentru aceasta, ca și pentru multe alte acte de filantropie către orașul Arad, comunitatea arădeană îi decernează titlul de „cetățean de onoare” al Aradului.⁴⁰³

Pe de altă parte, în anul 1882, episcopul Aradului, Ioan Mețianu, cunoscând aplecarea familiei Sina pentru filantropie și faptul că și soția îl secunda, a recurs la mărinimia baronesei Efigenia Sina din Viena (văduvă la acea dată), sugerându-i a dona Diecezei o parte din intravilanul deținut din Arad pentru construirea unei clădiri noi a Institutul Teologic-

⁴⁰¹ Neagu Djuvara, *Aromânii. Istorie. Limbă. Destin*, p. 141.

⁴⁰² Maria Berényi, „Activitatea filantropică a familiilor macedoromâne: Sina și Dumba”, în *SIMPOZION – comunicările celui de al XXV-lea simpozion al cercetătorilor români din Ungaria (Giula, 21–22 noiembrie 2015)*, Giula, 2016, p. 8.

⁴⁰³ Maria Berényi, „Activitatea filantropică a familiilor macedoromâne: Sina și Dumba”, p. 8

Pedagogic. Doamna baroneasă răspunde: „*Inspirată de pietate și condusă de dorința sinceră de a contribui la învățătura adevăratei morale creștine, vin în ajutorul diecezei greco-orientale a Aradului cu intravilanul nr. 143 sub Nr. A+3 Nr. top. 1204, liber de orice sarcină. Dorința mea este ca nicio dată să nu se întrebuițeze în alt scop, decât pentru zidirea și susținerea seminarului pentru creșterea preoților a învățătorilor. Această cerere a fost dezbătută și aprobată în ședința sinodală din 27 aprilie 1883. Viena, în 8/20 noiembrie 1883.*”⁴⁰⁴

Clădirea a fost construită până în anul 1885, iar din anul școlar 1885-1886 institutul a funcționat în noua clădire.⁴⁰⁵

Aradul a beneficiat din plin de generozitatea familiei Sina.

Emilia Ciorogariu a fost mama viitorului episcop Roman Ciorogariu. A absolvit Preparandia în 1879 și a predat la școala de fete din Pecica. Încă din 1880, era implicată într-o serie de demersuri pentru ridicarea unei școli de fete la Pecica.⁴⁰⁶

Emilia Ciorogariu este sora preotesei din Șiclău. Potrivit contemporanilor, a stat cu cinste alături de Teodor Ciontea și Augustin Hamsea. A făcut parte, alături de tatăl și fratele Romulus, din „Asociația Națională pentru Cultura Poporului Român din Arad”. **Maria Doboș** (o bună prietenă a Emiliei), născută Lucaci, din Arad, absolventă și ea a Preparandiei arădene, preia postul de învățătoare la Șiria de la Emilia Ciorogariu.

Prinzând gustul culturii, având și talent, câteva din absolventele Preparandiei și ale Școlii Civile de fete se vor ridica mai sus decât învățătoare. De exemplu: fiicele lui Ioan Popovici Desseanu – *Livia* și *Octavia* – de asemenea, prietena lor din Pecica, *Hermina Ciorogariu*, au devenit profesoare; *Constanța Hodoș* – scriitoare; mezzosoprana *Lia Pop* sau prim-solista Filarmonicii din Arad – frumoasa *Dora Lepa*. *Octavia Desseanu* și *Hermina Ciorogariu* și-au terminat studiile obținând o bursă de la Consistoriul din Arad și de la Fundația Elena Ghiba Birta.⁴⁰⁷ Văzându-le dedicate studiului,

⁴⁰⁴ *Biserica și Școala* (Arad), anul VII, 1883, nr. 49, 4/16 decembrie, p. 1.

⁴⁰⁵ Maria Berényi, „Activitatea filantropică a familiilor macedoromâne: Sina și Dumba”, p. 8.

⁴⁰⁶ Maria A. Pantea, „Fondurile și fundațiile din Protopopiatul Aradului la începutul secolului al XX-lea”, în *Istorie, cultură și societate: volum omagial dedicat istoricului Stelean Ioan Boia*, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2014, p. 134.

⁴⁰⁷ Elena Ghiba Birta și-a adus contribuția în favoarea propășirii spirituale a neamului. Și-a înscris numele în eternitate prin sprijinul oferit tinerilor studioși de religie or-

Episcopul Iosif Goldiș le-a trimis pentru specializare la „Pedagogicul budapestan”. Murind episcopul, nu au mai putut urma cursurile din Anglia și Franța pentru desăvârșire. Cu toate acestea, în urma calificării budapestane, au obținut dreptul de a activa ca profesoare. *Octavia Desseanu*, căsătorită *Ciuhandu*, a fost numită directoarea Școlii de fete, iar *Hermi-na Ciorogariu*, căsătorită *Arjoca*, a fost numită directoarea Internatului. Amândouă au reușit să câștige încrederea părinților și să aducă pe linia de plutire cele două instituții. În acei ani, mai activau în școală profesoarele Elena Pipoș, Georgiana Papp (căsătorită cu Moise Popovici), Hortensia Bogdan, Volumnia Baltă, Letiția Dumitrescu și învățătoarele Mili Coșa, Valeria Lazăr, Mili Moise și Elena Stoicu⁴⁰⁸.

Hermi-na Popovici Desseanu – fiică a protopopului Ioan Rațiu din Arad, care era nepot de frate al lui Gherasim Raț, episcop al Aradului (1835-1850). A primit o educație aleasă cu o solidă cultură moral-religioasă⁴⁰⁹.

Se căsătorește cu avocatul Ioan Popovici Desseanu, în 6 mai 1865. Nași de cununie au fost prefectul județului – Gheorghe Popa și primarul Aradului – Sigismund Popoviciu.

Împreună au avut patru copii: Adrian – protopop de Vașcău, Aurelia – căsătorită cu preotul Iancu Ștefănuț, Livia – măritată Gașpar, directoare de școală primară în Arad și Octavia – măritată Ciuhandu, profesoară la școala de fete „Elena Ghiba Birta”, din Arad.⁴¹⁰

Avocatul Ioan Popovici Desseanu se numără printre fondatorii „Asociațiunii naționale a poporului român”. În statut era scris: „Peste tot e cultura națională a poporului român”, prin citire și conversare – fără aderare la disputele politice.

Ion Rusu Șirianu scria, în *Tribuna Poporului*, că această asociație arădeană este „un protest contra tuturor tendințelor de maghiarizare și

todoxă, aflați în imposibilitatea de a suporta cheltuielile pentru instrucție. Fundația a fost înființată la 2 iunie 1863 la Arad, primul președinte fiind episcopul Procopie Ivașcovici. Dintre „stipendiștii” săi îi amintim pe Roman Ciorogariu, Marius Sturza, George Alexici, Isidor Bodea, Ioan Petran și alții. (Dan Roman, *Oameni de seamă ai Aradului*, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2011, p. 31).

⁴⁰⁸ *Caietele Herminei*, p. 27.

⁴⁰⁹ *Biserica și Școala* (Arad), anul XIII, 1889, nr. 4, 22 ianuarie / 3 februarie, p. 3.

⁴¹⁰ Eduard I. Găvănescu, *Ioan Popovici-Desseanu. Viața și activitatea sa*, Arad, Tipografia Diecezana, 1932, p. 32.

este o vie dovadă că Românii cu nici un preț nu vor să renunțe la luptă pentru limba și legea strămoșească”.⁴¹¹

Și tot Ioan Popovici Desseanu a mai luat parte, alături de Vicențiu Babeș și Iosif Goldiș, la elaborarea primei reviste religioase ortodoxe la Arad, numită *Speranția*, apărută de la 1 februarie 1869 până la sfârșitul anului, dar care reapare în 1871, cu titlul transformat în *Lumina*.

După părerea lui Ioan Popovici Desseanu, Aradul trebuia să devină centrul cultural al întregii regiuni de vest a Transilvaniei, aici, în coastele maghiarismului, deoarece Transilvania fusese încorporată Ungariei prin silnicie, în 1867.⁴¹²

Știm, din cronica vremii, că avocatul Ioan Popovici Desseanu este primul care a folosit în practica avocaturii limba română, ca limbă oficială, depunând eforturi susținute pentru folosirea acesteia în întreg comitatul. Fiind educați în spiritul dragostei de țară, putem înțelege ușor deplina compatibilitate dintre Hermina și Ioan. Încă din copilărie, din familie, Hermina a fost profund implicată în activități social-filantropice, astfel că nu i-a fost greu să le dezvolte, alături de soț.

Găsește ocrotire și sprijin în episcopul Ioan Mețianu și în 31 ianuarie 1884 ia ființă prima organizație feminină din această parte de țară, sub denumirea *Reuniunea Femeilor Române din Arad* și împrejurimi, a cărei președintă fondatoare era Hermina Popovici Desseanu.

Viața i s-a împlinit prin înființarea acestei *Reuniuni*, dăruirea totală s-a evidențiat prin obiectivele statutare, cu accent pe educația neamului românesc prin femeie, în acest colț vestic de țară. A depus multă stăruință să înființeze școala de fete, să fie „confesională” și sub patronajul Bisericii. Din păcate, a condus Reuniunea doar doi ani, fiindcă în urma unei scurte suferințe, fulgerător, trece în lumea celor fără de doruri pământene. În pânegiricul ținut de arhimandritul Augustin Hamsea, se sublinia frumusețea calităților morale, amintind cuvintele dânzei, care erau mereu repetate copiilor: „să fii bun și ascultător, să trăiești în legea lui Dumnezeu”. Prin purtările, maniera și felul de a fi, a fost un real sprijin pentru familie.

Activitățile *Reuniunii* se amână până după viitoarele alegeri, acțiunile stringente fiind coordonate de vicepreședinta Aurelia Beleş.⁴¹³

⁴¹¹ *Tribuna Poporului* (Arad), 1897, an 1, nr. 155, 21 iulie, p. 1.

⁴¹² *Tribuna Poporului* (Arad), 1897, an 1, nr. 155, 21 iulie, p. 1.

⁴¹³ *Biserica și Școala* (Arad), anul XIII, 1889, nr. 4, 22 ianuarie / 3 februarie, p. 3.

În concluzie, Hermina Popovici Desseanu a jucat un rol activ în mișcarea românească a acestui oraș, prin sprijinirea și a altor organizații de femei care se implicau în educarea fiicelor de români sau pe tărâm cultural. Alături de soțul său, a luptat ca să creeze neamului românesc o soartă mai bună, prin ridicarea de școli alături de Biserica românească. Activitatea depusă de Hermina Popovici Desseanu reprezintă o frumoasă pildă de iubire a gliei strămoșești, în istoria acestui oraș și în împrejurimi.

Aducem o pioasă amintire președintei-fondator a *Reuniunii Femeilor Române din Arad și împrejurimi*.

Adriana Ispravnic, un alt chip luminos al femeilor ortodoxe. Avocatul Sever Ispravnic a făcut parte din Consiliul Dirigent, alături de dr. Teodor Papp și dr. Cristina, însărcinat cu organizarea primirii trupelor române din 17 mai 1919, la intrarea în Curtici. La întrebarea colonelului Pirici „cine răspunde de invitația făcută”, avocatul dr. Sever Ispravnic a răspuns că ia răspunderea asupra sa. De la balconul casei sale, ca și din celelalte balcoane, cădea o ploaie de flori asupra soldaților ce defilau de la gară, de-a lungul străzii. Fiind profund patriot, a căutat să-și întemeieze o familie cu o fată ce provenea și era educată în aceleași principii. Și a găsit-o pe Adriana, dintr-o familie iubitoare de neam și patrie – Codreanu.

Adriana Ispravnic s-a născut la 14 aprilie 1876 în Șiclău, jud. Arad, și a decedat la 24 iulie 1963, în Arad. A urmat cursurile la Școala civilă de fete din Sibiu, unde i s-a inoculat ideea de a păstra tradiția familială în virtutea ideilor creștine, să-și învețe copiii a se bizui doar pe Dumnezeu și pe ei înșiși.

A fost membră a *Reuniunii femeilor române din Arad*, pe care a reprezentat-o la Marea Unire din 1918, cât și membră a unor asociații de binefacere pentru ajutorarea copiilor orfani și a săracilor.

Începând cu 1930, a fost președinta filialei Arad a „Asociației pentru emanciparea civilă și politică a femeii române”.

Casa familiei Ispravnic era deschisă pentru toți cei ce soseau de pe alte meleaguri și căutau un loc de afirmare, fiindcă impunea, prin atmosfera sa patriarhală. Ca o dovadă peremptorie, în ea trăiau trei generații, cu iubire între copii și părinți – familia Ispravnic ținea la neamul său mai presus de toate.⁴¹⁴

⁴¹⁴ *Caietele Herminei*, p. 46, 170.

Se spune că lumea este atâta până unde ajunge iubirea; și viața lor a fost o iubire dăruită cu amândouă mâinile pentru ei, pentru neamul lor și pentru țară, care a cuprins totul.

Elena Goldiș – S-a născut în anul 1882 și a decedat în 1963, la Arad. A fost învățătoare în comuna Șeitin, jud. Arad, apoi a activat ca profesoară la Școala confesională de fete din Arad. A fost soția omului politic Vasile Goldiș. Pentru o perioadă a fost și președintă a *Reuniunii Femeilor Creștin-Ortodoxe*. A fost deputat în Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, organ reprezentativ al „tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească” cel care a adoptat hotărârea privind Unirea Transilvaniei cu România, la 1 decembrie 1918, delegată a *Reuniunii femeilor române din Arad*. Preotul Ilarion V. Felea îi cere ajutorul pentru terminarea construcției Bisericii din parohia Șega, în anul 1933. Din poziția sa, răspunde cu multă competență, cerând insistent ajutor forurilor locale, se adresează chiar și Ministerului Instrucțiunilor Cultelor și donatorilor, reușind să vadă biserica terminată și înzestrată în interior cu obiectele de cult necesare ofierii Sfintei Liturghii. Pe de altă parte s-a implicat mai ales în dezvoltarea procesului de învățământ arădean⁴¹⁵.

Câtă împăcare pot simți cei care își dau mâna pentru cinstirea casei lui Hristos, când o văd gata pentru Sfânta Liturghie!

Maria Botiș Ciobanu s-a născut în 16 august 1866 în Abrud, din părinții Vasile Cioban și Iustina Gritta. Provenea dint-o familie cu vechi tradiții în lupta pentru emanciparea națională și socială a românilor ardeleni. A urmat cursurile Școlii primare din Roșia Montană, Școala civilă de fete din Sibiu și Școala Normală de Stat din Budapesta, obținând în 1891 diploma de „maestră de Limba română”. Începe ca profesor particular, apoi la școlile confesionale din Bârgău și Prundul Bârgăului. Tot în această perioadă se implică în activități sociale, înființând în 1895 și la Roșia Montană o filială a *Reuniunii Femeilor Române*. Între 1896-1900 o găsim la Sibiu, unde predă mai multe discipline cu caracter aplicativ la Școala civilă de fete cu internat. Din 1900 funcționează la Arad ca profesoară și directoare a Internatului Confesional Român de fete din Arad.⁴¹⁶

⁴¹⁵ Wikipedia, enciclopedia liberă (Arad, 17.09.2023.)

⁴¹⁶ *Biserica și Școala*, „La internatul de fete” Arad, 1900, an XXIV, nr. 34, p. 311.

În 1901 se căsătorește la Roșia Montană cu Teodor Botiș, profesor la Seminarul ortodox din Arad, și se mută în Arad. Au avut trei copii: Aurel, Emil și Virgil.⁴¹⁷

Având o susținută viață de familie, părăsește definitiv învățământul, dedicându-se exclusiv educării copiilor, publicisticii și muncii sociale alături de soț.

Deoarece prin Statutul Crucii Roșii, adoptat în 1876, femeile nu puteau face parte din conducerea Societății, în 1906 s-au pus bazele „Societății de Cruce Roșie a doamnelor din România”, prima președintă fiind Irina Câmpineanu. Cu această ocazie, Regina Maria - sub al cărei patronaj se afla Crucea Roșie Română - a dat următorul mesaj: „Crucea Roșie, nădejdea tuturor în timp de pace, ca și în timp de război, nu trebuie să piară. Cu toții, de la mic la mare, să o sprijinim cu evlavie, cu însuflețire, cu nesfârșită dragoste.”⁴¹⁸

În timpul Primului Război Mondial, Maria Botiș Ciobanu desfășoară o rodnică activitate umanitară și patriotică. Devine infirmieră voluntară și membră a comitetului local al societății de „Cruce Roșie”. O găsim printre conducătorii Spitalului Militar din Arad și ai Spitalului „Industria Fierului” din Arad. Pentru activitatea jertfelnică este răsplătită cu ordinul comemorativ al „Crucii Roșii” austro-ungare „Patria ac Humanitati”, ordinul românesc „Meritul sanitar” - clasa I și distincția belgiană „Medaille d’Or de la Croix Rouge Belge”. După Marea Unire se dedică în continuare muncii susținute în activitățile obștești și este aleasă prima președintă a *Crucii Roșii* - filiala Arad.⁴¹⁹

Pe lângă cerbicia cu care lucra pentru a insufla tinerelor fete *drag și iubire față de religie, limba română și neam*, Maria Botiș Ciobanu a dus cu izbândă lupta de înființare la Săvârșin a unei școli primare pentru copiii fără familie, care va fi desființată în 1948, la instaurarea comunismului.

Cu credință în ajutorul lui Dumnezeu și cu larga participare și încurajare a doamnelor din comitet, ea reușește să înființeze un sediu al *Crucii*

⁴¹⁷ Florin Dobrei & Sebastian Dragoș Bunghez, „Preotul profesor Teodor Botiș (1873-1940). O viață în slujba Bisericii, a învățământului teologic și a neamului Românesc”, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2022, p. 41-43.

⁴¹⁸ Eveniment Istoric, „Articole online” „Începuturile Crucii Roșii din România și mesajul Reginei Maria din 1915” <https://crucearosiromana.ro>.

⁴¹⁹ Eveniment Istoric, „Articole online” „Începuturile Crucii Roșii din România și mesajul Reginei Maria din 1915”, p. 243.

Roșii în Arad, iar la sfințirea localului din ziua de 23 octombrie 1934, episcopul Andrei Magieru a ținut o cuvântare, arătând „marea importanță a activității acestei societăți și mulțumind doamnei președintă Maria Botiș Ciobanu pentru râvna și munca neobosită pusă în serviciul acestei societăți.”⁴²⁰

Mai înființează școli primare pentru copiii vagabonzi și cerșetori din Arad, unice în România acelor ani, școli pe care le conduce în mod direct. Susținerea acestor școli se făcea prin ajutorul Eparhiei Ortodoxe din Arad, din veniturile serbărilor populare organizate la Săvârșin și Arad, precum și din alte contribuții ale celor care ajutau astfel de instituții.⁴²¹

Sub auspiciile societății caritabile ale „Crucii Roșii”, Maria Botiș Ciobanu înființează o școală pentru nevătători.

Pe lângă munca de conducere a școlilor pe care le-a înființat, Maria Botiș Ciobanu desfășoară o intensă activitate literară, colaborând la o serie de reviste și ziare (*Familia, Revista ilustrată, Telegraful român, Convorbiri literare* etc.) cu povestiri și versuri originale. Pe plan literar, este socotită una dintre primele scriitoare românce din Ardeal, fiind aleasă încă din 1900 ca membră a „Societății scriitorilor români”. De asemenea, a fost membră a *Reuniunii Femeilor române din Arad și provincie*, calitate care a îndreptățit-o să participe, alături de vicepreședinta Reuniunii, Iustina Șerban, la congresul „Uniunii Femeilor Române” ținut la Sibiu, la 8 și 9 iunie 1914.⁴²²

Are o frumoasă prietenie și colaborare cu Elena Goldiș și poeta Ecaterina Pitiș.⁴²³

După moartea soțului, în anul 1938, Maria Botiș Ciobanu se stabilește în Oradea (la fiul cel mic), unde va deceda, la 24 noiembrie 1950, fiind înhumată alături de soț în cavoul familiei din cimitirul „Eternitatea”, din Arad.

Concluzionăm că Maria Botiș Ciobanu a fost un om de o aleasă ținută etică și morală, ea însăși fiind crescută și educată cu solide prin-

⁴²⁰ Biserica și Școala, „Căminul „Crucii Roșii”, Arad, 1934, an LVIII, nr 44, p. 4-5.

⁴²¹ Biserica și Școala, „Căminul „Crucii Roșii”, Arad, 1934, an LVIII, nr 44, p. p.7.

⁴²² Biserica și Școala, „Adunarea generală a „Reuniunii Femeilor Române din Arad și provincie”, Arad, 1915, an XXXIX, nr 7, p. 48.

⁴²³ În *Revista Fundația culturală „Roșia Montană”*, pp. 10-12. Ing. Aurel Sîntimbrea sublinia că iubirea de neam și țară, de trecutul cultural-istoric l-au îndemnat să scrie aceste rânduri despre Maria Botiș Ciobanu.

cipii morale. A căutat întreaga viață a insufla celor cu care a colaborat aceleași principii. Câteodată a reușit, alteori, datorită împrejurărilor, nu. Așa este viața! Dar ne-a lăsat un exemplu elocvent că, punându-l pe Dumnezeu în fața drumurilor noastre – oricât de greu ar fi într-un anumit moment – reușim!

Ana Cornea – învățătoare. Având vocație de dascăl, sub oblăduirea Bisericii, participă la diferite cursuri pentru dezvoltarea activității profesionale, inițiate de profesorul Teodor Mariș. Colaborează cu alte cadre didactice la cunoașterea și modelarea individualității copilului, participă la activități științifice din cadrul școlii, întărindu-se în acest fel cooperarea Bisericii cu intelectualitatea vremii.

Ana Cornea duce o muncă de cooperare între școală și familie, punând accent pe dezvoltarea gândirii libere a elevilor. Copilul trebuie să aibă curaj să pună întrebări. Se ocupă de copiii marginalizați și cu mai puține posibilități de a urma școala, colaborează cu alte cadre didactice pentru aprofundarea studiului psihologiei copilului, atât în școală, cât și-n afara ei.⁴²⁴

Ecaterina Mocioni, un alt chip luminos al femeilor din această parte de țară. Dintre figurile reprezentative ale familiei Mocioni, am extras-o pe Ecaterina, cea care a primit o educație aleasă, cum numai fetele din înalta societate se puteau bucura. De aceea, s-a impus admirației generale a contemporanilor având un suflet sensibil și bogat în sentimente nobile, cu un adânc sentiment religios, o pasionată iubitoare de artă, a cărei viață s-a dedicat binelui obștesc și interesului național. Aceasta era fiica mai mare a lui Ioan Mocioni de Foeni. Familia Mocioni a fost una din cele mai distinse familii românești, o familie care a intrat în istorie.

Puternica migrare a coloniilor de aromâni, cu o puternică conștiință ortodoxă, dezvoltă localitățile în care se așază. De aceea, aici construiesc școli și bisericii. Sunt cetățeni loiali și folositori țării unde se statornicesc, având o conduită politică inspirată de curate sentimente naționale, intransigență, demnitate și o avere considerabilă, care la dă posibilitatea unei educații elevate.

Fiii Ecaterinei Mocioni, Alexandru și Eugen, formează a doua generație, a căror activitate este inspirată de tradițiile național-ortodoxe

⁴²⁴ Vasile Popeangă, *Eparhia Aradului în perioada instituționalizării culturii naționale (1807-1948)*, p. 134.

românești. Dărnicia și filantropia au făcut-o să fie pildă vie, ca o tradiție familială, inoculând-o și fiilor ei, Alexandru și Eugen, cărora le-a dat o educație românească și ortodoxă, precum și nurorii sale, Terezia, născută Horvat de Zalaber, soția lui Eugen.

Pioșenie sa este legendară. Iosif Dalici, fost paroh la Căpâlnaș (1866-1912), povestea că la Sfânta Liturghie asculta în genunchi Sfânta Evanghelie. Cunoștea calendarul ca un preot și observa cu rigoare toate sărbătorile și datinile Bisericii Ortodoxe. În casa ei ardea candela zi și noapte, iar apa sfințită de la Bobotează nu se sfârșea niciodată.

Era o pildă a dragostei de neam, o pasionată iubitoare de artă și, mai presus de toate, avea o dărnicie proverbială. A sprijinit toate manifestările culturale românești din vremea sa.

Casa ei din Căpâlnaș era refugiul nevoiașilor din comună și împrejurimi. Toți primeau ajutoare, asistență socială și medicamente din mica farmacie pe care o deținea în una din camerele sale. Mulți tineri români din școlile secundare și superioare și-au terminat studiile cu ajutorul ei și al fratelui său, Andrei.

Calitățile morale ale lui Andrei le aflăm prin răspunsul dat domnișoarei Elena Brediceanu, fiica lui Vasiliu Brediceanu, din Lugoj, care, la una dintre întâlnirile social-filantropice, i-a dăruit un semn de carte în tricolor lucrat de mâinile ei, drept recunoștință, însoțit de o scrisoare, din care spicuim:

„Ilustrisime Domnule!

În semnul distinsei stime, cutez a mă apropia cu îngusta mea tabelă de mulțumire, aducând lucrul mâinilor mele unui bărbat cu o inimă română ale cărui merite naționale au pătruns în toate părțile unde se mai află o inimă română. Primește acest semn național care poartă deviza simțirilor române pentru meritele voastre depuse pe altarul națiunii române.

Rămân cu cel mai profund respect, Elena, fiica cetățeanului din Lugoj, Vasiliu Brediceanu, Lugoj. În 24 august, 1860”.

La care, Andrei Mocioni răspunde:

„Prea stimată Domnișoară!

Bunăvoința de a-mi dedica un șerpar lucrat de mâinile Domniei Tale, în culori naționale, m-a surprins plăcut.

Când odată o cauză înaltă și sfântă a pătruns în piepturile cele fragede și caste ale doamnelor, când ea s-a îmbrățișat de genul cel frumos,

acea cauză nu mai poate pieri, acea cauză, fie cum va fi, curând-târziu, trebuie să triumfe, pentru că frumusețea, frăgezimea, grația și castitatea devin scutul și apărarea ei, armele și talismanul ei, pururea neînvins.

Cu adâncă stimă și mulțămire, Andrei Mocioni."⁴²⁵

Ecaterina Mocioni a constituit „Asociația doamnelor române”, în comitetul de conducere fiind și Iozefina Mocioni, Sofia Beleş, Olga Misici și Paulina Rădulescu.

Alături de doamne, mai găsim sprijinitori în acțiuni caritabile și pe Vincențiu Babeș, Emanoil Misici, Gheorghe Fogarași (avocat din Lipova), dr. Aurel Marin (avocat din Lugoj), David Șimon (negustor din Lipova). De un suport moral se bucura Ecaterina alături de fratele său, Andrei.

Crezul asociației era acela că: patriotismul poporului român, izolat de sentimentele sale religioase și naționale, s-ar usca ca o creangă ruptă de pe trunchiul său. Această armonioasă trinitate a sentimentelor formează trăsătura fundamentală a caracterului său național.

Scopul adunării generale a asociației din 13/25 și 14/26 octombrie 1864 l-a constituit propunerea familiei Mocioni de a se organiza un concurs pentru „*un op istoric despre începutul, deciderea și renașterea Românilor*”, cu un premiu de 100 de galbeni împărțitești pentru cea mai bună lucrare.

Ecaterina Mocioni a încetat din viață la 19 ianuarie 1878 și a fost înmormântată la Foeni. Chiar Iosif Vulcan, impresionat de viața ei, la necrolog își exprimă durerea morții printr-o poezie.⁴²⁶

Atmosfera acelei perioade te ademenește să cuprinzi în ungherele minții viața socială dintr-un anume timp al istoriei. Cât de bine se potrivesc gândurile Regelui Carol al II-lea, exprimate la săptămâna cărții, din luna mai 1935: „*Oamenii sunt trecători, faptele lor chiar sunt trecătoare, iar gândirea lor rămâne veșnic ca o pecete a timpurilor*”. Cât de bine ne-ar fi dacă și-n contemporanitate am fi înconjurați de cât mai multe suflete nobile.

Virginia Hotăran, fiică a acestui județ, născută la Curtici, dintr-o familie veche românească cu dare de mână, devine șiriană prin căsătoria cu avocatul Iacob Hotăran, arădean și el, fiu de țaran din Șimand. Au fost

⁴²⁵ Scrisoare publicată în *Gazeta de Transilvania* (Brașov), 1860, nr. 38, 10 septembrie, p. 4.

⁴²⁶ Teodor Botiș, *Monografia familiei Mocioni*, Fundația pentru literatură și Artă „Regele Carol II”, București, 1939, p. 108, p. 346.

prima generație de intelectuali din familie, ajunși să aibă o situație bună prin muncă grea, voință de fier, dar a păstrat în suflet duiosia țaranului român, nostalgia vieții simple de la țară.

Casa avocatului Iacob era o casă românească, a cărei stăpână, Virginia Hotăran, era sufletul casei, înzestrată cu toate virtuțile care făceau podoaba femeii dinainte de război.

A fost personificarea perfecțiunii ca soție, mamă, femeie de suflet și inimă românească. Oricine o întâlnea, o respecta și iubea, întreaga ei ființă era pătrunsă de tot ce-i românesc.

Casa familiei Hotăran era locul de întâlnire al șirienilor pătrunși de sentimentul dreptății și al sacrificiului pentru întregirea neamului românesc. Asemenea întâlniri organiza chiar Virginia, dornică de înfăptuirea unirii acestui colț de țară cu România cea Mare.

Șiria este un sat cu vechi tradiții culturale. Sub oblăduirea proto-popului George Vasilevici, aici luase ființă, încă din 1882, „Societatea corului român al plugarilor ortodocși din Șiria”, condusă de învățătorul Nicolae Ștefu. Alături de el mai erau Emilia Ciorogariu și Ion Bogdan, creând un mediu cultural dezvoltat și având ca scop deprinderea de citire, perfecționarea în scriere și vorbire, deprinderea a tot felul de învățături necesare poporului.⁴²⁷

De aceea, emulația locuitorilor pentru promovarea culturală era benefică și au fost alături de Virginia Hotăran, care făcea parte din *Reuniunea Femeilor Române din Arad*, fiind dornică de înfăptuirea unirii românilor în România mare și care nutrea a înființa în Șiria o filială a *Reuniunii*, cu scopul de a deschide un atelier de țesături și cusături care să ducă la păstrarea specificului portului românesc din localitate. Aceasta, pentru a contracara influențele orașenești care distrug portul popular curat românesc.

Având patru copii, trei băieți și o fată, era o mamă fericită, mândră și respectată. Dar Marele și dreptul Război din 1914-1919 i-a răpit băieții: pe primul l-a răpus războiul de îndată ce a dat piept cu el, al doilea a fost trimis pe frontul rusesc și în cumplitul ger din iarna anului 1914-1915 s-a prăpădit. Gheorghe s-a întors din război cu sănătatea zdruncinată, cu nervii distruși, cu mintea întunecată și odată cu necazurile copiilor a dispărut și zâmbetul liniștitor al Virginiei, s-a estompat, rămânând doar

⁴²⁷ A. A. O. R. Arad, documentul nr. 128-IV-1878.

destoinicia pe care continua să o poarte. Însă nu se plângea nimănui, suferea în tăcere. Acum, iubirea de mamă și-o concentra asupra fiului bolnav, Gheorghe, îngrijindu-l ca pe un copilăș neajutorat. S-a terminat războiul și au început să se întoarcă acasă flăcăii satului, aerul libertății era tot mai mult simțit pe străzile satului, unde feciorii înapoiați de pe front se auzeau cântând „Deșteaptă-te române”.

Virginia, o adevărată luptătoare în fața nenorocirilor, spera mereu și după război, prin iubirea ei de mamă, ca Titi, fiul dispărut, să apară, ca un privilegiu al sorții, și un firav zâmbet apăru și în colțul gurii ei.

Stăpânitorii de ieri, clocotind de revoltă, nu se puteau împăca cu gândul pierderii și au început măcelurile și prigonirile românilor țărani și intelectuali din acest județ fruntaș. Era răzbumarea brutală a învinsului când vedea fluturând mândrul tricolor românesc. Bandele iresponsabile de săcui numite „garda roșie” cutreierau satele, ucideau preoții (atunci au fost ucișii preoții Popescu și Leucuța din Șimand) și învățătorii care nu se puteau refugia la timp, iar satele rămâneau pustii de bărbați tineri și bătrâni.

La 29 decembrie 1918, cu ocazia vizitei generalului Berthelot la Arad, răzbumarea dușmanilor se dezlănțuie cu furie în Arad, lăsând multe victime. Armata generalului nu a putut împiedica furia răzbumării ungu-rilor. Au urmat nopți și zile de groază pentru toate județele românești de la granița de vest ce au trăit sub teroarea bandelor de secui.

Aceleași bande cu gânduri sălbatice au sosit și la Șiria, în ziua de 20 februarie 1919, cu un tren blindat. Scopul era răzbumarea împotriva șirienilor și mai ales a familiei avocatului Hotăran, „*căreia nu i se ierta românismul intransigent din timpul dominației străine*”. Cu atât mai mult cu cât Iacob Hotăran, prin procesul verbal luat în adunarea generală ținută în 25 noiembrie 1918, la Șiria, a fost desemnat delegat, alături de Ștefan Cicio-Pop, să participe la Marea Adunare Națională Română. În Credențional scrie: „*Adeverim că în cercul electoral din Șiria, comitatul Arad, s-au ales ca delegați d-nii dr. Ștefan Cicio-Pop în Arad și dr. Iacob Hotăran în Șiria. ... Acești delegați vor contribui cu votul lor la deciderea asupra sorții viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria și Bănatul Timișan.*”⁴²⁸ Putem înțelege dorința de răzbumare!

⁴²⁸ Corneliu Pădureanu, Doru Sinaci, *Instaurarea administrației românești în comitatul Arad (Mărturii documentare)*, p. 159.

Bătrânul avocat Hotăran a fost bătut în casa lui, apoi dus imobilizat să fie în continuare bătut în trenul blindat. Trupurile soției și al fiului bolnav, Gheorghe, au fost găsite ciuruite de gloanțe, străpunse de baionete, aruncate pe jos într-un lac de sânge. Casa Virginiei, îngrijită, orânduită, acum arată neagră ca smoala, o privesc groaznică, nimic n-a rămas întreg. Totul din casă era spart, sfâșiat, zdrențuit, ferestre ciuruite, la fel oglinzile, icoanele de pe pereți, mobila țândări, vase sparte, acte și hârtiile din birou învâlmășite cu sângele celor două victime pe al căror chip se vedea ultima crispă a unei morți incorecte.

A doua zi, 21 februarie, la înmormântare nu au voie să asiste decât rudele: fiica Cornelia stătea împietrită în fața celor două sicrie, alături de ea era soțul, dr. Gheorghe Popa, și cele două surori bătrâne ale Virginiei.

Soțul, eliberat de Consiliul Dirigent din Sibiu, nu a avut voie să asiste. Rugăciunea de înmormântare o rostește preotul R. Măierușan. Doar atât s-a permis, fără bătaie de clopot, fără niciun ritual. Soarele se ascunde în nori grei ca să nu vadă „clipa” când se aruncă țărâna peste mormântul proaspăt care acoperă cei doi martiri ai neamului românesc. A doua zi după înmormântarea Virginiei Hotăran, aceste hoarde teroriste au părăsit Țiria.

A căzut jertfă și a suferit moarte de martir al românismului distinsa femeie, româncă și mamă, un fiu nefericit în care fiecare picătură de sânge bătea pentru neamul românesc.

„Am scris aceste rânduri în memoria Virginiei Hotăran acum, când se împlinesc 20 de ani de la moartea de martir a femeii înzestrate cu cele mai alese virtuți, exemplu de inimă, cinste și ideal românesc”⁴²⁹, mărturisese Tulia Bogdan.

În 9 iunie 1919, Ștefan Cicio-Pop a venit la Țiria pentru a organiza funeraliile religioase ale Virginiei și Gheorghe Hotăran. Omul politic arădean a adresat cuvinte de mângâiere neobositului luptător naționalist Iacob Hotăran, pentru greaua pierdere. Împreună cu asistența, s-au deplasat la mormântul celor doi, pentru a rosti o rugăciune. Ștefan Cicio-Pop a depus o coroană de flori, urmat fiind de nepoți și nepoate din Abrud, Baia de Criș și Hălmagiu. În numele *Tinerimii Bănățene, a Frăției și Surorilor de Cruce* din întreaga Transilvanie s-a depus o cunună cu fundă tricoloră

⁴²⁹ Tulia Bogdan, „Virginia Hotăran”, în *Hotarul* (Arad), anul VI, 1939, nr. 1-2, ianuarie-februarie, pp. 1-6.

de către dr. Amos Frâncu, apoi s-a păstrat un moment de reculegere și s-a rostit rugăciunea *Tatăl Nostru*.⁴³⁰

Ziarul *Frontul de Vest*, din 13 martie 1939, scrie despre „pioasa pomenire a martirei de la Șiria, Virgia Hotăran”. La această acțiune a luat parte și *Reuniunea Femeilor Române din Arad*, condusă de președinta Eugenia Cicio-Pop. Slujba religioasă a fost oficiată de protopopul din Șiria, Mihai Lucuția, și de preoții Constantin Monția, din Șiclău și Mihai Măcinic, din Șiria, răspunsurile fiind date de corul „Lyra”, dirijat de învățătorul Traian Chira.

Părintele protopop a vorbit despre neînfricată româncă Virginia Hotăran și fiul ei, Gheorghe, morți pentru credința strămoșească și pentru că au fost români adevărați. De la Biserică, cortegiul, în frunte cu preoții, oaspeții, țărani și străjerii, se îndreptă spre cele două morminte. După serviciul divin, doamna Eugenia Cicio-Pop a spus în cuvântare sa cuvinte zguduitoare despre soția marelui naționalist, iar pe fețele tuturor șiroiau lacrimi.

„Ea a fost cea mai mare și adevărată româncă care a știut să țină trează conștiința românilor din acest ținut frumos, din aceste falnice comune românești. Pilda ei să fie mereu trează în inimile și conștiința noastră, ca să știm și noi să jertfim tot ce avem mai sfânt pe acest pământ, pentru scumpa noastră țară.” Iar copiilor le-a spus: „iar voi copii, cu mic cu mare, intrați în Biserică și spuneți o rugăciune pentru aceea care și-a vărsat sângele pentru ca voi azi să vă puteți ruga și vorbi în scumpa noastră limbă românească, să aveți o țară liberă și mândră, de care copiii martirei noastre n-au avut parte”⁴³¹.

Adevărat, avea de ce să fie vânată familia ei de foștii asupritori, fiindcă Virginia a adus o contribuție culturală în dezvoltarea Șiriei, nu a ieșit în față prin acțiunile proprii, ci a fost o promotoare a activității soțului și ai altor fruntași ai satului. Ea dorea elevarea social-culturală a femeii, a dus o muncă dezinteresată până la sacrificiul suprem, un model demn de urmat pentru generațiile viitoare.

Scriind, la 20 de ani de la asasinarea celor doi, despre atrocitățile de după Unire, mi s-a părut anacronică data de 1939 la un fapt petrecut

⁴³⁰ Tulia Bogdan, „Virginia Hotăran”, p 7.

⁴³¹ Marcel Priescu, Amalia Purda, *Șiria și Marea Unire*, Arad, Edit. Promun, 2018, pp. 77-79.

din 1919. Mergând la sursa primară, am constatat că doamna Tulia Bogdan, care fusese martoră la acel eveniment, chiar dacă a trecut printr-un drum lung, obositor, o apăsa acea atrocitate ca un cui în memorie și nu se lăsa nici scos, nici uitat acel căluș pus în gura românilor care începeau să se bucure de libertatea mult dorită.

Șirul continuă cu alte femei de familie bună care s-au ridicat prin școli. Ele sunt cele care își fac datoria social-filantropică alături de soții lor. Aici putem aminti pe **Cristina Ciorogariu** (1848-1918,) căsătorită cu preotul Codreanu, din Șiclău, care a făcut din casa ei una din casele preoțești de frunte, cu ușa mereu deschisă pentru cei singuratici și în nevoi.

Marilina Bocu este un alt chip luminos al femeilor ortodoxe. M-am oprit cu prezentarea asupra Marilinei Bocu, aceasta fiind una dintre femeile reprezentative care a făcut cu demnitate trecerea de la societatea românească care luase avânt după Primul Război Mondial, mai ales după Unirea cea Mare, spre democrația occidentală, alături de celelalte țări asemeni nouă.

Pentru a o cunoaște pe Marilina trebuie să pășim în arealul vieții unde a trăit și s-a format ca tânără femeie măritată cu omul politic și băștinaș al locului, Sever Bocu. Începem de la Lipova. Chiar dacă această zonă a fost sub dominația otomană, Ortodoxia a putut să se plieze bine situației din aceste teritorii ocupate, reușind nu doar să-și prezerve, ci chiar să-și sporească numărul credincioșilor.

Trecând prin această perioadă istorică, constatăm că încă din secolul al XVIII-lea există femei care se remarcă prin activități filantropice, contribuind la binele celor din jurul lor. Născându-se și crescând în acest areal istoric, este normal ca Sever Bocu să aibă inoculat în ființa sa simțul dreptății și cultul pentru înaintași.⁴³²

De aceea, m-am aplecat cu pioșenie asupra acestor două personalități de martir patriotic – Sever și Marilina Bocu. Voi vorbi de Marilina, dar viața și activitatea dânzei s-a desfășurat și întrepătruns cu a soțului, de aceea, de multe ori va fi menționat și acesta.

„De va fi să mor de mâna unui ticălos, eu voi muri, dar ideea a cărei torță o viață întreagă am purtat-o, nu va muri.”⁴³³

⁴³² A se vedea Florin Zamfir, *Școala și societatea românească din Comitatul Timiș, între anii 1867-1900*, Timișoara, Edit. Marineasa, 2009.

⁴³³ *Tribunul Banatului. 60 de ani de la moartea lui Sever Bocu*, Timișoara, Edit. Universității de Vest, 2011, p. 95.

Acesta era Sever Bocu, educat în spiritul sacrificiului pe altarul ideilor naționale. Încă din tinerețe, s-a implicat în acțiunile de regenerare și făurire a statului unitar român. În acest scop, face mai multe drumuri prin Vechiul Regat, moment când o cunoaște pe Marilina, viitoarea soție. Sever Bocu încurajează armonia interetnică, a fost o flacăra nestinsă, care s-a mistuit pentru marile idealuri ale poporului român. Se stabilește la Arad, alături de Roman Ciorogariu, Nicolae Oncu, Ion Brânda, Sever Secula, Vasile Goldiș. Sever Bocu spunea: „Viața noastră nu începe astăzi. În sufletele noastre trăiesc strămoșii noștri. Noi existăm pe o moralitate istorică.”⁴³⁴

În octombrie 1938, la Lipova, cu ocazia comemorării cărturarului Atanasie Marian Marienescu, Sever Bocu spunea:

„Trecutul istoric este pedestalul pe care se clădește, se înalță viața fiecărei generații. El nu poate fi răsturnat, ci doar cunoscut, folosit ca mijloc de instruire, învățăminte. Îndărățul fiecărei generații nu stă un vid, ci o istorie. Ea trebuie cunoscută, fiindcă necunoașterea duce la dezechilibru între generații, la pierderea simțului măsurii.”⁴³⁵

Deputat fiind, iar mai apoi ministru, a reușit să ridice Lipova la rang de oraș, în acea perioadă existând deja 16 biblioteci și se căuta elaborarea unor proiecte de acțiuni pe tărâm cultural, educarea adulților prin „Școli de duminică”, se citesc articole din jurnale, se introduce curentul electric stradal, se modernizează șoseaua Lipova-Timișoara.

Venită la Arad de la Sinaia, Marilina Bocu, *Coana Marilina* (după cum o descrie cronicarul de la Tribuna), „era o femeie după care se întorceau toate privirile când trecea pe străzile Aradului. Sufletul coanei Marilina era tot așa de frumos, de aproape înrudit cu al lui Sever. Același neastâmpăr, aceeași dragoste de muncă și aceleași bucurii când se putea săvârșit o faptă bună. Bocu realizase Unirea cu Vechiul Regat pe cale matrimonială, când nici nu visase că Aradul va aparține României.”⁴³⁶

Marilina Bocu (fiica primarului Gheorghe Manolescu, din Sinaia, educată în aceleași principii de viață ca și Sever, fac o uniune perfectă); se căsătorește cu Sever Bocu în anul 1907. Și femeia îl va urma pe soțul ei, uniți în cuget și-n simțiri. Uniți pe vecie, chiar dincolo de lumea aceasta,

⁴³⁴ *Vestul* (Timișoara), anul II, 1931, nr. 308, 8 mai, pp. 1-3.

⁴³⁵ Sever Bocu, *Drumuri și răscruci*, vol. II, București, 1945, p. 223.

⁴³⁶ *Tribunul Banatului 60 de ani de la moartea lui Sever Bocu*, p. 97.

se stabilesc prima dată la Arad, într-un apartament primit de la Episcopie. Printre lucrurile aduse de la Sinaia era o icoană dăruită de bunica ei, *Sfinții împărați Constantin și mama sa Elena*, pe care, despachetând-o, căzu în genunchi și spuse: „Doamne, aici sunt mai aproape de Tine; acasă, Mănăstirea Sinaia era aproape de casa noastră, aici, m-ai adus în curtea Sfintei Biserici, sunt cu Tine, ca și cu mama.”

Ulterior, au primit un apartament în curtea Catedralei Catolice. Își amintește că „intrând în acest apartament am fost întâmpinați de un rai de flori: crini, trandafiri albi, liliac, mai erau de față preoți ai Catedralei Române și frunțașii județului Arad, toți sub conducerea Episcopului. S-au citit rugăciuni pentru fericirea noastră, am simțit că ne-a unit o chemare sfântă: totul pentru națiune și familii fericite!”⁴³⁷

Erau fericiți, zâmbeau, toată fața le era un zâmbet – zâmbetul – cât este de frumos, când exprimă sentimente, mai ales iubire.

Mai târziu, soții cumpără o casă la Lipova, se stabilesc acolo, fiindcă orașul a avut rolul său în istoria trecutului, o cetate în care s-a baricadat rezistența ortodoxismului, luptând până peste puteri cu atacurile lumii catolice.

De aceea, istoria religioasă a Banatului a fost influențată de situația particulară a teritoriului. Lipova era un centru românesc important, încă de la 1877 avea patru învățători români: Elena Țăranu (soția protopopului), Constantin Crăciun – clasa I, Ion Tuducescu – clasa a II-a, Dorin Puticiu, la clasa de fete. Învățătorii erau educatori ai elevilor, alături de preot, care era un important factor și îndrumător moral-civic al comunității.⁴³⁸

Tot aici, la Lipova, locuia mama soțului, cu care a avut o relație cu adevărat filială, prin urmare, putem înțelege atracția pentru acest colț de țară unde și-au dezvoltat familia și relațiile sociale. Amintim câteva personalități care le-au trecut pragul casei: Vasile Lucaciu, Octavian Goga, Traian Vuia, Nicolae Titulescu, Lascăr Catargiu, Ioan Găvănescu, Partenie Cosma, Constantin Mille și alții.⁴³⁹

Marilina Bocu nu scapă nicio oportunitate pentru a aduce orașul Lipova în atenția contemporanilor, de aceea, când principesa Maria, viitoa-

⁴³⁷ Ioan Munteanu, *Sever Bocu (1874-1951)*, Timișoara, Edit. Mirton, 1999, p. 20.

⁴³⁸ Florin Zamfir, *Școala și societatea românească din Comitatul Timiș, între anii 1867-1900*, p. 87. A se vedea și Ioan Munteanu, *Mișcarea națională din Banat (1881-1819)*, Timișoara, Edit. Antile, 1994

⁴³⁹ Ioan Munteanu, *Sever Bocu (1874-1951)*, p. 9.

rea Regină, în drumul ei spre Viena, trece prin Lipova, Marilina îi va organiza o emoționantă primire, la care participă peste 2000 de români.⁴⁴⁰

Familia Bocu se menține în elita intelectualității românești arădene ca o dârză susținătoare a ideilor naționale. Alături de soția lui Nicolae Oncu (directorul băncii Victoria), Marilina organizează și la Arad numeroase serate culturale, la care participă importante personalități ale vieții publice din România.

Casa lor era deschisă intelectualilor români și familiilor acestora, însuflând curajul în lupta vieții pentru iubirea de neam și țară. Amintim câteva familii: Ispravnic, Oncu, Cicio-Pop, Goldiș, Russu-Șirianu și alți fruntașii ai urbei.⁴⁴¹

La prânzurile oferite de familia sa, soții Bocu erau mereu surâzători și plini de curtenie – era o plăcere să vezi cum se forma în jurul lor o conviețuire civilizată.

Marilina va avea o contribuție majoră la strângerea sumei necesare pentru construirea Școlii superioare de fete. De patru ori pe săptămână scria articole mobilizatoare la rubrica *Femeia* a ziarului *Tribuna*, pentru strângere de fonduri și, de asemenea, tot pe această linie, a realizat unele acțiuni culturale. Totodată, se implică în colecta de susținere pentru construirea unui nou edificiu al ziarului *Tribuna*.

Ca un aparteu – „Bătrâna îngrijitoare Maria povestește: pe lângă alăptarea fiicei, Maria Lygia, doamna Bocu mai alăpta un prunc, pe Ferenz, al portarilor maghiari (mama lui nu avea lapte). Să le ajute Dumnezeu ca în viețile lor de peste ani, să poată fi frați creștini buni, miloși ca doamna care i-a alăptat pe amândoi.”⁴⁴²

După 1911, când s-a hotărât construirea școlii de fete, Marilina, văzând că banii pentru construirea școlii erau puțini și se adunau greu, împreună cu conducerea *Reuniunii de femei* a hotărât alcătuirea unei „loterii de 500 de lozuri cu 1 coroană” și o colecție etnografică cu vânzare, fiindcă „folclorul” este un izvor nesecat de frumuseți. Marilina Bocu a fost îndrăgostită de costumul popular din această zonă, cu preponderență de cel de „pădureancă”, fiindcă era simplu în eleganța lui. În „loteria etnografică” urmau a fi expuse țesături și cusături românești.

⁴⁴⁰ Ioan Munteanu, *Sever Bocu (1874-1951)*, p. 9.

⁴⁴¹ Ioan Munteanu, *Sever Bocu (1874-1951)*, p. 10.

⁴⁴² Ioan Munteanu, *Sever Bocu (1874-1951)*, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2019, p. 154.

Prin viu grai sau prin publicații, a făcut apel la fiecare fată și la fiecare mamă cu rugămintea de a țese sau de a broda un lucru artistic de artă populară românească. A apelat chiar și la Regina Elisabeta – Carmen Sylva, la Princesesa Maria, să le ajute în mod gratuit cu planul de construcție a școlii, prin arhitectul șef al Casei Regale. În acest climat de zel, Marilina Bocu scrie, în anul 1911, în ziarul *Tribuna*: „Mi-am re-înzecit iubirea mea înnăscută pentru poporul nostru, așa am hotărât să apelez la generozitatea femeii române pentru a aduna fondurile necesare reconstruirii școlii Superioare de fete, o vedeam zidită, nouă, solidă ca și blândețea mâinilor creatoare.” Marilina Bocu mai spunea despre ia românească: „țărăncii nu-i stă bine decât cu *fota și ia ei*, pentru că într-aceea simțul ei i-a putut inspira minuni cu care farmecă privirile. Ne-am afirmat în arta aceasta în chip unic și, după cum vestea *doinei* a răzbit în țări neștiute, tot astfel a pătruns până departe zvonul de laudă al lucrurilor noastre de mână; și unde ajung, nu numai că plac, dar uimesc pe toți cei care le văd”; și mai zicea – „*îi rușine să fii româncă când nu ai mândria artei naționale.*”⁴⁴³ Au mai venit pachete cu lucruri de peste Carpați, dar și de la Nicolae Grigorescu și generoasa Martha Bibescu, bani de la Brâncoveanu Basarab, au venit măiestrele și încântătoarele lucrări de la fetele cu mâini de aur din satele argeșene și din Mărginimea Sibiului, din satele românești ale Transilvaniei străbune. Aradul s-a afirmat în anii 1908-1912 ca o metropolă națională, căci ROMÂNIA era una – la sud și la nord de Carpați, la răsărit și apus de povârnișurile lor, cu dorința fierbinte a tuturor românilor pentru ridicarea școlii de fete.⁴⁴⁴

Prin expozițiile efectuate, s-a dovedit că a fost înzecit folositor rodul muncii izvorât din mâinile fetelor și femeilor românce de pretutindeni, care ziua-noaptea au cusut și țesut cele mai splendide cusături și țesături, oferindu-le spre vânzare în folosul școlii din Arad.

Articolele scrise în ziarul *Tribuna* de Marilina Bocu nu au rămas fără ecou, fiindcă Vasile Stroescu trimite un cec de 100.000 de coroa-

⁴⁴³ Rodica Herlo, „Contribuția femeilor arădene la mișcarea națională de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea”, p. 204; A se vedea și „Reuniunea Femeilor Române”, în *Ziridava* (Arad), 1978, nr. X

⁴⁴⁴ Rodica Herlo, „Contribuția femeilor arădene la mișcarea națională de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea”, p. 204; A se vedea și „Reuniunea Femeilor Române”, în *Ziridava* (Arad), 1978, nr. X.

ne, cu următoarea explicație: „Citesc ziarul *Tribuna* și văd din articolele dumneavoastră nobile sforțări, cu jocuri și cântece românești, de a aduna sumele necesare pentru a reclădi Școala Superioară de fete din Arad, ce amenința să fie închisă. Fotografiiile Comitetului *Reuniunii Femeilor Române din Arad*, în splendidele costume naționale, au făcut admirație tuturor străinilor cărora le-am arătat-o. Vă urez succes în tot ce întreprindeți și multă iubire și putere de muncă poporului român”. Mulțumirile către acest nobil filantrop s-au oprit cu greu. Începutul construcției avea cale liberă!

Marilina Bocu își susține soțul cu aceeași critică vehementă la adresa politicii guvernului maghiar, de aceea, cu demnitate, întrebă și atenționează guvernanții într-un articol din ziarul *Tribuna*, semnând alături de soț: „*De ce ne chinuiți, de ce ne faceți numai nedreptate, de ce limba noastră dulce o huiduiți, de ce ne batjocoriți pe noi? Cerem dreptul nostru: cerem dreptul nostru în satul nostru, în comitatul nostru, în țara noastră. Nu ne-am vândut noi robi vouă, nici cu sabia nu ne-ați cucerit ca vouă să vă slujim și foamea să ne fie numai parte în lume! Loc cerem plugurilor noastre dornice de arat. Suferim, răbdăm. Necazul ni-l purtăm, legea ascultăm, dare dăm, dar nu o să vă fie bine în țară, dacă pe noi ne scoateți din drepturile noastre.*”⁴⁴⁵

În urma multor asemenea articole, Sever Bocu a fost arestat, judecat și condamnat la un an și jumătate, la închisoarea din Arad. În urma multelor insistențe, după Crăciun, doamna Bocu primi aprobare de vizită, dar Maria-Lygia, care o însoțea pe mamă, a fost centrul atenției prin purtarea creștinească față de paznici și ceilalți condamnați ce erau la vorbitor. Ținând în brațele-i micuțe pâinea aproape cât ea de mare, a întins-o soldatului spunând: *frânge-o și mi-o dă*, apoi, fugind pe coridorul întunecat, striga soldatului „*rupe-mi câte o bucată ca să le dau la fiecare, și ne iartă, Doamne, greșelile noastre, precum și noi iertăm celor ce fac rău...!*” Îmbrățișându-și tatăl, i-a spus: „*și fiindcă tu ești bun ca și cu noi, mi-a dat voie să-ți aduc eu mâncarea, cu Ion, de două ori pe zi. Eu nu o să supăr pe nimeni și duminicile o să mănânc supă bună cu tine în carceră.*” Tata, în tăcere, le strânse în brațe. Zilele treceau triste, dureroase pentru noi, creștinești pentru el. „Fetița și eu ne plimbam pe malul Mureșului;

⁴⁴⁵ *Tribuna Poporului* (Arad), anul VII, 1903, nr. 223, 4/17 decembrie, p. 1.

Într-o zi, am băgat de seamă cum număra pe degețele și le ducea repede la gurița ei, iar cu o batistă își ștergea repede o lacrimă. Am înțeles, identificase topografia celulei tatălui și urmărea tristă toate ferestrele până zărea semnul discret al dureroasei lui iubiri. Era un miracol, un secret al milei creștine pentru o copilă iubitoare și înțelegătoare despre ale lumii valuri. Și eu număram zilele, continuam cu mult curaj viața noastră zilnică, așa precum îmi fusese destinată, în balanța fericirii și a iubirii noastre nedestructibile.”

După eliberarea din închisoare, se văd nevoiți a trece Carpații (pentru a scăpa de supraveghere), stabilindu-se la Techirghiol. Soții Bocu lucrau zi și noapte, învingând greutăți uriașe, ca să-și creeze o nouă existență pe malul Mării Negre. Energia coanei Marilina o întrecuse pe cea a lui Sever. Dragostea unei femei hotărâte face minuni. Prin hotelul construit la Techirghiol, pot fi considerați ctitori ai viitoare stațiuni cu salba ei de hoteluri. Marilina și soțul au transformat hotelul într-un loc de întâlnire și odihnă pentru importante personalități din țară și străinătate.

Am aminti doar pe: Regele Ferdinand și Regina Maria, principele Nicolae, Barbu Știrbei, Nicolae Titulescu ș.a.m.d.⁴⁴⁶ Hotelul de la Techirghiol a devenit un cuib de cultură. Ridicat cu atâtea sacrificii, după doar un an și jumătate a fost dărâmat de artileria feldmaresalului Mackensen. Din nou biblicul Iov le-a fost exemplu – Dumnezeu a dat, Dumnezeu a luat.⁴⁴⁷

Ce urâtă, nedreaptă este viața cu acești doi luptători ai Ardealului pentru unitate. Desigur, în drumul vieții noastre ne întâlnim cu mulți bolovani, ne împiedicăm, *ne ridicăm*, mergem mai departe, viața trebuie trăită! Durerea este un legământ între oameni, mai trainic decât lanțurile, de aceea, oricât de mare este durerea, timpul le diminuează pe toate și lasă loc bucuriei. Așa s-a întâmplat și cu acești oameni deosebiți, au avut șansa de-a se bucura de Unirea cea mare.

Sever Bocu se implică profund în politică, ajungând să fie numit Ministru al Banatului, funcție din care este desemnat a organiza „Serbările Unirii” în 1928, la 10 ani de la Unire. În acest context, apreciind rolul jucat de femeia română din timpul Marelui Război, precum activitatea

⁴⁴⁶ Ioan Muntean, *Sever Bocu (1874-1951)*, Timișoara, p. 13.

⁴⁴⁷ *Tribunul Banatului. 60 de ani de la moartea lui Sever Bocu*, p. 97.

neobosită și rodnică desfășurată pe teren cultural și al asistenței social-politice, Ministrul Sever Bocu cheamă doamnele la o strânsă colaborare cu prilejul organizării serbărilor Unirii, rugându-le a se constitui în comitete și comisii, pentru a ajuta la înfrumusețarea Capitalei. Dar „10 mai” are mai multe semnificații: Alba Iulia serbează triumful dreptății asupra fărădelegilor și urgiei, Bucureștiul și Iașiul serbează ziua cea mare a Independenței; întregul popor român serbează pentru a da mulțumiri puterii divine, care i-a ajutat să se închege în forma actuală.⁴⁴⁸

La bucuria românilor s-a asociat și Cerul, fiindcă cel mai frumos soare se revărsa în cupolele bisericilor, nicio dâră de vânt, orologiile ceasornicelor din turnurile bisericilor își rostogoleau sunetele hohotind în oceanul celestin.

Pe acest fundal emotiv, doamnele au organizat o amplă expoziție de artă și cusături românești în Parcul Carol, Bucureștiul devenind cel mai bun prilej de afirmare a artei populare românești. Alături de Marilina Bocu, au mai ajutat la organizare Alexandra Vaida Voievod, Ana Lahovary, Sanda Vidrighin, Veturia Lepădatu, Ioana Mihalache ș.a.m.d. Deschiderea expoziției s-a făcut în prezența Reginei Maria, Principesei-mamă Elena, alături de Regina Elisabeta a Greciei, Principesa Ileana cu suitele lor, membrii guvernului cu doamnele, o numeroasă și aleasă asistență.

Erau expuse splendide broderii din Regat, migăloase cusături pe pânză topită, borangic, pe inșișor, rochii, hăinuțe pentru copii, bluze, fețe de masă cusute cu aceiași neînchipuită bogăție, șervețele, scoarțe pentru cărți, mape, perne. Apoi porturi naționale complete, după județe și ramificări sătești, frumoase marame oltenești, lenjerie fină de pânză cu fir. Aceste minuni erau produse de un lung șir de asociații din țară. Privirile au fost atrase de coloritul viu și nespus de armonios, în care roșul de toate nuanțele predomina jucăuș, avem așa frumoase modele pe porturile populare – era Banatul.

Această secțiune era condusă de doamna Marilina Bocu, care s-a preocupat cu dezvoltarea industrială a artei țesăturilor și cusăturilor bănățene, închinându-i o bună parte din viață. Erau remarcabile ștergarele țesute de femeile ortodoxe la șezătorile din iarnă pentru a da cinste lui Dumnezeu în noaptea Învierii. Ștergarele înfrumusețau nu doar

⁴⁴⁸ *Serbările Unirii 1929*, p. 35-70.

Bisericile, ci chiar coșurile cu merinde ce se aduceau la Biserică pentru sfințire, ca ofrandă din prea plinul casei către Dumnezeu.

În organizarea expoziției, doamnele s-au achitat strălucit, ca întotdeauna, de diferitele însărcinări. La unul din simpozioanele susținute cu această ocazie, se vorbește despre ridicarea unei Catedrale a Mântuirii Neamului, iar Regele Ferdinand, de față fiind, a spus în încheiere: *Domnul va răsplăti celor ce iubesc buna podoabă a Casei Sale*. Tot acum se hotărăște ridicarea unui bust lui Nicolae Bălcescu și Simion Bărnuțiu, efectuarea unor pelerinaje și excursii în locurile cu o încărcătură istorică deosebită, printre care se numără și Mărășești. Serbările Unirii nu ar fi fost complete fără această excursie la Mărășești.⁴⁴⁹

La încheierea serbărilor, Ministrul Sever Bocu le-a adus călduroase și binemeritate mulțumiri tuturor: „Am organizat Serbările Unirii, dincolo de orice considerați mărunte, doar ca Român. Extraordinara strălucire a serbărilor nu a putut fi suportată de mulți, de aici și criticile virulente. Nu contează, Serbările s-au încheiat, trecând peste toate, privim în siguranță spre viitor”; „*Nu pot încheia, sunt dator să amintesc rolul doamnelor din Societate, care au contribuit foarte mult la atmosfera de concordie ce s-a creat. Doamnele au răspuns la apelul meu și s-au achitat cu entuziasm de însărcinările primite. Și lor se datorează faptul că Capitala a îmbrăcat straie de sărbătoare, strălucind în nimbul ei de lumină și glorie.*”⁴⁵⁰

În aceste zile, toți au fost iluminați de Duhul Sfânt. Prin cuvintele lor, ei dădeau glas veacurilor.

La Lipova, după război, Marilina Bocu a dezvoltat o manufactură textilă pentru a da de lucru văduvelor și orfanilor de război. Toate țesăturile erau vopsite vegetal din flori și rădăcini, de care doamna Bocu se ocupa personal.⁴⁵¹ Dar Marilina nu s-a mărginit doar la ajutorul pe care putea să-l dea femeilor sărmene, ci a făcut apel pentru ajutor la instituțiile și organizațiile similare din țară.

Marilina Bocu a fost o apropiată a Reginei Maria încă de când aceasta era principesă. Așa se explică prețuirea constantă a reginei față de ea. Regina o invită pe Marilina alături de ea, dându-i prilejul de a face cunos-

⁴⁴⁹ *Cartea Unirii 1918-1928*, p. 23.

⁴⁵⁰ *Serbările Unirii 1929* p. 78.

⁴⁵¹ *Serbările Unirii 1929* p. 85.

cută arta populară ce se lucra în atelierele de la Lipova într-o expoziție organizată în America, cu prilejul vizitei reginei din anul 1926. În acest fel, expoziția de cusături și țesături artistice ale țărăncilor românce a facilitat seri de conferințe asupra României.

Expoziția s-a prezentat prin marile orașe ale Americii, prin universități și instituții de cultură. În acest fel, se pun bazele unei relații sociale de o mare importanță, americanii fiind cucerți de frumusețea pitorească a României, genialitatea poporului român, ospitalier, generos de la natură.

Regina însăși a etalat în America frumoasele costume populare românești, pe care le îndrăgea. În felul acesta, peste Ocean s-a vorbit cu admirație despre România.⁴⁵²

Marilina Bocu a făcut două vizite în America, cu prilejul cărora a organizat centre românești foarte active, cu admirate expoziții de artă populară românească.

Cu prilejul acestor manifestări ale Unirii, transmite, din partea Ministrului Sever Bocu și a ei, personal, o invitație pentru a pofti cu toată bucuria acasă pe românii din America. În această zi sfântă, niciun român să nu lipsească: „*V-am cunoscut cu prilejul celor două vizite în America, de unde m-am întors cu profunde aprecieri și rămân o bună prietenă și admiratoare a poporului American. Cu prietenești salutări, Marilina Bocu.*”⁴⁵³

Ca răspuns, primește o amplă scrisoare de mulțumire, care se încheie astfel: „*Vă rog a primi, împreună cu mulțumirile noastre și ale prietenilor noștri pentru grațioasa d-tră invitație, expresiunea distinselor noastre sentimente. William Nelson Cromwell.*”⁴⁵⁴

Ne este greu să credem că de seara până dimineață totul se schimbă, azi ai totul, îți râde soarele, „*dar, omule, la noapte vin și nu mai ai nimic, îi zise soarta!*”.

Așa s-a întâmplat, zilele de început ale comunismului au adus ghețării în România, cerul s-a întunecat, fiind mulți, prea mulți ani cenuși, nici cerul nu mai avea putere să lumineze. Într-o noapte ca smoala, a fost arestat Sever Bocu și tot universul său și al Marilinei s-a prăbușit.

⁴⁵² <https://www.pressalert.ro/2020/12/personalitati-care-au-jucat-un-rol-important-istoria-romanilor-din-banat-si-transilvania-inainte-de-marea-unire-omagiatae-muzee-din-vestul-tarii/>(accesare 10.04.2022).

⁴⁵³ *Serbările Unirii 1929*, p. 72.

⁴⁵⁴ *Serbările Unirii 1929*, p. 74.

A urmat o percheziție inumană, la care Marilina și cei doi nepoți, Constantin și Petru, priveau înmărmuriți, casa lor, care era mereu cu porțile deschise ca și ușile unei Biserici, acum era cu geamurile sparte și ușile vraieste. Sufletul Marilenei s-a încărcat cu durere, supărare, poate gândea că... Adevărul și Dreptatea sunt *o poliță*, care poate ocoli zeci de ani până vine scadența, dar totdeauna vine și pornește fără replică, plata! Și a venit plata, cam târziu pentru familia Bocu, dar atunci a început „*răs-coala*”: dulapuri, sertare, îmbrăcăminte, divane, fotolii, tapiserie, sfâșiate cu nervozitate și aruncate în zgura neagră a căminului.

Se amestecau pământul din ghivecele florilor cu golitul dulcețurilor din borcane și dispare toată rânduiala unei gospodării chivernisite de paznica nemișcată de la casa ei, care este soția și mama româncă. Din jertfa mâinilor, acum toate zăceau într-un amestec de sfărâmături mutilate, călcate în picioare, strivite, pisate de această cavalcadă neagră, plină de spumoasă mânie, ca o armată de stafii se desfășura sub privirile-i neputincioase. Negăsind nimic, au pătruns în muzeu, la lumina becului, privind în jur au rămas muți, nedumeriți, o subită zăpăceală, așteptau un ordin cu rotativa privirilor încremenite unul către altul.

Cu ultimele puteri, Marilina rosti:

„Aici este Țara și sufletul poporului românesc. Muzeul etnografic”. Muzeul începea cu rodul gliei românești, din răsărit până la apus, grânarele României, furca de tors la gura vetrei, cu buturugile scânteind în lumina de caleidoscop, ce povesteau și arătau, fără vorbe, însăși istoria poporului român: pereții tapetați cu țesăturile vechilor conciuri bănățene, se înșiruiău polițe, mese, cu toată arta națională țărăneasă a poporului român. Șapte camere cuprindeau toate colecțiile porturilor românești din toate ținuturile, de la cele străbune care aveau graiul lor în nemișcarea mută. Aici era cheia secretă a inimii Marilinei: Iubirea pentru pământul Țării, pentru poporul românesc, arta, poezia lui populară – „Muzeul Colecției Etnografice”, mândria României întregite. Acestea i-au fulgerat prin minte când a văzut urgia dezlănțuită în casa ei.

Își mai amintește: „*din ceasul acela fatidic a lui 5 mai 1950, nu mi-am mai văzut soțul, chinuita mea ființă nu a mai auzit decât stereotipul: Sever Bocu a murit! Ca mut să fie graiul meu, moartă, în viață să fiu, și dublul infinit mai greu de suportat, un lanț de mucenici rămași pe drumuri necunoscute, aruncați din rostul vetrelor, încotro? Cu nevindecabilă*

jale! O jale ce macină mai chinuitor decât foamea, frigul, decât îndoiala, nesiguranță, mai tragic decât generoasa noblețe a unui glonț rătăcit, lovind în creier.”⁴⁵⁵

După o nedreaptă deportare de 7 ani în Moldova, datorită intervenției fiicei din America, sunt escortați de autorități la București și predați actorului Ion Manolescu (fratele Marilinei), care se va ocupa de întocmirea actelor de plecare în America a copiilor. „La coborârea din tren, eram ca o biată paiată de circ, însă mi-am împietrit inima. *Suferințele și nedreptățile îndurate din cauza unui regim opresiv, durerea cumplită a sufletului când și-a văzut soțul arestat, împrăștierea și nimicirea muncii de-o viață nu i-au zdruncinat prețuirea pentru poporul român, credința în omenia, cultura și valorile acestuia. Îmi venea să râd și să plâng, uitându-mă la fericirea cumnatei și a fratelui meu îmbrățișând copiii. Copiii (nepoții) vor pleca la părinți în America. Mă uitam la fratele meu cu inima strânsă chingi, voiam vești, dar îmi închisesem gura într-o hotărâre crudă, afirmarea groaznicului sfârșit, mai târziu”. Iar Marilina, după câtăva vreme, va pleca și ea.⁴⁵⁶*

Câtă putere mai era în trupul firav, de a lăsa pildă vie a vieții curate a familiei Bocu înainte de a pleca și ea pe drumul fără de întoarcere, dar luminat de credința în Dumnezeu.

⁴⁵⁵ Ioan Muntean, *Sever Bocu (1874-1951)*, Arad, p. 115.

⁴⁵⁶ Ioan Muntean, *Sever Bocu (1874-1951)*, Arad, p. 115.

VI. Rezistența prin credință a femeii ortodoxe din părțile Aradului între 1948-1989

Prin instaurarea regimului Petru Groza, la 6 martie 1945, s-a format un guvern din aproape toate forțele politice care s-au autointitulat „de largă concentrare democratică”. Atunci a fost momentul ce a marcat începutul „oficial” al regimului comunist în România. Guvernul condus de Petru Groza a prezidat primele procese politice din România, fraudarea alegerilor din 1946, lichidarea opoziției (o urnă cu fundul dublu a transformat bogata Românie într-o păpușă de cârpă).⁴⁵⁷

Împreună cu Gheorghe Gheorghiu-Dej, Groza îl forțează pe regele Mihai să abdice în 30 decembrie 1947. Studenții au protestat pentru susținerea regelui, aproape toți aveau cruciulițe la gât și le arătau ostentativ, drept consecință s-au făcut arestări masive și comuniștii l-au amenințat pe rege cu o baie de sânge dacă nu abdică. Regele a spus: „*din cauza mea nu va curge sânge*”.⁴⁵⁸

Abdicarea regelui a dus la instaurarea forțată a comunismului, sub atenta supraveghere a Rusiei Sovietice, nimic nu a mai fost normal în frumoasa și bogata noastră țară. Viața în țara noastră ia o întorsătură nedorită de majoritatea populației.⁴⁵⁹

Comunismul s-a instaurat în etape, promitea paradisul, raiul pe pământ, dar a determinat schimbări radicale în viața politică românească.

A urmat o vreme foarte învălmășită și grea. Au mai fost cei care au dorit să-și facă auzit glasul și să ia atitudine împotriva unui regim care le îngrădea cele mai elementare drepturi, și-au asumat nenumărate riscuri, dar au rămas demni.

Chiar dacă sărăcia materială s-a întins pretutindeni, ea nu le-a atins sufletul sărăcindu-l, chiar dacă totul era înghițit de întuneric. Mai poți vedea ceva, când ochii sunt înecați în lacrimi, iar sufletul în valul

⁴⁵⁷ Ion Scurtu, *Politică și viață cotidiană în România (pe ce cale evoluăm?)*, București, Edit. Mica Valahie, 2011, p. 364.

⁴⁵⁸ Ibidem

⁴⁵⁹ Ion Scurtu, *Politică și viață cotidiană în România (pe ce cale evoluăm?)*, p. 372.

amărăciunii? Când vezi că bestialitatea nu este omenie, brutalitatea nu este virtute, suferința, amărăciunea nu este bucurie, întunericul nu este lumină și războiul nu aduce iubire?

Da, așa era! Dar aveam fiecare o cămăruță a sufletului din care nu lipsea rugăciunea, liniștea, pacea, și având toate acestea la un loc, nu au putut să covârșească sufletul. Am avut putere să ne ridicăm deasupra, să credem cu stoicism în puterea lui Dumnezeu, să avem lumină în suflete și să privim etapele de dezvoltare ale nației române în anii dictaturii.

Comunismul s-a instaurat în etape, promițând paradisul, raiul pe pământ, dar a determinat schimbări radicale în viața politică românească și, implicit, în ansamblul vieții arădene. Pentru a scăpa de indezirabilii „reacționari” socotiți „dușmani ai poporului”, au început recrutările de muncitori „ideali”, fără plată, fără mâncare, fără îmbrăcăminte, pregătiți pentru vastele șantiere, Marele Canal, stuful din Delta Dunării, hidrocentralele și pentru toate acestea aveau locuință asigurată, „confortabilele celule”, care toate, dar absolut toate, au fost umplute cu zeci și sute de mii de oameni, aceștia erau cei mai buni pe care îi avea țara.⁴⁶⁰

Dintre ei, să amintim câțiva:

Iuliu Maniu (1873-1953), Gheorghe I. Brătianu (1898-1953), Constantin Argetoianu (1871-1955), Nicolae Iorga (1871-1940). Aceștia au fost câteva personalități, oameni de Stat ai României care au trecut în lumea celor fără de doruri pământești la Râmnicu Sărat, Sighet, Aiud, fiindcă au ales a se împotrivi celor care urau ce nu puteau înțelege. Au trecut prin coșmarul unei lumi necunoscute, au fost deznădăjduiți, înjosiți fizic cu răutăți gratuite, cu o cruzime de neînțeles.

În iadul în care trăiau amestecau lacrima cu bucuria din tainița sufletului, erau cuprinși de pârdașnica frică și atunci *...din frică își făceau curajul fricii*, putând ține capul sus și sfida din priviri, necerând milă, fiindcă aveau nădejdea izbăvirii, ușa sufletului era deschisă lui Hristos, au ales moartea în locul trădării. Acești oropsiți ai sorții aveau durere în suflet fiindcă intuiau lumea de mâine. Spre ei, cei ce au sucombat în vârtejul evenimentelor de tristă amintire, se întoarce gândul nostru de recunoștință.

⁴⁶⁰ Ioan Negruțiu, *Icoana noilor Martiri ai Pământului Românesc*, București, Edit. Bonifaciu, 2009, p. 17. Ciucă, Oana Lavinia, „Etapile ideologizării conceptului de emancipare a femeii”, pp. 73-74, în <https://magazines.ulbsibiu.ro/antropomedia> (accesare 03.03.2022).

Îi amintesc cu obstinație fiindcă copiii noștri nu trebuie să-i uite, cine uită nu merită să se bucure de jertfele înaintașilor.⁴⁶¹

Arhiepiscopul Iustinian Chira al Maramureșului spunea: „*Cea mai profundă rană pe care o port în suflet este suferința pe care acești oameni nevinovați au răbdat-o în pușcăriile comuniste din România.*”⁴⁶²

Acești „titani” ai României au fost înlocuiți de seara până dimineața de neaveniți, adeseori cu o slabă pregătire profesională, fără principii de viață, dar cu dorința de a fi în față și a arăta că știu să-și impună voința călcând totul în picioare. Comuniștii ne-au condamnat pentru mulți ani la întuneric, alungând preotul care era „lumina și sarea pământului”, singurul care, prin puterea dată mâinilor sale, ne putea înălța la Hristos.

Credința a fost cea pe care comunismul s-a străduit prin orice mijloace să o anihileze. Nu au reușit, fiindcă fibra noastră românească este profund credincioasă și în credință ne simțim liberi. Peste această libertate, comuniștii au lăsat o grea cortină, au cultivat vulgarul, ce ne îndepărta de credință.

Au lăsat o cortină, dar în spatele ei mamele femeii creștine, au știut să țină trează lumina lui Hristos în casa lor, în sufletul familiei, unde *Hristos nu v-a îngădui* nicio vicisitudine.

A urmat o reșezare economică, politică, culturală, însă arădenii aveau un spirit civic evoluat, cunoșteau limbi străine, erau toleranți cu naționalitățile conlocuitoare, aveau un simț material foarte dezvoltat și de aceea, cu greu s-au supus comunismului. Aradul și-a păstrat, chiar și sub comuniști, culoarea multietnic-culturală. Pentru mult timp de acum încolo, arădenii s-au îmbrăcat cu cântecul patriotic, cântec ce face corp comun cu sufletul neamului, în el au integrat credința și religia, în forma lui de exprimare. Îl slăveau pe Dumnezeu.⁴⁶³

Noul regim politic și-a făcut un obiectiv din emanciparea femeii. Comuniștii au stabilit că femeia are drepturi egale cu bărbatul. Egalitarismul în perioada comunistă a adus beneficii: accesul la un loc de muncă și educație, sprijin în creșterea copiilor prin creșe, grădinițe. „În Republica

⁴⁶¹ Ion Scurtu, Ibidem, p. 380.

⁴⁶² *Din temnițe spre sinaxare*, Galați, Edit. Egumenița, 2008, p. 5.

⁴⁶³ Corneliu Pădurean, „Repere ale regimului Comunist din România 1945-1989”, în *Arad. Economie și societate 1945-1989*, Cluj-Napoca, Edit. Presa Universitară Clujeană, 2015, p. 24-41.

Socialistă Română, femeia are drepturi egale cu bărbatul. Statul ocrotește căsătoria și familia, apără interesele mamei și copilului."⁴⁶⁴ Femeile aveau drepturi pe hârtie, fiindcă în viața reală erau suprasolicitate, emanciparea lor, cu adevărat, nu cred că s-a realizat.

6.1. Asociația femeilor ortodoxe și instaurarea comunismului

Încheierea războiului a adus cu sine, pe lângă pace, și o grea pierdere pentru femeile creștin-ortodoxe. Prințesa Alexandrina Cantacuzino, cea care a fost promotoarea și purtătoarea de drapel a multor asociații, a trecut la cele veșnice⁴⁶⁵.

Conducerea Eparhiei Aradului și conducerea *Femeilor Ortodoxe din Arad* au hotărât de comun acord ca, pentru sprijinul nevoiașilor de după război, să se înființeze comitete de ajutorare pe lângă fiecare parohie de la oraș, dar mai ales la sate, unde sărăcia era mai mare, după cum urmează să vă prezentăm etapele:

- a) Comitet de ajutorare a săracilor și ocrotirea văduvelor și orfanilor fără ajutor;
- b) Pentru îngrijirea, îmbrăcarea și înzestrarea cu cărți și alte mijloace pentru învățătură a școlarilor săraci;
- c) Mila creștinească să se practice în toate parohiile și școlile aferente.

Ajutoarele se vor acorda când va fi nevoie, dar mai ales cu ocazia Nașterii și Învierii Domnului. Comitetele de ajutorare urmau să fie compuse din 3-4 membri ai Consiliului parohial și femeile creștine din diferite asociații.

Biserica va stăruii să se înființeze, unde se poate, orfeline și internate, unde va fi adăpostit tineretul ortodox de la diferite școli. Aceasta, fiindcă îndrumarea tineretului este cea mai însemnată problemă a Bisericii și organizațiilor de femei creștine. Asistența familiei este primordia-

⁴⁶⁴ Art. 18. Titlul II., în *Constituția* R. S. R., București, 1965.

⁴⁶⁵ Într-o scrisoare din 1928 adresată episcopului Grigorie Comșa, spunea: „Ortodoxismul trebuie să strângă rândurile și să caute să păstreze diriguirea conștiinței publice. Aceasta nu o poate face decât plămădind prin școli sufletul generațiilor viitoare. Școlile Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române sunt laboratoarele unde preoțimea poate să-și făurească ucenicele. De aceea cerem ca cuiburile noastre de educație să fie centre de viață spirituală și ele nu pot să atingă acest scop decât cu concursul larg al preoțimii. (A. A. O. R. Arad, documentul nr. 145-III-1929).

lă pentru Biserică, întrucât în ea se dezvoltă vigoarea trupească și sufletească, ajută la educația moral-religioasă a tinerilor căsătoriți, îi învață a se feri de capcanele viclesugurilor.

Preotul în Biserică este ca rădăcinile pomilor de pe stânci, rădăcini ce topesc cu puterea lor și pietrele. Așa au fost vrednicii noștri înaintași, au preoțit în sătulețele românești ce erau risipite pe coastele munților sau prin văile râurilor.⁴⁶⁶ De aceea, prin predică, preotul l-a introdus pe creștin în învățătura sacră a Bisericii, făcându-l să descopere Tainele sfinte chiar în contextul instaurării regimului totalitar-comunist.

Toate acestea se întâmplau înainte de 1945.

Dar și după 1945 s-au înființat diferite organizații de femei, iau ființă diferite ligi pentru apărarea diferitelor drepturi.

Liderele Partidului Comunist au hotărât constituirea unei Federații Democrate a Femeilor din România (F.D.F.R.), primul congres fiind organizat pe 4-8 martie 1946. Femeile au participat activ la campania de culturalizare a maselor, la toate activitățile electorale, din postura de mamă, muncitoare și cetățeană.

În 1947, F.D.F.R. se transformă în U.D.F.R. (Uniunea Democrată a Femeilor din România), cu următorul program: întărirea regimului democratic, lupta pentru pace, calificarea femeii muncitoare, ocrotirea mamei și a copilului. Chiar dacă în legile țării existau drepturi pentru femei și copii *de facto*, femeile erau suprasolicitate, gradul de abandon al copiilor era foarte mare.

Dar toate acestea l-am aflat după 1989.

Iar în 1948 se desființează *Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române*, deviza societății fiind *Patrie și Credință*. Acum nu mai era nevoie de Credință, o desființăm!!!

Pe 31 ianuarie 1945 s-a întrunit, în Capitală, prima „Mare Conferință a Femeilor Muncii”, unde s-a hotărât constituirea comisiilor de femei pe lângă fiecare comitet sindical din întreprinderi. Aceasta prezintă un program care ar fi reprezentat interesele reale ale femeilor.⁴⁶⁷ Însă viața lor era alta, trebuiau să facă față, pe de o parte, eforturilor profesionale, care

⁴⁶⁶ Plan de organizarea asistenței sociale creștine în centru și în cuprinsul Eparhiei Aradului”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul LXI, 1937, nr. 33, 15 august, p. 292.

⁴⁶⁷ *Prima Conferință a Femeilor 31 ianuarie 1945*, București, Edit. C.G.M. din România, 1945, pp. 29-31.

erau din ce în ce mai mari, iar pe de altă parte, sarcinilor firești de mame, soții și gospodine.

Datorită lor, cunoaștem istoria adevărată a noastră.

Anul 1948 a fost anul scoaterii femeilor creștin-ortodoxe din viața socială. La indicația P.C.R., trebuia să existe „o singură organizație de masă” pentru toate femeile.

La Conferința pe țară a femeilor (14-16 februarie 1948, București), convocată la indicația P.C.R., s-a creat Uniunea Femeilor Democratice din România, în frunte fiind Ana Pauker.

În discursul său, Alexandra Sidorovici a lăsat să se înțeleagă că în noua organizație, întemeiată pe principiul segregăției sociale și politice, „femeile exploatoare și soțiile exploatorilor” nu au ce căuta⁴⁶⁸.

Astfel, s-a ajuns la destructurarea mișcării de femei creștin-ortodoxe din România, ele erau parte constitutivă a societății civile, cu bogate tradiții, asociații construite cu multă trudă și sacrificii de generații întregi de femei creștine, iar acum nu se mai putea manifesta sub un regim totalitar⁴⁶⁹.

O grea încercare s-a lăsat peste munca plină de abnegație și sacrificiu a femeilor creștin-ortodoxe, când vedeau Biblia pusă lângă reviste imorale.

Biblia este o comoară cu precădere a educației feminine, ele știau, simțeau că „Crucea” nu o pot frânge mâini spurcate, nici Evanghelia nu o pot strivi picioare de călăi.

O plăcere maladivă a comuniștilor.

Crucea și Evanghelia au fost scutul poporului nostru în acele vremi.

Spiritul creștin și virtuțile au stat la baza constituirii atâtor Ligi și Organizații creștine.

Nimic nu părea prea greu sau zadarnic pentru mama care purta în brațe copilul și-l îndruma în lumina lui Hristos, transmisă prin mâinile binecuvântate ale preoților.

⁴⁶⁸ Acceptarea femeilor de tip burghez în primii ani ai comunismului se datorează faptului că nu aveau o bază în rândul femeilor. Or, tocmai cele considerate de ei „cucoane” erau soții de preoți, de ofițeri, de politicieni, ele devenind paravan pentru credibilitate, în primii ani, până au reușit să pregătească alte femei „cu origini sănătoase”.

⁴⁶⁹ „Alegerea C. C. al U. F. D. R.”, în *Scântea* (București), anul XVII, 1948, nr. 1049, 19 februarie, p.1.

Cum toate publicațiile și organizațiile creștine au fost desființate, a mai rămas ca femeia creștină să colaboreze cu Biserica în mod clandestin, pentru binele copilului și al familiei creștin-ortodoxe. De acum, doar atitudinea plină de curaj a unor preoți (sau nu) a dus mai departe flacăra credinței ortodoxe.

Odată cu abdicarea Regelui Mihai, totul se schimbă.

Timpul începe să curgă nemilos pentru țara noastră. Chiar și femeia din comunism nu se mai contopește cu purtarea Maicii Domnului, ci a luat ca exemplu chipul și purtarea Evei.

Cu o astfel de purtare, nu putem aștepta nimic bun și nici pacea conjugală.

Vremea socotelilor se apropie pentru fiecare. Urmează o nouă paradigmă socială și culturală aservită politic. Femeia în comunism va avea de îndeplinit alte coordonate sub directa propagandă a partidului.

Am pierdut libertatea!

Dar nu am pierdut nădejdea, dragostea, credința și nicio jertfă nu părea zadarnică pentru întărirea în principii creștine a copilului.

Cum era viața de zi cu zi a femeii obișnuite în comunism?⁴⁷⁰ Ei credeau că au cea mai caldă admirație pentru femeia luptătoare, muncitoa-

⁴⁷⁰ Cum era femeia în comunism? O știu bine! Să vă spun:

Chiar dacă viața cu mine a fost blândă și m-a ferit Dumnezeu, datorită împrejurărilor am trăit câțiva ani într-un bloc muncitoresc și voi nara – cu aproximație, o singură zi a femeii obișnuite, talpa țării.

Trezitul la 6 dimineața sau mai devreme, coadă la lapte, pregătutul copiilor pentru creșă, grădiniță, școală (după caz). Plecat la serviciu de cele mai multe ori pe scara tramvaiului sau a autobuzului. Iarna, înghețată de frig. După program, coadă la diferite produse. Intrată în casă, hrănește copiii, familia, curățenie, încălzit paturile copiilor cu sticle umplute cu apă caldă, spălat copiii cu apă încălzită cu termoplonjorul. Cam jumătate din viața unei zile. Prea scurtă era ziua pentru câte obligații avea. Despre cum era privită în societate, *Lavinia Ciucă ne mărturisește*: Chiar dacă 8 Martie era o zi importantă pentru femeii, ca individ, femeia nu a existat, era o anonimă ce ducea pe umerii ei firavi povara muncii și a reproducerii. Viața intimă a fiecărui cuplu este o problemă a cuplului. Însă atunci când statul a controlat și viața privată a cuplului, femeia s-a simțit dezbrăcată în public și fără voia ei considerată o mașină a timpului oprită și setată doar la sporul natural al populației. Această atitudine față de ea a penetrat în ființa ei o teamă biologică exercitată prin neîncredere, frică. Femeia este aceea care asigură continuitatea unei națiuni și de sănătatea ei fizică și sufletească depinde binele din casă. De voința ei... cui îi păsa! Ei, comuniștii, credeau că au cea mai caldă admirație pentru femeia luptătoare, muncitoare, plină de admirație și jertfă de sine. Adică, femeia constructoare a socialismului și comunismului, apărătoare a păcii. (Lavinia Ciucă, *ibidem*)

re, plină de admirație și jertfă de sine, adică femeia constructoare a socialismului și comunismului, apărătoarea păcii.⁴⁷¹

În presa de atunci și de acum, s-a spus și s-a scris mult prea puțin de suferințele femeii în comunism.

Pentru comuniști, oricum ar fi fost, femeia nu trebuia să scape vigilenței statului. De aceea, sistemul comunist a însărcinat femeia cu o dublă povară. Intrarea în partid a celor mai multe se explică prin dorința de a face carieră, de a obține avantaje materiale, de a se simți protejate.

Datorită spiritului de organizare, femeia a luat parte la refacerea țării după război și a adus o contribuție deosebită la înfăptuirea reformelor propuse de grupurile politice. Au fost integrate pe diferite paliere economice, sindicale, diverse organizații de femei. Femeile au participat activ la campania de culturalizare a maselor, la toate activitățile electorale în calitate de mamă, muncitoare, cetățean, luptător al păcii, dar nu și din condiția de femeie.

Reîmprospătăm memoria pentru cunoașterea istoriei – să ne recunoaștem greșelile, prin ridicarea mâinilor și a privirii spre cer.

A fost sărăcie... și ce sărăcie..., dar a existat demnitate, liniște, iubire. Totul se împărțea și ne bucuram pentru tot ce primeam!

Chiar dacă pentru moment a biruit tabăra întunericului care avea răul așa de bine organizat, iar Lumina s-a văzut înfrântă, poporul nostru, trăind o mare dramă jertfelnică, nu s-a dat bătut, fiind purtător al credinței strămoșilor, biruitor prin rugăciune către Dumnezeu.

6.2. Femeile în jurul Bisericii – factor de coeziune în comunitate

Să-mi fie îngăduit a insera activități culturale de o mare finețe, așa cum a fost cea în care s-a sărbătorit corul Armonia la 35 de ani de activitate, eveniment ce a avut loc în ziua de 10 aprilie 1955, în „Duminica Floriilor”. Acțiunea a început în Catedrala „Sf. Ioan Botezătorul”. După săvârșirea Sfintei Liturghii, a vorbit pr. Ilarion V. Felea despre atașamentul și implicarea membrilor corului față de actul liturgic sub conducerea dirijorului Ioan Lipovan. La orele 18, în Catedrala arhiplină, prezenți fiind vicarul Gheorghe Lițiu și Cornel Oros, corul a susținut un concert a cărui prezentare a fost făcută de pr. Demian Tudor. Dirijorul Ioan Lipovan

⁴⁷¹ Oana Lavinia Ciucă, „Etapile ideologizării conceptului de emancipare a femeii”, pp. 73-74, în <https://magazines.ulbsibiu.ro/antropomedia> (accesare 03.03.2022).

mulțumește în numele corului pentru frumoasa considerație arătată. Pr. Demian Tudor a oferit o agapă, la această sărbătoare femeile creștine fiind profund implicate.⁴⁷²

Episcopia din Arad, episcopul Andrei Magieru, pr. Demian Tudor și pr. Traian Tătaru au inițiativa de a-l omagia pe Emil Monția, cu ocazia aniversării a 75 de ani de viață. Cu acest prilej se organizează la Palatul Cultural o amplă manifestare culturală, la care și-au dat concursul: Corul, Orchestra și soliștii Filarmonicii din Arad. S-au interpretat lucrări ale compozitorului care au încântat publicul spectator. O contribuție deosebită au avut-o credincioasele din comitetul eparhial: Braț Maria, Jurcă Aurica, preoteasa Floare Oros.⁴⁷³

Cu smerenie au organizat femeile creștine vizita Î.P.S. Sa Părintele Mitropolit Nicolae Colan al Ardealului la Arad, în zilele de 26 -27 septembrie 1957, la Sfinția Sa părintele episcop Dr. Andrei Magieru al Aradului. Credincioșii eparhiei au fost deosebit de entuziasmați de-a lungul vizitei.⁴⁷⁴

Tacit, femeia și-a dus mai departe rolul ei în biserică, contribuind prin toate mijloacele la buna ei funcționare.

La cumpăna anilor 1973-1974, de sfintele sărbători ale Crăciunului, Anului Nou și Bobotezei, păstrându-se o scumpă tradiție în Biserica strămoșilor noștri, la Centrul Eparhial și la Catedrala din Arad a fost sărbătoare. În ajunul Nașterii Domnului, credincioșii, cu sufletele înghețate de teamă, se îndreaptă către reședința episcopală. Aici puteau răsună în voie colindele, fiindcă cântatul unui colind era un „atentat” la societatea comunistă în afara spațiilor religioase. Aici au fost primite cu căldură corurile diferitelor parohii, colindătorii copii, dar și adulți, au oferit audienței un frumos program cu strămoșeștile noastre colinde și datini de Crăciun. Colindul, care este o Evanghelie a poporului, a fost ținut sub obroc atâtea decenii. Episcopul Visarion a mulțumit tuturor cu căldură, împărțind daruri.

⁴⁷² A se vedea Avram Petric, „Știri din Episcopia Aradului”, în *Mitropolia Banatului* (Timișoara), anul V, 1955, nr. 10-12; *Mitropolia Banatului* (Timișoara), anul V, 1955, nr. 4-6, aprilie-iunie, p. 47

⁴⁷³ Lucian Emandi, „Compozitorul Emil Monția la 75 de ani”, în *Mitropolia Banatului* (Timișoara), anul VII, 1957, nr. 10-12, octombrie-decembrie, p. 163.

⁴⁷⁴ „Înalta vizită în Episcopia Aradului”, în *Mitropolia Banatului* (Timișoara), anul VIII, 1958, nr. 1-3, ianuarie-martie, p. 203.

A doua zi, slujba din Catedrală a fost slujită de episcopul Visarion, la sfârșitul căreia corul catedralei a prezentat o serie de colinde culese și armonizate de preotul și dirijorul corului, Ioan Șerb. Aceste sărbători s-au desfășurat într-o atmosferă de praznic cu duh familiar, de apropiere între ierarh și fiii săi duhovnicești, cu speranța de a fi sămânța roditoare în viața eparhiei.

Femeile credincioase ale parohiei s-au îngrijit ca toții copiii din Biserică să plece acasă cu brațele încărcate cu daruri, simțind că a venit „Moș Crăciun” sau „Moș Gerilă”, cum era numit în perioada comunistă. A fost un moment când întreaga suflare din Biserică s-a unit cu corul, în cântece de slavă aduse Pruncului Sfânt. Acesta este duhul tradiției creștinești specifice poporului român, dar mai accentuat aici, la marginea dinspre apus a neamului românesc.⁴⁷⁵

Chiar și în anii în care comuniștii erau puternici, Biserica, prin enoriașii săi, a dus mai departe puterea credinței lui Hristos. Anul 1978 se evidențiază prin vizite pastorale și slujbe arhieresti în care se cimentează relația dintre ierarh, cler și credincioși. Amintim vizitele făcute parohiilor de pe cursul Jiului, orașele Petrila, Vulcan etc. Femeile creștin ortodoxe și copiii din comitetele parohiale respective au fost și de această dată liantul de legătură.

În Arad, deosebită a fost vizita din ziua de duminică, 9 aprilie 1978, la parohia Șega I, când s-a târnosit biserica în urma lucrărilor de repictare și înfrumusețare a Bisericii. Biserica din Șega I-a avut ca ctitor pe vrednicul de amintire Ilarion V. Felea, „martir al închisorilor comuniste”, care a pus piatra de temelie în 1930 cu hramul „Pogorârea Sfântului Duh”. Iar la praznicul Înălțării Sfintei Cruci, în prezența unui număr impresionant de credincioși, preoții Florea Codreanu și Ilarion Felea au sfințit crucile de pe turle, vorbind poporului despre „puterea și biruința crucii peste veacuri și peste capetele vrăjmașilor.”

Părintele Ilarion V. Felea finalizează cu greu lucrările, din lipsă de bani. Cheamă în ajutor, printre alții, pe femeile creștin-ortodoxe, cu președinta Elena Goldiș, care-i dau un ajutor neprecupețit în finalizarea lucrărilor.⁴⁷⁶

⁴⁷⁵ *Mitropolia Banatului* (Timișoara), anul XXIV, 1974, nr. 1-3, ianuarie-martie, pp. 163-168.

⁴⁷⁶ APROSIA, *Cronica Parohiei Ortodoxe Române Arad-Șega*, la Pr. Cristinel Ioja, *Ilarion V. Felea (1903-1961). Preotul. Teologul, Mărturisitorul*, p. 56.

Peste ani, în 10 iulie 1978, la târnosire, a susținut slujba episcopul Visarion, înconjurat de un sobor alcătuit din preoții Flor Teodorescu, Axente Cadea, Gheorghe Șerb, Dan Emilian Nicolau și diaconii catedralei.

În cântarea molcomă a clopotelor, episcopul a fost întâmpinat la intrarea în biserică de întregul sobor de preoți, cuvântul de întâmpinare fiind rostit de părintele Gheorghe Șerb.

Ierarhul a prezentat pe noul preot slujitor – Dan Emilian Nicolau. Iar la sfârșitul Sfintei Liturghii a binecuvântat adunarea credincioșilor, adresându-le cuvinte duhovnicești de întărire în dreapta credință ortodoxă, a îndatoririlor creștinești și a frumoaselor tradiții. A îndemnat comitetul de femei credincioase de pe lângă parohie să stăruie în mila creștinească față de persoanele aflate în nevoi, copii, bolnavi, văduve și bătrâni singuri. Toată festivitatea s-a încheiat cu o agapă oferită de credincioșii parohiei, în fruntea cărora se aflau femeile din comitetul parohial, dintre care amintim pe Elisabeta Petcu și Floare Nicolau. Totul s-a petrecut sub ocrotirea razelor soarelui. Încă o dovadă că clerul din Biserică este una cu poporul credincios și colaborarea dintre ei nu s-a întrerupt niciodată.⁴⁷⁷

Această legătură a fost susținută și de Oastea Domnului, atât în Arad, cât și în aproape toate parahiile din Eparhia Aradului, iar în unele parohii, unde preoții erau mai curajoși, avea o influență mai mare, ca de exemplu la Curtici.

La Curtici, așa a vrut Dumnezeu ca să se fortifice spiritual granița, de la începuturi au păstorit Biserica preoți cu dragoste de țară, secondați de preotese care le-au fost sprijin și de puternicul nucleu al *Asociației Femeilor Creștin Ortodoxe*, care, deși desființată pe hârtie, femeile au dus mai departe implicarea lor lângă Biserică. Își duceau copiii la activitățile Bisericii, îi învățau datinile începând de la botez și până la mersul la groapă, în fața preotului cu crucea.

Preotul Gheorghe Bozian slujește în Curtici din 1960, având un ajutor de nădejde în preoteasa Cornelia. Puterea lui a fost comitetul parohial al femeilor care l-a sprijinit în totul.

Se cuvine să evidențiem câteva nume care au activat începând cu anul 1960: Don Livia, Nădăban Maria, Bozian Cornelia, Dărăbuș Iuliana,

⁴⁷⁷ *Mitropolia Banatului* (Timișoara), anul XXVIII, 1978, nr. 7-8, iulie-august, p. 556, 561.

Sperlea Iuliana, prof. Gheorghieș Cornelia, cu toată familia: Raluca, Ciprian, Petru, Edmond, Aneta. Această familie avea rădăcini adânci în Curtici, prin bunica Dărăbuș Iuliana și străbunica Moț Ioana.

Curticiul, fiind o familie atât de puternic ortodoxă, este normal ca și întâistătătorii Aradului să-l viziteze des. Aș aminti aici vizita din 16 decembrie 1979 a episcopului Visarion, însoțit de preotul Coriolan Mureșan. Cu această ocazie, a fost hirotonit preotul Ilie Nădăban, iar parohul bisericii, Gheorghe Bozian, a fost înaintat în grad de iconom stavrofor.

Prilejul acesta a folosit curticenilor care, cu mic, cu mare, au umplut până la refuz sfântul lăcaș, îmbogățindu-se sufletește de predica ierarhului arădean.

Liturghia a fost deosebit de înălțătoare, fiindcă, pe lângă cor, toată biserica a participat la Sfânta Liturghie cântând.

La sfârșitul Sfintei Liturghii, episcopul Visarion a felicitat sărbătorii, iar în cuvântul său de învățătură a zăbovit asupra îndatoririlor dintre cler și credincioși, dar și invers, dând un imbold la întărirea credinței în această parohie de la fruntariile țări. A urmat un bogat program cultural-artistic, alcătuit din cântece, recitări și lecturi, oferit de elevi. Întreaga ceremonie s-a terminat cu o agapă pregătită de femeile din comitetul parohial și gospodinele curticene.⁴⁷⁸

La toate praznicele, preoții slujitori au avut alături grupul de femei credincioase, amintim anul 1985, care a culminat cu sărbătoarea nașterii pruncului Iisus. La toate aceste manifestări religioase, credincioșii l-au văzut în frunte pe Prea Sfințitul Episcop Timotei Sevcicu. Îl așteptau cu bucurie în cântul colindului izvorât din gură de copil ce suna ca o cădelniță vie.

Chiar dacă cântatul colindului în public era un atentat la societatea comunistă, colinda este o evanghelie a poporului, o reverberație pe înțelesul omului simplu, el o cânta cu gândul la magii din Bethleem. Privind la icoana Maicii cu Pruncul în brațe, considerau Bethleemul coborât în casele lor.

În acest an, Sfinția Sa a participat și la ședința O.D.U.S. (Adunarea generală a Organizației Democrate și Unității Socialiste), unde erau

⁴⁷⁸ „Sărbătoare la Curtici”, în *Mitropolia Banatului* (Timișoara), anul XXX, 1980, nr. 4-6, aprilie-iunie, p. 172.

prezenți toți membrii credincioși. Pr. Zaharia Gheorghe Iova, președintele organizației, pr. Guzman Dumitru, pr. Flor Teodorescu, pr. Teodor Greuceanu. Dintre membrele femei le-aș aminti pe Marcu Ana, Turic Maria, Gornic Florica și Ioja Felicia.

Președintele Organizației, pr. Zaharia G. Iova, a citit darea de seamă cu toate activitățile avute și neajunsurile peste care au trecut cu speranța în mai bine.

În încheiere, Sfinția Sa a accentuat necesitatea unei lucrări pastorale și misionar-filantropice cât mai eficientă. A adus mulțumiri grupului de credincioase care s-au implicat în strângerea de ajutoare pentru copii și familiile nevoiașe în prag de sărbătoarea Nașterii Domnului. Chiar dacă timpurile erau tot mai strâmtorate, aceste micuțe daruri umpleau ochisorii copiilor de bucurie și pe ale celor care le împărțeau, de speranță.⁴⁷⁹

O altă pildă este familia Vasile Răcșanu, compusă din soție, mamă, soacră, fiu și fiică. Ca fiu al satului (acum locuiește în București), donează Bisericii din Chișineu-Criș un clopot, în data de 10 iulie 1956, fiind ziua de naștere a soției. După oficierea Sfintei Liturghii, parohul Bisericii, femeile din comitetul de organizare și enoriașii mulțumesc familiei donatoare și oferă o agapă.⁴⁸⁰

Chiar dacă era la începutul instaurării comunismului, Biserica a arătat respect și prețuire creștinilor practicanți. Regimul comunist nu a putut înăbuși sentimentele izvorâte din sufletele creștinilor practicanți față de slujitorii Bisericii în orice situație ar fi fost, mai ales când era vorba de a cinsti ultimul drum al primei femei creștine din comunitate – preoteasa.

La trecerea la cele veșnice a preotesei Ana Terebențiu, din parohia Gașa, s-au scos în evidență meritele ei de bună gospodină, mamă a nouă copii și o bună sfătuitoare a preotului timp de 59 de ani. Dar s-au subliniat și meritele ei incontestabile de bună mamă a întregii parohii, fiind alături de enoriași și sprijinindu-i în toate momentele prin care a trecut comunitatea. Deși având o vârstă înaintată, preoteasa s-a bucurat de o asistență numeroasă la funeralii; dintre preoți îi amintim pe Aurel

⁴⁷⁹ Știre, *Mitropolia Banatului*, an XXXV, nr 11-12, nov-dec, 1985, p. 862.

⁴⁸⁰ Știri din Eparhia Aradului”, în *Mitropolia Banatului* (Timișoara), anul VI, 1956, nr. 7-9, iulie, august, septembrie, p. 186.

Adamovici, din Țiria, Emil Căpitan și Tiberiu Dârlea, din Gașa, Constantin Ungureanu, din Sântana. Panegiricul a fost rostit de Tiberiu Dârlea. A trăit frumos în comunitate și comunitatea i-a arătat respectul cuvenit.⁴⁸¹

Așa s-a întâmplat și la funeraliile preotesei învățătoare Eleonora Macovei, soția preotului Octavian Macovei, din parohia Arad-Gai. În mormântarea a avut loc la 19 noiembrie 1957 și fost condusă și plânsă de un mare alai. Slujba a fost ținută de pr. vicar dr. Gheorghe Lițiu, iconom stavrofor Cornel Oros, iconom stavrofor Viorel Mihuțiu, preoții Demian Tudor, Gheorghe Căvăjdan, Aurel Moise și alții. Panegiricul l-a rostit pr. Aurel Moise, răspunsurile fiind date de corul mixt al parohiei Arad-Gai, dirijor Ioan Văcaru.⁴⁸²

După cum citim la rubrica de știri a publicației „Mitropolia Banatului”, în toată Eparhia Aradului s-a sărbătorit luna *prieteniei româno-sovietice*, un prilej minunat de a se aduna credincioșii ortodocși. În cadrul serviciului divin din ziua de 27 octombrie 1957, preoții au rostit în toate bisericile cuvântări în legătură cu acest eveniment. După efectuarea serviciului divin, preoții din parohiile Arad-Centru (Demian Tudor), Arad-Bujac (Traian Tătaru) și Arad-Gai (Octavian Macovei) au participat la o manifestare culturală ce a avut loc cu acest prilej la Palatul Cultural. Spectacolul a fost susținut de elevele și elevii școlilor din Arad, conduși fiind de prof. Avrămuț Floare, Puiu Maria, Mihai Măcinic, Constantin Rudeanu. La organizarea spectacolului și-au adus contribuția preoții, doamnele preotese și femeile creștine. La organizarea agapei au participat doamnele Căpitan Maria, Mihuțiu Ana, Sârbu Rodica, preoteasa Demian Floare, preoteasa Handra Eugenia, dar și alte gospodine care și-au adus contribuția la reușita evenimentului.⁴⁸³

Au urmat alte activități de susținere a Casei lui Hristos, după cum s-a putut: s-a pictat interiorul Bisericile din Cladova și cea din Șag, îmbunătățiri făcute cu ajutorul enoriașilor. Alături de meșteri și preoți, greul muncii l-au dus femeile creștine care au muncit alături de dâșii; în plus, au asigurat traiul de zi cu zi în acele vremuri incerte, de exemplu, doamnele Covaci Floare, Lala Popovici, Miculiță Florița.⁴⁸⁴

⁴⁸¹ *Mitropolia Banatului* (Timișoara), anul V, 1955, nr. 4-6, aprilie-iunie, p. 47.

⁴⁸² *Mitropolia Banatului* (Timișoara), anul VIII, 1958, nr. 1-3, ianuarie-martie, p. 215.

⁴⁸³ *Mitropolia Banatului* (Timișoara), anul VIII, 1958, nr. 1-3, ianuarie-martie, p. 215

⁴⁸⁴ *Mitropolia Banatului* (Timișoara), anul VIII, 1958, nr. 1-3, ianuarie-martie, p. 215.

Un grup de enoriași din Gașa – Anghel Gavrilă, Ioan Petac, Teodor Mic, Pavel Nișcă – au confecționat pentru biserică un policandru sculptat în lemn, cu lumini electrice. Substanțiale contribuții financiare au adus credincioșii: Malea Crăciun cu soția, Luca Maxim cu soția, Mihuța Mariș, cu soția și alți gospodari ai satului.⁴⁸⁵

Citim în documentele vremii că duminică, 28 august 1955, în satul Chișcădaga, sfântul locaș a fost repictat și împodobit cu frumoase obiecte de cult donate de enoriașii Ștefania și Jenică Emanoil, ca principali donatori, lor alăturându-li-se și ceilalți credincioși. Cu binecuvântarea proto-popului Teofil Chifa,⁴⁸⁶ preoții Becșa Solomon, Dinis Pavel, Albu Romul, Seraim Macovei și diaconul Felician Farcașiu, în prezența unui numeros public drept credincios, au desfășurat serviciile Utreniei, Sf. Liturghie și Sf. Maslu. În pâlcuri, pâlcuri, pâlcuri se adunau credincioșii în „Casa Domnului”, care-i aștepta ca o mamă duioasă.

Cum păstrăm sănătatea Trupului, să păstrăm și sănătatea sufletului și aceasta din urmă numai în biserică se împlinește.

De aceea, Sf. Maslu ne potolește foamea după cuvântul lui Dumnezeu și setoși fiind, primim apa vieții.⁴⁸⁷

Acesta este rostul creștinului în viață. De-a căuta să dobândim mântuirea.

Am prezentat doar câteva exemple disparate, de-a lungul perioadei comuniste, spre a reliefa încă odată că, în orice situație, femeia-creștină a fost alături de Hristos în Casa Sa, alături de preoți și școală s-a format acea comuniune luminată de credință și nezdruccinată de vicisitudinile vieții. Au urmat alte activități de susținere a casei lui Hristos, după cum s-a putut.

⁴⁸⁵ Constantin Oros, „Corul Armonia, la 33 de ani de activitate”, în *Mitropolia Banatului* (Timișoara), anul V, 1955, nr. 7-9, iulie-septembrie, p. 33.

⁴⁸⁶ Praznic sărbătorit cu o zi înainte de „*Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul*” (de aceea a trebuit aprobare). Fiind praznic, după oficierea slujbelor s-au adunat credincioși din satele apropiate, femeii din comitetele de conducere ale bisericii din localitate, ca și ale celor apropiate, gospodinele satului, cu toții au organizat un praznic de obște. S-a ținut horă pentru tineret și obișnuitul iarmaroc. Organizatoarea praznicului a fost preoteasa Becșa Maria, Albu Sidonia, Varga Cornelia, Albu Iuliana, Farcașiu Floare. Gospodinele credincioase care au venit din satele învecinate au adus produse pentru prepararea agapei.

⁴⁸⁷ Pr. Avram Petric, Știri din Episcopia Aradului, *Mitropolia Banatului*, an. 5, nr. 10-12, oct.-dec. 1955, p. 88.

6.3. Rezistența prin credință a femeilor

Cine era femeia de care se temeau comuniștii?

Femeile arestate în anii '50 erau mame care și-au lăsat copiii mici acasă. Erau în închisori femei nu pentru angajarea politică, ci erau femei călăuzite de spiritul dreptății și morala în care au crescut.

Ele știau că Crucea este biruința dreptății asupra fărădelegii, iar Evanghelia este Cuvântul lui Dumnezeu care rămâne în veac. De aceea, aveau putere să înfrunte o nouă lume. Da, au fost nedreptățite, neînțelese, se pune întrebarea: cum au putut accepta martiriul, nefăcând nicio negociere cu reprezentanții comunismului?

DE CE? Fiindcă de la ele pornea neamul!

Ce este neamul? Neamul este fratele meu, mama mea, tatăl meu, vecinul meu, mai mult, sunt moșii și strămoșii mei!

Oriunde și oricât vei umbla prin lume, deodată... ți se face dor! Dor de fratele tău, de familia ta, de satul tău, de orașul tău, ba, mai mult – de țara ta! Așadar, tu, omule, bărbat sau femeie, aparții unui singur neam, legat cu fire nevăzute de care nu ai cum să te rupi vreodată.

De fapt, femeile românce s-au ridicat la luptă pentru țara lor, curate la suflet ca lacrima ochilor și s-au văzut declarate în rândul dușmanilor țării.

Nina Moică, o copilă de 16 ani, povestește că a întâlnit în celula închisorii „o pleiadă de femei deosebite, de mare caracter, de la care a avut ce învăța.

Aspazia Oțel Petrescu este una dintre ele. A stat legată în cătușe, dar a ajutat-o Dumnezeu și a scăpat, iar mai târziu a avut putere a mărturisi: *„În urma schingiuirilor, m-a străfulgerat un gând – Să mă sinucid! Mi-am revenit repede, era cel mai stupid lucru pe care-l puteam face. Uitându-mă în jur, eram incapabilă să mă apăr de șobolani și totuși nu era cel mai rău lucru care mi se putea întâmpla; m-am pomenit strigând cu o voce ireală – Doamne, nu mă lăsa! Ajută-mă!*

*Și deodată am simțit o încredere nețârmurită, binefăcătoare. Ceva ca un soare strălucitor mă lumina și urâtul din jurul meu – hruba, lucarnele, jivinele, totul a dispărut. Am simțit doar pacea din mine, binefăcătoare.”*⁴⁸⁸

Despre pătimirile doamnei Aspazia au rămas mai multe mărturii, am să reproduc câteva, fiindcă ele sunt concludente pentru chinurile tuturor deținutelor acelor vremi – chiar dacă, mă repet – nu trebuie uitate.

⁴⁸⁸ Ioan Negruțiu, *Icoana noilor Martiri ai Pământului Românesc*, p. 76.

Aspazia Oțel mai povestește: „Bătută crunt de anchetatori, treceam printr-o cădere sufletească și totuși, nu m-au doborât, am mai avut putere. De aceea, mi-am propus să țin post negru până la amiază timp de 40 de zile, ca să fiu eliberată de ura și revolta care clocoteau în sufletul meu. Mă rugam cu disperare să mă ajute Hristos. O deținută m-a învățat să cânt – Îngerul a strigat – alta m-a învățat – La râul Vavilonului, considerând că mă ajută să trec pragul acestei încercări.”⁴⁸⁹

Tot Aspazia povestește că în timpul anchetelor de la Alba Iulia, deținutele din celula ei au hotărât ca în fiecare vineri să renunțe la porția lor de pâine și să o trimită în camera cu bolnavi de TBC.⁴⁹⁰

Femeia, în orice situație se află, e pătrunsă de altruism; mereu poartă grija celui de lângă ea.

Alexandrinei Teglariu Voinea – deținută politic – fiind bolnavă și izolată, maicile din închisoare care aveau dreptul la vorbitor îi făceau rost de hidrazidă, calciu și vitamine, pe care i le aruncau pe fereastra celulei.⁴⁹¹

Erau suplimente pentru viață, să aibă putere a rămâne dârză în fața anchetatorilor.

Povestesc deținutele despre puterea Aspaziei de regenerare și prețuirea pe care i-o purtau celelalte deținute:

„După o perioadă de pedeapsă cu izolare, în februarie, Aspazia a fost mutată într-o celulă nouă, fără căldură, deci, a degerat de frig. Dragostea celor din celula ulterioară în care a fost adusă a salvat-o. Au spălat-o spartan, Any i-a făcut masaj, o altă deținută – Marioara Golescu, i-a salvat picioarele, adevărate sloiuri de gheață.”

Tot aici se scoate în evidență omenia unor gardiene: „Coana Mărguța ascunde sub perna Aspaziei două mere (un gest de omenie în pustiul de ură), tot Coana Mărguța, când era de serviciu, pune în gamela ei mâncare de regim (de la secția cu deținute bolnave ce se găseau în spital). În aceeași celulă, Nicole Valery îi oferă unei colege de celulă, foarte slăbită, jumătate din porția de mâncare și spală pe jos în locul alteia, bolnavă de tuberculoză.”⁴⁹²

⁴⁸⁹ Aspazia Oțel-Petrescu, *Strigat-am către Tine, Doamne*, București, Edit. Bunavestire, 2000, p. 239.

⁴⁹⁰ Aspazia Oțel-Petrescu, *Strigat-am către Tine, Doamne*, p. 237.

⁴⁹¹ Nicole Valery Grossu, *Binecuvântată fii, închisoare*, București, Edit. Duh și Adevăr, 1998, p. 67, 84, 95.

⁴⁹² Nicole Valery Grossu, *Binecuvântată fii, închisoare*, p. 67-95

Aceste femei, știute și multe altele neștiute, au trăit într-un pustiu al disperării, dar totuși, credința puternică în Învierea lui Iisus Hristos le-a dat putere să nu toarne la securitate și au devenit sfinte ale închisorilor comuniste.

Să ne mai aducem aminte și să nu ni se pară prea mult a cunoaște dureri neînchipuite de noi, dar trăite de ele.

Arlette Coposu a fost arestată doar fiindcă era soția Seniorului. A fost acuzată de spionaj în favoarea Franței, condamnată la 20 de ani de muncă silnică și confiscarea averii pentru complicitate la „crimă de înaltă trădare”.

A cunoscut oroarea temnițelor de la Jilava, Mislea, Miercurea Ciuc, Oradea. La fel și sora sa, France Marcovici, care era funcționară la legația Franței din București. A murit în urma unei operații chirurgicale, în penitenciarul din Văcărești.

Mai amintim pe Simina Caracaș-Mezincescu, Niculina Mihalache, Elena Brătianu, Mara Lazăr, Mariana Mureșan, Elisabeta Teleki (fiica contelei Teleki), Laura Săulescu.

Acestea sunt o parte dintre intelectualele fine, rasate, care la începutul anilor '50 au căzut victime ale sistemului comunist din România.⁴⁹³

Singura lor vină era aceea că au întemeiat familii alături de politicieni ai vremii, care, la rândul lor, au fost închiși, torturați, unii și-au găsit sfârșitul în închisori. Femeile românce simțeau cel mai bine chinurile țării și știau că datina străbună este legătura în popor. Acestea erau soțiile, fiicele, mamele demnitarilor, ofițerilor, intelectualilor prizonieri de regim și ele fiind torturate și umilite la Miercurea-Ciuc, Jilava etc.

Cine plătește aceste vieți furate?

Nici în aceste situații, femeile noastre nu s-au zburătăcit care-încotro, au trăit mulți ani printre șobolani, dar au rămas demne, fiindcă-L aveau pe Dumnezeu. Cu credință intactă au rezistat pentru a aduce mărturie despre suferințele cumplite care nu au reușit să le anihileze idealurile și frumusețea sufletească.

Frumusețe sufletească și rezistență contra comunismului au avut și multe dintre femeile arădene.

Cu pioșenie mă aplec asupra câtorva. Am să încep cu Codău Ecaterina, călugăriță ortodoxă, născută la 21.12.1915 în Șicula, jud. Arad,

⁴⁹³ Nicole Valery Grossu, *Binecuvântată fii, închisoare*, p. 67- 95

stareță a Mănăstirii Arad-Gai. A fost arestată și condamnată la 15 ani închisoare, executată între 1954-1964, ani în care a trecut prin închisorile din Arad, Timișoara, Miercurea-Ciuc.

Huiu Maria, funcționară din Ghioroc, născută la 25.04.1936, a fost condamnată de Tribunalul Muncitoresc din Iași la 6 ani închisoare. I-a executat între anii 1956-1962, la Suceava, Miercurea-Ciuc, Arad. A executat și un an de domiciliu obligatoriu în Bărăgan.

Pele Silvia – învățătoare din Gașa, născută la 03.10.1909, a fost condamnată de Tribunalul Muncitoresc Cluj la 16 ani temniță grea. Vina principală a fost aceea de „catehizare a copiilor”. Arestată la 07.01.1957, eliberată la 28.07.1964. A trecut prin închisorile Cluj, Jilava, Mislea, Miercurea-Ciuc, Arad, Oradea. A fost arestată de mai multe ori ca legionară.

Rusu Magdalena, arestată doar fiindcă era soția lui Rusu Pavel, un practicant religios al cultului „Martorii lui Iehova”. Magdalena s-a născut la 19.02.1921, a fost condamnată de Tribunalul Muncitoresc din Timișoara pentru convingerile sale religioase la 3 ani închisoare. Arestată la 11.10.1960, a fost eliberată la 23.03.1963.⁴⁹⁴

Doar câteva femei extrase din studiul despre suferințele umane din județul nostru, suferințe adunate în micuțul suflet, dar atât de mare al femeii române.

Sufletul este glasul credinței către Dumnezeu și femeile erau cele mai destoinice purtătoare de suflet către Dumnezeu.

Da, idealul cere jertfă! Cele mai multe femei erau țărănci care s-au opus colectivizării, femei care alimentau cu arme și provizii rezistența din munți (aproape două decenii).

Iulia Preduț a născut în închisoare, i-au luat copilul, l-au dat la orfelinat, fără știrea tatălui. Maia Georgescu, Valerica Moldovan, Adelina Buisoceanu-Călin, Tita Costin sunt doar câteva deținute din lotul părintelui Todea, din a cărui parohie făcea parte *Nina Moică*.⁴⁹⁵

⁴⁹⁴ Corneliu Cornea, *Jurnalul detenției politice în județul Arad 1945-1989*, Arad, Edit. Mirador, 2000, p. 35, 59, 92, 101.

⁴⁹⁵ Cristian Curte, „Biserica ortodoxă trebuie să aibă curajul asumării trecutului recent”, interviu cu Radu Preda, director al IICMER, în *Lumea monarhilor* (București), nr. 82, aprilie 2014, în <https://lumeacredintei.com/reviste/lumea-monahilor/lumea-monahilor-nr-82-aprilie-2014/biserica-ortodoxa-trebuie-sa-aiba-curajul-asumarii-trecutului-recent-interviu-cu-radu-preda-director-al-iicmer-de-cristian-curte/> (accesare 02.09.2022).

Ca o caracteristică a acelei perioade, pagina despre doamnele regimului comunist lipsea (pe vremea mea) din manualele școlare, de aceea am simțit nevoia să le caut și a le aminti pe cele mai reprezentative femei pentru curaj, pentru dăruire, femei ce s-au dăruit pe sine pentru a-i apăra pe cei dragi. Citind cartea părintelui Negruțiu, am găsit o poezie care, credem, ilustrează și mai bine o părticică a sufletului femeii din temniță. O redăm, parțial:

Rugă din celula neagră a Ciucului

Ajută-mă, Sfântă Fecioară,
 Celula să-mi pară ușoară.
 Când lacăte urlă smintite,
 Să nu simt cum noaptea mă-nghite.
 Să n-aud nici geamătul ușii,
 Să nu simt strânsoarea cătușii,
 Cum frigul mă taie, mă frânge
 Și-mi intră în carne și sânge.
 Fă ca din multele rele
 Să nu port pe suflet zăbrele,
 Oprește-mi a gândului fugă
 Și lasă-mi puterea în rugă.
 Și-atunci când mi-e teamă să sânger
 Să treacă prin aer un înger.
 Mă-nvață să iert, de se poate.
 Ajută-mă, Sfântă Fecioară!

Eugenia Indreica Demian⁴⁹⁶

Nu credem că după aceste versuri ar mai putea fi adăugat ceva!
 Au venit pe lume fără nimic și au plecat fără nimic, dar ce amintiri uriașe au rămas în urma lor!

Îmi este teamă că va veni vremea când atâția morți nevinovați se vor ridica să ne întrebe „noi pentru ce am murit?” Și ele și ei și-au pus cheazășie sufletele și trupurile la picioarele Crucii lui Hristos, așa au biruit puterile întunericului, le-a fost dăruită viețuirea veșnică sau supraviețuirea pentru a fi mărturisitorii generațiilor viitoare.

⁴⁹⁶ Ioan Negruțiu, *Icoana noilor Martiri ai Pământului Românesc*, p. 76.

Aici au învățat cât de puternică este rugăciunea unuia pentru altul, este sprijinul neprecupețit și dăruirea totală. Rugăciunea a fost cea care i-a susținut pe toți acești condamnați împotriva comunismului. În închisoare, fără rugăciuni, fără iertare, fără Dumnezeu, nu puteai supraviețui. Altarele românești s-au mutat în închisori, factorii puterii noastre, ei au luptat pentru viață. Toți au recunoscut puterea rugăciunii *Lumină lină*. Da, Lumină lină a sfintei slave. Sub puterea ei nu s-au temut de cei fără de Dumnezeu.

Să nu uităm, să ne aducem aminte!

Așa au rezistat femeile în închisoare.

Echivocul bățător la ochi era că regimul totalitar calcă totul în picioare, nu doar legi, drepturi, libertăți, ci și demnitatea umană.

De fapt, de astfel de femei credincioase se temeau foarte tare comuniștii. Nu au putut să le distrugă pe femei (chiar dacă par plăpânde), deoarece ființa, nația noastră română a dăinuit prin femeie, care este purtătoare a luminii lui Hristos – mama, soția, bunica, străbunica au ținut vie acea lumină a lui Hristos.

Copiii din leagăn știu de Dumnezeu din cântecele mamei, din vorbele de alint în care le vorbea de Hristos, Maica Sfântă, Duhul Sfânt, ea le unea degețelele întru Trinitate, învățându-i să facă Sfânta Cruce. Femeia de lângă bărbat, cu o blândețe dârză, l-a îndemnat, în mare taină, a participa la slujirea Sfântul Botez, Sfânta Împărtășanie, Sfânta Taină a Cununii, Taina Sfântului Maslu.

Așa a rezistat nația română cu demnitate în fața prigoanei de tot felul, fiindcă nu L-a părăsit pe Hristos. Când nu a mai putut să-L cheme în gând, de durere, Îl striga.

Hristos, fiind lângă el sau ea, îl întărea în durere și zâmbea omul prigonit.

Suferințele femeilor nu știu dacă se pot explica, fiindcă erau cumplite. Nu te simțai om.

Cât de mult???

Incomensurabil, am contat unul pentru altul, în calitate de creștini.

Libertatea în care trăim astăzi nu este gratuită – la temelia ei stă jertfa și suferința miilor – sau Dumnezeu știe câte – de femei care au dat jertfa supremă pentru ca familia și copiii să o ducă mai bine.

Sunt momente din viața grea a României.

Oare noi, cei de azi, care vorbim limba română, dacă nu ar fi existat Sighetul, Canalul, dacă nu ar fi existat această opoziție fermă, ce limbă am vorbi azi? Ce am fi? Cei care nu s-au lăsat amăgiți au făcut o rezistență individuală, chiar și timp de 10 ani, în munți. Intensitatea rezistenței anticomuniste s-a desfășurat în valuri.⁴⁹⁷

Chiar dacă nu mai existau asociații bisericești oficiale, femeile creștine s-au constituit în comitete parohiale. Se ocupau de înfrumusețarea Bisericii, organizau partea administrativă la diferite evenimente religioase, se ocupau de implicarea copiilor în viața religioasă a Bisericii, răspândeau literatura religioasă, organizau vizite la spitale, orfeline, case de bătrâni.

Perioada comunistă a dus la instaurarea unei societăți lipsite de clase sociale și de proprietate, organizată pe principiul „de la fiecare după capacități, fiecăruia după necesități”; acesta era dictonul țărilor marxist-leninist-staliniste, ce s-a implementat și la noi, de ruși după război.

Țărănimea și muncitorimea, având relații de colaborare, au făcut să apară o a treia clasă socială – nomenclaturistii – clasa privilegiată a membrilor Partidului Comunist. Puterea și autoritatea au trecut din responsabilitatea familiei și a Bisericii în seama justiției și a statului.

Noi am argumentat fapte din trăinicia evenimentelor.

Biserica asigura ordinea spirituală prin iubire, dar statul, prin lege și pedeapsă – nu chiar de fiecare dată meritate. Femeia în comunism avea de îndeplinit ordinele partidului, dar avea putere să-l înfrunte, fiindcă, în orice situație, femeia este lumină, continuatoarea neamului.

Rugăciunea inimii a fost salvarea lor din orice situație.

---

⁴⁹⁷ Pr. Ioan Negruțiu, *Icoana noilor Martiri ai Pământului Românesc*, București, Editura Bonifaciu, 2009, p. 19.

VII

Activitatea filantropică și culturală din jurul Catedralei Vechi a Aradului (1989-2018)

Dacă în celelalte țări comuniste, satelit ale U.R.S.S.-ului, trecerea la democrație s-a făcut printr-o „revoluție de catifea” – doar la noi au trebuit să moară tineri!

Da! La Arad au murit 24 de tineri, tineri care aveau principii de viață. Câte destine s-au frânt!!! Acei tineri nu ne-au legitimat să-i uităm, exemplul lor ne-a încurajat în acea perioadă, ne-a dat forță să mergem mai departe. Să nu uităm nicicând a le cinsti memoria.

Și când mai aud pe cineva spunând că „*atunci era mai bine*”!

Cum să fie mai bine?! Nu aveai nici măcar dreptul de a te plânge. Frica, teroarea erau peste tot. Frica de spionarea reciprocă, frica de a vorbi, de a nu vorbi, frica de a nu divulga timpul, locul și oamenii, regimul de viață, secretele serviciului.

Chiar și frica față de familie, frica de a nu vorbi în somn. Frica de a nu deveni un instrument de guvernare. De aceea, toate acestea, adunate la un loc, însumau teroarea și au dus „per aspera ad astra” (prin suferință am ajuns la lumină).

Am cântat suferința noastră în colinde, la altarele bisericii. Doamne, câtă putere ai pus în sufletele noastre, ca în suferință să nu ne lepădăm de Tine! Să stăm în picioare chiar și în sărăcia și obidirea noastră! *Cu ajutorul lui Dumnezeu am ajuns ceasul izbăvirii noastre.* Nu cu ajutorul armelor sau al calului troian sau (Doamne ferește!) al rușilor sau americanilor, *ci, mai simplu: cu ajutorul lui Dumnezeu!*

Suferința, o expresie simplă, dar înfiorătoare și plină de sens dincolo de viață și moarte, fiindcă poporul român nu și-a pierdut credința moștenită de la moșii și strămoșii lui și nici morala creștină. Oricât de obidit a fost, oricât de hipnotizat a fost de ochiul corupt al hidrei comuniste, românul tot scăpa în colțul gurii: „Doamne, ajută-mă!” sau își făcea Sfânta Cruce pe furie, când trecea prin fața Bisericii.

Toate acestea ne-au întărit, ne-au dat putere să suportăm atâta oprimare.

Reîmprospătam memoria pentru cunoașterea istoriei, să ne recunoaștem greșelile,, deoarece răul era așa de bine organizat încât nu mai rugăciunea îl putea birui, doar lumina lui Hristos a reușit să ridice negura din inimile noastre.

Trufia comunistă a fost îngenuncheată de forța divină a creștinismului calomniat. Dumnezeu a răspuns la toate jertfele, suferințele, a văzut cum ne mâncam pâinea cea amară și, când puțini se așteptau, ne-am ridicat în picioare prin *Crucea Suferinței*.

Se spune că memoria care dispare înseamnă durere, dar memoria care rămâne înseamnă nu doar durere, ci și bucurie!

Dumnezeu a vrut ca Revoluția din 1989 să pună capăt dictaturii comuniste din România și așa, țara a intrat într-o nouă fază de dezvoltare, ne-am transformat într-un stat democratic.

„Aradul este o Uniune Europeană în miniatură, fiindcă s-a dezvoltat o «societate în diversitate» etnică, confesională și culturală arădeană. Aradul a traversat perioada comunistă mai ușor, datorită unor prelați cu har, care au plătit cu ani de libertate sau chiar cu viața pentru credința lor. Aradul a traversat perioada comunistă cu demnitate, având experiența câștigată în perioade istorice de civilizație europeană.”⁴⁹⁸

Dinu C. Giurescu spunea: „istoria nu poate fi nici rechizitoriul acușării, nici pledoaria apărării.”⁴⁹⁹

Oricum, dezvinovățirea era caducă.

Ateismul nu a putut anula credința, dar nu ne-am putut elibera de la o zi la alta de factorul politic, instituțiile publice fiind preferate celor private. De pe această poziție am aruncat o privire retrospectivă asupra a ceea ce a fost și prospectivă – asupra a ceea ce va fi.

Asociațiile caritabile, filantropice, își fac loc cu greu, fiindcă am traversat o beznă din care cei mai mulți am vrut să ieșim repede, dar cât de puțini am reușit! Societatea arădeană a reușit să iasă mai ușor din comunism și să-și făurească mai ușor o altă viață și datorită Bisericii, care era profund ancorată în realitate, iar în pofida tuturor vicisitudinilor, a tuturor greutăților, a privațiunilor, a știut să insufle în sufletul creștinilor practicanți credința, nădejdea și dragostea.

⁴⁹⁸ Adrian Nițu (coord.), *Arad. Economie și Societate, 1945-1989*, Cluj-Napoca, Edit. Presa Universitară Clujeană, 2015, p. 15.

⁴⁹⁹ Dinu C. Giurescu, *România și comunismul*, București, Edit. Corint, 2010, p. 6.

De aceea, cuvântul arhiepiscopului Clujului, Bartolomeu Anania, a limpezit această atmosferă înghemotocită. Folosindu-se de modelul mitropolitului Varlaam, potrivit căruia trebuie să ne recăpătăm conștiința propriei noastre meniri în propria noastră țară și în propria noastră eternitate, am reținut următoarele:

„Acum reiau teza pe care am lansat-o cu trei luni în urmă și asupra căreia nu voi înceta să insist: după aceste decenii de comunism, poporul român are nevoie și de refacere morală; or, pentru această refacere morală, el are nevoie de refacerea unității dintre religie și cultură, pe de o parte, prin cultură să-și deschidă ferestrele spre cerul larg al universității umane, iar cultura, la rândul ei, prin religie să-și recapete profunzimea și dimensiunile firești. Numai prin această sinteză, prin această unitate, vom reuși să ne debarasăm de sechelele care ne-au mai rămas și de care trebuie să ne scuturăm noi și generațiile de după noi.”⁵⁰⁰

„Adevărat, educația fără Dumnezeu a aruncat România, ca și celelalte țări ale Europei, într-o înstrăinare nemaiîntâlnită, nimeni nu mai cunoaște pe nimeni. A urmat un exod ce a sfârșit multe familii. Și în urma atâtor lacrimi izvorâte din piepturi de români, Dumnezeu și-a întors fața către noi și ne-a dat veste: «Sunteți liberi!». Aceasta a fost vestea pe care au adus-o îngerii din ceruri, oamenilor, în noaptea cea sfântă a Nașterii Domnului Hristos.

O, ce veste minunată!

Ea cuprinde Darul pe care Tatăl cel din Ceruri L-a trimis în lume «să se nască și să crească/Să ne mântuiască». Niciodată nu a răsunit pe pământ o cântare atât de minunată ca aceea care s-a auzit în văzduhul ce împrejmuia ieslea din Betleem, în noaptea în care Fiul lui Dumnezeu s-a sălășluit printre oameni.”⁵⁰¹

Da! Aceasta este noaptea minunilor. „Aceasta este noaptea care a schimbat istoria românilor, noapte în care Dumnezeu a intrat în lumea oamenilor în mod tainic, mai presus de înțelegerea și de pătrunderea minții omenești, prin nașterea după trup a Fiului lui Dumnezeu, prin întruparea Cuvântului veșnic al Tatălui, prin înomenirea Celui născut din

⁵⁰⁰ Bartolomeu Valeriu Anania, *Apa cea vie a ortodoxiei*, Cluj-Napoca, Edit. Renașterea, 2002, p. 31.

⁵⁰¹ Andrei, Episcop al Episcopiei Covasnei și Harghitei, „Cuvânt pastoral la Sărbătoarea Nașterii Domnului”, în *Revista teologică* (Sibiu), Edit. Andrei ana, nr. 4/2015, p. 12.

veci din Tatăl ceresc, fără de maică, născut la plinirea vremii din Maica și Fecioara, fără de tată, Fiul lui Dumnezeu și Fiul Fecioarei, Dumnezeu și Omul, Iisus Hristos, Logosul întrupat, Domnul și Mântuitorul.”⁵⁰²

Ce minunată eliberare ne-ai adus, Doamne!

Credem și mărturisim că a fost cea mai minunată zi!

De aceea, abia ce am strigat cu gura până la urechi: *Ole, Ole, Ceaușescu nu mai e!* și a doua zi, lacrimile bucuriei și ale recunoștinței spălau obraji de atâția ani obidiți ai femeilor. Femeile au alergat primele (ca și la Învierea lui Hristos) acum în Casa lui Hristos, aducând Slavă Luminii neînserate ce le cuprinsese, fiindcă știut este, din istorie, „*rolul însemnat al femeilor*”, din toate timpurile, pe terenul carității creștine. „*Toți suntem trup întru Hristos și fiecare unul altuia mădulare*”. (Romani 12, 5)

E mare puterea femeii. Nu o putere fizică, ci una morală, creșterea copiilor este tot atât de măreață ca și vitejia soldatului în luptă. Menirea ei nu este de a-și da viața pentru puii ei, dar și socială. Știe din instinct (și prin cultură) că pruncii ei sunt dar ceresc, de aceea trebuie să-i crească în frica lui Dumnezeu, ca o mântuire a ei. Apostolul Pavel spunea: „*de la El, prin El și spre El sunt toate*”!

În câteva cuvinte se exprimă chintesența a toate.

De aceea, iubirea omenească este ecou a iubirii lui Dumnezeu pentru toate făpturile.

Dacă suntem în picioare astăzi este pentru că am avut două aripi în istorie – *eroii și sfinții*; ei sunt coroana de foc a spiritualității noastre. Biserica de la începuturi a fost adăpostul și mântuirea noastră, prin ea s-a obținut conservarea și consolidarea poporului român.

Generațiile de azi nu realizează ce înseamnă a veni pe lume și a trăi într-o țară liberă și civilizată, a-ți exprima ideile, sentimentele, într-o limbă cultă.

Liberi fiind, în Biserica Ortodoxă Română se reiau tradițiile întrerupte în urmă cu decenii de totalitarism, fiindcă preoții, „*cu vreme și fără de vreme*”, au stăruit în apostolii, ajungând la aceste zile frumoase.

Încă de la ridicarea bisericii-catedrale a Aradului, cu hramul „*Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul*”, preoții slujitori au fost aplecați

⁵⁰² Sofronie Drincec, „Scrisoare pastorală cu prilejul măritului și luminatului praznic împărătesc al Nașterii Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos”, în *Revista teologică* (Sibiu), Edit. Andrei Ana, nr. 4/2015, p. 24.

spre ajutorarea celor nevoiași, spre acte de filantropie, luându-și pentru aceasta ajutoare pe mamele creștin-ortodoxe practicante ale credinței.

Câteva preotese și femei ortodoxe ce nu s-au depărtat de Biserică, cu evlavie și bucurie s-au lăsat conduse de mâna ocrotitoare a lui Hristos, prin preoții ce erau dornici de a aduce slavă lui Dumnezeu, ajutând atât nevoiașii ce sunt cu ochii la ușa Sfintei Biserici, dar mai ales copiii, îngeri trimiși de Dumnezeu nouă, pentru a-i îngriji. După căderea comunismului, femeile ortodoxe și-au reasumat multe din trecutele activități în jurul Bisericii și în folosul societății.

Astfel, amintesc preotesele Elena Popa, Antoaneta Micoroi, Maria Don, Livia Tulcan, Elisabeta Greuceanu, Macrina Teodorescu, Cornelia Găvășdan și credincioasele Sida Elena, Bercuș Milița (din 1965 se ocupa cu făcutul „Litiei” pentru zilele specifice), Sucevean Maria (peste 50 de ani a cântat în corul bisericii), ing. Mariana Negoiescu, Pop Eugenia, Pui-ca Florica, Borza Eugenia, Rodica Mihăilescu, educatoarea Ioja Felicia și multe altele au considerat că a venit momentul ca Biserica să umple golul lăsat de comunism și să ajute organizat pe cei în nevoi.

Aproape toți preoții (Teodor Greucean, Flor Teodorescu, Eugen Crișan, Ioan Tulcan, Traian Micoroi) care slujeau la Catedrala Aradului se ocupau, după posibilități, de ocrotirea celor nevoiași, dar preotul Ioan Popa⁵⁰³ și-a dedicat întreaga putere de muncă pentru ajutorarea săracilor cu mult timp înainte de 1989, iar după Revoluție, nu a mai avut nicio opreliște și dăruirea dânsului a fost totală.

Să ne reamintim faptul că femeile creștine s-au constituit într-o asociație în urmă cu peste o sută de ani. La acea dată, *Reuniunea Femeilor Ortodoxe din Arad* avea la baza activității sale definirea individualității naționale, mai pregnant activată aici, la fruntariile țării spre Ungaria. Era o conlucrare perfectă între preotese sau alte frunțașe din satele arădene ca membre ale *Reuniunii*.

⁵⁰³ „În 14 oct. 2010, în panegiricul părintelui Popa, Părintele Vasile Pop scotea în evidență munca plină de demnitate și responsabilitate față de biserică și neam în anii dictaturii comuniste. Slujba Prohodirii pentru răposatul părinte Ioan Popa s-a oficiat în Catedrala Veche din Arad, după săvârșirea Sfintei Liturghii. A oficiat un sobor numeros de preoți și diaconi în prezența familiei și a unui număr impresionant de credincioși. Părintele Ioan Popa lasă în urma sa un nume bun, o viață pilduitoare și o activitate meritorie”. (Ziarul „Lumina.ro, Știri, 14 oct. 2010. *Vrednic slujitor și iconom al tainelor lui Hristos*).

Acțiunile lor au funcționat ca într-o comuniune bisericească. Și tot ca un arc peste timp, începând cu episcopul Ioan Mețianu, care este parte integrantă a înființării în 1884 a *Reuniunii Femeilor Române din Arad* și provincie, ierarhii arădeni erau aprigi susținători ai deșteptării, luminării neamului, prin dezvoltarea școlilor, cu osebite școlilor confesionale.

Încă din 1993, părintele Ioan Popa face mai multe ședințe cu credincioasele, pregătind constituirea unei noi asociații.

În urma ședinței din 10 aprilie 1994, *s-a hotărât primul grup fondator format din actor Ziegler Elena – președinte, Mîndruțau Maria – contabil, Orădan Maria – casier, Popa Ioan – preot, Moț Angelica – notar.*

Primii membri au fost: Doina Boar, înv. Ica Opruț, prof. Ciumpilă Victoria, preoteasa Onin Zlati, înv. Rodica Stoenescu, ed. Ioja Felicia, dr. Rațiu Maria, dr. Venter Aurelia. Dintre alte femei ortodoxe implicate în lucrarea Bisericii amintim pe preoteasa Ionela Stoica, preoteasa Marcu Ana, Botezatu Silvia.

Atât grupul fondator, cât și membrii, au fost aprobați în unanimitate.

Așa a luat ființă, în Arad, sub oblăduirea Bisericii, *Asociația femeilor creștin-ortodoxe din Arad*. Acum, *Asociația* își coagulează activitatea pe acțiuni filantropice.

Binecuvântarea cancelariei episcopale poartă nr. 1057/1994, semnată de episcop Timotei Sevcicu și consilier cultural, pr. Vasile Pop. Binecuvântarea Sfântului Sinod poartă nr. 9067/6 noiembrie 1994, fiind semnată de Nifon Ploieșteanu, vicar patriarhal și pr. Constantin Pârvu, vicar administrativ.

De asemenea, afilierea asociației arădene la *Societatea națională a femeilor ortodoxe române* este recunoscută cu nr. 8 din 8.02.1995, președinte fiind ing. E. Moldoveanu și secretar, C. Diaconescu.

În urma unei ședințe a Consistoriului Episcopal din Arad, ținută în luna mai 1997, s-a hotărât a se adăuga *Asociației* un nume de sfântă, fiind ales în unanimitate *Cuvioasa Parascheva*.

Prin urmare, începând cu anul 1997, vorbim despre *Societatea națională a femeilor ortodoxe române Cuvioasa Parascheva – Parohia Arad Centru*.

Din actul de constituire citim: „... este o asociație nonprofit, cu caracter religios, apolitic și neșovin. Scopul asociației este: *social-filantro-*

pic, educațional (susține grădinițe, școli), *voluntariat* (susține cabinete medicale, cantine), *tineret* (atragerea copiilor la Sfânta Liturghie prin activități specifice lor). Categoriile de beneficiari: copiii din familii sărace, monoparentale, orfani, copii cu părinți plecați în străinătate, vârstnici, persoane fără adăpost, persoane cu dizabilități, șomeri, persoane aflate în situații dificile.”

Asociația are capital social distinct și autonom inițial de 700 de lei, se susține din sponsorizări de la firme și persoane fizice, taxele de înscriere a noilor membri, donații, cotizații lunare, colaborări cu firme, persoane fizice, voluntari.

Spicui din darea de seamă la un an de activitate:

Prima acțiune a fost în luna octombrie 1996, la Casa de fete orfane de pe str. Bușteni. Bucuria a fost mare, fiindcă alături de noi a fost P. S. Timotei Seviciu, binecuvântând prima activitate și ținând un cuvânt de învățătură pentru tinerele fete.⁵⁰⁴

A doua acțiune fost de Sfântul Nicolae, când s-au împărțit 200 de pachete cu dulciuri copiilor și celor nevoiași de la Catedrala Arad-Centru.

A treia activitate s-a desfășurat la sfârșitul Sfintei Liturghii în cinstea Nașterii Pruncului Iisus, tot la Catedrala Arad-Centru. Darurile au constat din haine și alimente pentru familiile sărace care sunt în evidența parohiei.⁵⁰⁵

De asemenea, femeile din *Asociație* și cele din *Oastea Domnului* au mai cercetat și azilul de bătrâni. S-au împărțit dulciuri, s-au cântat colinde, întrucât colinda face parte din ființa neamului nostru și ne aduce vestea cea bună: „Astăzi S-a născut Hristos.”

Tot pentru azil, președinta Elena Ziegler, impresionată de situația de acolo, s-a implicat personal, a dispus înregistrarea unei casete video cu situația grea în care se află azilul, din toate punctele de vedere. Această casetă a predat-o prefectului Horhat Ioan, care urma să meargă în vizită de lucru în Germania. Asistența fiind profund impresionată, acesta a promis grabnice ajutoare. În linii mari, cam acestea au fost primele acțiuni ale *Asociației*.

Asociația s-a mai implicat și în acțiuni culturale, cum ar fi: organizarea, alături de Episcopie, la parohia Arad-Bujac, a Zilei Mondiale de Ru-

⁵⁰⁴ *Adevărul* (Arad), anul VIII, 1996, nr. 1390, p. 16.

⁵⁰⁵ *Flacăra Roșie* (Arad), 1997, 14 aprilie, p. 8.

găciune din 1 martie 1997. Printre invitați s-au numărat doamna Ziegler Elena, președinta *Asociației Femeilor Ortodoxe Arad*.

A fost o participare ecumenică, preot paroh fiind Vasile Pop.

În octombrie 1996, la Liceul Vasile Goldiș a fost susținută o conferință cu tema „Viața spirituală a copilului în școală, familie și societate”.

Au participat elevii din clasele a IX-a, a X-a și a XI-a, sub îndrumarea prof. Barbu Luminița. Conferința a fost susținută de pr. Ioan Popa, dr. Venter Aurelia, studentul în teologie Caius Cuțaru și Elena Ziegler, președintă a *Asociației Femeilor Creștin-Ortodoxe*, care a și organizat acțiunea.⁵⁰⁶

S-au oferit diplome de merit celor mai merituoși elevi, dintre care îi amintim pe Miricescu Gabriel, Marius Mândruțau și Sorin Săplăcan.⁵⁰⁷

O amplă trecere în revistă a activității *Asociației* o găsim în ziarul local, cu titlul „Femeile ortodoxe arădene și activitățile lor caritabile”. Spicuim: „*Societatea Femeilor Ortodoxe – filiala Arad și Asociația Oastea Domnului*, de pe lângă Parohia Arad-Centru. Aceste două segmente ale Bisericii noastre sunt sub binecuvântarea P. S. Episcop Timotei Sevicu și a preotului Ioan Popa, care coordonează activitatea.

1. De ani de zile ne ocupăm de copiii străzii, în fiecare seară, 30-40 de copii primesc hrană de la noi prin «mama Silvia» (cum o numesc copiii), ajutată de credincioasele din apropiere.

2. Avem o cameră în oraș unde de 3-4 ani adunăm ajutoare din oraș și străinătate, ce constau din îmbrăcăminte și încălțăminte, spre a le distribui, după necesități, în oraș, în împrejurimi și chiar în zonele calamitate.

3. În fiecare iarnă și primăvară sau la nevoie, am îmbrăcat copiii străzii.

4. Pe str. Griviței, *Asociația* a reparat casa a cinci copii minori, rămași orfani, adăugându-se o cameră și o baie.

5. Cea mai dramatică lucrare ce ne-a scos-o Dumnezeu în cale și în care m-am implicat total, a fost înmormântarea în tradiția ortodoxă a Mariei Ionescu.

A murit în mijlocul orașului, de boală și foame, în fața ochilor unei fiice de 9 ani. Clocotind de revoltă, m-am întrebat și mă întreb și azi, după atâția ani, noi, societatea, unde am fost?

⁵⁰⁶ *Adevărul* (Arad), anul VIII, 1996, nr. 1918, 14 octombrie, p. 3.

⁵⁰⁷ *Adevărul* (Arad), anul IX, 1997, nr. 2063, 14 aprilie, p. 8.

Atunci, din pragul ușii am văzut fereastra deschisă prin care năvăleau soarele! Privind în jur, am simțit cum mă doare sufletul, instantaneu m-am apropiat de perete și mi-am apăsât cu putere pieptul, parcă durerea ieșea ca un abur, se îndrepta prin geamul deschis spre azurul celest; urmărindu-l, am ridicat încet mâna de pe piept, dar durerea s-a întors mai puternică și nici nu mai vedeam norul gonind spre azur. Da, durerea era reală, nu trecea doar cu apăsarea mâinii.

Da, mă durea sufletul! Dar cum o fi sufletul? Un abur? De ce doare? Se zbate în coșul pieptului ca o pasăre în colivie.

Întorcând ochii prin apartament, mă întrebam: oare vecinii de ce nu au vrut să știe? Sau au știut, dar numai atât au putut?!

În casă, în afară de sărăcie, totul era ordonat, hainele, în dulap, vasele, în bucătărie.

Mare tristețe! Totul s-a rânduie după voia lui Dumnezeu și cu copila.

Sunt, oarecum, mulțumită că acel copil ce rămăsese singur pe lume, în foarte scurt timp, cu ajutorul asistenței sociale din Arad, a fost înfiată de o familie foarte bună, din Timișoara. Am fost plăcut surprinsă când am fost căutată de fetiță, cu noua familie, după aproape doi ani, spre a-mi mulțumi. Sper ca mama ei, acolo sus, să fie mulțumită.

6. Cu prilejul Praznicului Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos, am împărțit săracilor 100 de kg. de pâine, alimente și bani, în valoare de 10 milioane de lei.

7. Am înzestrat mănăstiri și biserici cu veșminte preoțești, aduse din Grecia și icoane prăznicare, aduse de la Moscova.

8. Avem în seama noastră 19 eleve din Basarabia, la Seminarul Teologic, care vor fi profesoare de religie și de limba română în Basarabia, promovând în mijlocul societății credința și limba noastră, sentimentul de unitate națională comună. Le asigurăm hrană sâmbăta și duminica, când cantina nu funcționează, de asemeni, hrană pentru drum în fiecare vacanță. Aducem mulțumiri tuturor celor care ne ajută în această sfântă lucrare de ajutorare a aproapelui.

Elena Ziegler, președinte.⁵⁰⁸

Tot cu ajutorul sponsorilor, s-a reușit ca an de an, pentru copiii de clasa I să se ofere 10-15 ghiozdane cu cele necesare pentru începutul

⁵⁰⁸ *Adevărul* (Arad), anul XII, 2000, nr. 2911, 1 februarie, p. 8.

primului an școlar. Aducem mulțumiri sponsorilor celor mai generoși. Dintre ei amintim Camera de Comerț și firmele Coraura, Renel, Rusco, Jackson, Romsilva etc.

Ca un semn de bună colaborare dintre forurile ecleziale și *Asociația Femeilor*, stă și invitația adresată către Episcopie, cu nr. 463/23 octombrie 1998, pentru a participa la conferința cu tema „Istoria și conștiința Bisericii românești”.

Conferința a fost organizată de președinta asociației, Elena Ziegler, în ziua de marți, 3 noiembrie 1998, în sala de repetiție a corului din curtea Catedralei. Prezenți au fost preoții, femeile ortodoxe și creștini care au avut drag de cuvântul lui Dumnezeu. A conferențiat P. S. Episcop Timotei Sevcicu și consilierul cultural, pr. Vasile Pop. A fost o acțiune care a umplut sufletul de bucuria împlinirii cu cunoștințe ecleziale și istorice împărtășite de vorbitori.

Asociația s-a implicat cu tot sufletul în greul necaz abătut asupra fraților creștini din Maramureș, greu năpăstuiți de natură cu zăpădă din belșug, apoi ploi de neoprit. Acțiunea a beneficiat de sponsorizare din partea S.C. Perfect S.R.L., cu suma de 2 milioane (chitanță nr. 4574/08.12.1998) și pe baza procesului verbal nr. 132/11/12.1998, suma de 6359500 lei. A semnat de primire pr. paroh Ioan Tulcan și episcop Codreanu Gheorghe.

Preotul paroh s-a ocupat de expedierea ajutoarelor bănești și de expedierea unor camioane încărcate cu ajutoare, ce au constat din alimente, îmbrăcăminte și alte utilități casnice.

Printre alte acțiuni filantropice se numără ajutorarea persoanelor fizice aflate în nevoi, ca Jana Ecaterina, str. Episcopiei nr. 21 (paralizată) și Cure Călin (un picior amputat), str. Căpitan Ignat nr. 25, ap. 21, care au cerut ajutor cu ocazia Nașterii Pruncului Sfânt. Ajutorul li s-a acordat lor și altora, în funcție de posibilități.

Preotul Ioan Popa, îndrumătorul *Asociației*, în creștinească consfătuire cu membrele, a hotărât ca,, pentru a atrage copiii către Sfânta Împărtășanie, să fie recompensați cu dulciuri sau un fruct cumpărat din banii *Asociației*. De atunci și până astăzi, neîncetat se împart dulciuri copiilor ce-L iau în ființa lor pe Iisus Hristos.

Pentru grija față de copii în Biserică s-au luat unele măsuri de îndrumare. În acest sens, în anul 2008, în urma consfătuirii între preotul

paroh Ioan Tulcan și membrele *Asociației*, s-a ajuns la concluzia că Sorin Săplăcan, care era în an terminal la Teologie, să formeze grupa duminicală și să se ocupe de copii în sala din curtea Catedralei, unde corul face repetiții, învățându-i cântece și poezii religioase. În felul acesta, părinții stăteau liniștiți la Sfânta Liturghie, fiindcă copiii erau supravegheați și îndrumați creștinește, erau ocrotiți de dragostea lui Hristos până la momentul Sfintei Împărtășanii, când erau aduși în Catedrală.

Astăzi, numărul copiilor este mult mai mare, fiind nevoie să se ocupe de ei și două educatoare. Este o minune cum în fața Sfântului Altar, duminică de duminică, copiii vin la chemarea lui Hristos „*Lăsați copiii să vină la Mine*”, apropiindu-se cu inimile curate, ochișorii măriți la întâlnirea cu Hristos, au gurițele căscate pentru a se hrăni cu „*hrana veșniciei*”, a primi pe Hristos în ființa lor micuță, ce crește întru slava Lui.

Și fiindcă Sorin Săplăcan are o înclinare și un har deosebit în atragerea copiilor spre casa lui Hristos, împreună cu profesorul Mircea Buta, de la Facultatea de Teologie (coordonator) a pregătit cu acești copii un festival de colinde. Prima ediție a fost în 2014, prezentat la Biserica din cartierul Bujac, preot paroh fiind Vasile Pop. Copiii de la Catedrala Veche au fost însoțiți de preotul paroh Traian Micoroi. Întreaga activitate a fost susținută de *Asociația Femeilor „Cuvioasa Parascheva”* și *Asociația „Calea Mântuirii”*.

Din 2014, în fiecare an, acești micuți cu inimi curate și voci de înger ne încântă în Sfântul Lăcaș, aducând slavă Nașterii Pruncului Iisus.

Perioada 1994-2006 a fost una cu ani ce s-au scurs pe albia nesfârșită a vremii, niciodată un an nu a fost ca celălalt, fiecare an a avut încercările sale, pe mine, personal, fiecare implicare m-a marcat profund. Dar, de fiecare dată, ridicam ochii inimii și ai cugetului spre Dumnezeu, aducând rugăciuni pentru luminarea minții, de mulțumire pentru împlinire și atunci mi se părea mai ușor. Vremurile erau grele, golurile multe, cel mai greu era de a te face înțeleș că trăim alte vremuri și nu se poate totul dintr-odată.

Din 2006 m-am retras, având probleme de sănătate, dar *Asociația* a mers mai departe, slujită fiind de colegele din colectivul de conducere: preoteasa Livia Tulcan a fost aleasă președinte, iar ca membre, Maria Mândruțau (contabil), Doina Boar, Maria Orădan, Onin Zlati, Rodica Stoenescu, Rodica Mihăilescu, Pop Eugenia și Borza Sanda.

În 2010, preotul Popa Ioan, îndrumătorul Asociației, a trecut la cele veșnice. În mod firesc, a urmat să se schimbe și conducerea asociației. Preotul Micoroi Traian este noul îndrumător, președintă fiind ec. Ienaga Adriana, Maria Mândruțau (contabilă – coloana vertebrală a *Asociației*), Laura Iacob, Joița Pap, Maria Rațiu, Letiția Atanasiu, scopul Asociației rămânând același, fiindcă se slujesc aceleași interese.

Ca un *sui-generis*, părinții slujitori ai Catedralei s-au schimbat, prin plecarea la pensie a unora și venirea unei generații mai tinere, cu o implicare mai profundă.

În anul 2014, grupul clerical îl primește în rândurile sale pe părințele Ioja Cristinel. L-am întrebat de unde vine numele de „Ioja”, fiindcă nu este un nume prea cunoscut, și de unde apropierea de Biserică, dânsul mărturisind:

„Numele de Ioja vine de la bunicul meu Ioja Ștefan, care s-a căsătorit cu bunica Elena, născută Berzovan. Tatăl meu este singurul lor fiu – Gheorghes, care s-a căsătorit cu mama – Aurica (născută Călean). De aici numele de Ioja! Părinții bunicii Elena, femeie credincioasă, au fost Berzovan Petru și Livia. Moșul Berzovan Petru a fost crâșnic la biserica din Belotinț timp îndelungat. O perioadă de timp au fost îngrijitori ai bisericii din sat și bunicii Ioja Ștefan și Elena. Tatăl meu a cântat în strana bisericii peste șase decenii. În această atmosferă m-am format eu, urmând exemplul bunicilor și părinților. De la 9 ani rosteam Crezul în biserica satului și am învățat cântarea de strană de la tatăl meu. Când am intrat la Seminarul Teologic din Caransebeș, cunoșteam foarte bine cântarea de strană.”

Acest mănunchi de preoți care slujesc cu sârg în Catedrala veche cu hramul „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul” în anul 2014 este compus din Traian Micoroi, Cristinel Ioja, Pavel Teodor, Flavius Petcuț, Ioan Tulcan. Pe lângă îndrumarea pe care o dau Sfințiiile lor activității *Asociației Femeilor Ortodoxe*, au adus și un reviriment al activităților religioase susținute în Catedrală, antrenând întreg publicul drept-credincios practicant, întărind legătura sufletească cu Altarul, ca o ofrandă adusă lui Dumnezeu. Toate acestea sunt posibile fiindcă la bază stă credința în Hristos, la care femeile sunt parte.

Aș dori să închei acest capitol cu vorbele pe care din tinerețe le am în drumul vieții mele: *„Mari și minunate sunt lucrurile tale, Doamne Dumnezeule Atotputernic! Drepte și adevărate sunt căile Tale, Împărat al*

neamurilor! Cine nu va slăvi numele Tău? Căci numai Tu ești Sfânt și toate neamurile vor veni și se vor închina înaintea Ta, pentru că Judecățile Tale au fost arătate!" (Apocalipsa 15, 3-4). *Aduceți-vă aminte de mai marii voștri... și urmați-le credința!* (Evrei 13, 7)

CONCLUZII

Cartea de față caută să redea imaginea femeii în etapele succesive și tumultuoase ale României din ultimele două secole și să deschidă noi orizonturi spre o înțelegere a rolului femeii în istoria și lucrarea Bisericii.

De asemenea, cartea poartă în rândurile ei destul de multe mărturii benefice și demne de urmat pentru femeile din societatea actuală și, nu în ultimul rând, pentru femeile ortodoxe, cu același rol determinant în coeziunea și echilibrul Familiei și Societății în Lumina lui Iisus Hristos.

Un lucru este cert, femeile ortodoxe din părțile Aradului au urmat, în multe privințe, prin curaj, credință, jertfă, imaginea femeii biblice, exemplele femeilor din Biblie și din istoria tumultuoasă a creștinismului. Au fost mame, soții, fiice devotate Bisericii și Familiei, lui Hristos și Societății.

Dacă privim în istoria modernă a României - și documentele ne îndreptățesc la această concluzie - nici o etapă a *emancipării, a independenței* sau a *unirii*, a reușitei poporului român, nu poate face abstracție de prezența și rolul femeilor. O componentă mai puțin cunoscută a istoriei moderne a României o constituie femeia, rolul ei, cu preponderență femeia din jurul Bisericii, cu o lucrare familială, socială, culturală semnificativă.

Reuniunea și apoi Asociația femeilor ortodoxe, așa cum reiese din această lucrare, a avut un rol semnificativ de la începuturile ei și până la desființare, în vremea instaurării comunismului.

Personalități de seamă ale Aradului și nu numai au marcat activitatea culturală și filantropică-educativă a Bisericii și Societății românești din partea de vest a României. Ele au avut un rol însemnat nu doar în cultivarea și educarea tinerelor generații, ci și în edificarea simțămintelor naționale prin cultură și artă, începând cu sfârșitul secolului al XIX-lea, până la Marea Unire și după aceasta.

Femeile ortodoxe au arătat aceeași compasiune față de orfanii și văduvele de război, au contribuit la coeziunea socială și la ameliorarea suferințelor cauzate de cele două conflagrații mondiale.

În comunism, femeile creștin-ortodoxe au rămas în și lângă Biserică nu dintr-un altruism sentimental, caritativ, ci, mai mult ca oricând, au simțit nevoia solidarității creștine pentru a putea visa la zorii libertății.

Și când a venit această libertate, din nou, s-au constituit într-o asociație, pentru a avea legitimitate și mai multă putere în ocrotirea pruncilor, a sărmanilor și mai ales pentru a îngriji de Casa Lui Hristos.

În perioada de după 1950, când a fost desființată *Asociația Femeilor Creștin-Ortodoxe din Arad și împrejurimi*, femeile devin, sub o altă formă, același liant al Bisericii Ortodoxe cu familia. Acum se constituie în comitete parohiale, sunt mai puține, dar îndeplinesc aceleași scopuri social-filantropice.

Toate aceste gânduri au fost așezate cu sufletul în această carte, fiind bazată totodată și pe documente, cronici, texte din ziare și reviste, precum și pe alte reflecții anterioare cu privire la rolul femeii ortodoxe în Biserică și Cultură, în Societate și în viața cotidiană a ultimelor două secole.

ELENA GHERGHINESCU ZIEGLER

BIBLIOGRAFIE

I. Documente inedite

I. 1. Fonduri arhivistice

- Arhiva Arhiepiscopiei Ortodoxe Române Arad;
 Arhiva Parohiei Ortodoxe Române Nădlac, *fond Oficiul Parohial Ortodox Român*,
 Arhivele Naționale, Serviciul Județean Arad:
 - *fondul „Asociația”*;
 - *fondul Consiliu Popular al Municipiului Arad*,
 - *fondul Crișan Ștefan*,
 - *fondul Parohia ortodoxă română Arad-Centru*,
 - *fondul Prefectura Județului Arad*,
 - *fondul Primăria municipiului Arad*;
 - *fondul Protopopiatul ortodox roman Șiria*,
 - *fondul Tribunalul Arad, secția III-a, D 10*,

I. 2. Presa

- Adevărul* (Arad), 1996, 1997, 2000.
Aradul (Arad), 1932.
Ardealul (Arad), 1937, 1938.
Biserica Ortodoxă Română (București), 1955.
Biserica și Școala (Arad), 1877, 1878, 1879, 1882, 1883, 1884, 1886, 1889, 1892, 1899, 1904, 1910, 1912, 1913, 1914, 1915, 1917, 1918, 1919, 1920, 1921, 1922, 1924, 1926, 1927, 1928, 1931, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1945, 1946.
Bravo (Arad), 1940.
Credința (Arad), 1940, 1942.
Cuvântul Ardealului (Arad), 1927.
Cuvântul liber (București), 1936.
Drapelul (Arad), 1940, 1941.
Dreptatea (Timișoara), 1894.

- Ecoul* (Timișoara), 1928, 1940.
Familia (Oradea), 1897, 1889.
Flacăra Roșie (Arad), 1970, 1997.
Foaie pentru minte, inimă și literatură (Brașov), 1844.
Frontul de Vest (Arad), 1940, 1941.
Gazeta Aradului (Arad), 1921, 1922, 1931, 1932.
Gazeta de Transilvania (Brașov), 1860, 1894.
Glasul Satelor (Arad), 1922.
Luminătorul (Timișoara), 1882, 1892.
Mitropolia Banatului (Timișoara), 1955, 1958, 1974, 1978, 1985, 1988, 1989.
Revista Teologică (Sibiu), 1907.
Românul (Arad), 1911, 1912, 1913, 1914, 1918, 1919.
Scânteia (București), 1948.
Solidaritatea (Arad), 1923.
Știrea (Arad), 1940.
Telegraful Român (Sibiu), 1865, 1914.
Transilvania (Sibiu), 1926.
Tribuna (Arad), 1909, 1912.
Tribuna Aradului (Arad), 1923.
Tribuna Poporului (Arad), 1897, 1899, 1903.
Új Magyar Múzeum (Pesta), anul I, 1859.
Universul (București), 1929.
Vestul (Timișoara), 1931.
Voința Poporului (Arad), 1924.

II. Culegere de documente, jurnale, memorii

Andrei, Episcop al Episcopiei Covasnei și Harghitei, „Cuvânt pastoral la Sărbătoarea Nașterii Domnului”, în *Revista teologică* (Sibiu), Edit. Andreiana, nr. 4/2015.

Anuarul Școlii Diecezane de fete pe anul 1912-1913, Arad, 1913.

Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române cu aprobarea Sfântului Sinod, București, Editura I.B.M.B.O.R., 2002.

Bocu, Sever, „Cine a făcut România Mare? Zece ani de la Unire”, în *Marea Unire. Ecouri în presa culturală din Oradea-Mare (1920-1943) – Familia și Cele Trei Crișuri*, antologie de Florin Ardelean, Gabriel Moisa, Oradea, Edit. Muzeului Țării Crișurilor, 2018.

Bocu Sever, *Drumuri și răscruci*, vol. II, București, 1945.

Caietele Herminei, editori Rodica Țabic, Adriana Popescu, Cătălin D. Constantin, București, Edit. Peter Pan, 2010.

„Carte de bucate pentru popor”, în *Călimdar pe anul 1916 și 1917*, Arad, Tipografia Concordia, 1916.

Cartea Unirii, 1918-1928, București, Edit. Luceafărul, 1929.

Ciorogariu, Roman, *Zile trăite*, partea I, ediția II, Oradea, Fundația culturală „Cele trei Crișuri”, 1994.

Constituția R. S. R., București, 1965.

Cornea, Corneliu, *Jurnalul detenției politice în județul Arad 1945-1989*, Arad, Edit. Mirador, 2000.

Cosma jr, Aurel, „Amintiri și mărturii de la Unirea din Alba Iulia”, în *Mitropolia Banatului (Timișoara)*, 1978, nr 10-12.

Din temnițe spre sinaxare, Galați, Edit. Egumenița, 2008.

Dumitrescu, Constantin, *Din lunga timpului bătaie. Anul 1918 în amintirea unor martori oculari*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1978.

Gane, Nicolae, *Amintiri*, Craiova, Edit. Scrisul Românesc, 1941.

Goldiș, Vasile, *Discursuri rostite în preajma Unirii și la Asociațiunea culturală Astra*, Cuvânt înainte de episcop dr. Timotei Sevicu, ediție îngrijită de V. Popeangă, Timișoara, Edit. Helicon, 1919

Grossu, Nicole Valery, *Binecuvântată fii, închisoare*, București, Edit. Duh și Adevăr, 1998.

Oțel-Petrescu, Aspazia, *Strigat-am către Tine, Doamne*, București, Edit. Bunavestire, 2000.

Pop, Irineu, „Cuvânt pastoral la Sărbătoarea Nașterii Domnului”, în *Revista teologică (Sibiu)*, Edit. Andreiana, nr. 4/2015.

Protocol despre ședințele Sinodului eparhial din Dieceza română greco-orientală a Aradului, ținute în anul 1878, Arad, 1878.

Regina Maria a României, „Resurrectio”, în *Marea Unire. Ecouri în presa culturală din Oradea-Mare (1920-1943) – Familia și Cele Trei Crișuri*, antologie de Florin Ardelean, Gabriel Moisa, Oradea, Edit. Muzeului Țării Crișurilor, 2018.

Serbările Unirii 1929, București, 1929.

Statutele Reuniunii femeilor române din Arad și provincie, Arad, 1909.

III. Volume, studii de specialitate, articole

Antonescu, Ion, „Apel către femeia română”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul LXIV, 1940, nr. 41

Afacerea Școalei de fete din Arad, Arad, Tiparul Tipografei Diecezană, 1910.

Agârbiceanu, Ion, „Preotul ardelean de odinioară”, în *Transilvania* (Sibiu), anul 73, septembrie 1942, nr. 9.

Anania, Bartolomeu Valeriu, *Apa cea vie a ortodoxiei*, Cluj-Napoca, Edit. Renașterea, 2002.

Arad – monografia orașului de la începuturi până la 1989, Arad, Edit. Nigredo, 1999

Badea, Ioan, „Preoteasa ca sprijinitoare a preotului”, în *Altarul Banatului* (Timișoara), anul VI, 1996, nr. 4-6, aprilie-iunie.

Bartolomeu Valeriu Anania, *Apa cea vie a ortodoxiei*, Cluj-Napoca, Edit. Renașterea, 2002

Berényi, Maria, „Activitatea filantropică a familiilor macedoromâne: Sina și Dumba”, în *SIMPOZION – comunicările celui de al XXV-lea simpozion al cercetătorilor români din Ungaria (Giula, 21–22 noiembrie 2015)*, Giula, 2016.

Bocșan, Nicolae, *Ideea de națiune la românii din Transilvania și Banat Secolul al XIX-lea*, Reșița / Cluj-Napoca, Edit. Banatica / Presa Universitară Clujeană, 1997.

Bogdan, Tulia, „Virginia Hotăran”, în *Hotarul* (Arad), 1939, anul VI, nr. 1-2, ianuarie-februarie.

Boia, Lucian, *Maria Regina României – Jurnal de război, vol. II, 1917-1918*, București, Edit. Humanitas, 2014.

Bolovan, Ioan, Bolovan, Sorina, „Societatea civilă românească din Arad în timpul dualismului”, în *Biserică, societate, identitate. In honorem Nicolae Bocșan*, Cluj-Napoca, Edit. Presa Universitară Clujeană, 2007.

Botiș, Teodor, *Istoria Școlii Normale și a Institutului Teologic Ortodox Român din Arad*, Arad, Edit. Consistoriului, 1922.

Botiș, Teodor, *Monografia familiei Mocioni*, Fundația pentru literatură și Artă „Regele Carol II”, București, 1939.

Budeanu, Tudor, „Iacob Lazăr și publicația *Biserica și Școala în perioada 1914-1922*”, în *Studia Doctoralia* (Arad), anul 4, nr. 4, 2019.

Bunea, Ion, „Vechiul Testament – călăuză spre Hristos”, în *Mitropolia Banatului* (Timișoara), anul XXI, 1971, nr. 10-12.

Ciorogariu, Elena „Maica Domnului și femeia română de la oraș”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul LVII, 1933, nr. 28

Ciuhandu, Gheorghe, „Școala Eparhială de Fete de la Arad și internatul ei”, în *Hotarul* (Arad), anul VI, 1939, nr. 3, martie.

Ciuhandu, Gheorghe, *Douăzeci și cinci de ani în viața școlii eparhiale de fete din Arad (1890-1915)*, Arad, Edit. Diecezana, 1919.

Coman, Vasile, „Mitropolitul Ioan Mețianu. La 50 de ani de la moarte”, în *Mitropolia Ardealului* (Sibiu), anul XI, 1966, nr. 1-3.

Comșa, Grigorie, „Pentru viitorul tineretului român”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul LV, 1931, nr. 23-24

Conșulea, Constantin, „Femeia creștină”, în *Mitropolia Banatului* (Timișoara), anul XII, 1958, nr. 1-3, ianuarie-martie.

Cosma, Aurel, „Biserica română din Banat și Unirea de la Alba Iulia”, în *Mitropolia Banatului* (Timișoara), anul XVIII, 1968, nr. 10-12.

Crișan, Adalbert, „Sub semnul măreței sărbători”, în *Arhiva Someșană, Studii, Comunicări, Referate (1976-1977)* (Năsăud), 1977, nr. IV.

Curtici, Oraș European, coord. Sorin Bulboacă, Arad, Edit. Gutenberg Univers, 2018.

Dobrei Florin & Sebastian Dragoș Bunghez, „*Preotul profesor Teodor Botiș (1873-1940). O viață în slujba Bisericii, a învățământului teologic și a neamului Românesc*”, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2022

Djuvara, Neagu, *Aromânii. Istorie. Limbă. Destin*, București, Edit. Humanitas, 2012.

Emandi, Lucian, „Compozitorul Emil Monția la 75 de ani”, în *Mitropolia Banatului* (Timișoara), anul VII, 1957, nr. 10-12, octombrie-decembrie.

Glodariu, Eugenia, *Asociațiile culturale ale tineretului studios român din monarhia Habsburgică 1860-1918*, Cluj-Napoca, Bibliotheca Musei Napocensis XVII, 1998

Găvănescu, Eduard I., Ioan Popovici-Desseanu. *Viața și activitatea sa*, Arad, Tipografia Diecezana, 1932

Giurescu, Dinu C., *România și comunismul*, București, Edit. Corint, 2010.

Glodariu, Eugenia, Stan, Constantin, „Contribuții ale studenților români la Marea Unire din 1918”, în *Acta Mvsei Napocensis, II, Istorie* (Cluj-Napoca), 1996, nr. 33.

Herlo, Rodica, „Contribuția femeilor arădene la mișcarea națională de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea”, în *Ziridava* (Arad), 1978, nr. IX.

Herlo, Rodica, „Reuniunea Femeilor Române”, în *Ziridava* (Arad), 1978, nr. X.

Ilica, I. „Cum intervine Biserica întru împrietenirea cu școala”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul VIII, 1884, nr. 1,

Ioja, Cristinel, Tang, Nicolae, *Catedrala Ortodoxă Veche. Centru spiritual-liturgic și misionar-cultural al Aradului*, Arad, Edit. Arhiepiscopiei Aradului, 2018.

Ioja, Cristinel, Ilarion V. Felea (1903 -1961) *Preotul, Teologul, Mărturisorul*, Arad, Edit. Universității "Aurel Vlaicu", 2022.

Istrate, Adelina, „Femeia Română din Ardeal și Războiul de Independență”, în *Flori de Crin, Revistă feminină* (Șimleul-Silvaniei), anul II, ianuarie 1933, nr. 1.

„Înalta vizită în Episcopia Aradului”, în *Mitropolia Banatului* (Timișoara), anul VIII, 1958, nr. 1-3, ianuarie-martie.

Lăzărescu, Dan, „Biblioteca «Semănătorul»”, în *Ziridava* (Arad), 1982, nr. XIV.

Maior, Liviu, *Habsburgi și români. De la loialitate dinastică la identitate națională*, București, Edit. Enciclopedică, 2006.

Mandache, Diana, *Regina Maria a României*, ed. a 4-a, București, Edit. All, 2015.

Marco, Gabriela Adina, *De la Nădlac la Alba Iulia*, Arad, Edit. Tiparnița, 2018.

Marco, Gabriela-Adina, *Elite ecleziastice. Preoți și învățători confesionali ortodocși*, Arad, Edit., Tiparnița, 2019.

Metes, Ștefan, *Lămuriri nouă privitoare la revoluția lui Horea*, Sibiu, 1933.

Metes, Ștefan, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936.

Mihuț, Lizica, *Aradul teatral 1752-2010*, vol. I, București, Edit. Academiei Române, 2011.

Mihuț, Sabin, „De la serviciul pentru combaterea cerșetoriei «Oastea Domnului și Caritas»”, în *Ardealul* (Arad), anul V, 1938, nr. 8

Moraru, Radu, „Rolul presei românești în dezvoltarea și promovarea învățământului în limba română”, în *90 de ani de administrație românească în Arad – culegere de studii și comunicări*, coord. Doru Sinaci, Emil Arbonie, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2010

Munteanu, Ioan, *Mișcarea națională din Banat (1881-1819)*, Timișoara, Edit. Antile, 1994

Munteanu, Ioan, *Sever Bocu (1874-1951)*, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2019

Munteanu, Ioan, *Sever Bocu (1874-1951)*, Timișoara, Edit. Mirton, 1999.

Mureșan, C., „Predica pentru copiii”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul LVIII, 1934, nr. 50, 9 decembrie

Negru, Monica, „Din istoria Consiliului National al Femeilor Române și a mișcării feministe”, în *Revista arhivelor* (București), anul XCII, 2015, nr. 1-2.

Negruțiu, Ioan, *Icoana noilor Martiri ai Pământului Românesc*, București, Edit. Bonifaciu, 2009.

Nicolau, Maria, „Primii ani de organizare și creștere a Reuniunii Femeilor Române din Brașov”, în *Carpați* (Brașov), anul VI, 1926, nr. 339, 8 septembrie.

Nițu, Adrian (coord.), *Arad. Economie și Societate, 1945-1989*, Cluj-Napoca, Edit. Presa Universitară Clujeană, 2015

Onțiu, Virgil, *Reuniunea învățătorilor români din dieceza Aradului*, Brașov, Edit. Librăriei Nicolae I. Ciurcu, 1895.

Oros, Constantin, „Corul Armonia, la 33 de ani de activitate”, în *Mitropolia Banatului* (Timișoara), anul V, 1955, nr. 7-9, iulie-septembrie.

Pantea, Maria A., „Fondurile și fundațiile din Protopopiatul Aradului la începutul secolului al XX-lea”, în *Istorie, cultură și societate: volum omagial dedicat istoricului Stelean Ioan Boia*, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2014.

Pădurean, Corneliu, „Repere ale regimului Comunist din România 1945-1989”, în *Arad. Economie și societate 1945-1989*, Cluj-Napoca, Edit. Presa Universitară Clujeană, 2015.

Pădurean, Corneliu, Sinaci, Doru (coord.), *Instaurarea administrației românești în comitatul Arad (Mărturii documentare)*, Arad, Edit. Universității „Aurel Vlaicu”, 2018.

Petric, Avram, „Știri din Episcopia Aradului”, în *Mitropolia Banatului* (Timișoara), anul V, 1955, nr. 10-12, octombrie-decembrie.

Popeangă, Vasile, *Eparhia Aradului în perioada instituționalizării culturii naționale (1807-1948)*, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2006.

Popeangă, Vasile, *Școala românească din părțile Aradului în perioada 1867-1918*, Arad, 1976.

Popoviciu, George „Semne de progres și dezvoltare națională”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul I, 1877, nr. 49

Priescu, Marcel, Purda, Amalia, *Șiria și Marea Unire*, Arad, Edit. Pro-mun, 2018.

Prima Conferință a Femeilor 31 ianuarie 1945, București, edit. C.G.M. din România, 1945.

Radu, Simion, „Mântuitorul Hristos și copiii”, în *Altarul Banatului* (Timișoara), anul III, 1992, nr. 4-6, aprilie-iunie.

Roman, Dan, „Trei portrete de mari binefăcătoare de pe meleagurile arădene: Margareta Bibics, Elena Ghiba Birta și Antónia Szögyény-Bohus”, în *Administrație românească arădeană. Studii și comunicări*, vol. IV, coord. Doru Sinaci și Emil Arbonie, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2012.

Roman, Dan, *Oameni de seamă ai Aradului*, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2011.

Rosetti, C. A., *Prima epistolă către femeile claselor privilegiate*, Paris, Tipografia E. Soye, 1853.

„Sărbătoare la Curtici”, în *Mitropolia Banatului* (Timișoara), anul XXX, 1980, nr. 4-6, aprilie-iunie.

Scurtu, Ion, *Politică și viață cotidiană în România (pe ce cale evoluăm?)*, București, Edit. Mica Valahie, 2011.

Sebastian, Marin, „Sfânta Împărăteasă Elena”, în *Calendar Creștin Ortodox Bărăganul Ortodox*, 1998.

Stan, Constantin I., *Regele Ferdinand „Întregitorul” (1914-1927)*, București, edita. Paidea, 2003.

Steinhardt, Nicolae, *Dăruind vei dobândi*, edit. Mănăstirii Rohia, 2006

Stiger, Simona, „Reuniunea femeilor române din Arad și provincie”, în *Dicționarul istoric al localităților din județul Arad. Vol. I. Orașe*, coord. Sorin Bulboacă, Doru Sinaci, Arad, Edit. Guttenberg Univers, 2019

Stiger, Simona, *Pagini de feminism universal*, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2002.

Șora Gheorghe, „*Vasile Goldiș O viață de om așa cum a fost*”, Timișoara, Edit. Helicon, 1993.

„Știri din Eparhia Aradului”, în *Mitropolia Banatului* (Timișoara), anul VI, 1956, nr. 7-9, iulie, august, septembrie.

Tribunul Banatului. 60 de ani de la moartea lui Sever Bocu, Timișoara, Edit. Universității de Vest, 2011.

Vesa, Pavel, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități (1706-1918)*, Cluj-Napoca, Edit. Presa Universitară Clujeană, 2006.

Vuia, Tiberiu, „Pentru Lege”, în *Biserica și Școala* (Arad), anul LX, 1936, nr. 25,

Vlahuță, Alexandru, *Din trecutul nostru*, București, Edit. Atelierele Grafice & co., 1908.

Vulcan, Iosif, *Gura Satului*, Arad, 1868, an VI, nr 35

Xenopol, A. D., „Cel mai vechi episcop român din Transilvania”, în *Revista pentru arheologie, filologie și istorie* (București), anul VII, 1894.

Ward Benedicta, *Viețile Sfintelor care mai înainte au fost desfrânate*, trad. Ioan I Ică jr, Editura Deisis, Sibiu

Zamfir, Florin, *Școala și societatea românească din Comitatul Timiș, între anii 1867-1900*, Timișoara, Edit. Marineasa, 2009.

IV. Resurse web

Ciucă, Oana Lavinia, „Etapetele ideologizării conceptului de emancipare a femeii”, pp. 73-74, în <https://magazines.ulbsibiu.ro/antropomedia> (accesare 03.03.2022).

Curte, Cristian, „Biserica ortodoxă trebuie să aibă curajul asumării trecutului recent”, interviu cu Radu Preda, director al IICMER, în *Lumea*

monarhilor (București), nr. 82, aprilie 2014, în <https://lumeacredintei.com/reviste/lumea-monahilor/lumea-monahilor-nr-82-aprilie-2014/biserica-ortodoxa-trebuie-sa-aiba-curajul-asumarii-trecutului-recent-interviu-cu-radu-preda-director-al-iicmer-de-cristian-curte/> (accesare 02.09.2022).

<http://generalchambe.free.fr/articles/Le%20journal%20de%20guerre%20du%20capitaine%20Chambe.htm> (accesare 25.02.2021).

https://ro.wikipedia.org/wiki/Feminismul_%C3%AEn_Rom%C3%A2nia (accesare 29.09.2020).

<https://timpul.md/articol/mihail-kogalniceanu-si-unirea-din-1859-30526.html> (accesare 25.02.2021).

<https://vestitorulortodoxiei.ro/articol/act-solemn-comemorat-iv-2/> (accesare 28.05.2022).

<https://www.pressalert.ro/2020/12/personalitati-care-au-ju-cat-un-rol-important-istoria-romanilor-din-banat-si-transilvania-inainte-de-marea-unire-omagiate-muzee-din-vestul-tarii/> (accesare 10.04.2022).

Stoenescu, Alex Mihai, „Regina Maria, suverana cea mai iubită de Armata Română”, în <https://historia.ro/sectiune/portret/regina-maria-su-verana-cea-mai-iubita-de-armata-585113.html> (accesare 28.01.2022).

Eveniment Istoric, „Articole online” „*Începuturile Crucii Roșii din România și mesajul Reginei Maria din 1915*” <https://crucearosi.romana.ro>.

Steagul Societății Femeilor Creștine din Arad (1937)
Donat de d-na Elena Goldiș

Hermina Popovici Desseanu (1844-1889) – Prima președintă a „Reuniunii Femeilor Creștin Ortodoxe din Arad și împrejurimi”

Elena Goldiș (1882-1963)

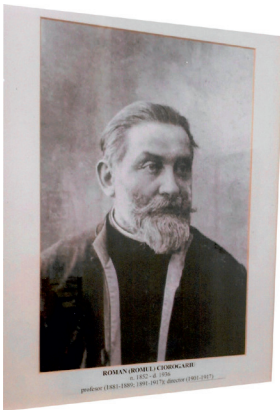
Călugărița

Ecaterina Mocioni (1806-1878)

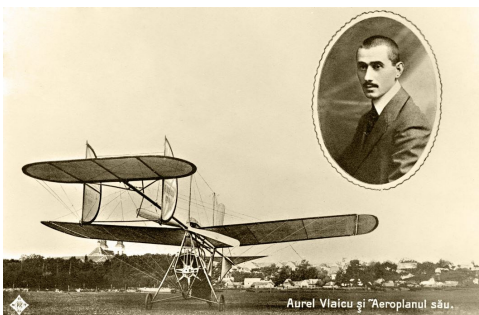
Efigenia Sina (1815-1889)

Pr. Roman Ciorogariu (1852-1936)

Pr. Teodor Botiș și Maria Botiș Ciobanu (1866-1950)

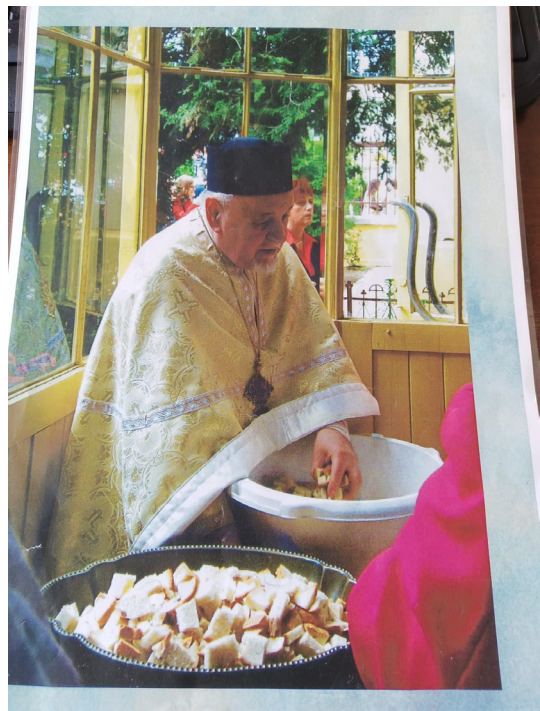
Aurel Vlaicu – iulie 1912
Zbor demonstrativ organizat de Femeile Creștin Ortodoxe în sprijinul
construirii „Școlii Civile de Fete”

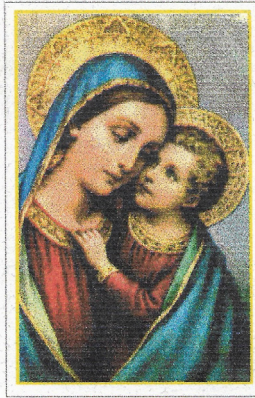

Virginia Hotăran
(1869-1919)

Pr. Ioan Popa (1929- 2010)
Întemeietorul Asociației
Femeilor Creștin Ortodoxe
din Arad

O, tu, maica lui Dumnezeu
ocrotește-ne sub sfânt acoperamintul tău!

SOCIETATEA FEMEILOR CRESTIN ORTODOXE
ARAD B-dul. Revoluției Nr.44 Etaj II. Ap.25
CONT NR. 454000301 B.C.R. fil. Avram Iancu

Mamă, știi tu oare, datoria ta?
Stii tu cât de sfântă este,
dar și cât de grea?
Nu uita că pruncul care-l tii la piept
Poti să-l crești ca un netrebnic,
ori un suflet drept.
Mamă, roagă-te și plinge,
trage cât de greu
Dar...
să-ți crești copiii pentru Dumnezeu.

Preot:
Ioan Popa

Pt. Iasana -
Sfintele sărbători ale
Paștelui, să-ți aducă
în familie - pace, liniște,
bucurie, sănătate.

Paște fericit!
Hristos a înviat! :

Do Jigler

Presedinte:
Elena Ziegler

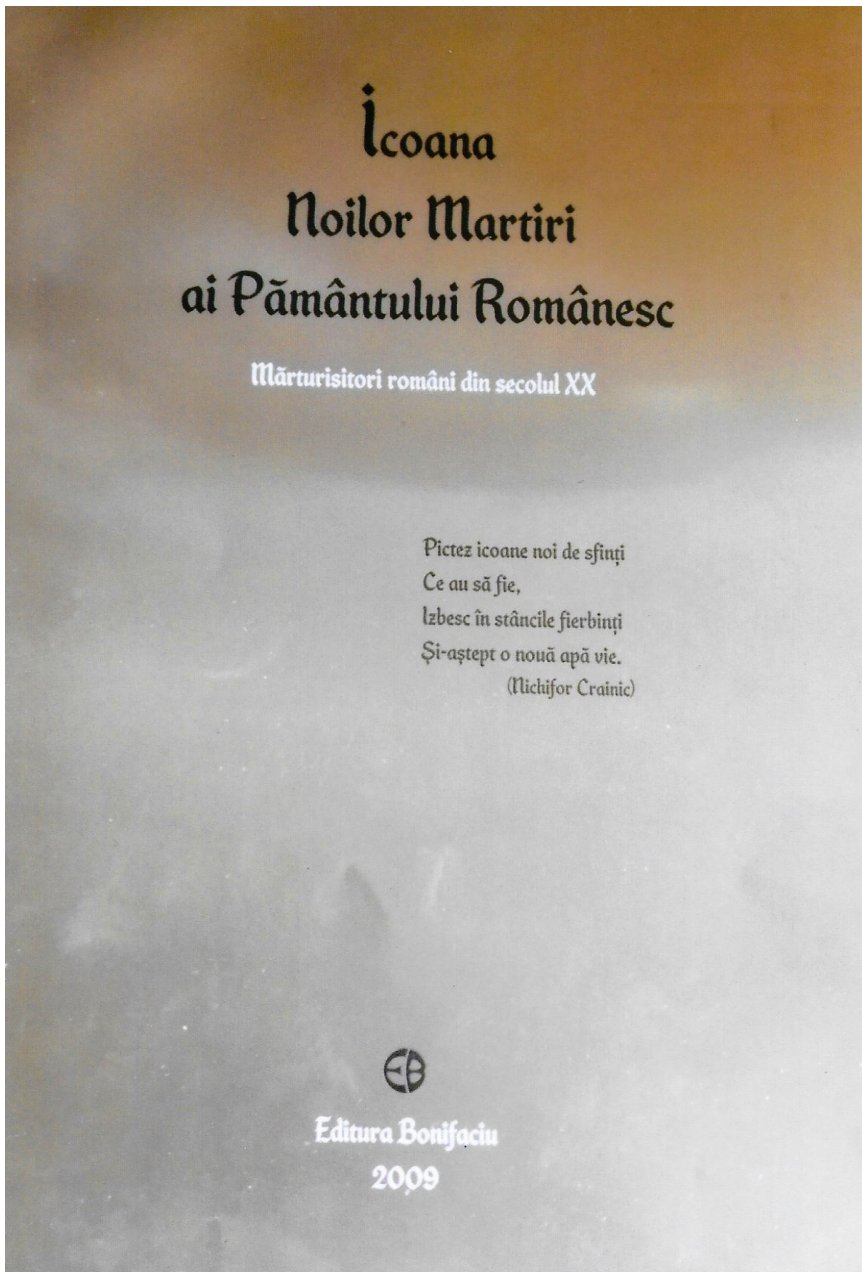
Expoziție documentară dedicată „Bicentenarului Teologiei arădene”
– Sala Clio, 22 mai 2022 – Arhiepiscopul Timotei Seviciu, preot prof.
Cristinel Ioja, Elena Gherghinescu Ziegler

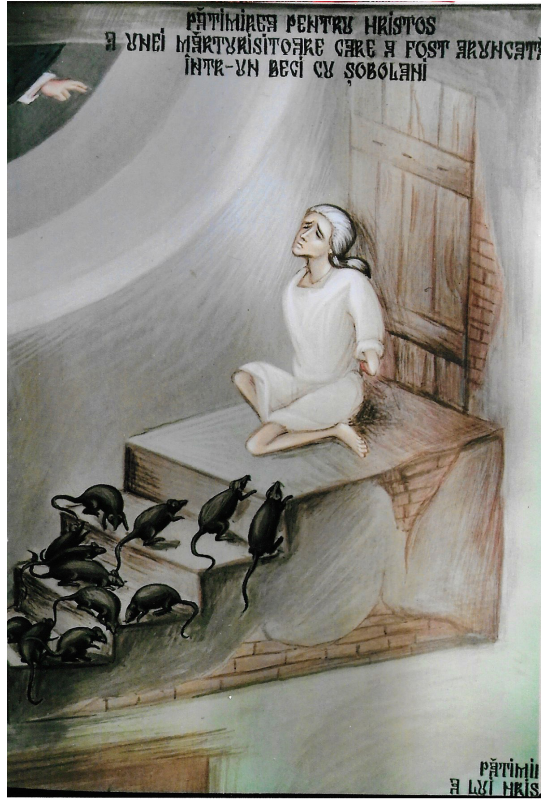
Sala Filarmonicii din Arad – 16 dec. 2018
Spectacol Omagial de Crăciun „LERU-I LER”, prezentat de Academia Teologică din Arad
La pupitrul dirijoral – prof. Mircea Buta și pr. Tiberiu Ardelean

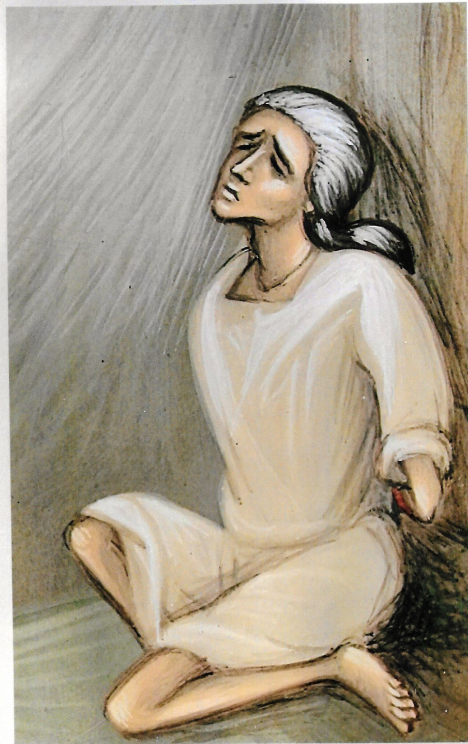
Primăria Arad – Sala Regina Maria
Sesiunea de comunicări – mai 2019, profesor Sorin Bulboacă;
Elena Gherghinescu Ziegler.

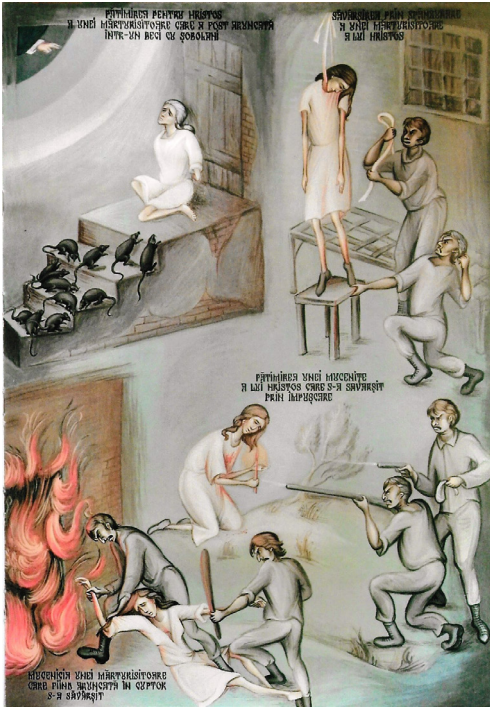
Coperta cărții, care cuprinde câteva imagini ale mucenițelor din închisori

Jerfa fecelor ✝ 79

Primăria Arad – Sala Ferdinand – Sesiune de comunicări, 17 mai 2021
Arhiepiscopul Timotei Sevciciu, preot Iustin Popovici, Elena
Gherghinescu Ziegler

Doamne, pe noi miluiește-ne!

La baza prezentei lucrări stau documente de arhivă, informații identificate în presa locală, bisericească și laică, precum și o seamă de lucrări care fac vorbire contextuală și fragmentară despre anumite activități ale femeilor ortodoxe din părțile Aradului. Căutarea și interpretarea izvoarelor este unul din obiectivele acestei lucrări, preocuparea pentru trecut, accentuarea ideii că nimic din ceea ce există astăzi nu a fost creat fără jertfă, implicare și dăruire. Abordarea din această lucrare caută să cuprindă două secole de activitate și implicare a femeilor ortodoxe în devenirea culturală, socială, bisericească și chiar politică a poporului român. De asemenea, am încercat să conturez și profilul femeii creștine care freamătă pentru credință, țară, familie (...) Învățămintele desprinse din reflecția asupra trecutului istoric al Reuniunii femeilor ortodoxe din părțile Aradului pot fi, în mare parte, un bun ghidaj pentru actualitatea credinței.

Elena Gherghinescu-Ziegler